
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<http://books.google.com>

WIDENER LIBRARY

HX J4CC B

2225.777

**HARVARD COLLEGE
LIBRARY**

**FROM THE FUND GIVEN
IN MEMORY OF
GEORGE SILSBEE HALE
AND
ELLEN SEVER HALE**

MAGYAR
NYELV-TANÍTÓ
KÖNYV;

MELYLY

A MAGYAR BESZÉDNEK, ÉS ÍRASNAK
SZABÁSAIT
MEG-ÍTÉLVE, GÁNTSOLVA, ÉS MEG-VÁL-
ASZTVA ADJA-ELÉ.

Írá

Szebens Várassának Plébánossa,
KASSAI JÓSEF.

---

*Méltóságos, és Fő-Tiszteletű Négyesi, Búró, Egri
Kanonok, Magyar Mézténás, Szepesi Ignátz
Úrnak költségén nyomtaták.*

S. PATAKONN,
Nyomtatá Nadaskay András.

1837

2225. 779.

I.

Ne quis tamquam parva, fastidiat Grammatices elementa; quia, interiora sacri hujus adeuntibus, apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acueré altissimam quoque eruditionem, ac scientiam possit.

M. Fab. Quintilianus. L. 1. Cap. 4.

II.

Azt mondani, hogy ez, amaz hiba vagyón a' Nyelvbenn, egygy jó Mester' szájábunn, 's egygy ki-dolgozott Nyelv-mesterbenn, nem illik; mivel nem a' Nyelvbenn vagyón a' hiba, hanem rosszsz élésbenn.

A' Magyar Nyelv mivelő Erdélyi Társaság Munkáji I. Dar. 117. lap.

Nale

III.

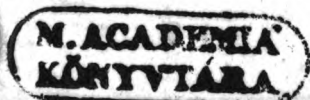
Az újjítás ha jó, és szükséges is; sok ellenkezőt talál. Újjítás nélkül nem építhetni.

Kazintzi Ferentz Magyar Régiségek I. Kötet, 29. lap.

IV.

Azt kérdem: miért nem lenne Kötelessége egygy Nyelv-tanítónak a' leg-tökéletesebb írás' módját választania, ha mindjártt a' közönséges szokás-ellen lenne-is.

Vig László, Versegi Ferentz Okoskodása ellen, Pest' 1806. 37. lap.

7319
9A

**FŐ-MÉLTÓSAGÚ, KEGYELMES,
NAGYSÁGOS, és FŐ-TISZTELETŰ
NAGY-SZALATNYAI BARÓ,**

BATSKAI ÖRÖKÖS,

E G R I É R S E K,

**Tsászári, 's Királyi, Apostoli Felség-béli
Belső, valamint szinte a' Fels. Kir. Helytartó
Magyar Tanács-béli Tanácsos, Egygy-
háziakra ügyelő Biztosi Elöl-ülő,**

's törvényesenn egyesült

**T. N. Heves, és Kül-Szolnok Vár-megyei
ÖRÖKÖS FŐ-ISPANY,**

FISCHER ISTVÁN

Ú R N A K.

FŐ-MÉLTÓSÁGÚ, 'S FŐ-TISZTELETŰ KEGYELMES ÉRSEK

A Magyar Nyelv Nap-keleti lévén, a' Nap-keletieknek bé-vett ősi szokások-ként; hasonlatosságban szólván azt mondom: hogy hasonló a' Nyelv a' szőlőhöz. — A' szőlőnek vagyon *Ura*, vagyon Gond-viselője, 's Fel-vígyázója, vagynak mívesséi, munkássai, tselédjei.

A' szőlő' Urának teljességgel, és általjábann szólván nem szükséges a' szőlő munkát tudnia; de nem kell sajnálnia költségét a' szőlőre; mertt ha nem akar reá költeni, az el-parlagosodik, és el-pusztúl. A' Gond-viselőeknek már többet kell tudniak a' szőlő munkához, és a' szőlő' Urától fel-vett javakból, és pénzekből hivenn költeniek a' szőlőre, és szőlő mívesekre; mertt a' szőlő' Gond-viselője azokat egyébre költvénn, vagy el-fetsékelvénn, veszni

tér a' szőlő. A' szőlő-mívesbenn meg-kívántatik a' tudomány, vagy lelki erő, hogy értsen a' szőlő műveléshez ; mertt a' tudatlan munkás több kárt tészén, mint sem hasznót hajt. 2.) Bírnia kell a' munkát, legyen hozzá testi ereje. 3.) Légyen ügyekezete, és serénysege.

Valamint a' szőlőbenn a' mivesek a' rosszsz tökéket ki-ütik, és helyettek jobbakat ültetnek, vagy homlitanak ; a' rosszsz fajttát vagy jobbnak belé altásával, vagy a' rosszszat ki-pusztítván, helyébe jobbnak homlításával ki-vesztik, sokszor más vidékekről, — eőt más tartományokból-is hoznak kívántt fajtta szőlő-fákat: a' szőlő-fáját, veszszejét karóval gyámolítják, és támogatják, össze-kötik, meg-kapálgatják, a' gazoktól, és gyomoktól ki-tisztog-

gatják, 's ekképenn tökéletességre viszik; különbben pedig, a' szülő el-perjésedik, el-siskásodik, és meg-romlik. Épenn így bánunk a' Nyelvvel is: a' mi rossz fajta szók, vagy szólások vagynak benne, mikoronn lehet, azokat ki-irtjuk, és helyökbe jó-féle Magyar eredetűeket ültetünk, vagy altunk, a' jó Magyar gyök-ér szókat származtatással szaporítjuk, néha a' nyelvbe más Nemzetektől is szókat költsönözünk, és szükségbenn meg-tartjuk, szükségünk nem lévén pedig, rajttak ki-adunk, és helyökbe a' jó Magyar gyök-erekből újj szót alkotunk, 's a' t. Ha nemzetűi nyelvünket miveletlenül hagyjuk, anyálkodólag nem tsinosítjuk, és tisztongatjuk, ha nem gyámolítjuk, bibéjét nem gyógyítjuk, nem gyaporítjuk, körülötte nem fáradozunk, nem

ügyekezünk, — annál inkább ha idegen
nyelvekkel el-nyomatni engedjük, leg-ott-
an el-soványodik, azonnal el-hagyatott ár-
vaságra jut, és nyelvével egygyütt a' Nem-
zetnek is árva ügye-fogyottságra, és ügye-
fogyott árvaságra, következőleg pusztú-
ásra kelletik jutnia.

Ezt ditső Nemzetünknek édes Aty-
ja, Nemzetünk' titkos értelmű szölejének
kegyességes *Ura*, a' Magyar Nemzetnek
szerelmes Országglója, és Fejedelme érzéke-
nyenn, és buzgóann szívelvénn, és a' Ma-
gyar Nyelvet Ország szertte különösen
taníttatvann, és, törvényessé tévénn ezen
Nemzeti szűz nyelvünk' virágoztatása fe-
lől gyönyörű atyai rendeléseket tenni
méltóztaték.

Ezen titkos értelmű szölknek Gond-

viselőji, Fel-vígyázóji nem egyebek, hanem Országunk' Nagyjai. A' szőlő művesek, és munkások végre a' Magyar Nyelv tanítók. Már pedig az Egygyházi rendű Nagyoké lévén Némzetünk' álladalmái között az elsőség, — következőleg ezen gondviselésbenn is az Egygyházi Nagyoknak kellettvénn elsőeknek lenniük, mivelhogy az Isteni nagy Felség a' Magyarok' Istene *Eksztzellentziádot* a' Fő-Pap, Fő-Püspöki nagy Méltóságra, az árva Magyar Némzet' lelki, testi köz javának elé-mozdítására, elé-segállítására, gyaporitására, felmagasztalni méltóztaték; — annakokáért ezen titkos értelmű szölkönnek az Egygyházi rendből én leg-kissebb, leg-alább való, leg-méltatlanabb munkássá, *Eksztzellentziádnak* mint valaha hozzám érdemetlen-

hezz különös szívességgel viseltetett *Generális Vicariusomnak*, mostanság pedig, mint kegyelmes *Metropolitámnak*, Fő-Püspökömnek, ezen magábann kitsény ugyan,— de nagyságos tárgyú, Nemzeti nyelvünk' épületére, elé-menetelére, és így a' köz-jóra törekedő munkámnak, magyarkodásomnak első zsengejét fiúi tisztelettel ajánlani, és mélységes alázatossággal fel-áldozni bátor-kodttam.

A' SZERZŐ,

E L Ö - S Z Ó,

---

1. §.

Mind a' két Magyar Hazábann, úgymint: Magyar Országbann, és Erdélyi Nagy Fejedelemségbenn, uralkodó Nyelv ugyan a' Magyar Nyelv; de mind a' két Honnunkbann avval nem egyenlő-képenn élünk, azonn különbözöleg szólunk, és trunk. Mivel pedig az uralkodó, és országló Nyelv' tudományjának valamint a' Köz-igazgatásokra, úgy a' Kereskedések' elé-mozdítására, fel-segállítására, gyaporítására, és fel-tartására leg-nagyobb haszna, és sikere vagyon: annál fogva Fel-seges Országlónk, és Uralkodónk, nem tsak a' Magyar Universzításba, Akadémiákba, és Gimnáziumokba, hanem még a' Bétsi Universzításba is, a' Magyar Nyelv' tanítására, Királyi Profeszszorokat, 's Tanítókat

rendelni kegyesenn méltóztaték. Mivel tovább ezen Tanítók Honni Nyelvünket Magyarúl tanítják, ezen Tanítók, és Oskolák számára felettebb szükséges lenne egygy Magyarúl készültt, 's jól ki-dolgozott, és talpra esett Magyar Nyelv-tanító Könyv, a' vagy Grammatika, a' melyly a' két Magyar Hazábann a' beszédbenn, és írásbann-valo különbségeket egyenlő szabásokba szedné, azokat meg-állítaná, és meg-egygyeztetné, a' melylyet rend-szeres, (systematicus) és közönséges Oskolai Grammatikául lehetne kiszabni, és rendelni,

2. §.

Ilylyetén Magyar Nyelv-tanító Könyvet ügyekezém én készíteni, melylyben a' rendszabásokat, a' tanítványokra nézve rövidedenn, egygy-ügyüenn, és világosan el-ádom; de ezek-utánn a' tanítók, és tudósok, számára Jegyzetek következnek, melylyekbenn mélyebbenn tekintélek Nyelvünk' belséjébe, annak természetét, tulajdonságait, és szokásait ítélőleg (critice) fejtegetvénn, és magyarázván. De azt tölem még is egygy magányostól, és fáradságos hivatallal megterhelttől nem kívánhatni, (hanem egygy tudós Magyar Társaságtól, a' mire szert Honnunk' Nemzete nem teheti) hogy minden rész,

benn tökéletes Grammatikával szolgáljak; mertt „Úgy vélekedem, hogy az a' felszentelt tudós, a' ki egygy minden részben tökéletes Magyar Nyelv-Mestert írasson, nem született“ — *Ügybnd Udvari Tanácsos Aranka György Ur Magyar Nyelv-mivelő Társaság Munkájibann, az I. Darabbann, Szeben 1796. 122. laponn.*

3. §.

Mind-azon-által abban tehetségem szerént fáradozék, iparkodám, ügyekezém, és szorgalmatoskodám, hogy a' lehets tökéletességig, rövidsége mellett, vigyem Grammatikámat. Évvégett a.) mint az újj, úgy az ó' Könyveinket figyelmetesen ált' olvasám, úgymint: Silvestert, vagy Erdösi Jánost, Mólnár Albertet, Pereszlényit (kiből lön Németre ált' fordítva Farkas' Grammatikája; de a' melylynék 1798. kiadása meg vagyon szeplösítve) Tsétsi Jánost, Kövesdi Pált, Szenthe Pált, Versegit, Gyarmati Sámuel, Szent-Pálit, Debretzeni Társaság' Grammatikáját, Erdélyi Nyelv-mivelő tudós Társaság' Grammatikai Jegyzéseit, Beregszászi Pált, Agoston Antalt, Erdélyi Baróti Szabó Dávidot, Pápai Sámuel' Magyar Literatúráját, végre Révai Miklósnak Elaborator Grammatikáját. Évvégett b.) el-

olvasék minden ó, és újj kapható Könyvet,
 és Kéz-trást; a' többi között olylyanokat is,
 a' melylyeket Révai nem olvashata, p. o.
 meg-vallja Révai, hogy soha nem olvasá Sil-
 vester' Grammatikáját, 's Révai nem igen
 látá Ahmet' régiséges Könyvét, Révai nem
 is hallá valamit az Újj-Szerzetesek', az az
 Apátzák' régiséges Kéz-trásbann lévő regu-
 lájiról's a' t. Én nekem mind ezeket olvasni
 vala szerentsém. Evvégett d.) Négy eszten-
 deig a' Pesti Közönséges Pap-nevelő házbann
 (Seminarium) II. Jósef Uralkodónak idét-
 te a' két Magyar Hazának minden vidékéről
 oda tsoportozott, és sereglett iffiúság-között
 lakozvänn, — és már akkortta a' Magyar
 Nyelv' gyaporítására, és tökéletesbbítésére
 magamat fel-áldozvänn, a' Magyar Nyelv-
 tanító, és Származtató Szó-Könyv' (Lexi-
 con Etymologicum) trásához fogvänn, —
 (Lásss a' Debr. Gramm. Bévzetését a' XI.
 laponn) minden vidéknek szava járását ki-für-
 készém, és szorgalmatosann fel-jegyezgetém.
 Evvégett e.) az oltta-is Nyelvünk' természet-
 ének, 's minden tsínjának-bínjának ki-tanulásá-
 bann, hivatalomtól üres órájimbann, fejemet
 törni, elmémet fárasztani meg-nem szüném.
 Ezen ügyekezettel anynyira menék, hogy a'
 miket az eddig-való Nyelv-Tanítóink ki nem

találhatának, azokat én szerentsésenn ki-tanulám. Ennél fogva számtalan észre-vételt olvashatni ezen Grammatikámbann, melylyet sem Révaibann, sem annál inkább egyéb Nyelv-Tanítójinkbann fel nem találhatni.

4. §.

Az előbbeni Nyelv-tanítójink, Révait kivévénn, abbann botlának-meg, hogy tsak a' magak vidékökönn divatbann lévő szólás-ként alkoták Grammatikájukat (mint p. o. egygy valaki a' Tisza-melléki Magyarorsághoz szabván Grammatikáját) A ki-derültt eszű Grammatikusnak-nem kelletik részre hajlónak lennie, magát se egygy, se más vidékhez, vagy tartományhoz kötnie, *) hanem, a' méhek' szokása' ként mindenünnét, a' jókat öszsze-gyűjtenie, és ki-szemelnie. A' jó Magyarorság nintsen egygy helyhez kötve, (Sándor Istv. sokfél. 10. Dar. 19. lap.) és hiábann tulajdonítja magának e', vagy ama' környék, hogy ő légyen a' leg-jobb, vagy ama'; még több, egygyedül, a' Magyarorságnak birtokábann; merтт nintsen az a' táljék, hol egygybenn, másbann ellene ne véfkezzenek (Sánd. sokf. 10. Dar. 79.

---

*) Vgy László Versegi Ferentznek okoskodása, 76. §. 130. lap. és 77. §.

lap.) **) *Vagyon fogyatkozás minden-hol Magyar Országban is, Erdélybenn-is; a' mit egygy helyenn gántsosann mondanak, azt másutt helyesenn mondják, azért szem-esnek kellettik a' Nyelv-tanítónak lennie, és ítéletesnek, hogy meg tudja választani a' jót a' rossztól. Azt sem tehetni fel, hogy azon vidékenn, és azon tartománybann vagyon minden-ha a' leg-tisztább Magyarság, a' melly idegen nemzetekkel össze nem kevered-ék, össze nem zagyválódek, és meg nem kortsosítotték. Hol kell a' Német Tartományok-között idegenektől tisztább, mint Sváb Ország? Hát ott leg-tisztább a' Német Nyelv? Hol kell tisztább vidék Magyar Országban, mint a' Palótzoké? Hát a' Palótzoknál kell keresni a' szépséges, és tisztaságos Magyarságot? Tisztább az idegenektől a' Jászság, és Kunság is, mint Erdély, melyly Szászokkal, és Oláhokkal megzavart-áték, 's tisztábbann beszélnek a' Jászok, és Kúnok, mint az Erdélyiek? sokkal tisztább Eger Városa, az idegen Nemzeteektől, nevezetesenn a' Tolttoktól, mint akar melylyik Hegy-aljai Város, 's még is hol hallani, ne-*

**) Kardos Adorján Versegi motakplód-ása ellen.

vetségesebb Magyarorságot, mint az Egri kápásoktól, és Köz-neptől? — Káldi György Nagy-Szombati vala, 's még-is hányat találunk ma csak olylyan Magyar-t is? — Én-is bátor Hegy-aljai Bodrog Kiss-Faludi vagyok, az kissebbségemre a' Magyarorság dől-gábnan nem válhatik. Én sem a' Hegy-aljá-hozz, sem Jászsághozz, sem Kúnsághozz, sem Székelységhez, sem Tisza, sem Duna mellékéhez nem szabom Grammatikámot, hanem az okos Nyelv-szokáshozz, a' melyly szerént a' tudós Magyarok, és Magyar tudósok beszéllenek, és beszéllettenek.

5. §.

Meg-tetszik a' Grammatikámból, hogy a' Magyar Nyelv igen régulás a' szólásra is, az írásra nézve is, és felettebb kevés régula alá vagyon szorítva. Huszon-három betűvel be-éri az Írás' módja, egygy benne a' Deklinátzió, egygy a' Komparátzió, egygy a' Konjugátzió, a' Szintakszisbann igen kevés a' rend-szabás. Azértt kár vala némelly Grammatikusainknak negyven féle betűvel Nyelvünket terhelniek, kár vala több Deklinátziót, több Konjugátziót egygynél tanítaniok, kár vala annyi féle Pronomeneket költenie Révainak, hogy csak azokról húsz ívet foglalna nyomtatásbann az Elabo-

rator Grammatikája. *El-ijed, és el-iszony-
odik az Olvasó Révainak az ige-hajtogatás-
felől való véghetetlen trásától-is, a' ki har-
mintz-hat tvenn nyomtatásbann adja-elé az
ige-hajtogatást. Emmellett a' Révai Gram-
matikája Szintakszis' hijával vagon. A'
Szintakszist elé-adja ugyan a' Debretzeni
Grammatika; de a' belöle tanulni akaró el-
hül belé, és el-esik kedve a' Magyar Nyelv'
tanulásától, látván, hogy kilentzven-nyöltz
régulát szabott csak a' Szintakszis' elé-adás-
ára, melyly nyöltz tvre terjed sürü nyomtat-
ásbann. Én mind ezeket lehetős rövidséggel,
még-is hijánosság nélkül ügyekezem elé-adni.
Bátor, a' Magyar Grammatikát nagy töké-
letességre vitte a' Magyar Nemzetnél a' Ma-
gyar Nyelvnek velős tanítása-végett el-fe-
lejtethetlen, és örök emlékezetet érdemlett
Révai Miklós, úgy hogy eddiglen az ő
Grammatikája leg-haszon-vehetőbb; — de
még-is vagnak benne fogyatkozások, a'
mint a' maga helyénn meg-mútoatom Gram-
matikám' 's Lexiconom' folyamatjábann. *)*

---

*) I. Rész, I. Szakasz' elejénn, I. Szak. 2. §.
III. Rész. IV. Szabás. 3. §. B.
IV. Rész. I. Tag. I. Fej. Jegy. 6. Szám.
I. Tag. III. Fej. 1. §. Jegyz. 1. szám, és
2. szám. II. Tag. 2. §. D Jegy. F Jegy.
I. Fej. A. én, te, ő hajlításáról. II. Ra-

Észre vette ezt Pápai Sámuel-is a' Magyar Literaturának bölts kezdője, 's szerzője, a' ki Révai ki-múlása-utánn említett Könyvének 93. §-bann a' 293. laponn azt írja: „Anjántjuk Nyelv-tudóssainknak, 1.) hogy az egygyes 4-dik, vagy-is többes első Ejtés' formáltatását, 2.) az lgék mütató formájával (érti a' ragasztékos formát) való élést, 3.) azon szavaink', melylyek a' ragasztékoikat hathatós változással veszik-fel, a' változatlanoktól való meg-különböztetését, minél szorosabb; de azonbann kevés régulára húzni iparkodjanak; mertt még ebbenn fogyatkozásak vagyon Grammatikusainknak. — Révai sem járhatott minden szépelkedésemellett is Nyelvünk' minden tsnjá ki-fjese-

---

gasztékosann Jegyzet 1. szám alatt, e betű alatt, és f b. tő alatt a' tsillag jegybenn. Azutánn: II. Fejez. Jegyz. 1. szám, és 2. szám. Tovább V. Fejezet, 1. §. III. Tag. A Jegy. 1. szám, 3. szám, e betű alatt, 4. szám alatt, d betű alatt, 5. szám alatt. D Jegyz. A. az egygyes számbann 1. szám alatt. B. a' többes számról, első személyről, b betű alatt, tsillag Jegybenn.

V. Rész. I. Tag. 1. §. 4. Szabás, Jegyzet 3. szám alatt. II. Tag. III. Fej. III. Tag. 7. Szabás. Jegyzet. Mind ösze 24 Grammatikai gánts.

ének végére; mivel valamint egyéb emberi tudomány, úgy szintte a' Nyelv-tudomány is lassann-lassann, halogatva, halkann, és üdö-jártával fejtődik-ki, — hirtelen, tüstént, azonnal, mindjárást, hamarjábann, sebbel lobbul nem mehet tökéletességre; mertt, hogy Udvari Tanácsos Aranka György Úr' arany szavaival éljek, és azokkal fejezzem bé-is beszédemet (Magyar Nyelv művelő Társaság' Munkáji 1. Darab. 286. lap.) „Azokbann az állatokbann, mellyekenn az ember, a' Teremtő Böltseség' ropantt alkotványának rendébenn a' föld termésének lajtorjáján, egygy foggal magassabbann tétetett, az oktalan állatokba a' bölts alkotó Mesternek keze az oktalanság' erőtlensége-mellé két felségesnek tetszhető nagy ajándékot kötött; egygyikét a' tökéletességet, hogy a' mit egygy oktalan állat tsinál, azt jól; meg-jobbíthatatlanul tsinálja; a' másikat, az abbann a' tökéletességbenn-való maradhatást, hogy azt a' tökéletességet még-ne vétse, hanem fajról fajra meg-tartsa. A' pók a' maga hálóját úgy szövi, a' méh a' maga lépét úgy rakja, hogy tökéletesebb a' maga nemébern semmi nem lehet és azt hat-ezer esztendőktől-fogva meg-nem vétik. De nem is tökéletesebb a' maiaknak az ő munkájak, mint azoké valtt, kiket

*Isten teremtett. Ugyan az az Alkotó Böltsé-
ség ellenbenn az okosság' mennyei ajándéka-
mellé az emberbenn épen az okosság' termé-
szetétől tsak nem el-válthatatlan két kis erőt-
lenséget ragasztott: elsőbenn, hogy a' mit
az ember előbb meg-tsinál, azt ne tudja tö-
kéletesenn tsinálni; másodsor, hogy mind-
azon-által azt az előbbi munkáját firól fira;
maradékról maradékra örökké nagyobb tö-
kéletességre vihesse, ha igyekszik." Nem válik
tehát küssebségökre az előttünk valóknak, ha
kevesebbre menttenek; nekünk válnék gyaláz-
atunkra, ha többre nem menttünk volna ügy-
ekezettünknek-általa. Az ügyekezett betsület-
re méltó. Kérem azért Nemzetemet, meg-
ne vesse ügyekezettemet. *) Kívánom vegye*

---

*) Előre ki-kérem minden érdeemes olva-
sómától, hogy ha Könyvembenn nekje
valami nem tetszendik, szája ízére nem
lejjend, azt győző okok-nélkül meg-
vesse, annál inkább ki-ne nevesse; mertt
mást, kiváltt-képenn elegendő ok-nélkül
ki-nevetni embertelenség. — Az ilylyen
írásokat tehát, és szólásokat: *Akgat,*
Bomt, Romt, Hám, Számt, Magam lo-
vam, Magad szájad, Ha azt tudnók, Ő
engem minden boromból ki-izson, Ez a' ló
jól lépik, Én tőled el-válo, Én nálad meg-
jelen m, Ő ezért meg-haragunnék, Ez nek-
je jól esnék 's t. eff. Olvasvann Könyvem-

hasznát szíves ügyekezetenek. Íram Szeremts Várassábann, 1813-dik esztendőbenn, December' 15. napján.

A' SZERZŐ.

benn valaki, kérem, ne mondjja magyar fül sértőknek, minek előtte ezeknek okait ki nem tanulná, részént Nyelv-tanító, részént Szó-könyvből; — mert minden állatásomnak győző okát szoktam adni, hol Nyelv-tanító, hol Szó-könyvbenn. — Szó-könyvemet előbb íram, mint Nyelv-tanító könyvemet. — Mind a' kettő már néhány esztendőtől fogva írásbann hevertt, és várttonn vartta a' jó szerentséi, és Magyar Metzé-
nást. Ez az oka, hogy a' Nyelv-tanító Könyvbenn, mint utóbbi munkábann sokszor fel-hozom, — és említem Szó-könyvemet, mint előbbenit. De az utólsónak, mint kissébbnek, kevesébb költségűnek hamarabb akada szerentséje világot látni; az első pedig mivel témérdek, nyomtatásban is alkalmasént háromszáz ív lészen, 's így nagyon költséges, a' sokféle viszontagság miatt még eddig ki nem jöhetett, hanem készenn várja a' sajtót, — 's mihelytt a' mostani veszni tértt jó pénzt a' Bétsi tűz megemésztendi, és a' jobb pénz folyamathá jövend, azonnal meg-tétetik a' rendelés annak nyomtatása felől. Lásdezenn Nyelv-tanító könyvbenn az utó szót. — És előre tanuljd-meg az I. Toldalékból a' Nyelv-tanítási mű szókat.

A' MAGYAR
NYELV-TANÍTÓ KÖNYVRŐL
KÖZÖNSÉGESEN.

I. FEJEZET.

A Magyar Nyelv-tanító Könyvnek magyarázatja, 's felosztatása.

A' Magyar Nyelv-tanító Könyv édes Honni Nyelvünknek rend-szabásait gyökerelesen ismerni, azonn igazánn, és emberül beszélni, és helyesenn írni-is tanít. *)

---

*) Mivel a' Grammatika bizonyos tsalhatatlan régulák által a' nyelvet tanítja. A nyelvet pedig vagy beszélljük, vagy írjuk, — azért a' Grammatika két részre oszlik, egygy része az *Ortografia* (helyes írás) melyly írni, a' másik *Ortologia* (helyes beszéllés) melyly beszélni tanít. Amaz ezenn épül, tehát természet

Ennek öt része vagyon: — úgymint a Helyes-olvasás, Hang-mérséklés, Helyesírás, Szó-hajlítás, és Szók-el-helyezettése, el-rendelése, össze-szerkeztetése.

II. FEJEZET.

A Magyar Nyelvnek leg-közönségesebb rendszabásai.

A mint beszéll a Magyar, úgy ír-is. Mind beszédjének, mind írásának leg-közönségesebb Bírája, Fő-Bírája, rend-szabója a közönséges Nyelv-szokás, bölts Ho-

---

szerént az ortografia utolsó része lenne a Grammatikának, mivel előbb kell tudni jól beszélni, hogy jól tudjunk írni. De mivel ezen rend-szer még szokatlan Grammatikusainknál, tsak ama leg-híresebb Révai Miklós' Osztályja mellett maradok. Ugyan-is tulajdon-képenn a betűkről való tanítás a Helyes-írás-hozz tartozik, mivel helytelen az írás, ha helytelen betűvel élünk a Magyar írásbann, vagy ha a helyes betűket nem helyesenn rendeljük-el, 's még sem találkozik olyly Grammatikus, a' ki fonák-úl a Grammatika végénn tanított volna a betűkről, hanem kiki az *A, B* betűk-önn kezdi a Grammatikát, azért *Grammatika* szó-is betűi értelembenn magyarul *betűzést* téssen.

rátz, és Kvintilián ként. Ezen Nyelv-szokás nem a' tudatlan köz-népnek, hanem a' tudós Magyarok' gyöző okokból való meg-egyezésébenn állapik. (a' mint meg-mútatám a' származtató Szó-Könyvem' I. Tö-mójának végénn a' Meg-szerzésbenn) *) Ha pedig 2-szor a' beszédbenn, vagy az írás' módjábann valami nem a' közönséges Nyelv-szokás-szerént való, az az, ha valamibenn a' tudós Magyarok, és Nyelv-tudósok nem egygyeznek, akkoronn II-szor a' szó-nemzéshez, szó-származtatáshoz az Etimológiához kell járúlnunk, és folya-modnunk. III-dik rend-szabó az *Analó-gyia*, vagy hasonlatosság, melyly szerént a' hasonló szókat hasonlólag mondjuk, és írjuk. IV-dik az *Eufónia*, vagy jó, és szép hangzat. — Tudni-illik a' különbözö, 's egygy-mással nem egygyező Magyar szó-lás, és írás között 1-ször ugyan a' közön-séges, minden nyelvenn uralkodó, Nyelv-szokás, mint valamelyly Királyi tábla igaz-ítja-el a' pert. De ha el nem igazíthatja, 2-szor az Etimológiához kell *appellálni*, és folyamodni, akkoronn már tsak az Eti-mológia intézi-el a' pert: ennélkül nem állíthatni-meg a' helyes írást: jobbadára ez ismérteti-meg a' valóságos Magyar szót az

idegentől, (a' mint erről bőven szólék Szó-Könyvembenn) p. o. hogy az ilyl-
 enek: *ö aludna, hiszel, adól, haragudsz, imád-
 kozok, Vár-megyék Ispányjok, Szentek imád-
 ságaik* 's t. effélék helytelen szólások légy-
 enek, — ezek helyett: *ö aludnék, hiszsz,
 adszsz, haraguszol, imádkozom, Vár-megyék
 Ispányja, Szenteknek imádságaik, vagy Szent-
 ek' imádságai, meg-mutatja a' közönséges
 Nyelv-szokás. Tovább hogy ezek gántso-
 sok: *töt, köt, kötség, vóna, volna, vót, volt,
 hótt, holtt, ót, olt* 's t. eff. mutatja az Eti-
 mológia. — Esmég hogy gántsos: *Aztat,
 Eztet, Engemet, Ötet, Tégedet*, ezek hely-
 ett: *Azt, Ezt, Engem, Öt, Téged*, világos-
 ítja az Etimológia után az *Analógia*.
 Végre hogy szebb így szólani, 's írni: *Bot-
 tal, Késsel* 's t. eff. mint *Botval, Késvel*, —
összse, vissza, mint *összve, visszva, beszéll,
 segéll*, mint *beszédl, segédl*, jelenti az *Eu-
 fónia*; noha az Etimológia azt tanítja, és
 javallja, hogy jobb mondani: *botval, kés-
 vel, beszédl, segédl*, mertt *tal, sel* utól-járó
 nintsen nálunk, és *beszédl, segédl, beszéd-
 ből, és segédből* régulásonn származik, —
 melyly *beszédel, segédel*-ből meg-rövidültt
 szó, mint *reményl, szégyenl, reményel, és
 szégyenel*-ből, melylyekbenn a' *d* betű a'*

következő *l* betűvé válik, valmint a' Diák-
bann-is ezhelyett: *adlatura*, mondjuk, és
írjuk: *allatura*, ezhelyett: *adlocutio*, *allo-*
cutio. *)

ELSŐ RÉSZ.

H E L Y E S O L V A S Á S,

I. SZAKASZ.

A' betűk' számáról, képeről, 's jelentéséről,

A' mai közönséges Nyelv-szokásbann 23
betű vagon: Nagyobb képű: A, B, D, E,
F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V,
Z, Ö, Ü. Kissebb képű: a, b, d, e, f, g, h, i,
j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z, ö, ü.

Jegyzés, Révai Miklós 31-ig, mások 40-
ig-is szaporítják a' betűk' számát a' Magyar
Nyelvbenn; mertt, úgy mondanak, 40 kül-
önböző hang vagon a' Magyar szózat-

---

*) Az Eufónia örvével írják ezeket-
is: affele, efféle, akkor, ekkor, ünnep 's
t. eff. ezhelyett: az féle, az korbann, —
mint mondjuk: az naponn, ez naponn,
üd-nep 's t. eff.

bann. Ezek az említett 23 betűt ezen 17-tel toldják-meg. C-vel á, é, í, ó, ú, ö, ű-vel, gy, ly, ny, ty-vel, ds, sz, 's, tz, (vagy cs, cz) és zs-vel. De a' Diák C betűre nintsen szüksége a' Magyaroknak, azért a' tudós Magyarok azt a' Magyar betűk' számából már ki-is tsaptták, melylynek okait eléhozám a' szó Könyv' 1-ső Tsomójában a' D előtt a' C betűről szólván. Az y nem betű a' Magyaroknál, hanem csak a' g, l, n, t, betűk' lágyító jegye, valamint a' húzás ezekben: á, é, í, ó, ú, ö, ű, hosszú hangnak a' jele. Ámbár több hangunk vagyon huszon-háromnál; de mind azokat az említett 23 betűvel elégségesen ki-tsináljuk, hol húzásokkal (accentibus) hol y jeggyel való lágyításokkal, hol két betűnek egygybe fogásával mi-némű az sz, ts, tz, zs, valamint szinte a' hegedűs-is olyly-korolyly-kor két hűrt-is össze-fog egygysszerre az újával, hogy ki-vonja a' kívánt hangot, azért még sem szaporítja a' hűrokat a' hegedűjén, hanem be-éri négy hűrral. Néknk sem szükséges 23-nál többre vinni a' betűk' számát. De óhajthatni, hogy a' lágy betűket ne y görög betűvel, hanem egyéb jeggyel lágyítanók.

A' betűk némelylyek *magakbann-hangzó* (vocales) némelylyek *mással-hangzó* (Consonantes.)

1. §. Hét magabann hangzó betű va-

gyon a' Magyaránál, úgymint: *a, e, i, o, u, ö, ü*. Ezek

a.) A' ki-mondás' múlatásához-képe-
estt, vagy rövidek, mint: *a, e, i, o, u, ö, ü*,
vagy hoszsúk: *á, é, í, ó, ú, ő, ű*, (vagy
ö, ü.)

b.) A' ki-mondás módjához képe-
stt, némelyly magábann hangzó *vastag* (voca-
lis crassa) úgymint: *a, o, u*, és *á, ó, ú*. né-
melyly *vékony* (tenuis) mint *e, ö, ü*, és *ő, ű*.
Némelyly *éles* (acuta) mint *é, i*, és *í*. —
Ezen osztály, mint Nyelvünk' kultsa leg-
nagyobb figyelmetességét érdemel a' Ma-
gyar Nyelvbenn; mivel különös természe-
te ez Nyelvünknek, hogy semmi tő-szó-
bann, és származékabann össze nem jöhet
a' *vastag* magábann hangzó, a' *vékony*nyal;
de az *élessel* össze-jöhet, mertt az közös
természetű, (a' mint megmondám, a' szó-
könyvem' *Élő-Beszédjébenn* a' 10. Szakasz-
bann, avvagy §-bann.) A' melyly szó-
bann *vastag* magakbann hangzók vagyuak, azt
vastag szónak, a' melylybenn *vékony*ak,
vékony szónak, a' melylybenn pedig *élesek*,
éles-szónak híjúk.

Jegyzet. A' Debretzeni Grammati-
ka a' 143-dik laponn a' *vastag* szókat ke-
mény hangúaknak nevezi, a' *vékony*akat

gyenge hangúaknak, az élesek^{et} elegyes természetűeknek, a' vastag- magakbann hangzókat a' 7 dik laponn nevezi *erős hangúaknak*, a' vékonyakat gyengébb hangúaknak, az élest közép természetűnek. Egygy más tudós magyar a' vastag magakbann hangzót *fel-hangú*, a' vékonyat *al-hangú*, az élest *közép-hangú* magakbann hangzónak nevezi. Némelylyek az éles, és vékony hangú e között, tudni-illik az *e*, és *é* között egygy közép *e* magakbann hangzót vesznek észre. De evvel kár lenne tarkázni a' magyar írást, és nem szükség vele nehezíteni a' Magyar nyelvet, ennélkül el-lehetünk. Lásd a' Szó-Könyvembenn az *E* betűt az 1-ső szám alatt.

Kettős magakbann hangzók, (Diphthongi, seu vocales duplices) nintsenek a' Magyar Nyelvben.

2. §. A' mással hangzók vagy egyesek, vagy kettősek. *Kettősek*, (consonæ combinatæ) ezek: *sz, ts, tz, zs*. Mind a' négy fel-találtatik ezen két magyar Helység' nevében *Széts, Zsértz*.

Jegyzés. Révai gántosann tanítja ezeket: *gy, ly, ny, ty*, kettős mással hangzók-nak lenni; (Élab. Gram. pag. 69, 71, 72.) mertt az *y* nem betű, — tehát nem mással hangzó betű, hanem tsak lágyító jegye ez négy betűnek: *g, l, n, t*, melylyeket emlékezetnek okáértt ez szóbann foglalok: *ga-*

lánt. Ezen négy lágy betűt a' régiék így írták: ^lg, ^ll, ^ln, ^lt, így íraték ama' leg-régiebb nyomtatásbann, melyly Magyar Nyelvonn vagyonn Nórimbergábann 1484. esztendőbenn Szent István Királyunk' Jobbjáról, a' hol ezen szó *nagy* így íraték: *nag*. Így él évvel Telegdi-is.

A' Mással hangzók közöl, a' j, és v Tseléd betű (litera servilis) a' 3-dik személy-béli Ragaszték-mellett szokott inaskodni, s' egyébűtt-is, a' mint majd meg-látjuk.*) A' magábann hangzó lelke a' ki-mondásnak, a' mással hangzók mint testek evvel jönnek zengő mozgásba.

II. SZAKASZ.

A' betűk' össze-foglalásáról, vagy-is a' szótagokról.

Egygy magábann hangzó betű, szó-tagot tévénn, *tiszta szó-tagnak* mondatik (sylaba pura); a' melyly pedig egygy, vagy több mással-hangzóval mondatik-ki, *kevertt szó-tagnak*, *kevertt betű-fogásnak* nevezetik. (mixta)

---

*) Akkoronn az Eufónia örvével a' szó s, sz, és z-vel végződvénn ezekké változik p. o. sássa, nészsze, gazza, név-mássa. De az íge mellett változatlan,

Szó-taglás' Szabása.

Mivel a' természetnek rendje hozja magával, hogy a' mi nemű renddel, és a' melyly részekből, ízekből, 's tagokból rakatik, 's állítatik valami öszsze (p. o. az *óra*) ugyan azon részekre osztassék fel-is a' szől-szedés-kortt; — annál-fogva a' Magyar szó-származtatásnak kellene rendet szabnia a' Magyar szó-taglásra (syllabizatio) p. o. mivel ezen gyök-érből: *nem* (genus) ez a' szó *nemesítettik*, illy renddel, 's ezen tagokból állott-öszsze: — *nem-es-ít-tet-ik*, nem kellene a' régulatlan Etimológiájú Diák Nyelv-szerént így tagolni, és szakgatni az említett szót: *ne-me-sít-te-tik*. *)

---

*) Ezen természetes okonn épültt szabást az is erősíti, hogy a' Magyar Nyelvben, úgymint Nap-keletiben, a' többi Nap-keleti Nyelveknek szokássak szerént, (nem úgy, mint p. o. a' Nap-Nyugati Diák, Német, és Toltt Nyelvben) minden *formáló*, minden vég szótska, és Ragaszték értelmes szótska, — (a' mint ezt meg-bizonyítom IV. Rész I. Tag, I. Fejezet az I. szám alatt való Jegyzetben) 's így nálunk minden származék-szó is hasonló az öszsze-tett szóhoz; valamint tehát minden-féle Nyelvben az egygy egygy tagú értelmes szótskákból

De mivel tsak a' tudós Magyarok értenek a' Szó-származtatáshozz, 's így tsak a' tudósok tudhatnák a' Magyar szókat igazánt taglani: a' gyermekekre, és tudatlanokra-

összse-tett szókat ki-ki úgy tagolja, a' mint összse valának téve, p. o. *hón-alj* nem hó-nalj, *meg-e-szen*, nem me-ge-szen 's t. eff. a' magyar származékot is úgy kellene tagolni, p. o. *kiss-ebb* (minor) nem *kis-sebb*; mertt *ebb* nem semmit sem tevő szótska. Lásd *Lexiconombann* a' magyarázatját.

Végre ezen szabásnak helyessége onnét is meg-tetszik, hogy ha a' származékokat a' Diák szokás szerént szakgatnók (mertt a' gyök-ér szókról kérdés ntsen, hogy úgy ne kellene tagolni, mint a' Diák szókat p. o. *I-gaz*, *Bol-di-zsár*, *Ángyal*, *Is-ten*, *Ém-ber* 's a' t.) néha a' szót hibásann ejtenők, és annak más értelmet tulajdonítanók, p. o. *I-gaz* gyök-ér szó (justus) jól vagyon meg-szakítva; ha már ennek a' származékját a' Diák szokás ként valaki így szakítja-meg: *I-gazság*: más-képenn hangzik, mint igazság, így más kép' hangzik: *köz-ség*, mint köz-ség (Communitas) *gaz-ság*, mint *gázság*. Ha ezeket azért tagoljuk így: *igaz-ság*, *köz-ség* *gas-ság*, mertt így állottanak összse, ezt is így kellene: *nemes*, mertt így állott összse, nem pedig így: *ne-mes*.

nézve meg-kell engedni az ilylyen Diákos szó-taglást-is: ne-me-sít-te-tik, é-bresz-te-ni 's a' t. Lászd a' Debr. Gramm. á' 12. lap. Kováts Mihály Chémia Budánn 1807. I-ső Darab 179. lap. *)

---

*) Ámbár a' tanulókra nézve a' származtatás, és szó-hajlítás által nagyobbodott szókra nézve meg-engedtetik az élőhozott diákos betű-fogás, és szó-taglás; de az öszszé-tett szókat a' mondott szabás szerént kelletik taglani, p. o. el-ér, meg-ír, szem-öl-dök, Vas-ár-nap 's t. eff. De ezt a' tanuló észre veszi, 's benne nem hibázhat, a' jó régi szokás, 's az én Grammatikám szerént írott, és nyomtatott könyvet olvasvänn. Lászd a' III. Részt 3. §. D. 3. szám alatt. De az újjmódi-képen kezdett, kötő jegy, és hízag hagyás nélkül írt, 's nyomtatott öszszókra-nézve tsak azon nehezsége lészen a' tanulóknak, a' minémű a' hajlítás, és származtatás-által öregbültt szavakra, p. o. nem fogja tudni ezt: szemérem így kelljen e fel-osztani: sze-mé-rem, vagy szem-érem 's a' t.

MÁSODIK RÉSZ.

H A N G - M É R S É K L É S,

A' *Hang-mérséklés* (Prosodia) két-féle. — Egygyik a' Szó-tagok' mértékéről; a' másik pedig a' Beszédnek hangjáról szól.

Jegyzés. A' szó-tagok' rövid, vagy hosszú mértékéről, a' mint azok a' Poézisrá, vagy költésre tartoznak, szólni nem ide való; — mivel a' Poézis, és Rétorika különböz a' Grammatikától. A' Szó-Könyvemből meg-tanúlhatni, melylyik szó-tag legyen hosszú, melylyik rövid; mertt a' tiszta szó-tag, ha húzásos, *hosszú*, ha nem húzásos, *rövid*. A' kevertt szó-tag pedig, ha több Mással-hangzókból áll, p. o. benn, zeng's t. eff. *hosszú*; ha pedigtsak egygyből, *rövid*, p. o. fel, al, 's t. eff.

A' Beszéd' hangja által szívünknek több-féle indulatját nyilatkoztatjuk-ki. — Erről ezen közönséges szabásokat kell megtartani:

1.) *Kérdezővén*, fel-emeljük a' hangot a' szolás' végénn.

2.) A' *fel-kiáltásokbann*, az előre fel-emeltt szót, végre le-eresztjük, le-lankasztjuk, és alkonyítjuk.

3.) A' hol a' beszéd' értelme szelíd, ott lassú, és tsendes szóval élünk.

4.) A' forró, és buzgó indulatokbann sebesenn, keményenn, és erősen szólunk.

HARMADIK RÉSZ.

HELYES-ÍRÁS.

ELSŐ SZABÁS.

Altaljábann, és közönségesenn szólván úgy írunk, a' mint beszéllünk, úgy írjuk a' szót le, a' mint azt ki-mondjuk, p. o. ször, haj-tű, hajnal, peng 's t. eff. — de szemmel tartván a' származtatást, a' gyök-ér-szónak betűjit, a' menynyire lehet, meg nem sértvénn, a' közönséges Nyelv-szokásra, szó-ejtésre, vagy ki-mondásra, (Pronunciatio vocum) és az írásnak bé-vett módjára a' lehetőségig ügyelvén. A' hol pedig a' közönséges Nyelv-szokás az írás' módjábann nem egygyező, 's meg nem állapítatott, az afféle Magyar szók' íratásábann már *ítélő-bíró a' Származtatás*, (az *Etimológia*) tanátsosok pedig az *Analógia*, és *Eufónia*. Mint p. o. noha meg-egygyezőleg a' közönséges Nyelv-szokás-ként így

írjuk ezen gyök-ereket: *ad, hagy, hall, hány, lát, húz*; de már az ezekből származott igéket ragasztékos-képen nem egyezőleg írják. A' régiek, kiknél igen biztató lábann állott az Ortografia, ezeknek a' gyök-ér igéknek ragasztékos származatjokat így írták: *adgya, hagygya*, vagy *haggya, halylya*, vagy *hallya*, — *hánynya*, vagy *hánnya, láttya*, vagy *lattya, húzza*, *trahit*, et *trahat*; a' mai tudósbbak pedig a' *gya, nya, tya* helyett *j* tseléd betűt *) tévénn, ezeket így írják: *'adja, hagyja, hallja, hányja, látja, húzza* *trahit, húzza* (trahat in Imperativo) melyly jöttás irás miatt ama' régi módi írók emezeket gúnyolódva Jottistáknak nevezik; ámbár ha a' ki-mondást néznők, ha a' szó-éjtésre hajtánánk, sem így nem kellene írunk: *adgya 's a' t.* sem így: *adja 's a' t.* mert mind ezek helyett így szólunk: *agygya*; de ha így íránk: *agygya* a' mint beszélünk, el-romolna ezen szónak *ad* gyök-ere, — a' Nyelv-tanító meg nem fejthetné *ad* gyök-ér igének származásait, az íge-származtatásról okos, és bizonyos rendet nem szabhatna, nem tud-

---

*) Ezt mások tolttosann szolgál betűnek nevezik,

ná valaki, ha meg-hagyólag, vagy csak jelentőleg akarja e ezen írással ki-fejezni beszédjét, ki-nyilatkoztatni akaratját. Már az ilylyetén esetbenn a' származtatás az ítélő-bíró, melyly el-intézi ezen ügyes-bajos, és peres patvaros írást, melyly azt tanítja, hogy a' gyök-ér szónak betűjit a' lehetségig meg-kell tartani, és egygyik származékot a' másiktól meg-különböztetni, össze nem zavarni, annak-okáértt azt ítéli ezen bíró, hogy így kell írni: *adja* (dat illud) *adja* (dat illud) *hagyja* (relinquit illud) *hagyja* (relinquat illud) *hallja* (audit illud) *hallja* (audiat illud) *látja* (videt illud) *húzza* (trahit illud) *húzza* (trahat illud).

Jegyzet. I.) Némelyly Nemzetek más-képen írnak, és írásakat más-képen olvasják, más-képen mondják-ki írott szavajkat, más-képen beszéllenek, mint p. o. a' Frantziák ezen szót: *La kroá*, így írják: *La croix*, ezt: *Antoán*, így írják: *Antoine*, ezt: *Feng*, így írják: *fain*, ezt: *la hó*, így írják: *la haut*, ezt: *la sör*, így írják: *la soeur*, ezt: *Tampl*, így írják: *Temple's a't*. A' Német-is ezt: *Májszter*, így írja: *Meister*, ezt: *hájte*, így írja: *heute's a't*. Mük Magyarok nem tartvann sem a' Németekkel, sem a' Frantziákkal, a' mint beszélünk, a' mint a' szókat ki-mondjuk, úgy ír-

jük-is le azokat, kiváltt-képen a' gyök-ér szókat; a' származékokbann az Etimológia miatt, igen kevés változást teszünk az írásbann, teljességgel a' ki-mondáshozz nem ragaszkodunk, mint p. o. nem írja semmi okos, és tudós Magyar: *agygya*, noha ezt minden így mondja-ki, — a' mint már meg-mondám. Azértt mivel törzsök szó: *egygy*, *meggygy*, ezeket nem szabad így írni: edj, medj. Azértt hibásann nagyon írva: *meggygy* Pápai Páriz Ferentzbenn így: *Medgy*, mivel ez gyök-ér szó, 's nem olyan származék, mint *fed* ígéből *fedj*, vagy régi módra *fedgy*, melyly a' ki-mondásbann így hangzik: *fegygy*. Noha a' gyök-ér szókat a' ki-mondás-ként írjuk; de a' származékokat az *Etimológia* szerént írják a' tudós Magyarok így, p. o. *gasság*, *igasság*, *ravasság*, *véttség*, *kétség*, *hamis*, *hamos*, *piros*, *szorosann*, *pirosann*, *magosann*, *adja*, *látja*, *állja*, *bánja*, *ütjük*, *húzzuk* (*trahimus*) *húzzuk* (*trahamus*) *) *addsza*, *akgat*, *szakgat*, *reményl*, *szégyenl*, *padló*, *hámt*, *számt*, *romt*, *omt*, *bomt*, *ömt*; noha ezek így mondatnak, 's így hangzanak: *gasság*, *igasság*, *ravasság*, *vétstség*, *kétstség*, *hamiss*, *piross*, *szorossan*, *magossan*, *agygya*, *láttya*, *álylya*, *bánynya*, *ütytyük*, *húzzuk*, *akar* azt tegye: *trahimus*, *akar*: *trahamus*,

---

*) Tökéletlen lenne az írásunk' módja, ha a' jelentő módot írással nem tudnók különböztetni a' Meg-hagyó módtól.

atztza, aggat, szaggat, reméll, szégyell, pal-
 ló, hánt, szánt, ront, ont, bont, önt; mertt
 ezekben a' gyök-ér: gaz, igaz, ravasz,
 vét, két, *ham* (a' végezet pedig *os*, mint
hámból hámos) szor, mag (magnus-ból
 meg-rövidültt szó, Apocope által, *nus* el-
 maradvánn) ad, lát, áll, bán, üt, húz, ad,
 ah, szak, remény, szégyen, pad, hám, szám,
 rom, om, öm, ezek helyett: reményel, szé-
 gyenek, hámit, számít (egygy szó: szám-
 tás, hámtás, hámoz, számoz Antithesis ál-
 tal, mint egygy: *hörből*, és *szörből*, hímez,
 és színez, hápog, és sápag, huppán, és sup-
 pan 's t. eff.) romít, bomít, omít, ömít, mint
 mondjuk *hajt*, ez helyett: *hajlt*, mondjuk
alt, *Palótzosaan alt*, *át*, ez helyett: *alít*. —
 A' gyök-ér szónak pedig a' betűjt a' szár-
 maztatásbann a' menynyire lehet, meg kell
 tartani; ki-vévén egygy-néhány rendet-
 len hajtogatású ígének a' gyök-erét: *e*, *le*,
te, *ve*, *hi*, *vi*, melylyek a' Múltt üdöbenn
 így mennek: *ön*, *lön*, *tön*, *vön*, *hün*, *vün*, —
 melylyekben egygy keveset: *e*, *le*, *te*, *ve*,
hi, *vi*, változik: *e* ö-re, *i* pedig ü-re, de
 ez kevés változás; mertt az *e* betű az ö-
 vel, az *i* az ü-vel atyafiságos, és a' közön-
 séges Nyelv-szokás a' gyök-ér' betűjét is
 meg-változtathatja, mint p. o. ezen gyök-
 eret: *te* (tu) a' többes számbann *tik*-re vál-
 toztatá, *Tek*-helyett: *az*, ez gyök-érnek a'
 z betűje el-változik ezekben: *annak*, *attól*,
arról, *ennek*, *ettől*, *erről*, *erre* 's a' t. Noha
 tehát lehet így szólani, és beszélni, re-
 méll, szégyell, gasság, igasság, ravasság,

agygya; hánt, szánt, 's a' t. a' könnyebb ki-
mondás, és szó ejtés-végett; de nem ezek-
et úgy az Etimológia végett nem írhatni.
Tudtomra két érdemes Írónk nagy ellen-
sége az ilylyetén jottás írásnak: adja, (had-
ja exercitus ejus) hagyja (relinquit illud)
mondja, fonja, menj (perge); — mertt
Menyny Cælum minden tudós így írja 's a' t.
Az 1-ső *Pápai Sámuel Úr* Magyar Litera-
turájábann, a' 2-dik *Varga Márton Úr* Ter-
mészet' Tudományjábann, 's mind a' kettő
1808-bann adá-ki munkáját. Már az 1-ső-
nek meg-felelék Szó-Könyvem' első Tso-
mójának meg-szerzésébenn. A' 2-diknak itt
akarok meg-felelni, a' ki a' 2-dik kötetjé-
nek Elő-szavábann a' 6. laponn így ír: —
„Hogy jottista nem vagyok vetik szemem-
re, hogy az ly, ny, ty-vel élvén a' szebb
Magyar ki-ejtést meg-rútítottam, a' kényes
finnyás ízlést mindenütt sértom, a' Nyelv'
Esztetikájához nem értek. Barátim betsül-
lek benneteket; de sajnálom, hogy vele-
tek nem tarthatok, engedjétek-meg, hogy
mondjam-ki ítéletemet: Én-is született Ma-
gyar vagyok, mint ti, 's nem csak a' szokás-
ból értem Anya-nyelvünket, szólok, írok
rajta; hanem tanúltam-is, tanítottam-is, ta-
núlom most-is. Ha igazánn úgy beszéltek,
mint írtok, — úgy vallyátok-meg az: *adja,*
hallja nem Németes ki-ejtés é? mint a' Bot-
jányi a' Bottyányi helyett? kérlek vegyé-
tek gondolóra a' sok jottázással nem rútít-
tatik é meg Nyelvünk? Ha a' jotta mással
hangzó betű, ugyan adgyátok okát, a' más-

sal hangzónak, még pedig a' keménynek hogyan ad lágyabb hangot? viselhet é két tisztséget? vagy talám csak valamennyire lágyítónak veszitek? légyen úgy: helyes tehát, ha így írjuk: *fagyjú, fatjú*. De ezt magatok sem hagygyátok helyben. Tehát az y helyett való jottázásban nintsen igazságtok."

1.) Azt mondja, hogy az *adja, hallja* 's t. eff. Németes ki-ejtés, mint Botjányi, ez helyett: Botytyányi. — En azt mondom, hogy *adja, hallja* 's t. eff. szint úgy nem Magyaros ki-ejtés mint: *adgya, tudgya, mondgya, hadgya* 's t. eff. a' mint ezeket írja Varga Ur, hanem a' magyaros ejtés: *agygya, tuggyá, mongya, hagygya*, a' mint ezt semmi tudós Magyar nem írja. Ha nem Magyaros: *adgya*, 's a' t. hát miért írja ezt így a' *nem jottista* hanem *ipsilonista*? egyéb okát nem adhatja, hanem az Etimológiát, hogy az nem engedi ezekben a' származékokbann a' bezéd' hangja szerént való szoros írást. A' mit *Botjányi, fatjú, fagyjú* ról elé-hoz, az nintsen a' Jottisták ellen; mertt a' Jottisták sem írják azt úgy: *Botjányi, edj, medj, fatjú*, 's a' t., a' mint már megmondám a' Régulábann.

2.) *Azt mondja*, hogy a' sok jottázással rútitjuk Nyelvünket. Erre azt felelem, hogy a' nem-jottisták is sokat jottáznak; mertt ők is raknak az a e Ragaszték mellé j tseléd betűt p. o. várja (*exspectat illum*) karja, fája, húrja, túrja, kurvája, kürtöje, borja a' tehénnek (borjú szóból) 's t. eff.

Tehát ha mük rútitánók Nyelvünket, ök is. Azután a 'ki Nyelvünk' Esztetikájához ért, mondja-meg részre hajlás nélkül, mivel jobb: *mondgya*, mint *mondja*, *hadgya*, mint *hadja*, *tudgya*, mint *tudja*? végre valamint a' jottisták írván: *mondja*, nem beszéllenek így, úgy az Ipsilonisták is írván: *mondgya*, nem szólanak úgy, hanem mindnyájann így beszélünk: *mongya*, *aggya*, 's a' t.

3.) Végre azt mondja: *A' jotta más-salhangzó betű 's a' t.* Én azt mondom, hogy a' g, l, n, t, betűket, az y nem pedig a' j lágyítja, az y a' Magyaránál nem betű, tsak lagyító jel, a' j pedig mással hangzó betű, és a' Ragasztéknak tseléd betűje, inassa, hajdúja, és tsatlóssa (Lásd feljebb az 1. Részt 1. szakaszt.) Hibás állítás tehát azt mondani, hogy a' g, l, n, t, betűket a' Ragasztékokbann, és ígék' hajlításábann a' j lagyítja. Ennél fogva a' jottát nem vehetjük olyan inaskodásra mint a' minéműt az y visel, p. o. ez helyett: Horváth Ország' *Bánja* (Banus Croatiae) nem mondhatom, sem nem írhatom: Horvát Ország *Bánya*; mert ez annyit tenne: *Croatia est Fodina*. Tehát a' tudós Magyar jottista létere is fel nem tseréli az y-t a' jottával, a' g, l, n, t, kemény mással hangzók' lagyítására, p. o. nem írja ez helyett: *lágj* ezt: *lágj* ez helyett: *hogy*, nem írja: *hogj*, 's t. eff. hanem Antithesis, betű-tseré által a' közsőséges Nyelv-szokás' engedelméből a' j betű fel-tserélődik, a' gy-vel, az az *lágj*

g-betűvel, p. o. mondjuk : győj, jőj, győszte, jőszte, ez helyett : *jőj-sze-te*, az I betűvel-is fel-tserélődik a' jotra, p. o. ez helyett *Máriás* pénz (Marianus nummus, Nummus cum effigie S. Mariæ) mondjuk : Márjás, ez helyett : *Iász*, mondjuk : *Jász* (Pharetrarius) ez helyett : *innia*, írjuk : *innja* 's a' t. a' hol a' jotta nem meg-lágyítója az n-nek, mivel ott nintsen szükség a' lágyításra, mert a' közönséges Nyelv-szokás a' Ragasztékos Határozatlan ígékhez nem *nyi*, hanem *ni* végezeteket kíván a' ragaszték elejébe, nem mondjuk : tudnyi, ütnyi, hinnyi, vinyi 's t. eff. hanem tudni, ütni, hinni, vinni, sem ragasztékosann nem mondjuk : tudnyia, ütnyie, hinnyie 's a' t. hanem tudnia, ütnie, hinnie, 's a' t. De mivel az I betűvel felszokott tserélődni a' j, lett : *innia* helyett : *innja*; de soha sem *innya*, a' meg-mondott okból, valamint a' *tudnia* helyett a' tudós Magyar nem írja : *tudnya*, a' *vonnia* helyett nem írja : *vonnya*, a' *fonna* helyett nem írja : *fonna*, az Etimológia szerint más : fona, más fonja, más fonja, más fonna, az Ipsilonistáknál *fonnya* anynyi, mint a' jottistáknál : *fonja* (net illud) a' jottistáknál *fonja* anynyi, mint (neat illud) de ezt az Ipsilonista nem tudja ki-írni tisztességesen a' ma-ya ny-betűjével. A' jotta az n, és ny lágy betűvel is fel-szokott tserélődni Antithesis által, p. o. borjú, és bornyú, varjú, és varnyú, sarjú és sarnyú, döjt, és dönt, járgal (jarkál) és nyargal; nyargalózik akár lovonn, akár gyalog, lajha, és lanyha

keserjés, és kesernyés, görjed, és görnyed s t. eff. (több ilylyet láthatsz Szó-könyvembenn a' j-betűről szólván) Innét mind-egygy: *borja* vagy *bornya*, *borja* ered *borjából*, *bornya* pedig *bornyúból* 's a' t. De hogy rövidedenn bé-torkoljam a' *Nem-jottistákat*, azt mondom: A' *Nem-jottista* is így írja ezen szót: *Apja* (Pater ejus,) már azt kérdem: ha helyes írás: *apja*, miért nem helyes: *atyja*, a' mint ezt írják a' *Jottisták*? mertt valamint: *Apja* ez helyett vagon: *Apája*, úgy *atyja* ez helyett vagon meg-rövidítve: *Atyája*. Így *Bátyja*, *Nénje*, *ötsje*, ez helyett meg-rövidítve: — *Bátyája*, *Nénéje*, *ötséje*, mivel a' gyök-ér, *Apa*, *Atya*, *Bátya*, *Néne*, *Ötse*, nem pedig *Ap*, *Aty*, *Báty*, *Nén*, *Öts*. Azután a' *Nem-jottisták* így írják ezen ígét: — *hánnya* veti (projicit illud) melylyet a' *Jottisták* így írják: *hányja*. Már a' józan okosság is azt mondja, hogy a' két különböző írás között helyesebb az, melyly szerént minden értelmes látja a' szónak gyök-erét; a' *Nem-jottisták* *hánnya*, írásából nem láthatni ki bizonyosan azon ígének a' gyök-erét, mivel azt gondolhatni, hogy *hán* a' gyök-ér, valamint ezen *Ipsilonistásonn* írt ígében: *bánnya* (pœnitet hoc ipsum) a' gyök-ér *bán*. De a' *Jottistásonn* írott *hányja* ígében minden értelmes látja, hogy a' gyök-ér *hány*; *ja* pedig ragaszték j tseléd betűjével. Az Etimológia bizonyítja tehát, hogy a' *Jottisták* helyesebbenn írják Magyarúl, mint a' *Jottistátiának*.

II.) Nem egygyeznek az Írók, ha a' ts, tz betűvel kellessék e írni, vagy cs, cz-vel, p. o. tsillag e, vagy csillag, tzi-vel e, vagy czipel 's t. eff. vagy pedig ki kell e egészen tsapni a' c Diák betűt a' Magyar írásból, és mindég ts, vagy tz-vel élni? Ezen pert is el-igazítja az Etimológia, és meg-mutatja hogy helyesebb ki-tsapni, és szám-ki-vetni a' c betűt, és nem írni Magyarúl cs, cz-vel, hanem ts, tz-vel; mertht sokszor ha a' ts, tz, helyett cs, cz-vel írnók, a' Magyar szókat, azoknak gyök-eröket és származás-akat ki nem nyomozhatnók; ts, tz-vel írva pedig rá találunk, p. o. miképen származik *harmitz*, a' mint a' régiek írják (Pápai Páriz Ferentz is) melylyet ma *Épenthessissel* közbe-járuló n-nel így ejtünk *harmitz* (triginta) sokkal nehezebb lenne ki-találni; ha így lenne írva: *harmicz*: de így írva: *harmitz* ki-sül hogy ez ösz-szó, *három*-ból, és *tíz*-ből; a' hármat a' régiek így ejtek: — *hárm*, ebből lön: *hár. • -tíz* (ter decem) *tíz* szóból Metathesis által (betű ált-tétellel) lön: *itz*, öszsze-téve ez két szót lön: *hárm-itz* végre a' húzást el-vesztvénn *hárm*, lön: *harm-itz*; *icz*-ből nem sülne-ki a' *tíz* szó. 2-dik példa: *Ketzele*, melyly Gyöngyös táljékánn annyit téssen, mint a' Hegyalján *Kötő*, vagy *Kötény* (antipendium mulierum) Az értelme jelenti; hogy *két* gyök-ér ígéből ered, és származik, melylyet ma *köt*, nem *ket*-nek mondunk: de a' régieknél *ket* vala, így a' 600 esztendős kéz-írásbann, és sír-beszédbenn-olvashatni: hogy Péter-

nek hatalm adaték, óldania, és *ketnie*, *ket-*
ből eredtt: *ketel*, ebből *ketele*, végre a' t
 meg-sziszegősödék, és tz-vé válék, 's lön:
Ketzele, mint mondják: *kanót*, és *kanótz*,
Zanót, és *Zanótz* 's t. eff. Már ha *Keczele*
 lenne írva hogy sülne-ki annak *ket* gyök-
 ere? 3-dik példa: *Lentse*, ez így írva ki-
 tetszik, hogy *Lentes* Diák szóból lön Me-
 tathesis által; ha pedig így írnök: *Lencse*,
 nem lehetne így magyarázni, sőt valaki
 azt gondolhatná, hogy *Len*-ből eredtt *cse*
 kitsinyítő végezettel, — minemű: *székcse*,
kencse, *fencse* (az az *széktse*, *kentse*, *fen-*
tse.) 4-dik példa: *Pest Várása*, melyly *Pets-*
ből lön Metathesissel. *)

*) Illyen *Tsira* ember: Hermaphrödítus,
 mellyet *Stira* szóból jól ki-hozhatni: —
 Ittze, melly *it*, az-az *ital* szóból meg-
 kitsinyített szó; *Rézsént* (oblique, vel
 ad partem) melly *rész*, és *ént* utól-járó-
 ból lön: *Isten*, melyly Révai-ként Anti-
 quitat. Hung. §. 54. *Itsen*, az az *vagyon*
 (est) régi Magyar szóból, melylyből lön
nitsen (non est) vagy Epenthesis által
 közbe-járuló *n* bettűvel *nitsen*. Lássd
 erről származtató Szó-Könyvemet. —
Itsen-ből Metathesis által lön *Isten*: *Ki-*
kerts, vagy *Kü-kerts* (*Primula veris*, et
Anemone pulsatilla) melly ebből: *Ki-*
keleties (*vernalis nempe flos*) vagy on
 tsavarítással megrövidítve az *l* betű fel-
 tserélődvén *r*-rel. Lássd Szó-Könyvemet.

III.) A' régi tudós Írójink az ősz-szót nem írták köz-vetetlenül össze, hanem kötő jegyet tettek közébe. A' maiaknál (a' Diákok', és Németek' szerint) de nem mindeniknél, az össze-tett szók együtt-íratnak. Hogy ez helytelenség megmutatom ezen III. Rész 4-dik Szabásában, 3. §. D. 3-dik szám-alatt. Ezen írásnak gántsosságát mutatja az Etimológia is; — mertt p. o. más Etimológiájú szó: *felett*, más *fel-ett*, más *megett*, más *meg-ett*, más *talpaló*, más *talp-aló*, más *hasaló*, más *has-aló*, más *földitök* (*vester sympatriota*) más *földi-tök* (*bryonia*.) Más Etimológiája vagyon ezen szólásnak: *jaj veszékel*, más ennek: *jaj! veszékel* (*perii*) Mást jelent ezen írás: *ördögöt üz valaki*, mást pedig ez Káldinál Luk. 11: 14. Jésus *ördögöt üz-vala-ki*, más értelmű szó ez így írva: *Fa-szú*: *caries ligni*, vel *arboris* (mint fog-szú *caries dentium*) más értelmű es még jegy nélkül, és hízak nélkül összeírva. 's a t.

IV. A' melyly szókbann a' kötött betűk: *sz*, *tz*, *ts*, *zs*, és ezen lágyúlttak: *gy*, *ly*, *ny*, *ty*, kétszeresen össze-jönek, az az megkettőztetnek, — p. o. *Asszony*, *egygy galyly*, 's t. eff. azokat sokann a' mai Irok közül restelik így ki-írni, hanem az előbbbeniből, az *s*, *z*, vagy *y*-t el-hagyváln, így írják: *asszony*, *eggy*, *mielly* 's a t. Hogy ez gántsos legyen, mutatja az Etimológia; mertt p. o. más Etimológiájú: *fosszsz*, vagy rövidebben *fössz*, *meg-fössz* tē *en-gem*,

gem, más pediglen: *fossz*; amaz *fos*-ból, emez *foszt*-ból ered, más *véssz*' más *véssz*, amaz *vés*, emez *vészen*-ből származik. Ha ez helyett: *menynyi*, valaki így írja ezen szót: *mennyi*, azt gondolhatja az Etimológiát vékonyan értő, hogy ennek a' szónak *men* a' gyökere, *nyi* pedig olylyan vég szótska, mint ebben: *szemnyi* mák-szemnyi. — Ha valaki ez helyett: *faggyú* ezen szót így írja: — *faggyú*, nem tudhatja annak gyök-erét; ha pedig így írja: *fagy-gyú*, látja, hogy ez *ösz*-szó, *fagy* szóból, és *gyú* szóból, 's azért nevezék így, mertt hamar meg-fagy, és hamar meg is gyúl, gyúladékony szer, azért belőle *gyurtyát*, az az gyúló világítót mártanak, melylyet többnyire nem magyaros hangonn *gyer*-tyának neveznek. Hozzá-járul az is, hogy ha ez így írott szót a' sor végénn meg kell szakasztani, és egygy részét által-vinni a' másik sorra, azt az olvasó könnyyenn rosszszúl olvashatja, nem a' maga hangján, p. o. így eg-gyes, as-szony, mel-lyenn, fat-tyú, hat-tyú, Bot-tyány. A' nem-jottistának ezen írását: *haggyatók*, meg-szakasztva így találja valaki hibásann olvasni; *haggyatók*, 's azt fogja gondolni, hogy *hag* gyök-érből ered, miut a' nem-jottistáknak így írott ígékben: *adgyatók* a' gyök-ér ad. *)

---

*) A' helyes írás nem fő dolog a' nyelvben ha fogyatkozása vagyon is, avval nem rontja a' Nyelvnek valóságát. Kar-

II. SZABÁS.

A nagy betűkkel való írásról.

Nagy betűvel kezdjük írni a' beszéd' kezdetét. A' beszéd' folytatásában az új fejezeteket a' bököt utánn nagy betűvel kezd-

dos Adorján 88. lap és 90. Hogy az Etimológiát bírójává tőm a' Magyar Ortografiának, azt egygy valaki nékem vétkül tulajdonítá. De a' ki meg-érti értelmet, meg-enged nékem. Én meg-engedem, hogy közönségesenn, és általjában szólván, a' Magyar nyelvnek, az az Magyar beszédnek, és írásnak fő-bírája a' közönséges Nyelv-szokás (a' mint meg-mondám) hanem azt állítom, hogy a' mibenn az írás' dolgában nem egygyez a' közönséges Nyelv-szokás, a' hol el-üt a' szólástól az írás, és viszontag; az ilylyetén ügybenn bírő az Etimológia, ez intézi-el az írás-beli pert. A' gyök-ér szokat a' mint ki-mondjuk, úgy írjuk is, de a' származékokbann sokat más-képenn ejtünk, a' mint meg-magyarázám, mivel pedig több a' származék szó, mint a' gyök-ér, és mint a' Diák szól: *a potiori fit denominatio*, azért mondám, hogy az Ortografiának ítélő-bírája az Etimológia, törvény-bírája az Etimológia, noha fő-bírája, közönséges bírása a' Nyelv-szokás (Ordinarius Jüdex, *usus Extraordinarius Etimologia.*)

jük; és még a' kérdés', és fel-kiáltás' jegye után, az teljesen végezvén a' mondat, p. o. *Nem de nem mindnyájann halandók vagyunk? Még is melyly igen kevesenn gondolkodnak róla! Emlékezzetek-meg a' halandóságról.* A' két böket után is nagy betűvel élünk, valakinek szavait fel-hozván, p. o. Üdvözítőnk' szava ez: Szeressed feleide:

Azután a' versekben mind egygyik verset, ha mindjártt nem teljes értelmű-is, nagy betűvel kezdjük.

Nagy betűvel kezdik az Írók a' tulajdon neveket (Nomina propria) és a' belőlök származott Mással érthető neveket, p. o. Péter, Buda, Kassa, Budai, Pesti, Kassai, Istei, Tsászári. De Sándor István *sokfélekének* 4. Darabjában a' 124. lapdön az ilylyetén Mással érthetőket kiss betűvel kívánja íratni.

Ezen törvényt követik mind az Egyházi, mind a' világi tisztségek', és méltóságok' nevei, p. o. Felség, Felséges Király, Kegyelmességes Fejedelem, Belső Tanácsos Úr, Fő-Ispány, Szolga-Bíró, Szentséges Atya, Érsek, Püspök, Apát-Úr, Esperest, Kanonok 's a' t.

Az ajánló, és esedező levelekben a' Fejedelmekhez, és elő-kelő emberekhez

tt levelekbenn még az őket illető Néve-
mássait-is (Pronomina) tiszteletnek oká-
értt nagy betűvel írjuk, p. o. Te Felséged,
Ő Nagysága.

Nagy betűvel írjuk a' Tudományok'
és Könyvek' neveit, — p. o. Böltselkedés,
Ékesenn-szólás, Költés, Nyelv-tanítás, Kép-
íras, Pázmány' Kalaúzza, Igazság' Paisa
's a't.

A' Magyar Írók' meg-egygyezésébenn
állapodott az meg, hogy mük nem írunk
minden Magábann-érthető nevet (Substan-
tívum) nagy betűvel, mint a' Német Írók
tselekesznek, a' kiket egygy két Írónk még-
is egygy-felől minden helyes ok nélkül,
más felől pedig a' közönségesenn meg-
szokott Magyar írás módnak meg-szegés-
ével, nem régebenn követni kezdett, úgy-
mond Pápai Sám. M. L. 148. lap.

III. SZABÁS.

A' betűkkel való helyes élésről.

1.) Gánts az *y*-nal *i* helyett élni, p. o.
nem jó Almásy, Kassay, Pesty, ez helyett:
Almási, Kassai, Pesti; mertt *y* nem betű
nálunk.

2.) A' Görög *chi* nálunk *k*-val írassék,

p. o. Krisztus, Kerubim, nem Khrisztus, Kherubim, vagy Chrisztus, Cherubim.]

3.) A' Horvátok' *ch*-ját *ts*-vel írjuk, p. o. nem *Jankovich*, hanem Jankovits, nem *Cholich*, hanem Tsólits, nem *Georch*, hanem Görts, nem *Chaplovich*, hanem Tsaplovits. *)

4.) A' hajdaniak' *cs*-je *ts*-vel *cz*-je *tz*-vel írassék, semmi-képenn pedig *c*-vel ne p. o. Tsászár, nem Császár, Tzitzeró, nem Cziczzeró, vagy Ciceró, Tsapó, nem Csapó's t. eff.

5.) A' Görög *phi*-betű *f*-fel írassék; p. o. *Filozófia*, *Fizika*, *Pafus*, *Ortografia*, *Eufónia*; nem pedig *Philosophia*, *Phisica*, *Paphus*, *Orthographia*, *Euphonia*.

6.) A' Görög *Thitát* *t*-vel írjuk, p. o. Máté, Tamás Teológiaia, Matézis, Ortografia; nem pedig Máthé, Thamás, Theologia, Mathezis, Orthográfia.

7.) A' régiek' *eo*-ját, már *ö*-vel írjuk p. o. nem *Eo* Felsége, hanem *Ö* Felsége, nem *Georch*, hanem Görts, nem *feod* vagy *feold*, hanem föld.

8.) A' Diákok' *Q*-ját *kv* betűkkel írjuk,

---

*) De a' Királyi adománybann eléfor-
duló nevek (nomina diplomatica) marad-
hatnak.

p, o. nem Quintiliánus, nem Quietántzia, hanem Kvintiliánus, Kvétántzia.

9.) A' x-helyett Ksz betűket írunk, p. o. nem Xerxes; hanem Kszerkszes, nem Alexandria, hanem Alekszandria, nem Dux hanem Duksz. *)

*) A' Magyar Nyelvben-is, valamint a' Diákban, Görögben, ha csak a' ki-mondást neznők, helybe lehetne az x betűt hagyni, mivel sok szóban x hangot ejtünk, p. o. fekszik, tselekszik, haragszik, elégszik, öregszik 's t. eff. úgy hangzik a' ki-mondásban: fexik, tselexik, haraxik, eléxik, örexik; de a' mű okos Elejünk ezt az írás' módját fel nem vették az Etimológiá miatt; mivel az ilyletén írásban: fexik, tselexik, haraxik, eléxik, örexik azt gondolná valaki, hogy a' gyök-ér: fex, tselex, harax, eléx, örex, a' mi nem való. Ha a' Diákok-is a' Diák Etimológiára szemesbbenn ügyelnének, koránt sem írják ők is, p. o. *Dux, Lex, Rex, Luxi, Dixi, Resex, Luxus, luxuria, vox maximus* 's t. eff. hanem így Ducs, Legs, Regs, Lugs, dicsi, resecs, Lugsus, Lugsuria, vocs, magsimus, rertt *Dux*-nak a' gyök-ere *Duc* (vezess) ebből ered *ducens* (vezető) ebből meg-rövidítve (syncopando) *Ducs*. *Lex*-nek a' gyök-ere *Lege* (*Lex* a' *legendo*) ebből lészen *legens*, m. r. *legs*. *Rex*-nek a' gyök-ere *Rege* (igazgass) ebből ered *Regens* m. r.

10.) Helytelenség a' kettős Mással-hangzó *sz* betűt, ha két-szeresen elé-for-dúl valamelyly szóban, így írni: *ssz*, p. o. gántsz ezt: *aszszony*, így írni: *asszony*, hanem mind a' két kettős Mással-hangzó *sz* betűt ki kell írni; — mertt olyly kettős Mással-hangzó betű az *sz*, mint *ts*, *tz*, *zs*, tehát, ha lehetne így írni: *asszony*, ez helyett: *aszszony*, lehetne ezek helyett-is: *kottzan*, *lottsan*, *bezzsen* 's t. eff. így írni: *kottzan*, *lottsan*, *bezzsen*. Az ilylyetén íráshól pedig zűr-zavar támadna; mertt p. o. más vésszsz ezen gyök-értől: *vés*; más pedig *vészsz*, *ve* gyök-érből, melylynek második személye a' Jelentő Mód' jelenvalójának egygyesébenn, 's anynyit tészén: *accipis*, a' 3-dik személybenn *veszen*, *accipit*; más *veszsz* (*peri*) *vesz* gyök-érből, más *veszszsz* (*peris*) ugyan *vesz* gyök-érből. Más te engem *fosszsz* (*tu me foris*) (melylyet a' rossz Magyar *fosolnak* mon-

---

Regs, *Luxi*, *Luxus*, *Luxuria* neveknek a' gyök-erő. *Luge* (szomorkodjál) ebből ered *lugsis*, *lugsus*, *lugsuria* (nam propter luxum, et luxuriam crebro tristatur homo). *Dixi* igének a' gyök-ere *Dic*, *Resernek* *Reseca*, *Vornak* *Voca*, melylyekbenn *x* nintsen 's a' t. |

dana, neha ez művelő ige, midőnn az 1-ső, és 2-dik személyre ható tselekedetet jelent) más te engem foszsz (tu me expila); más lesszsz, les-ből, más lésszsz (fis), más olvaszsz (legis) olvas-ből, más olvaszsz olvaszt-ből, — Lásd a' Szó-Könyvemben az S betűt. — Ezen okból nem helyes a' két-szeresenn elé-forduló lágy betűket is egygy-szeres jeggyel lágyítani, p. o. nem helyes: *melly*. (qui, quæ, quod; mertt *pectust* így írjuk különbség okáért: *mely*) ez helyett: *melyly*; — mertt ez hasonló gántsos írás ehhez: *asszony*; mivel ezen szóban: *melyly*, mind a' két l betű lágy, mind a' kettőhöz szükséges a' lágyítás jegyét az y-t tenni, valamint ezen szóban: *elméé* (ingenii), mivel mind a' két e betű hosszú, szükséges mind a' kettőhöz tenni a' hosszítás' jegyét, a' vagy a' húzást, (accentus) 's nem lehet így írni: *elméé*, — hogy az egygy húzás mind a' két e betűnek használjon. Lásd Kováts Mih. *Chémia* 3. Darab. 143. lap. és feljebb I. Szabás, Jegyzet IV. szám.

Jegyzés. Meg-vallom, hogy a' Magyar írásban a' meg-kettőztetett, 's néha a' reguláság miá meg-hármasztatott kettős Más-sal-hangzók, — és a' kettős, hármas lágy

Mással-hangzók, p. o. egygy szóbann két, három *sz, tz, ts, zs, gy, ly, ny, ty*) igen alkalmatlanok a' tanulókra-nézve, 's nem-is kiesek, de még-is a' regulásság-miatt így kell írni, p. o. tölgygyel, karddal, térgygyel, midőn a' *val, vel* Utól-járó *v*-jévé változik az előtte való névnek utólsó Mással-hangzója. Így földdel (*cum terra*); mert földel más, és annyit térszen, mint földdel tölt meg valamit. Ezen alkalmatlanságot el-hárítanók, vagy enyhítenők, ha egygy képű kettős Mással-hangzók, és lágy betűk alkottatnának, mint p. o. ez helyett:

egygy, így írunk: egy, vagy régi módra egg.
Lásd Sánd. Istv. sokféle 3. Dar. 138. lap.
5. Dar. 187. lap.

11.) A' régiek *eu*-ját ma *ö*-vel írjuk, p. o. Béla Király' Levelezőjében a' 49-dik Fejezetben *Tekereu* szót *Tekerö*-nek írjuk, a' 6-dik Fejezetben *Eleud* szót *Elöd*-nek, a' 26. Fejezetben *Eskuleu* szót *Eskülö*-nek, — a' 31. Fejezetben *Emeud* szót *Emöd*-nek, ugyan ott *Geuru*-t *Györ*-nek.

12.) A' régieknél *kúzások* (*accentus*) nem lévén, a' hosszú *á*-t két *a*-val írták, p. o. *Baal* Isten, ez helyett: *Bál* Isten, — hogy valaki így ne olvassa rövidedenn: *Bal* Isten, melyly annyit tenne Magyarúl mint: *Sinister Deus*. Így a' hosszú *é*-t *ee*-

vel írták, a' mint még Páriz Pápaibann a' Magyar Diák részben elé-fordúl: *Eedes, Eeg, Eek, Eel, Eep*, melylyeket már ma így kell írni: *Édes, Ég, Éh, Él, Ép* 's a' t. — Ugyan ezen okból az *a*, és *e* betükönn kezdődő Ragasztékokat, és egyéb Végez-
eteket, az *a*, és *e* betünn végződő szóhoz járúlvánn egygy hosszú *á*-val, vagy *é*-vel mondjuk-ki, — p. o. ez helyett: *mente-em*, mondjuk: *mentém*, *mente-ed* helyett: *mentéd*, *mente-etek* helyett: *mentétek*, *mente-enek* helyett: *mentének*, *mente-et* helyett: *mentét*; ha pedig a' szó Mással-hangzónn végződik, p. o. *Kereszt*, húzás nélkül, — mondjuk, *Kereszt-em*, *Kereszt-ed*, *Kereszt-et* 's a' t. Így a' hosszú *ó*-t két *o*-val írták, p. o. *soo*, *só*, *mood*, *modus*.

13.) Valamint *eu*-t, *éu*-t ma *ő*-nek írják, úgy *au*, *áu*, *ó*-nak. Ezen észre-vétel használni fog a' ragasztékos ígék' efféle hajtásának: — ezt neki *adóh*, *adnóh*, őket *meg-veróh*, *meg-vernóh* magyarázatjára; — mertt ezek hajdann régula szerént így mondatának: *adánk*, *adnánk*, *veréük vernéük*. Így ezen szót: *Ladislaus* a' Magyar így írja, és mondja: *László*, *Stanislaust*, *Szaniszló*, *Ausztriát* *Ósztria*, *Austrigát* *Ósz*

triga, Laurentius, Loránt, — vagy vékony hangonn Lörintz.

IV. SZABÁS.

A Helyes-írási jegyekről.

1. §. Hangot jelentő jegyek.

A. A' Beszéd' hangját jelentő jegyek.

Olylyatén jegyek, melylyek a' Beszédnek hangját, vagy az élő szót, és a' szólónak indulatjait ki-jelentik, tsak kettenn vagynak: kérdő jegy (?) és fel-kiáltó jegy (!).

1.) Kérdő jegyet az egyenes kérdés utánn teszünk, és pedig az értelmes mondás' (sententia) végére, a'hol a' szót ki-tet-sző, és szembe-tűnő-képen fel-emeljük, p. o. *ki vagy te?* De midőna a' kérdést tsak beszélgetve hozjuk-elé, akkoronn annak jegyére nintsen szükség, p. o. *Nem tudom, mi tévő legyek. Azt kérdette tőlem, hol lakom.*

2.) A' fel-kiáltó jegyet azon-közbe vet-ők-utánn (interjectiones) teszjük, melylyek a' fájdalom', öröm', szomorúság', tsudálkozás', boszszankodás', és egyéb indúl-atok' hangját teszik-ki, p. o. *jaj! haj! húj! ejnye! ah! 's t. eff.*

Ha a' közbe-vetőkhez némi szó, vagy értelmes mondások vagynak tétetve, a' fel-kiáltó jegy ezen mondások után szokott tétetni, p. o. Jaj nekem szegénynek! Némelylyek pedig a' közbe-vetőket vonással (commate) választják-meg, és a' fel-kiáltó jegyet az értelmes mondás után teszik, p. o. ó, én szerentsétlen ember! Fájdalom, anynyira hasonlottunk-el!

Azonn kívül a' fel-kiáltó jegyet minden értelmes szólás után, melyly hathatósann, és erőből mondatik-ki, szoktuk tenni p. o. Éljen a' Királyunk! Be sápadtt vagy! A' fel-kiáltás némi-koronn hasonlít a' kérdéshez, melyly esetbenn még-is fel-kiáltó, nem kérdő jeggyel élünk, p. o. Mi tsendesenn folya az emberek' élete: ha ki-ki az igazságot, és az egyenességet szeretné!

B. Tsak a' szó hangját jelentő jegyek.

1.) *Éles-húzás* (accentus acutus) (´)
p. o. vám, vén, 's t. eff.

2.) *Két melleseges bök* (Diæresis) (..)
(..) Ezt némelyly tudósaink a' közép ennek felébe teszik. Ámbár egyéb-kortt elhagyathatik; de a' kétes értelemnek elhárítása-végett az *ek* ragasztékban az

e betű felébe helyesenn tétetnék, p. o. *Istenek*, Deus illorum, hogy különbözzön ettől: *Istenek* (Dii) *) Ezen jegy az o betű tetejébe tétetvén, abból ö-betűt, az u hegyébe íratvann, abból ű betűt tsinál.

3.) A' versekben a' szó-tagok mekkoróságát ezek jegyzik: (—) a' hosszú szó-tagnak jegye, és (o) a' rövidnek. Ha pedig mind a' kettő egymás hátára tétetik e'képen (o) azt jegyzi, hogy azon szó-tag közös, vagy kétséges (anceps).

2. §. El-választó jegyek.

Olyyan jegyek, melylyek az értelmes mondásokat és azok' részeit egygy-mástól el-választják, négyenn vagynak: Böket (.) kettős böket (:.) Böketes vonás (;) (medianota) és Vonás (,) (Cömma).

A. Böket (*Punctum*, máskép' szúrat, vagy szúrvány.)

A' Böket a' *periodus*nak, és akár-melyly értelmes mondásnak végére tétetik, a' hol a' szó ki-tetsző-képen le-esik, és a' beszédben, vagy olvasásbann hosszabb nyugalás lesz.

---

*) Mind a' régiek, mind a' mai Tudósok az ilylyeket ö-vel írjak p. o az ö *Istenek*: Deus illorum.

B. Kettős böket.

A' *Kettős böket*, melyly leg-inkább a' *periodus'* egygyik részének a' másiktól megválasztásra való, egygyyszer'smind valamivel rövidebb nyugvást, és pihenést jelent, mint maga az egyenes böket, p. o. Mivel a' hadnak neméről szólottam már: most annak nagy valttáról szólok egygy keveset.

Akkor-is helye vagon a' kettős böketnek, midönn valakinek szavait fel-hozjuk, valamelyly jeles mondást hozunk-elé, p. o. Jerónimus mondása: az észnek tüköre az ortza. Kíméljed egészségedet, és hitesd-el magaddal: hogy a' ki-derültt fő többet tehet egygy órábann, hogy sem a' beteges napott nap estig.

Es-még mikortt osztályt tészünk, p. o. két dolog neveli az Ifjúságot: a' tudomány, a' jóságos erkölts. Három Isteni jószág vagon: Hit, Reménység, Szeretet:

D. Böketes vonás.

A' böketes vonással rövidebb pihenéssel a' *periodus*-bann élünk, midönn annak az első, vagy második részét több tagra felosztjuk; mert a' két része közé a' *periodus*nak kettős böketet írunk (a' mint már

még-mondám) p. o. Nekem ugyan olyan kellemetes vala ezen munkának elkészülése: hogy nem csak el-törölte vénségemnek minden baját; hanem még könnyűvé, és vidámmá tette vénségemet.

Azután a' kisebb egygy dologról való értelmes mondásokbann; de a' melylyek ellen-vető foglálókkal (per conjunctiones adversativas) el-választatnak, p. o. szép testbenn; de sokkal szebb lélekbenn.

Tovább a' magok magokkal ellenkező értelmes mondásokbann, p. o. Meg-egygyezéssel az apró dolgok nevelkednek; vissza-vonással a' leg-nagyobbak-is el-oszlanak.

Végre az össze-töröltt egygy dologról való értelmes mondásokbann, akár azok össze kötő foglálókkal kaptsoltassanak össze, akár nem, p. o. Hozzá látnak a' példához. Ezek bőrét nyúzzák; mások aprítják; mások nyársra húzzák; am-azok az astöket készítik; mások tüzet raknak.

E. V o n á s.

A' vonásnak leg-rövidebb a' nyugvása, s elő-ször a' kisebb értelmes-mondásokat választja-el, p. o. A' választottak Délfusba küldetének, hogy meg-kérdenék Apollót. Ha egészséges vagy, azt szeretem.

Annak-utánna az értelmes-mondások és periodus' tagjai közé vetett aprózott mondasokat (incisa) választja-el, p. o. valljon, úgymond, téged látlak e itt?

Azonn-kivül azon egygy teljes mondásnak egygy, vagy majd tsak nem egygy értelmű össze-hordott szavait választja, p. o. El-mentt, meg-szökött, el-illantott, el-szaladtt, el-szeleltt.

3. §. Világosító jegyek.

A. Rekesz, vagy Zár.

A' rekesz (Parenthesis) melylynek két egymás ellenébe forduló kör (arcus) ( ), vagy egyenes két ajtó-fél | |.a' jegye, magábann foglalja néha a' meg-világosítást, másszor a' mellesleg való dolgokat, a' melylyeket az olvasásbann sebesbbenn, — és gyengébb szóval szokás el-mondani, p. o. A' jó téteménynek viszontag való megadásábann, (ha ugyan hiszünk Heziodusnak) követnünk kell a' termékeny búza földeket: a' melylyek sokkal többet hoznak, hogy sem a' menynyit vettének.

B. Ki-hagyó jegy.

A' ki-hagyó-jegy (Apostrophus) hasonló a' vonáshozz, melyly a' ki-hagyott berü-

betű-helyett tétetik, p. o. a', e', a'vagy, a'z ki, szá'm, Szentek' élete, Magyarság' virág'i, t'om, 's a' t. ezek helyett: az, ez, azavagy, azki, szájam, Szenteknek életék, — Magyarságnak virágjai, tudom.

Jegyzés. Baróti Szabó Dávid a' Magyarság' virágjaiban ki-hagyó jegygyel a' szónak közepénn-is él. Ez nem tetszik *Révainak*; de ok nélkül; merтт tsak olyan *figura* a' Grammatikában az *Apocope*, mint az *Aphaeresis*, és *Syncope*, valamint tehát *Apocope*-által a' szónak végénn el-hagyatvann a' betű, azt *Apostrofussal* jegyezzük meg, p. o. a', e', ama', eme', miértt ne kelene a' szó' közepénn el-hagyott betűt, — vagy szó-tagot-is meg-jegyezni, mikor azt még a' Diákok-is meg-jegyzik? p. o. *Proh Deum, hominumque fidem!* A' hol a' Diákok fonákul (fenékül) fordúlt v betűvel jegyzik a' szó' közepénn ki-hagyott betűt, vagy szó-tagot, a' Magyarok oda Apostrofust miértt ne tehetnének? — Ha pedig nem tetszik a' szó' közepénn olyan Apostrofus, mint a' milylyen a' szó' végére szokott tétetni; lehetne a' Diákokkal tsak a' szó' végére tenni a' vonás forma ki-hagyó jegyet, mint p. o. a' Diák ez helyett: *vides ne*, rövidebbénn így szólvann: *viden*, ezt így írja: *viden'*. Valamint pedig a' Diák *Deorum* helyett rövidebbénn így szólvann: *Deum*, ezt így írja: *Deum*: — úgy-mük-is így írhatók ezeket: t'om (tudom),

el-mék (el-megyek, el-menek). De a' hol húzás kívántatik valamelyly Magábannhangzónak hegyébe, p. o. szám (os meum), már ott bajos lenne melléje tenni a' Diák rövidítő jelt. Innét alkalmasabb a' vonás forma ki-hagyó jegyet tenni középbe is így: szá'm. Azt-is mondja Révai, Elab. Gram. pag. 182. hogy az ilylyenekbenn: Szentek élete, Magyarok Királya 's t. eff. helytelenül tétetik a' ki-hagyó jegy a' 3-dik Ejtés (Dativus) el-haraptatásának jeléül, 's ígéri, hogy ezt meg-fogja mutatni a' Szintakszisbann; de az ő Szintakszissát ki-nem nyomtaták. Én pedig azt mondom, hogy az ilylyen birtokos mondás: Szentek élete, Isten áldása, ember élete 's t. eff. ezek helyett mondatnak: Szenteknek életék, vagy életök, Istennek áldása, embernek élete, azért az el-harapott 3-dik Ejtés nek, nek-jének el-hagyatása' jeléül oda tenni a' ki-hagyó jegyet, 's így írni: Szentek' élete, (vita Sanctorum) ember' élete (vita homininis) 's a' t. jó, és helyes lenne, ha a' Tudósoknak tetszenék.

D. Kötő jegy, és ált-vivő jegy.

1.) Kötő jeggyel (signo unionis) (-) élünk az ősz-szókbann midönn a' beszédnek nyoltz részéből két, vagy több értelmes szót össze-kaptsolunk egygy dolognak jelentésére, p. o. haj-szál, jegy-ruha, fen-kő, ken-kő, re-á, ősz-vér, minden-ható,

mi-kor, leg-jobb, fel-áll, ki-ver, visz-hang,
 vas-áros, mész-áros (calcis venditor), hús-
 áros (lanip), szak-áll, szem-öldök, két-szer,
 bor-ház, bor-bíró, nász-nagy, nagy-átya,
 Had-nagy, haza-fi, atya-fi, örökbe-fogadás,
 jószág-nem-bírhatóság, kar-fa, Anya-szent-
 egygy-ház (sancta mater Ecclesia), szél-
 fű, Király-né (Uxor Regis), vendég-foga-
 dó (caupona) szokny'-ing, fej-al (pulvil-
 lus vagy fej-el), fog-ház, ményny-kő's a' t.

2.) Némelylyek Révaival azt tartják,
 hogy az írás' tarkázásának el-kerülése vég-
 ett az ősz-szókbann a' kötő jegy el-marad-
 hat; de még-is az ősz-szó' részei egygy-
 mástól kevés üres helylyel választassanak-
 meg, p. o. haj szál, kő fal 's a' t. Leg-in-
 kább pedig olylyankortt maradhat-el a' kö-
 tő jegy, mikortt az ősz-szó' részei mesz-
 sze esnek egygy-mástól, — p. o. meg vála
 elejétől fogva hágyva. El nem tudták ök-
 öt egygy-mástól választani, úgy-mond a
 Debr. Gram. 15. lap.

3.) Mások nem régibenn a' többi Nem-
 zetek' szerént az ősz-szókat is minden kö-
 tő jegy tétel, és üres hely-hagyás és köz-
 nélkül össze írják, mint a' tö-šzókat, p. o.
 fenkö, szemöldök, foghús, szilfa, elkér. —
 Az 1-ső régi jó szokás. A' 2-dik megfehetős,

's nem rossz újmód. De a' 3-dik rossz kezdés, (mertt még szokásnak nem mondhatni, mivel két három Író vak-merően kezdette még-el). Mivel 1-ször a' *Magyar-Nyelvnek különös tulajdonsága ezt meg nem engedi*; mertt az össze-kaptsoltt Magyar ígék meg nem tartják mindenkoronn az első össze-kaptsolásnak formáját, hanem a' több-féle szerkeztetésnek miatta gyakran egygy-mástól el-szakasztatnak az össze-kaptsoltt részek úgy, hogy közéjük egészmondások vettetnek, és az össze-kaptsoltt részek-közül az első sokszor az utóbbi részek-után meg-fordítva tételnek, p. o. ezen össze-tett ígét: *le-jöni*, sokszor így hányjuk széljel: *le* fogok holnap-után *jöni*. Már egygy-szer valahára *jöj-le*. Tehát ezen két részt: *le*, és *jö*, nem lehet a' Diák szerint így össze-forrasztani: *lejö*. Ezt sem: *el*, és *jö*, imígyenn: *eljö*; mertt ezeket a' Magyarbann el-kell néha egygy-mástól választani, a' mint látók. De a' Diák bann az össze-kaptsoltt szó semmi esetben egygy-mástól nem szakasztatik-el, p. o. a' Diák ezen ösz-szót: *describe*, soha sem mondja így: *scribe-de*, mint a' Magyar írj-le, írjd-le, ülj-le, kelj-fel 's a' t. Ha kérdem Magyarúl: *le-írtad*, a' mit meg-hagy-

ek? A' Magyar felel: *le*. De ha a' Diákok kérdem: *descripsisti, quod jussi?* nem fel-elhet így: *de*; mertt ezen *praepositiót*: *de*, úgy össze-forrasztja ezen igével: *scribo*, hogy azokat a' Szerkeztetésbenn egygy-mástól el-nem szakaszthatja, — Ezt az ígéről vett szabást által-viszjük az azokból származott név-szókra-is, p. o. el-jövetel, le-írás, meg-térés, vagy el jöve-tel, le írás, meg-térés 's a' t. Mertt 2-szor, ha az ősz-szókat minden jegy, és köz nél-kül (*sine intervallo*) írnök, sokszor két-séges értelmök lenne, p. o. *hústevő* kétes értelmű; — mertt *húst-evő*, vagy *húst evő* anynyi, mint: *carnis manducator*, *hús-tevő*, *carnifex*, *carnis factor*. Ha így írom ezen szót: *megévelt*, nem tudom, mit jelent, ezt e: *meg-évelt*, vagy ezt: *megé-vett*. — Így *tsontár* (*drupa*) Fűvész pag. 25. *tsont-ár* pedig (más-képenn *török*) olyan *tsont*-ból készült ár, melylylyel a' kotsisok a' háموkat igazgatják. Lásd Szabó Dávid' kissded Szó-tárját *Török* szó alatt, 257-dik laponn. Ezen szó: *megette* két értelmű le-het; *de* így írvánn: *meg-ette*, annyit té-szen: *Comedit illud*, így íratvánn pedig: *megette*, annyi mint: *post dorsum ejus*. — Így más: *kér-el*, más *kérel*, *követel* más, *kö-*

vet-el-is más; más leg-elő-szer, más pedig legelő-szer. Lásd I. Szabás. Jegyzet. III. Rész. *)

*) Ezt az-is erősíti, mivel-hogy Nyelvünk' természetével ellenkezik az, hogy egygy gyök-ér, vagy származék magyar szóban össze jön a' vastag hang a' vékonyval; az az meg-nem férhet az *a, o, u* az *e, ö, ü*-vel (I. Rész, I. Szakasz. 1. §.) egygyedül az össze-tett szóban jöhetnek ezek össze, midőn vagy több név, vagy több íge, vagy több *particula*, p. o, több utól-járó tétetik össze. Ha te-hát vala-ki a' Német szokás szerént minden jegy, és hízag nélkül vala-melyly össze-tett szót ír, melylybenn mind vastag, mind vékony magában hangzó betű vagyon, mine-mű p. o. *reá, hezzá* (Erdélyi szokás szerént) *nálkül* (régí szokás-ként) *ostormény, tehát*, azt gondolhatja a' gyengébb Magyar, hogy ezek *származékok*, és nem össze-tett szók, következöleg a' Nyelv' természetével ellenkező, 's így rossz magyar szók. Így gondolkozék *reá* szóról Pápai Sámuel Magyar Literatúrájában, azért azt tanítá, hogy jobb *rá* mint *reá*. Így eszeskedék *Versegi Ferentz-is Tiszta Magyarság* nevű könyvében a' 23. lapon *ostormény* fáról, (*Viburnum Lautana*) melylyet a' Hegy-aljána közönségesenn így neveznek, 's így

Ki-vétetnek innét azon ősz-szók, mely-
lyeknek egygyik részök az össze-kap-
csolásbann el-változik Magábann érthet-
len szóvá, mint p. o. szer, ha el-változik
szor, ször-re. Szer értelmes szó, azért így
kell írni: egygy-szer, vagy egygy szer, tíz
szer, két szer 's t. eff. de szor, ször nem
értelmes szó, azért így lehet írni: három-

---

vagyon az írónál-is írva (Veszelszki.
442. lap.) azért azt mondá, hogy jobb
östörmény, mivel *mény* végezet a' vé-
kony szók-utánn szokott tétetui, mint
p. o. Böszörmény, és soha nem a' vas-
tagok utánn, mint nem mondjuk *takar-*
mény, hanem *takarmány*. De mihelyestt
valaki ezeket ilyly helyesen írja; *re-á*,
hezz-á, *nál-kül ostor-mény*, *te-hát*, azon-
nal látja, hogy ezek ősz-szók, 's így nem
tsoda, hogy a' két-féle hang össze jő
bennük. *Re-á* két-féle utóljáróból való
ősz-szó *re*, és *á* utóljáróból, szintűg: *hezz-*
á *hezz*, és *á* utóljárókból, így *nál-kül-is*.
Ostor-mény pedig *ostor*, és *nyel* két név
szóból lett szó-tsavarítással, *nyel* név
ményre változvánn, a' mint ezt meg-
mútatám Szó-könyvembenn. — *Te-hát-*
is kettős *particula*, Telegdibenn *Ta-hát*,
mind *Ta*, mind *Hát* egygyet jelent (ergo,
igitur, itaque.) *Hát* particulával magá-
val-is élünk. *Ta* particulával pedig él-
nek a' Toltok.

szor, hatszor, ötször. Így *nap* értelmes szó, azért ezeket így kell írni: *teg-nap*, *hol-nap*, vagy *teg nap*, *hol nap*. De ha *nap* re változik a' következőbenn, így lehet írni: — *Üdnap*, vagy parasztosan *Ünnep*. Hasonlóképen *hat* értelmes ige, (potest, item penetrat) azért midőnn a' tehető igebenn nem változik *hetre*, így lehet írni: *mond-hat* (dicere potest) *ír-hat* (scribere potest) *minden-ható* (omnipotens) vagy *mond hat*, *ír hat*, *minden ható*; de ha el-változik, p. o. ülhet, üthet 's a' t. nem szükséges jegy- vagy köz-által meg-választani. — Akkorta sem kell, midőnn értelmetlen gyök-ér igevel köttetik-össze, mint ezek: *i*, *ve*, *te* 's a' t. p. o. téged a' farkas meg-*ehet*, téged a' sok bor-izsakos minden borodból ki-*ihat*. Akkor sem kell, midőnn a' *hat* ige után tétetik a' hozzá kötött gyök-érnek *ik* toldalékja, p. o. bort inatik, feleségétől el-*válhatik*, meg-*hízhatik*, *alhatik*, *lakhatik* 's a' t. Végre akkorta sem szükséges a' kötő jegy, a' vagy az üres köz az ősz-szók-között, mikorta az össze-kötésbenn az össze-kötött szónak mind a' két része megromtatik, — gyök-ere el-változtatik, p. o. *jámbor* szót nem kell így írni: *j-ámbor* noha ősz-szó, *jó*, és *ember-ből*; meritt mind a'

jó, mind az ember meg vagyon romtva:
Eldödi, az az elő-üdö-beli; *Kandás*, az az
 Kan-tsordás.

Már ezen meg-magyarázott kötő jegy,
 által-vívő-jegy lészen (signum translationis)
 mikortt a' szót a' sor' végénn megszak-
 asztjuk, és annak valamelyly részét által-
 viszjük a' másik sorra; de ezt amavval az
 olvasásbann öszsze kell kaptsolni. Lásd
 III. Rész, I. Szabás. Jegyz. III. Szám.

E. Fel-hozás' jegye.

Fel-hozás' jegyétl (signum citationis)
 egygy-más mellé írtt kettős vonással (..)
 élünk, midön valakinek szavait szóról szó-
 ra fel-hozjuk írásunkbann, és azon jegyet
 a' fel-hozott szók' kezdetétől-fogva mind-
 en sornak az elejére-is teszjük; azon szók'
 végénn pedig a' jegyet szarvval fel-fordít-
 va írjuk fonákúl, és fenékül így (")

F. Nyugtató, és szó hagyó jegy.

Ugyan azon egygy jegye vagyon a'
 nyugvásnak, pihenésnek (Pausa) és szó'
 el-hagyásának, egygy hosszabb *léni átska*
 (—). Ezen jegy a' böket utánn szokott
 tétetni, va azértt, hogy az ember az ol-
 vasott dolgot vegye gondolóra, vagy pe-

dig annak jelentésére, hogy a' következendő beszédnek nintsen szoros egygyesége az előbbeniekkal.

Mikor pedig ezen jegyet többször írjuk: egygy-más után ilyen képen: — — — ez azt jelenti, hogy a' beszéd valami híjával vagyon, és magára bízatik az olvasóra, hogy azt egészítse ki.

G. Jegyzés' jelei,

A' jegyzés' jelei (signa notarum) vagy tsillagotskák, vagy keresztetsek, vagy sokkal alkalmasabbak a' Magyarbann az *a, b, d*, betűk, és Arábiai számok: (*) (†) (a) (b) (d) 's a' t. (1.) (2.) (3.) 's a' t.

NEGYEDIK RÉSZ.

S Z Ó - H A J L I T Á S.

---

1. §. Elő-isméreték.

Hány része vagyon a' Magyar beszédnek?

A' Magyar beszéd nyoltz részre oszlik: 1-ső a' *Név* (nomen) 2-dik *Név'mássa*, vagy a' mint Erdősi nevezi, *Névértt-wiló*, (Pronomen) 3-dik *Ige*, (verbum) 4-dik *Rész*.

esülő, (Participium) 5-dik *Elöl-utól-járo*, (præ et post positio) 6-dik *Határozó*, (Adverbium) 7-dik *Egygybe-foglaló*, (Conjunctio) 8-dik *Közbe-vető*, (Interjectio.) Ezekről a' következő nyoltz tagbann fogok szólni. Miértt vagyon ki-hagyva az *Artikulus* a' beszéd' részei-közöl, okát adom alább II. Tag. II. Fej. Jegyz. 2. számalatt. Lásd Víg László' okoskodásait. Pest. 1806. 164. §, 165. §.

Jegyzet. Némelyly Grammatikusaink a' Nyelv-tanításnak ezen részét *Szó-nemzésnek* (Etymologia) nevezik, melylynek ágai a' *Származtatás*, (derivatio) *Összetétel*, (Compositio) és más idegen nemzet-től való *szó-költönözés*. Mivel a' származtató Szó-könyvembenn a' szó származásról, össze-tételről, és költönözésről eleget szólék: evvel nem terhelem Grammatikámat. A' származtatásnak egygy része a' szó-hajlítás (inflexio vocum.) A' Beszédnek első négy része hajlítható, az utóbbi négy része hajlíthatatlan, előbb amazokról, utóbb im ezekről szólok. De

Mi a' szó hajlítás? A' szó-hajlítás azon a' szónak különbb-különbb-féle vég szótskának hozzá raggatása-által, úgy-mint a' Név szónak Ejtések által (per casus,) a' mással érthető névnek (nomen adjectivum)

Egygybe-hasonlítás-által (Comparatio,) az Ígének hajtogatás által-való (Conjugatio) változtatását értjük. Azon név, vagy névmássa, vagy Íge, vagy Részesülő, melyly-hezz a' vég-szótskák járúlnak, így hajlítatnak, *gyök-ér-szónak*, *tő-szónak*, *törzsök-szónak*, 's eredeti szónak neveztetik, tudni-illik *szó-hajlítás' gyök-érének*. (Valamint a' szó származtatásbann azon tő szó, — melylyből több-féle vég-szótskáknak hozzá kaptoltatásak-által többszónak ki-hozatala meg-lészen, *származtatás gyök-érének* hívatik.)

Mind a' származtatásbann, mind a' szó-hajlításbann a' *gyök-erek* vagy *Elevenek*, (*radices vivæ*) vagy *haltt gyök-erek* (*radices mortuæ*.) *Elevenek* azok, melylyek ma-is szokásbann vagynak első gyök-ér-képökbenn, p. o. *fa*, *szem*, *orr*, *fül*, *kéz*, *láb*, 's a' t. — *Haltt gyök-erek* azok, melylyek vagy niütsenek már szokásbann első gyök-ér-képökbenn; noha valaha valttanak, vagy pedig sem most niütsenek így divatbann, sem soha nem valttanak, hanem csak az össze-alkotott szavakbann egygybefüzetve rejteznek, p. o. ilylen ki-avúltt gyök-ér *Es* (*juramentum*) melyly első gyök-ér képében hajdann szokásbann va-

la, a' mint meg-tetszik a' régi Szent Írás' fordításából, a' hol ezek olvastatnak: *Hazug est ne szeressétek; juramentum mendax ne diligatis* (Zach. 8: 17.) *Fel-támasztván fel-támasztod te íjedet, az eseket, melylyeket beszéllettél a' nemeknek; suscitans suscitabis arcum tuum, juramenta tribubus, quæ locutus es,* (Habac. 3: 9.) Ilylyen haltt gyök-ér, melyly talám magányosann soha divatbann nem vala: *e, i, le, te, ve, hi, vi,* eszik, és eszen, iszik, és iszon, leszen, teszen, veszen, hiszen, viszen ígéknek gyök-erek. Ilylyen *fár, áj, kon, kop, ragy,* 's t. eff. mellyekből ered: *fárad,* (mint *ár-ból* árad, *szár-ból* szárad) *konog, kopog, ragyog* 's a' t. Tovább mind a' két-féle gyök-erek 1-ször a' sortól, melyly szerént folynak belőlök a' származékok, *első, másod, harmad,* 's a' t. gyök-ereknek neveztetnek. 2 szor a' köz-től (ab intervallo,) melyly szerént közel-ebb, vagy távúlabb valók a' származékok a' gyök-érhez, *közeli-eknek,* és *távuli-aknak* mondatnak.

A' gyök-erek, és a' végezetek; vagy vég-szótskák, melylyek a' gyök-érhez raggattatnak, a' hajlításbann; és a' szó-szár-maztatásbann; nem mindenkorónn vagy-nak egygyedűl; — hanem gyakorta még

egygy harmadik-is járúl közbe (leg-inkább a' gyök-érrel egygyütt a' vég-szótskát nehéz lévén ki-mondani) valamelyly inasbetű, melyly a' hajlított, vagy származott szónak könnyebb, és simább ki-mondására vagyon. Ez ilylyen betű *kötő betűnek* (litera connectens) hívatik, p. o. ezen szóban: szüz-e-ség-nek, *szüz* szó gyök-ér, *e* kötő-betű, mivel szüzség nehéz ki-mondású lenne, *ség* vég-szótskája a' származtatásnak, *nek* a' hajlításnak, ejtegetésnek 3-dik Ejtésbeli végezete.

2. §. A' Szó-hajlításról közönségesen.

A.

A' szó-hajlításnak közönséges tárgyát illetik először a' *szó-ragasztékok* (suffixa); mertt a' *Nevek*, *Név-más-sai*, az *Ígék*, *Részesülők*, és felesenn az *Utól-járók*-közöl megszenvedik, és fel-vehetik a' Ragasztékokat, és ezen Ragasztékokkal a' *Nevek*, *Név-más-sai*, és a' *Részesülők* ejtegettetnek *Ejtések*, és *számok*-által; — A' mással érthető nevek egygybe-hasonlítottatnak lépések által — (per gradus); az *Ígék* hajtógattatnak módok, üdők, számok, és személyek-által. De mivel a' Ragasztékok (Suffixa pronomina-

lia) ezen személyi név-másaival: *Én, Te, Ő*, és ezek többesével egygyeznek (Lásd a' Debr. Gram. az 53. lap.) a' mint majd alább meg-látjuk, azért rólok a' II. Tagbann lészen a' tanítás:

B:

A' szó-hajlításnak 2-szor közönséges tárgyát illeti a' szó-tsavarítás; (*Figuræ vocum*) mértt ezt a' Beszédnek minden része meg-szenvedi. De az a' különbség vagon a' szó-hajlítás, és a' szó-tsavarítás-között, hogy a' szó-hajlításbann a' szónak értelmé változik, a' tsavarításbann pedig nem. Ezek a' szót ékesíteni szokták, mint a' muzsikát a' *figurák* furtsábbbá teszik, azért a' szó figurák szó-furtsaságoknak-is nevezet-hetnének. — A' szó-tsavarításnak tizenegy felekezete nevezetes, úgymint:

1.) *Elé-tétel* (*Prosthesis*), — midőnn a' szó' elejébe valamelyly betű, vagy szótag szükségtelenül, de ékességül tétetik, p. o. *Bállvány* (statua) ezen helyett; *állvány* (valamint a' Diák bann statua *sta* Diák gyök-érből ered, (a *stando*) úgy a' Magyar bann-is *áll* ígéből származik, azért álló képnek-is nevezetik. — Ilyylen *Panna* ez helyett: *Anna: Bandi, Andi, András-*

helyett: *Vén banya* vén anya-helyett: *Dúdu Nyanya* (Tsaló-közbenn) Dudu anya helyett: *Firkál*, irkál helyett: pepetsel, epetsel helyett: *Persi*, Ersi helyett: *Perke Erke* helyett. Hanyi ez helyett, Anna, Anni. *Naranka* szőlő, ez helyett: aránka, *Narants*, arants helyett (aurantium pomum) 's a' t.

2.) *Közbe-tétel*, (Epenthesis) midőn a' szó közepébe valamelyly betűt, vagy betű fogást szúrunk, p. o. munka, ördög, tizibál, piartz, fertseg 's t. eff. ezek helyett múka, ördög, tizibál, piartz, fetseg.

3.) *Végre-tétel* (Paragoge) Midőn a' szónak utolsó tagjához valamelyly betűt, — vagy betű-fogást toldítunk, de a' melyly által a' szó nem hajlittatik, a' melyly betű, vagy betű-fogás sem nem Ragaszték, sem nem lépése az egygybe-hasonlításnak, sem nem végezeté az ige-hajtogatásnak, sem nem ejtése a' név' ejtegetésének, p. o. Azon, ezen, miglén, addiglan, pediglen, három óráiglan, minden, ilylyen, olylyan, Batsó, szömöltső, Katsó, taláng, rubint, rozmaring, milliöm 's a' t. — ezek helyett: az, ez, míg, addig, pedig, három óráig, mind, ilyly, olyly, Bats (a' mint Erdélyben nevezik) szömölts, Kats (az az Kaps, a' mivel kap valaki) talán, rubin, rozmarin,

rözmartin, millió. De meg-kell jegyezni, hogy a' Nyelv' régulája ellen, a' közönséges Nyelv-szokás, és *analógia* ellen valami betűt, vagy szó-tagot ha valaki a' szóhoz hárít, az nem Paragoge, hanem hiba, és gánts, p. o. így szólani, *adjál, nyújtsál segedelmet, tudnia-illik* (scilicet), *innia*, vagy *innya fogok*, rút gánts, mertt *ál, el* tsak éppen *ik*-kel végződő ige-hajtogatásnak vég-szótskája a' Meg-hagyó mód' egygyes második személyjének, *innia, tudnia* pedig ragasztékos határozatlan módú ige, harmadik személyű ragasztékkal.

4.) *Elöröl-vétel*, (Aphæresis) midönn betű, vagy szó-tag a' szónak elejéről el-vétetik, p. o. óra, Máli, epeszt, eretnek, áldamas (gratiarum actio) ezek helyett: Hóra, Amalia, tepeszt, Heretnek (Hæreticus) hálá-adomás. Sánd. sokféle II. Dar. 4. lap.

5.) *Közből-vétel*, (syncope) Ha valami betű, vagy szótag a' szónak közepéből elvétetik, p. o. hagydtám, hagydném, nem tom, oda mek, az én szám, az ő atyja, apja, anyja, bátyja, nénje, ötsje, szerelmesim, — Krisztusnak tanítványa, a' ti gyermetek, elementtek a' vásárra a' tselédim, Vaji, Kassi, ha ez néki adatnék 's t. eff. ezek helyett: lássam, nézzem, tudom, megyek, szájam

(a' mint mondják Erdélybenn) atyája, apája, anyája, bátyája, nénéje, ötséje, szerelmeseim, tanítványjai, — gyermeketek, elmenttenek, Vajai, Kassai, adatneik, a' mint hajdann mondani szokták, mertt *adatnek* anynyi, mint: curarem dari aliquid, közből vétel nélkül.

6.) *Végről-vétel*, (Apocope) mikoronn a' szó' végéből valamit el-tsípünk, 's így megsutítjuk a' szó' farkát: p. o. hordd-el magad', el-viszem a' könyvem', Magda', szentek' élete, Királyok' Királya, biz' Isten, Isten úgy se' 's t. eff. ezek helyett: hordd-el magadat, el-viszem a' könyvemet, Magdaléna, szenteknek életek, vagy életök, Királyoknak *Királyjak*, bizony Isten, Isten úgy segélljen. Ilylyen Királyok' Királyjai (Reges Regum) ez helyett: Királyoknak *Királyjaik*. Innét észre-veheti az értelmes ember, hogy mivel semki sem mondja: *Királyok'-Királyjo*, hanem Királyok' Királya (Rex Regum) és többesenn semki sem mondja: Királyok' Királyjoi, hanem Királyok' Királyjai, sem Királyoknak Királyjoik, hanem Királyjaik, — jobb az Erdélyi szokás ként így szólani: a' Királyoknak vagyon Királyjak, vagyon kardjak, hatalmak 's t. eff. mint a' Magyar Országi szokás ként, és *Révai-*

ként így szólani: vagyon Királyjok, kardjok, hatalmok; merth ebből *Királyok' Királya*, ered: Királyok' Királyjai, és Királyjaik. De erről bővebb szó leszen alább a maga helyénn V. Rész I. Tag. 1. §. Jegyzet. 1.

7.) *Ált-tétel*, (Metathesis.) Ez a' betűnek, vagy szó-tagnak a' maga helyéről más helyre ált-tétele. Ennek igen sok nyoma vagyon Nyelvünkben. Lásd a' Szókönyvem' I. Tömejének Elő-beszédjét a' 8. §. p. o. fekete, hedegű, tsekély, gyarapodik, kalán, tsanál, göbre's t. eff. ezek helyett: feteke, hegedű, ketsély (az az ketsény, kitsény, kitsíny víz, vagy egyéb, a' mint ezt helyesenn ejti a' köz-nép Szeremts Várásában) gyaporodik, vagy szaporodik, kanál, tsalány, az az tsaló fű, melyly tsípésével meg-tsalja a' hozzá érőt, bögre, begre, az az ibrik. Ilylyen az ígékben: — *tsel-ek-szik, vesz-ek-szik tsel-keszik, veszkeszik*, ez helyett: *tsel-kedik* vagy *tsel-ekedik, veszkedik, veszekedik*.

8.) *Betű-tseré*, (Antithesis) Midönn egygy betű helyett másit teszünk azon egygy értelemben, p. o. hörből, és szörből, Bendegútzöt Atilla' Atyját némelyly írök Mendegútzanak is írják. Ilylyen bige,

és figé, ökör, lápa, és vápa, lépik, és vépik, mart, és part, pedig, és kedig, gyalánt, és gyanánt, és gyaránt, fér, és tér, Lengyel, és Lengyen, Spanyol, és Spanyol, 's t. eff. Lásd a' Szó-könyvembenn mindenik betűről a' tanítást.

9.) *Hang-tsere.* Mikoronn a' vastag hangú szó vékonynyá lészen egygy értelmembenn, és viszontag, p. o. tsal, tsel, alats, elets, tsalád, tseléd, gomb, gömb, 's t. eff. Lásd a' Szó-könyvem' I. Tsom. Elő-beszéd' 10. §.

10.) *Szó-tag-kettőztet és (Anadiplosis),* midönn a' szónak első, vagy második tagját egygy értelembenn meg-kettőztetjük, p. o. szán-szándék, gön-görög, ha-hota (az az ha! ha! ha nevetés) hu-húkol, ötöt, ön-ön 's a' t. ezek helyett: szándék, görög (az az gördül, gurúl) húkol, öt, ön. Így tzotzó.

11.) *Hang-enyészet.* (Synaloephe) — Egygy-más mellé helyheztetett két szó közöl, egygyik szó' magábann hangzóbetűjének, a' másik szó' magábann hangzója előtt el-enyészése, p. o. hál' adatos, hál' Istennek, szokny'-ing, jó'-karat, midönn, Kat'aszszony, Már'aszszony, Gazd'Uram, Kurv'anyád, Béts'áros, Gazd'aszszony, — 's t. eff. ezek helyett: hálá adatos, hálá Is-

tennek, szoknya-ing (az az ing forma szoknya, vászony szoknya, melylynek a' Hegyalján kabát a' neve,) jó akarat, mi időnn, Kata aszszony, Mária aszszony, Gazda uram, Kurva anyád, Bétsi áros, Gazda aszszony. *)

D.

Végre 3-szor minden szó-hajlításnak (a' hová tartozik a' név-szó ejtegetés, más-sal érthető névnek egygybe hasonlítottása, Ígének hajtogattatása) közönséges rend-tartását itt szükséges elé-adnom. — Erről ezen közönséges arany szabást jól meg kell tanulni, melyly ellen sokszor még a' tudósbb magyarok is vétének; — sőt még a' Nyelv-tanítók-is **) valamint a' *suffixu-*

---

*) A' szó-tsavarításról meg-kell jegyezni, hogy sem-kinek ön kénye szerént nem lehet a' szókat tsavargatni, egygyedül a' Nyelvenn uralkodó közönséges szokásnak, p. o. ezen szót, *ketsély* a' közönséges Nyelv szokás így-is tsavarítja: tsekély; de már egyébnek nem lehet másképpenn tsavarni, p. o. így: *Lyekéts*. Ezt *koha* így-is tsavarítja a' szokás: *kov a*, de már így tsavarítanunk? Hakó, vagy vakó 's t. eff. nem engedtetik.

**) P. o. Ilylyen rút gánts *Versegi Ferentz T.* Magyarországon. Pest. 1805. 50.

mo' Ragasztékok szabásai ellen gyakran vétkeznek.

A' Hajlításról közönséges arany szabás.

Ha 1.) a' szó vastag hangú, akkoronn hozzája vastag hangú vég-szótskák járúlnak, ha 2.) vékony hangú a' szó, a' hozzá járúlatok-is vékonyak, ha 3.) a' szó éles hangú, akkorra már vastag, már vékony végezet járúlhat hozzája, a' mint tudni-illik a' szokás akarja. 4.) Az özsze-tett szók-bann a' végsőre tekintünk, p. o. *vár* várnak, várok, várakozom, várás. *Nyer*, nyerés, nyernek, nyerek. — Gyék vagy Gyík, gyíknak, gyíkot, gyíkos. *Hír*, híres, hírek, *Fa-szék*, fa-széknek, fa-székek, így Hús-vét, Hús-vétnek, Hús-vétre 's a' t. (Lásd az I. Rész I. Szak. 1. §.)

Jegyzetek. 1.) A' Szó-Könyvből kell ki-tanúlni, melylyik éles szónak adott a' szokás vastag, melylyiknek vékony hangot, melylyiknek pedig mind a' két-félét megengedtte. Így vastag hangú éles: *Fi*, *tsík*,

---

laponn: Férj-finek, Péter-finek, Péter-fiek, ezek helyett: Férj-finak, Péter-finak, Péter-fiak; — mertt Fi vagy Fiú vastag hangú szó mint hi, vagy hiú.

*híd, zstr, gyék, vagy gyík, lék, vagy lik, tzel, ré, st, nyí, sír, bír, t, azért vastag végezeteket kívánnak így: tsíkos, hídas, zsíros, gyíkos, lékol, likas, rívok, sívás, nyivog, sírás, bírás, ivás, iszom 's'a't. Vékony hangot adott ezeknek dér, szén, vén, vét, hír, friss, kér, tér, hi, vi, azért ezeknek vékony végezettel kell meg-elégedniök ez-szerént: deres, szenes, vénül, vétés, frissebb hírel, kérel, téres, hiszen, viszen. Végre ezen éles szóknak a' Nyelv szokás mind a' vastag, mind a' vékony hangot meg-en-gedi; *tj, nyír* (radit) ír, (ungventum) tsíp (mordet) azért mondják: *tjnak, vagy tjnek, tjás* vagy *tjes, nyírok, vagy nytrek, sem tre* sem szelentzéje, kenyér' *trja, vagy trgye, vagy trje*. Az én ítéletem ként egygy szó *tr* (ungventum, emplastrum) és zsír, 's egy-gyez ezen Német szóval *Schmier, vagy Schmiere, zsírból Aphæresis által lön ír, valamint tehát nem mondják zsíre, zsíres, úgy nem kellene mondani tre, tres, hanem trja, tros, mint zsírja, zstros, azért nem-is mondjuk: tres vaj, hanem tros vaj, vagy pa-rasztosann trós vaj, az az, kenni való vaj, melylyet a' kenyérre úgy kenünk, mint ke-nik, az trat, a' zstrat, vagy zsírt a' ruhára. Ilyly szó tsip, és tsirip, a' Hegy-aljänn tsi-pek, tsiripol, de Eger-körül tsipok, tsiripel.**

. 2.) Közönségesenn igaz ugyan, hogy az össze tett szókbann, a' minémű az utolsó szó, olylyanok a' hozzá járuló vég-szóts-kák, p.o. fa-szék, fa-széknek, nem fa-szék-nak; de még-is a' közönséges Nyelv szok-

és ki-veszi ebből ezen szót, *né*, melyly feleséget tészen, ez ha vastag szótska után áll-is az özsze-tételbenn, p. o. *Bús-né*, *Király-né*, *Pál-né*, (noha egyéb arányt vékony hangú szó, 's nem mondják *néja*, de *néje*) nem veszen vékony végezeteket, 's nem mondjuk *Király-nének*, *Bús-nének*, *Pál-nének*, hanem *Király-nénak*, *Bús-nénak*, 's a' t. 3.) Valamint az özsze-tett szókbann az utólsót tekintjük, úgy az idegen szókbann az utólsó tagot nézjük, ha az *utólsó vékony hangú*, p. o. *Aristóteles*, *Móses*, *Jósef*: — vékonyann hajlittatik: *Aristótelesnek*, *Mósesnek*, *Jósefnek*, *Jósefet*, *Jósefről*. Ha az utólsó vastag hangú, akarminemű legyen a' többi, vastagonn hajlittatik, p. o. *tégla*, *téglás*, *téglának*. Ha az utólsó éles hangú p. o. *Budamér*. (Sáros Vár-megyei falu) akkoronn a' vég-melléki szó-tagokat (penultimas syllabas) nézem, ha azok vastagok, vastagonn hajlittatik a' szó, p. o. *Bertóti*, *Bertótinak* *Budamér*ra, *Zvonimír*, *Zvonimírnak* — 4.) Ha valamelyly magyar szó (nem idegen szó) több tagú, több betű fogású, melylyet akarok hajlítani, vagy megragasztékosítani, vagy belőle hosszabb szót származtatni, és annak az utólsó szótagja éles hangú, mint p. o. *kerek* (rota,) akkor az Etimológia ként nézélem, — ha vékony gyök-érből eredt szó, vékony vég-szótskák járúlnak hozzá, 's így mivel *kerek* *ker* vékony ígéből való származék, így bővitem, *kerekes*, *kerekű*, *kerekség* 's a' t. Ilylyen *pirít*, mivel ennek a' gyök-ere *pi-*

(ignis) melylynek a' szokás vastag hangot adott, ezt vastagonn hajtogatom így: pirítok, pirítgatok 's a' t. De ez ellen azt veheti valaki, hogy ezen szavunk *derek* vagy idegen, vagy magyar. Ha idegen, akkoronn, a' 3. Jegyzet szerint így kell hajúlnia: *dereknek*, *derekes*, *derekség*, mertt a' vég-melléki tag vékony. Így pedig nintsen szokásbann, hanem tsak így: *dereknak*, *derekas*, *derekság*, *derekasann*, *derekasént*, *derekra való* 's a' t. Ha pedig magyaros szó a' 4. Jegyzet szerént, mivel több tagú, azt gondolhatja valaki, hogy olyly származék szó, mint *kerék*, mivel *kerék*, és *derek* igen hasonlítanak egygymáshozz; — ha olyly származék szó, miért nem hajlítjuk így: *derekes*, mint *kerék* szót hajlítjuk: *keres*, hanem *derekas*? Felelet. *Derek* Tolttos szó, nem származék szó, hanem gyök-ér szó, Tolttúl *drék*, a' honnét a' Tolttok ma-ís így szólanak: *Moj drék bolyi* (fáj a' derekam) hajdann mikor ezt az éles hangú egygyszerű szót a' Tolttoktól költsönöztük, a' Nyelvünk' szokása annak vastag hangot adott, mint az 1. Jegyzet szerént *Gyék*-szónak, azért valaha *drék*-ból mondották: *drékom*, mint ez Toltt szót: *brát* (frater) fel-vévén mondották ragasztékosann: *Brátom*, *Brátim*, a' mint olvashalni a' leg-régiebb rövidebbik sír beszédbenn, melylynek kezdete: *Szerelmes Brátim!* valamint üdövel *Brát*-ból ez az ejtés lett: *Barát*, *Barátom*, *Barátim*, úgy *Drék*-ból lett *derek*, *derekam*, *Derekas*, *derekság*.

Így a' mit ma a' Hegyalján még a' kapás-is így ejt: Sróf, drága, flanér, prém, tréfa, grajtzár, dromb, drót, préda, Prépost 's t. eff. azt néhol így ejtik: Soróf, darága, sőt néhutt így-is: derága, falanér, perém, teréfa, garajtzár, doromb, darót, peréda, Perépost, Pelébános 's t. eff. Ebből által-láthatja az értelmes ember, miért mondjuk, *derékas*, *derék*-ből, noha nem mondjuk *kerékas* szóból *kerékas*. Pápai Sámuel Magyar Litter. 49. §. azt írja, hogy egygy valóságos tiszta Magyar szó sem kezdetik két más-sal hangzónn, hanem mind idegen-szó az, melylynek elejénn két mással hangzót lá-tunk. Ennél fogva egygy valaki előbbeni okoskodásom ellen azt vetette, hogy nem a' paraszt szokás, hanem a' Magyar Nyelv' természete akarja, hogy az idegen szók' fel-vételében az elől lévő két, vagy több mással hangzó közé, vagy elejébe magánn hangzó vettessék, így lett a' brátból barát, a' *stráng*ből istráng. Én azt felelem erre, hogy Pápai Sámuelnek az állatása meg nem áll, mert a' Magyar Nyelvben vannak valóságos tiszta magyar eredeti szók, és magyar gyök-erek, melylyek két vagy több Mással hangzónn kezdődnek; p. o. *Brú* olyly természetes hangot jelentő magyar gyök-ér, mint, *durr*, *zör*, *dör* 's a' t. ebből a' Hegyalján ilylyen származékok vannak divatbann: *Brúg* a' kö a' sebes hagy-ítás közbenn, *brúgó* brúg ígének a' részese-ülőj: azon nagy zordon szavú hegedűt té-azi, melylyet Eger körül *Bögőnek* nevez-

nek; noha ez inkább illik a tehénre. *Brúgatyó* a' Hegyalján *brúg* ígéből olyan szó, mint *tsá*-ból *tsá*gyató, fergetyű, nyiretyű 's t. eff. Ilylyen szó *Ptrüts*, ebből *Ptrütsök*, ilylyen *Ptrüsz*, ebből *Ptrüszszen*, *ptrüszszen*, *ptrüszköl*, ilylyen *krák* varjúnak természetes szava, ebből *krádog* 's t. eff. — A' régi Magyarok nem írják a' sír beszédbenn barátim, hanem brátim, a' régi Írójink nem írják *teréfa*, hanem tréfa, — vagy trufa, ha ezeket ki-mondhaták, ezt is ki-mondhaták: *drék*, *drékas*, *drékasann*, mint ma minden jó magyar, még a' Hegyaljai kápások is így szólanak: *tréfa*, *tréfas*, *tréfasann*, mivel a' Magyar Nyelvnek természete ellen lenne mondva, *teréfa*, *teréfas*, *teréfasann*, semmi magyar gyök-ér szóban, sem annak származékjaiban össze nem jöhetvén, és férhetvén a' vastag magában hangzó a' vékonynyal, mikoronn pedig ma így mondjuk: *Derekas*, ez helyett: *Drékas*, a' vékony magán hangzó *e* össze-jő a' származékban a' vastag *a* magán hangzóval olyly éktelenül, mint ha valaki Kerekes helyett mondaná: *Kerekas*. — Végre a' meg-ragyarázott arany szabás-ellen látszik lenni Telegdi Miklósbann az efféle hajlítás, melylyel széltére él ezen Fő méltóságú Irónk, p. o. *adatnéjek*, (si daretur) *fel-magasztaltatnéjek* (exaltaretur.) De ennek ez az oka, mert ezekbenn a' végső *ek* az *ik*-ből lett, hajdann *ik* mondaték ezen helyenn ez szent: *adatéik* (datus fuit) *adatnéik*, (dare-

tar) *magasztaltatnék*, — üdövel az *ik* erre változék, és elejébe jöve a' *j* szolga be'ü, 's lön *adatnék*, már ma meg-rövidítve mondjuk: *adaték*, *adatnék* 's a' t. a' mint majd meg-halljuk alább az ígékről szólván. — Ez légyen elég a' szó-hajlításról közönségesenn. Már szóljunk különösen, és sorvástt a' beszéd' részeinek hajlításakról.

I. TAG. A' NEVEK' HAJLÍTASARÓL.

Elő-isméreték.

1. §. A' Név szók' fajairól.

A' Név szó a' dolgok' el-nevezésére való. — Felosztatik: *Magábann érthető*, és *Mással érthető* névre.

A' Magábann érthető név-szóról.

A' magábann érthető név (nomen substantivum) a' magábann meg-álló, vagy mint-egygy meg-álló dolognak neve (nomen rei per se subsistentis, vel quasi per se subsistentis) p. o. fa, ember, ökör. 's a' t. Magokbann mint-egygy meg-álló dolgok pedig azok, melylyek a' természetbenn külön választva nem állanak, hanem csak más dolgokbann taláztatnak, mind-azonáltal úgy képzeltetnek, és mondatnak-ki, mintha magokbann állának, p. o. halál, jóság, gonoszság, édesség, keserűség, 's a' t.

Mertt *halál, állat* nintsen, sem valamely y állaton kívül jóságot, gonózságot 'st. eff. sem találni, tsak épenn képzelhetni. Ez ilyen nevet *gondolom magábann érthető-nek*, vagy *képzelt magábann érthető-nek* mondjuk (substantivum abstractum) vagy *puszta magábann érthető-nek*, vagy *el-vonatott magábann érthető-nek*. A' magabann érhető név-szók fel-osztatnak: tulajdon, köz, és öszszeséges nevekre.

1.) *Tulajdon név*, (nomen proprium) vagy különös név az, melyly különös személyt, vagy dolgot jelent, mint ha az tsak egygyedül lenne, p. o. az emberek' kereszt, és vezeték nevei: Péter, Pál, János, Jakab, István, Almási, Áspermonostori, Andrási. Ilylyen különös, és tulajdon neveik vagynak némelyly erdőknek, hegyeknek, folyó vizeknek, tóknak, szigeteknek, országoknak, városoknak, faluknak, pusztáknak, mint Táttra, Mátra, Fáttra, Duná, Tisza, Száva, Dráva, Bodrog, Sajó, Balaton, Fertő, Bakony, Vértes, Tsalóköz, Pest, Buda, Eket, Bekets, Harangod's a' t. Ilylyen tulajdon neve a' végphetetlen Valóságának ezen név: Isten. *)

*) Isten olyly tulajdon név a' Magyarbann, mint a' Diákbann a' Pogányoknál. *Jupiter.*

2.) *Köz nevek* (nomina appellativa) azok, mellyek ugyan azon egygy névvel több különös dolgot jegyeznek, melylyek a' magak-magakhoz lévő hasonlatosságak-miá egygy neműek. Ilylyen név p. o. *ló*, melyly névvel nemtsak az én lovam jelentetik, vagy az én szomszédomé, hanem közönségesenn általjábann minden ló, és a' ló nemnek minden fajá.

3.) *Öszszeséges nevek*, vagy a' mint a' Debr. Gram. nevezi, *összse-foglaló nevek* (nomina collectiva) azok, melylyek olyly különös dolgok' határatlan bőségét jelentik, melylyeket külön nem választathatunk, vagy választani nem szoktunk.

Fő-képenn öszszeséges nevek :

a) A' folyadékok' nevei, (nomina fluidorum) p. o. víz, tűz, levegő-ég, bor, 's a' t.

b) A' lelkes állatok, és növevények' tartományjából valóknak neveik, melylyekkel tápláltatunk, és éltetünk, p. o. búza, gabona, hús, hal, túró, gyümölcs, füge, szőlő, (uva) alma, körtvély. 's a' t.

d) A' szereknek neveik, (nomina materiarum) melylyekből különös dolgokat alkotunk, p. o. arany, ezüst, réz, vas, kő, föld, 's t. eff. A' kitsínyítő nevekről lásd Szó-Könyvem' Elő-Beszédjének 9. §.

A' Mással-érthető Névről.

A' Mással-érthető név (nomen adjectivum) az, melyly magábann meg-álló dolgoknak tulajdonságát, és mi-neműségét jelenti-ki, p. o. eleven ember, gyars ló, pajkos|legény, eleven, gyars, pajkos mással-érthető név.

2. §. A' Név-szókhozz-való járúlatokról (accidentiis).

Három járúl a' név-szókhozz: 1-szor *Szám* (numerus), 2-szor *Ejtés* (casus) a' magokbann érthető nevekhez, 3-szor a' mással érthető nevekhez a' Számonn, és Ejtésenn kívül a' *Lépés* (gradus).

A. A' Számról.

Két Szám vagon a' Magyar Nyelvben: *egygyes*, és *többes*.

B. Az Ejtésekről.

A' Magyar Nyelvben tsak négy Ejtés vagon: 1-ső, 2-dik, 3-dik, és 4-dik Ejtés.

Jegyzés. A' Diák Nyelvnek Ejtéseit a' Magyar Nyelvhez nem szabhatni. A' Diákban a' *Nominativus* meg nem marad, hanem el-romtatik az ejtegetésben. A' *Nominativus* az egygyes számbann is öt féleképen változtatik, p. o. Ezen *Nominativus*:

Dominus négy változást szenved: u. m. *Domini, Domino, Dominum, Domine*, egygyedül az *Ablativus*-bann egygyez a' *Dativussal*. Ezen *Nominativus*: *Sermo* szintt- úgy négy változást szenved: *Sermonis, Sermoni, Sermonem, Sermone*, itt tsak a' *Vocativus* egygyez a' *Nominativussal*, 's így a' Diáknál a' *Nominativussal* egygyütt hat Ejtés vagon. De a' Magyaránál haszontalan szó-szaporítás négy Ejtésnél többet állítani, és azokat is nevetség lenne a' Diák szerint, (a' mint helyesenn észre veszi a' Debr. Gram. a' 23. laponn) így nevezni: *Nevező, Nemző, Vádoló, Lopó* Ejtés; mivel mük gyakrann a' *Dativus*-nak *Genitivus* értelmet adunk, p. o. embernek fia; *hominis filius*. Inkább a' *Nominativus*-t mondhatnók *Nemzőnek*, mint a' *Genitivus*-t a' Magyar Nyelvben; mert a' *Nominativus* nemzi a' *Genitivus*-t tsak egygy e' betűnek hozzá adatásával, 's így a' *Nominativus* gyök-ere, s' nemzője a' *Genitivus*-nak, mint tőle való; fajzatnak, származéknak. Annakokáért helyesebb a' Magyar Ejtéseket számokkal különböztetni így: 1-ső Ejtés, 2-dik Ejtés, 3-dik Ejtés, 4-dik Ejtés. Az 5-diket a' *vocativus*-t minden tudós Magyar Nyelv tanító ki-hagyja, mivel egygyez az 1-ső Ejtéssel. A' hatodik Ejtést még minden tudós Magyar Nyelv tanító ki nem tsapá ugyan; de én ki-adok rajtta; mert nekünk nintsen re-á szükségünk, nem úgy, mint a' Diáknak. A' Diáknál ha ezen *prae-positio*: *a, ab, de, cum* 's a' t. valamelyly
név szó'

név szó elejébe jő, a' nominativus sokszor olylyan változást szenved, melyly nem egygyez sem a' Nominativussal, sem Genitivussal, sem Dativussal, sem Accusativussal, sem Vocativussal, p. o. *de sermone, à die*; Mikortt pedig a' Magyar ilylyen utóljárókat: *ról, ról, tól, tól, val, vel, 's a' t.* ragaszt a' név-szóhoz, a' Nominativus nem szenved változást; a) 's így a menynyi az

a) Erre azt vethetni, hogy mikoronn a' Genitivust, azután a Dativust, és Accusativust főmáljuk-is, a' Nominativus nem szenved változást, p. o. *Úr, úré, úrnak, urat*, így nem szenved az Ablativusbann: *úr-tól*. Ezen ok tehát nem elég-séges az Ablativusnak a' Magyar Nyelvből való szám-kivetésére, noha ez maga elég ok a' Diák nyelvbe fogadására. — *Felclet* Ez ugyan maga egygyedül nem elég-séges ok, azért nem is egygyedül ezen egygy okát állítom állításomnak, hanem utánna vetem azt is, hogy sok *Ablativust* kellene állitanunk; mertt ezen utól-járók, vagy Postpositiok: *tól, tól, ról, ról, val, vel, hozz, hozz, ra, ré 's a' t.* mindnyájann tsak úgy járúlnának az Ablativusbann a' Nominativushozz, mint járúl é a' Genitivusbann, *nak, nek* a' Dativusbann, *at, et* az Accusativusbann, nem úgy mint a' Diákban, *a, vel ab, de, ex 's t. eff. præpositio* az Ablativus' elejébe jő, p. o. a *sermone, de sermone, ex sermone.*

utól-járó (Postpositio) a Magyar Nyelvben, anynyira meg-kellene sokasítani a 6-dik Ejtést, az Ablativust, mint meg-szorította Baróti Szabó Dávid ama' Könyvetskéjében: *Ki nyertes a' Hang-mérséklésbenn?* Kassánn 1787. 27. lap. Annál-fogva *Berek-szászi Pálnak* *) és *Márton Jósefnek* **) bölts nyomdoka szerént tsak 4 Ejtés mellett maradjunk, és többel ne terheljük a' Magyar-Nyelv tanítást.

Az egygyes Számbann :

1-ső Ejtés maga a' gyök-ér, akar hogy végződjék.

A' 2-dik Ejtésbenn az 1-sőhöz é toldatik.

A' 3-dik Ejtésbenn az 1-sőhöz *nak*, vagy *nek* járúl.

A' 4-dikbenn az elsőhöz; *at*, *ot*, *et*, *öt*, vagy tsak *t* ragasztatik, p. o. roszzat, kerek, kereket, körmöt, vámot, kárt 's a' t. A' melyly szóhoz tsak *t* járúl, az meg-rövidültt Ejtés.

A' többesbenn, az egygyes' első Ejtéséhez *ok*, *ek* kapsoltatik, p. o. városok, emberek, nem *ak*, *ök*; mertt az *ak*, *ök*, 3-dik személybeli Ragaszték, midönn több a' bíró dolog, de a' bírtt dolog tsak egygy, p. o. *Kömárom a' Magyaroknak leg-erősebb vára*,

---

*) Versuch einer Magyarischen Sprachlehre. Erlangen 1797. pag. 53.

**) Kurzgefasste Ungarische Grammatik. Wien 1807. pag. 10.

(Comaromium Hungarorum est rex fortissima) *Magyaroknak Királyak, Királyjak* (Rex Hungarorum). *A Magyaroknak vére* (Sangvis Hungarorum) *És a Magyaroknak Törvény-könyvek* (Hoc est Corpus Juris Hungarici) Erről alább.

D. A' Lépésekről.

A' Mással érthető név tulajdonságot, és mineműséget jelent: Ezen tulajdonságnak elébb tovább, feljebb alább való lépéseik vagynak, azért ezek a' hajlítások *lépéseknek* (gradus) mondatnak az *Egygybe-hasonlításbann* (Comparatio) Az 1-ső lépés a' tulajdonságnak, és mineműségnek a' mással érthető név által való kijelentésébenn áll, p. o. jó, rossz, keserű, édes, haragos, mérges, kedves. Ezen magábann érthető név: harag, méreg, kedv, mint-egygy egygyet lépek, midönn mással érthetővé, mineműséget, és tulajdonságot tévővé lön; midönn pedig egygyel, vagy többel egygybe-hasonlítottatik, és mondom: *haragosabb, mérgesebb, kedvesebb*, mint Péter, Pál 's a' t. már ez neki 2-dik lépése. Ha pedig végre mindennel egygybe hasonlítom, s' mondom: *leg-haragosabb, leg-mérgesebb, leg-kedvesebb*, ez már nekje 3-dik lépése.

Jegyzés. Az első lépést a' Diák *positivus*-nak nevezi, a' másodikat *comparativus*-nak, a' harmadikat *superlativus gradus*-nak. De mők csak szám-szerént nevezjük ezeket, valamint nevezjük a' négy *casust* csak négy-féle ejtésnek, nem pedig *Nominativus*-nak, *Genitivus*-nak, *Dativus*-nak, és *Accusativus*-nak, (*Ebb, öbb, abb, és leg* szótska' eredetét lásd a' Szó-könyvembenn).

I. F E J E Z E T.

A' Magakbann érthető Név-szók' szám és Ejtések-szerént való hajlításáról.

A' Név-szóknak Ejtések, és számok-által-való hajlításak *Ejtegetésnek* (*Declinatio*) szokott neveztetni.

Az Ejtegetés a' Magyar Nyelvben tulajdon-képenn csak egygy. Révai Gram. pag. 222. Páp. Sám. Magy. Lit. 192. lap. p. o.

Egygyes Szám.

1. <i>Ejtés.</i>	Íj (arcus)
2. —	Íj-é,
3. —	Íj-nak, v. íj-nek.
4. —	Íj-at, v. íj-et.

Többes Szám.

1. —	Íj-ok v. íj-ek.
2. —	Íjok-é, v. íjek-é.
3. —	Íjok-nak, v. íjeknek.
4. —	Íjok-at, v. íjek-et.

Így *Fal*, falé, fálnak, falat. Falok, faloké, faloknak, falokat. Sas, sasé, sasnak, sast. Sasok, sasoké, sasoknak, sasokat. — Tör, töré, törnek, tört. Törek, töreké, töröknek, töreket. 's a' t.

Jegyzetek. A' második Ejtésbenn, ha az első Ejtés rövid *a*, vagy *e* betűvel végződött, azon *a*, vagy *e* meg-húztatik, p. o. fá, fá-é, elme, elmé-é. Így meg-húztatik a' harmadik, és negyedik Ejtésbenn is, és a' Többes számbann-is, p. o. fá-nak fá-t, fá-k, fák-é 's a' t. Valljon mi ennek az oka? — Hogy a' 4-dik egygyes és 1-ső többesbenn meg-húztatik, világos az oka, mivelhogy a' 4-dik Ejtésnek, *at*, *et*, a' többes 1-sőnek pedig *ak*, *ek* a' végezője, ezek *a*, *e* végezeti nevekhez adatván két rövid *a*, és *e* jönne össze, p. o. *faat*, *faak*, már pedig két rövid *a*, és két rövid *e* egygy hosszút tesz en, azért a' régiek a' hosszú *á*, és *é*-helyett két rövidet írának, p. o. ezt *vár*, így írták: *vaar* (Harm. Rész III. Szabás 12. Szám.) Már hasonlatosság-szerént helyesenn hozhatni-ki, hogy hasonló okból húztatik-meg az *a*, *e* betű a' 2-dik, és 3-dik Ejtésbenn-is, mivel valamint a' 4-dikbenn *et*, *at*, *ot*, az egygyesbenn; *ek*, *ak*, *ok*, a' többes első Ejtésbenn a' végző, úgy az egygyes szám' második Ejtésében hajdán *ec*, *ac*, a' harmadikbann *enek*, *anak* vala, 's valamint az *et*, *at*, *ek*, *ak*, ma sok szóbann el-veszti az *e*, *e* betűjét, a' melylybenn hajdán meg-

tartotta, p. o. részt, hajdann mondaték rész-
et, a' mint bizonyítja a' régi sir-beaszéd,
 melylynek kezdete: *Látjátok feleim's a't.*
 úgy már ma minden név-szó' ejtegetésé-
 benn az *et, ae, enek, anak* el-veszti az ő el-
 ső *a, e* betűjét. Hogy valaha az Ejtéseket
 ezen szötskák végezték: *et, ae, enek, anak,*
et, at, ek, ak, ok, az-is bizonyítja: mertt az
 én ítéletem-ként, ezek a' harmadik szem-
 élyes Név-mássának: ő (ille, illa) ragaszt-
 ékatlan Ejtései. *Ö*-ből lön *e, s* anynyit
 tészén ragasztékül-is, mint *suus, sua, suum,*
 p. o. *kés-e* Culter *suus, e* Név-mássának a'
 2-dik regulás Ejtése *e é,* (mint *te, teé, ő, őé,*
 vagy *v* inas betű közbe-vetésével *ové*) a'
 3-dik Ejtés *enek,* 4-dik *et.* Többes első *ek,*
 (mint *te, tek, ő, ök*) Ezek a' vastag hangú
 nevekkel *ae, anak, at, ak, ok*-ra változtta-
 nak, a' mint ezt bővebben meg-magyar-
 ázom a' Név-mássairól, és Ragasztékokról
 szólván.

Ezen okoskodásomra egygy bizonyos
 így felele: „Hogy az *a,* és *e* betű a' Nomi-
 nativus' végénn a' többi Ejtésekbenn (Eset-
 ekben) meg-hosszabbodik, p. o. *fa, fá-é,*
fának, fát, fák's a't. annak tsak a' szokás-
 bann lehet okát keresni. Azértt az *Acu-*
sativus-hossz nem *et, at, ot,* járúl, hanem
 tsak tsupánn *t* betű. A' magánn hangzót a'
t elejébe a' szokás az Eufonia-miatt veti.
 De tegyük fel, hogy *at* járúl ehhez: — *fa,*
 nem kövekezik, — hogy itt azértt egygy
 hosszú *a* betűt mondunk, és írunk, mivel
faat, faanak, faak-bann a' két *aa* betűt

egygy hosszú á-nak kell vennünk; mertt a' Magyar mind a' két a, és e betűt ki- szokta mondani, p. o. vissza-adás, be- eresztés. Tudom, hogy Szabó Dávid is a' *Ki nyertes*-benn az *en*-t olyly formánn ejt- egeté, mint a' Szerző; de valamint ezen Grammatikábann, úgy a' *ki nyertes*-benn-is nem látom nyomaikat az el-hűtető okok- nak. A' pusztá állítás nem proba."

Felelet. Igaz hogy a' pusztá állítás nem próba; hanem a' győző okok, engem pedig ezen győző okok vűnek arra, hogy azt állítsam, a' mit mondék; mertt a' *Magyar Nyelv*benn a' formálók igazán nevek, a' mint ezt Révai utánn *Vtg László* ilyly feldl írású könyvébenn: *Versegi Ferentz*nek meg-fogy- atkozott okoskodása a' tiszta magyarságbann. Pest 1806.*) a' 151 §. így bizonyítja: Bé-vét- etett rend-szabás a' közönséges vélekedés szerént, hogy semmi sem hajlíthatik név- képen, semmi sem veheti magához a' bir- tokos név-mássát, a' mi nem név. Már pe- dig a' mű formálójink valamint hajlítat- nak név-képen, úgy fel is vehetik a' bir- tokos név-mássát. — Azt kell tehát róla mondandunk, hogy valóságos nevek p. o. vegyük-fel ezt a' szót: *Vas-kults*. Ha ezt így változtatom: *Vas-kultsé, vas-kultsot,*

---

*) Láthatd *Kardos Adorján*nak ezen nevű Könyvét-is: *Versegi mptskolódásai*. 58. lap. Nálunk a' formálók mind *betű-fogás- zók* (syllabicæ.)

vas-kúlsom 's a' t. nem a' vas szót, hanem
 a' kúls szót változtatom név képen, és
 azt tészem birtokos állapotba. Ha tehát
 ezt a' szót, p. o. *Város* azon képen változ-
 tatom: *Városé, várostól, városom*, nem a'
Vár szót, hanem az *os* formálót változtat-
 om név képen, ezen formálót tészem bir-
 tokos állapotba. Innét az következik hogy
 ha a' formálóink igaz nevek, tehát igaz-
 ánn értelmes jelentő nevek; mertt névnek
 lenni, és még is semmit nem jelenteni kész
 ellenmondás, — ha tudjuk, mi a' név, és
 melylyek a' névnek tulajdonságai minden
 nyelvbenn. Lásd Víg Lászlót ugyan ott a'
 152. §. — Ezen elé-adttam okoskodásból
 szem-látomástt következik, hogy *Nyelvünk-
 benn egygy formáló sem lehet, melyly tsu-
 pánn tsak mással hangzóból állana*; mertt a'
 formálók nálunk mind értelmes szavak, a'
 szavak pedig tsupánn tsak egygy Mással-
 hangzóból nem állhatnak minden magá-
 bann hangzó nélkül; mertt a' Magábann
 hangzó lelke a' ki-mondásnak, 's a' mással
 hangzók, mint testek ugyan evvel jönnek
 zengő mozgásba. Ezt a' következést hely-
 benn hagyja a' régiség; mertt mennél fel-
 jebb való üdőknek maradványjaikat ol-
 vasjuk, annál bővebben tapasztaljuk, —
 hogy ugyan azon szavakbann, melylyek-
 benn a' formáló ma tsak egygy mással
 hangzó betű, hajdann magábann hangzó
 betűnek társaságábann vala azon formáló
 mással hangzó betű. Ilylyen a' tüzes vas-
 sal elő Váradí Ítéletnek Jegyző könyvébenn

többszörre az *Accusativus*, vagy 4-dik Ejtés: *Tadeusot, Bulsuhot's a't*. Ilylyen a régi halottas Beszédbenn; *rész-et, halál-at*. — Sőt ilylyen ugyan ezen régiségbenn a múlt időnek formálója: *ad-ott-a*, más kéz iratokbann pedig a *lát-ott-a*, (Vig László ugyan ott 153. §.) Innét már az következik, hogy en nyomós okokra nézve állítám, hogy az *Accusativushozz, et, at, ot, öt, járúl* formálónak, nem tsupánn tsak a *t* betű, 's így a magábann hangzót a *t* elejébe nem egygyedül az Eufonia miatt veti a szokás. Mivel értelmes szó a Magyar formáló, tehát a név ejtegetésébenn az Ejtések formálói is értelmes szótskák, *t* pedig nem értelmes szótska, mivel mással hangzó magábann hangzó nélkül. *) Azértt az én ítéletem szerént az Ejtéseknek formálójik *ő* Név-mássából lönek, melyly *e*-re változék idővel a vékony szók mellett, és *a*-ra a vastag szók mellett. *E* név-mássának egygyes 2-dik Ejtése *Eé*, 3-dik *Enek*, 4-dik *Et*, Többes elsője *Ek*. *A* név-mássának egygyes 2-dik Ejtése *Aé*, 3-dik *Anak*, 4-dik *At*, Többes elsője *Ak*, melyly *Ok*-ra is változik. Ennél fogva ezen vastag szót, p. o. *fa* így kellene ejtegetnem: *fa-aé, fa-anak, fa-at, fa-ak*. Ezen vékony szót p. o. *elme*, így kelletnék ejtegetnünk: *Elme-eé, elme-enek, elme-et, elme-ek*, de mivel a két rö-

*) Mit tesznek nálunk egygyenn-ként a formálók, p. o. *ebb, leg, 's a't*. lássd a Szó-Könyvembenn.

vid *a* egygy gyök-ér vagy származék szó-
bann úgy hangzik, mint egygy hosszú *a*,
és két rövid *e*, mint egygy hosszú *e*, az-
értt ma így mondjuk, és írjuk ezeket: fáé,
fának, fát, fák, elméé, elmének, elmét, el-
mék; valamint szintte az ige hajtogatás-
bann is ez a' hajtás *trátok* (scripsistis il-
lud) ebből lön: *tra-atok*. Lásd Révai ut-
án Miklósi János ilyly nevű könyvét: —
*Versegi Ferentznek tisztasággal kérkedő tiszt-
átalan magyarsága*. Pest 1805. 45, 49, 50.
lap. Gánta azt mondani, hogy a' magyar-
ki-mondja a' két rövid egygymás mellett
lévő *a*, és *e* betűt a' gyök-ér, és származék
szó-bann, mertt p. o. nem mondja semki:
Baal, hanem Bál, nem *édes*, hanem édes
's a't. De az össze tett szó-bann, ha az
első szónak a' vége *a*, vagy *e*, és a' mel-
léje tsatoltt szónak első betűje is *a*, vagy
e, p. o. *viszsa-adás*, *be-eresztés*, azokat
ki-mondja, 's nem mondja semki *viszsa-
adás*, *bé-resztés*, inkább néha az ilylyen ösz-
sze-tett szó-bann, egygyik rövid *a*, vagy
e el-enyészik, p. o. *Hála-adás* helyett, hál'-
adás, gazda-aszszony helyett gazd'asz-
szony. Így az egygybe hasonlításbann hogy-
az *a, e* végezetű mással érthetőkben az *a,*
e meg-hosszszabbodik, p. o. hogy *lusta* szó-
ból léssen *lustább* nem *lustabb*, *fekete* szó-
ból *feketébb* nem *feketebb*, ennek ez az
oka; mertt *abb*, *ebb* a' formáló, nem pedig
csak *bb*, 's így jöne össze *lusta-abb*, *fekete-
ebb*, azért a' két *a* betűt, és két *e* betűt
egygy hosszúznak vévén, léssen *lustább*,

feketébb. — Tehát hogy az *a*, *e* végezetű nevek' ejtegetésében meg-hosszszabbodnak az *a*, *e* betűk így: *fa*, *fáé*, *fának*, *fát*, *fák*, *elme*, *elmée*, *elmének*, *elmét*, *elmék*, annak nem a' tsupa szokásbann kell keresni az okát. Ugyan-is a' Magyar szokást általjábann oktalannak nem mondhatjuk, oktalannak pedig, ha a' meg-magyarázott okaimra semmit sem ügyelvén, p. o. a' *Kutya* szót a' hajlításbann meg-húzná, az *eb* szót pedig nem, s így szólana; *kutya*, *kutyák*, és nem *eb ebék*, annál inkább ezeket: *kapu*, *hamu*, *talú* nem mondván a' többesbenn hosszann: *kapúk*, *hamúk*, *talúk*, ezeket pedig *kapa*, *koma*, meg-hosszszabbítván a' többesbenn így: *kapák* s'a't.

2.) Ha a' Név-szó vastag, akkor a' 3-dik ejtés *nak*-kal, ha pedig vékony, *nek*-kel végeztetik. — Hajdann pedig akárminemű hangú vala, éles hangú *nek*-kel végeztetik, mivel az éles hang közös természetű. Innét a' 600 esztendő sír beszédbenn olvasjuk: *pokolnek*, *fajának*, és Béla K. Levelezőjében *Oundunek*, *Osuádnék*, s'a't. a' melylyeket ma így ejtünk: *pokolnak*, *fajának*, *Óndnak*, *Osoádnak*: (Lásd ennek bővebb magyarázatját a' Szó-Könyvemben *nek* szóska alatt) Ma is ragasztékokkal mondjuk énnekem, tenéked s'a't. — (Lásd alább a' II. Tag. I. Fejezet 2. Jegy.)

3.) Az egygyes 4-dik Ejtésnek az *aa*, *ae* vég-szótskájából az *a*, *e* el-enyészik a' név szó magábann hangzóval végződ-

vénn, p. o. fa, fát, boszszú, boszszút, keztyű, keztyüt, 's a' t. ezek helyett: — faat, boszszúat, keztyüet. *)

Ha pedig mással hangzónn végződik a' név, régula szerént nem kellene az *at*, *et*-nek változást szenvednie, p. o. sás, sásat, kész, készet, de még is a' magyar a' meg-rövidítést kedvelvénn sokszor, kiváltt kőpenn az *r*, *s*, *sz* benn végződő szókban, a' melylyeket könnyű *at*, *et* nélkül-is ki-mondani, el-hagyja az *a*, *e* betűt, p. o. hajdann mondaték: *rész*et, mint *kész*et; még is ma mondatik: *rész*t, így *sas*t, *kas*t, *kés*t, *emb*ert, vért 's a' t. Némelylyek a' 4-dik Ejtés-benn az *at*, *et* előtt az első Ejtésbéli húzás-okat el-vesztik, p. o. *Agár* agarat, *Bogár* bogarat, *Dél* delet, *Dér* deret, *Derek* derekat, *Elég* eleget, *Egér* egeret, *Ég* oget, *Ér*eret. *Fél* felet, *Fedél* fedelet, *fonál* fonalat, *fenék* feneket, *gyök-ér* gyök-eret, *hév* hevet, *hid* hidat, *jég* jeget, *kéz* kezet, *kenyér* kenyeret, *kötél* kötelet, *kosár* kosarat, *kő* követ, *kanál*, *kapalat*, *kerék* kereket, *közép* közepet, *ló* lovet, *légy* legyet, *ló* lovat, *levél* levelet, *madár* madarat, *mész* meszet, *mozsár* mozsarat, *nyár* nyarat, *név* nevet, *nyíl* nyilat, *nyű* nyüvet, *nehéz* nehezet, *rúd* rudat, *rév* revet, *réz* rezet, *szél* szelet, *szén* szenet, *számár* szamarat, *tél* télet, *tő* tövet, *tenyér* tenyeret, *tehen* tehenet, *tserép* tse-

*) Lásd feljebb az 1-ső Jegyzést. De Káldibann vagyon ez is: pohárt, kosárt, madárt,

repet, *tső* tsövet, *úr* urat, *veréb* verébet, *év* (pus) evet, *ő* (cingulus) övet. — Add hozzá 54-diknek a' pohár poharat, 55-dik lúd ludat.

Az *m*-mel végződő származékok, p. o. szerelem, unalom, óltalom, életem, hatalom, álom 's t. eff. mivel hajdani így ejteték nek: szerelm, unalm, óltalm, védelm, élelm, hatalm, álm régulásann így ejtetnek: *szerelem-et, unalm-at* 's a' t. Hibáznak tehát (a' mint böltsenn meg-jegyzi Révai*) a' kik azt tanítják, hogy ezekbenn betű-ált-tétel (Metathesis) vagyon.

4.) A' többesszám' 1-ső Ejtésébenn, a.) a' *vastág-hatgú* szókbann, állhatatosann ok' írássék, p. o. városok (arcēs) hasok (ventres,) kardok (gladii,) karok (brachia) álmok (somnia) halmok (colles), hatalmok (potestates) 's a' t. hogy így az *uk'* mindenkor tsak a' ragasztékos nevekben maradjon, p. o. városak (arx illorum) hasak (venter eorum) kardjak (gladius eorum) karak (brachium illorum) álmak (illorum somnium) 's a' t. hogy így a' ragasztékatlan többes első Ejtés különböztessék meg a' több *biró*, de egygy *birtohot* jelentő ragasztékos Név szótól. Ezzel illy helyesenn élnek az Erdélyiek **) Ezt a' helyes szokást erősísi a' régieknek

*) Révai Antiquit. §. 145.

**) Debr. Magy. Gram. 33. lap. És még az én Gramatikám V. Rész I. Tag. 1. §. Jegy.

a' ragasztékos ígékkel efféle élések is: —
adájak, adnájak, akaráak, akarnáak 's t. eff.
 es a bizonytalan üdejű részesülőnek ez
 szerént való ragasztékosítása a' régieknél
 p. o. *bitvájak, mondvájak* 's t. eff. ***) a'

***) Némelylyek azt tanítják, hogy a'
 többes 1-ső Ejtés, az egygyes 4-dik Ejtés-
 től származik, a' t helyébe k betűt
 tévénn, ezen okból; mertt ezen többes
 1-ső Ejtésbenn épenn azok a' változás-
 ok vagynak, melylyek az egygyes 4-
 dik Ejtésbenn, p. o. álom, levél, alma,
 álmot, levelet, almát, álmók, levelek,
 almák, mivel pedig a' k előtt nem áll-
 hat mással hangzó, azértt elejébe ma-
 gábann hangzót teszünk, p. o. vásárt, vás-
 árok. — De ezt én botorkázásnak tart-
 tom, 's azt állítom, — hogy helyesebb
 egyenesenn az egygyes 1-ső ejtéstől, az
 az a' gyök-értől formálni a' többes első
 ejtést: mertt a' formálásbann a' formá-
 nak meg kellmaradnia, p. o. a' többes
 2-dik, 3-dik, 4-dik ejtés a' többes elsőből
 formáltatik, és ez amazokbann meg-mar-
 ad így: *urak-é, urak-nak, urak-ot*; de az
 egygyes 4-dik a' többes elsőbenn meg-
 nem marad. — 2-dik nem elégséges ok,
 hogy azon változások történnek a' több-
 es elsőbenn a' melylyek az egygyes 4-
 dikbenn, p. o. levél, levelet, levelek, —
 mertt ezen változás történik a' Ragasz-
 tékokkal-is, p. o. Levél, levelem, level-
 ed, levele 's a' t. még sem raggatjuk a'

mint majd alább meg-látjuk: mertt ezekbenn az *ak*, vagy *j* inas bettűvel a' *jak* egygy Ragaszték ezekbenn a' ragasztékos névszókbann: várak (arx illorum), kardjak (gladius illorum), 's a' t. elé forduló *ak*, *jak* Ragasztékkal. *Ki-vétel.* 1.) *i*, *ú*, *ü*-vel végződő mással érthetők midönn a' többes első Ejtésbenn nem akarjuk ezen, *i*, *ú*, *ü*-bettűt el-enyésztetni az *ak* előtt, p. o. ha ezeket: szomorú, sűrű, Kassai 's t. eff. nem akarjuk így ejteni: *sűrűk*, *szomorúk*, *Kassaiak* *ak* végezetet kívánnak ragasztékatlanul is a' többes 1-ső Ejtésbenn a' közönséges Nyelv-szokás-ként: mertt nem lenne helyes: szomorúok, sűrűök, Kassaiok, hanem szomorúak, sűrűek, Kassaiak, vagy a' mint Szala Vármegyébenn szokásbann vágyon a' *v* bettű közbe-vetésével: szomorúvak, sűrűvek 's a' t. †) Innét hibás-

* Ragasztékot a' 4-dik, hanem az 1-ső Ejtéshez.

†) 2. *Ki-vétel.* A' melyly nevek az előbbeni szám alatt az egygyes 4-dik Ejtésbenn a' húzást el-vesztik, és vastag hangúak, azok is, valamint az egygyes 4-dikbenn az, úgy a' többesnek elsőjébenn *ak* végezetet kívánnak, p. o. Bogarak, fonalak, hidak, kosarak, kanalak, lovak, madarak, mozsarak, nyarak, nyilak, rudak, szamarak, poharak, ludak, urak, nem pedig *Urok*, ludok, 's a' t. És a' Ragasztékkal ezek így mennek: *Urok*, illorum

ann javallja *Görts Illés* Úr, más által megsalátvánn, Honni Törv. I. K. Elő-beszédjében a' 27. laponn, hogy somnium illorum így írassék: *álmok*; somnia pedig Ragaszték nélkül: *álmak*; Ellenkezőt kellett-valna javallania, 's ezen gántsot szélttére követi. b.) A' *vékony hangúakbann* pedig *ek* tétesék mindenkoronn: p. o. *bűnek*, (peccata) *zöldek* (viridia,) *élelmek* (victualia) *tűzek* (ignes) *örömek* (gaudia) 's t. eff. *) hogy így az *ök* mindenkor a' ragasztékosbann maradjon, p. o. *bűnök* (peccatum eorum) *vérök* (sanguis eorum,) *tűzök*, (ignis eorum) *örömök* (gaudium eorum); mertt nem lehet így különböztetni *örömjök*, *várjok*, *vérjök*, mivel nem mondjuk: *vérje*, *örömje*, *várja* 's a' t. Kováts Mihály *Chémia* 2. Darab. 199. lap. A' melylyek az egygyes 4-dik Éjtésbenn a' húzást el-vesztik, azok az egész többesbenn is el-vesztik.

5.) A' tulajdon, és atya-fiságot, hívatalt jelentő nevek' többes számát két-képenn ejtjük, úgy mint rend szerént, p. o.

Dominus, Ludok illorum anser, *Bogarak* illorum insectum &c. hogy így különbbég légyen, a' Ragasztékos, és nem Ragasztékos név között.

*) Így: *Böltsek*, *völgyek*, *kövek*, *tövek*, *tsövek*, *nyüvek*, *fülek*, *földek*, *tölgyek*, *övek*, *ölek*, *hölgyek*. A' szokás ki-veszi ezeket: *gödrök*, *ökrök*, *Törökök*.

Hunyadiak,

Hunyadiak, Kassaiak, Pestiek, Almásiak, és *ék* végezettel-is olylyankor, midönn az effélé személyeknek, a' kikről, vagy a' kikről szólunk, társaságakat minden hozzá tartozójával egygyütt öszszeséggel akarjuk ki-jelenteni, p. o. Hunyadiék, Almásiék, szomszéd Uraimék 'st. eff. (Ezt bővebbenn meg-fejtem a' Szó-könyvem' második tso-mójábann az *E* betűről a' 12. Szám alatt szólván)

6.) Nálunk a' 2-dik Ejtés, melyly bír-ást jelent, mivelhogy a' 2-dik Ejtésnek *é*-je ebből *de* (illius, suus) vagyon meg-rövidít-ve, (a' mint meg-mondám leg-közelebb az 1-ső szám alatt,) magát-is különösen ejtegethetni, 's élünk vele olylyan-kor, midönn valamelyly bírás-alatt lévő dol-got, vagy személyt már említettünk, 's most csak alatta értünk, 's ekkor-a' hajlítás úgy megyen, mint *ö* név mássáé, p. o.

Az Egygyesbenn:

2. Ejt. János az én társam, Pál pedig az Úré,
3. Ejt. Többet írtam az én-társamnak, mint az Úrénak; vagy Uraménak:
4. Ejt. Jobbann szeretem az én társamat, mint az Úrét, vagy Uramét.

Így megyen a' többesbenn-is:

2. Urak-é.
3. Uraké-nak.
4. Uraké-t Révai *Elad.* Gram. pag. 514. *)

7.) Hogy Szent-Páli Grammatikája pag. 35, és 46. — Valakit tévelygésbe ne vigyen, meg-kell jegyezni, hogy az említ-

*) Révai az említett helyenn botlék 1.) Ezt, *Uré*, és a' többesbenn : *Ura^{ké}* első Ejtésnek írván, holott ez 2-dik Ejtés. — 2.) hibázott azt írván, hogy *Uré*, *Ura^{ké}* Ejtésnek 2-dik Ejtése lenne *Urée*, *Uramée*, *Ura^{kée}*; mertt *Uré*, *Uramé*, *Ura^{ké}* 2-dik Ejtés. *Urénak*, *Uraménak*, *Ura^{kénak}* 3-dik Ejtés, *Urét*, *Ura^{két}*, *Uramét*, 4-dik Ejtés, mint mondjuk ő név mássából: *övé*, *övének*, *övét*, de valamint nem jó lenne: *övéé*, úgy nem jó *Urée*, mertt már ez kettős Genitivus lenne (Lásd feljebb ezen Jegyzetek' 1-ső számját.) Azértt ha kérdjük: ki-é ez a' süveg? semki sem mondja: az *Urée*, vagy *Uramée*, hanem az *Uré*, *Uramé*, vagy *Ura^{ké}*, nintsen-is semmi nyomá a' régiségbenn az ilylyetén szó-hajlításnak: *Urée*, *Uramée*, *Ura^{kée}*, azértt ez újj költemény. Ezen okból gánts Révaiban *övé* Genitivusnak ezen hajlítása *övéé*, mint *magamé* név mássa' 2-dik Ejtésének nintsen ezen ejtése: *magamée*.

Ha a' második Ejtéshez Ragaszték járúl, mint *enyé*-hez *enyém*, *teé*-hez *teéd*, *övé*-hez *övéje*, Bakony körül (Lásd alább a' II. Tagbann az I. Fejezetnek jegyzéseit) már akkortt ezen ragasztékos 2-dik ejtésnek, vagy Genitivusnak **vayon** Genitivussa, p. o. *enyé-mé*, *teé-*

ett helyekenn ilyen hajlítást tanítván:
Úrti, Urakéi, emberéi, emberektéi, kokolyt
 hint, a'mint jól észre vessz Révai Elab.
 Gram. pag. 515. Így Káldi nem mondja:
 A' kik a' Krisztuséi az ő testöket meg-
 feszítették, hanem Krisztusé Gal. V. 24.

8.) Minden ragasztékos név csak úgy
 ejtegettetik, mint a' nem ragasztékos; de
 csak az egygyes számban, p. o. almám
 (pomum meum) almám-é almám-nak, al-
 mám-at. De már a' többesben nem *almá-
 mak*, hanem *almájaim*; vagy meg-rövidít-
 ve: *almájim*, a' mint ez meg-fog magyará-
 ztatni alább. Így Isten' nyila, Isten' nyi-
 lác, Isten' nyilának, Isten' nyilát. De a'
 többes' i-ső ejtése nem *Isten' nyilák*, hanem
 Isten' nyilai 's a' t. mint nem enyéme;
 hanem enyéim; nem műnkek, hanem mű-
 tünk.

II. F É J É Z É T.

A' Mással érthető nevek' hajlításáról lépés-
 ék által.

A' Mással érthető néveknek lépés-ál-
 tal való hajlításak *Egygybe-hasonlításnak*
 (comparatio) mondatik. Lépés-által pe-

é-d-é, öv-é-je-é, mint magam magamé,
 hasa hasáé; karod karodé 's a' t. mertt a'
 végre járuló ragaszték által *enyé, teé,*
öre ragasztékatlan Genitivus, Nominati-
 vussá válik. Lásd alább *enyém, teed, övé*
 név mássának hajtogatását.

dig nem tsak a' mással érthetők, melylyek minemüséget jelentenek hajlítottak, hanem a' részesülők-is (Participia), melylyek a' Mással érthető nevekkal egygyet érnek.

Az egygybe hasonlítás Nyelvünkben leg-könnyebb: mertt az 1-ső lépéshez a' másodikkann tsak *abb*, vagy *ebb*, *obb* végzet járúl azon tsínnal, mint az *ok*, *ek*, a' Többes első Ejtéséül szokott tétetni a' név szókhozz, péld. *ok*. gyars-*abb*, nagy-*obb* rest-*ebb*, lomha, lomhább, szomorú, szomorúbb, vagy szomorúabb. Ha a' név, *g*, *n*, *s*, *sz*, betüvel végződik, az *a*, *e*, betü a' *bb* előtt meg-rövidítve el-maradhat: p. o. *üdös*, *üdösbb*, vagy *üdösebb*, *külön*, *különbb*, *különbböz*, *kegyetlenbbek*, *gazdagbbak*, *tiszteletlenbbek*. — Telegdi III. Rész. 34. lap. Káldi 1. Cor. 12. így *öregbb*, *öregbbedik* 's a' t. Noha a' régieknél ezek nagy divatbann valának, ma mind-azon-által az *öregbbedik*, és *különbb* szókonn-kül alig vagon több ilylyen szokásbann, hanem *abb*, *ebb*-bel mondatnak, p. o. *gazdagabb*, *magossabb*, *kegyetlenebb*, *tsíntalañabb*. A' 3-dik lépés meg-lészen a' 2-dik elejébe *leg* szótska tétetvénn, p. o. *leg-rosszabb* (*pessimus*) Lásd az I. Fejezet Jegyzet az 1-ső számot feljebb.

Jegyzetek. 1.) Nem csak a' mással, hanem a magábann érthető név-is hajlítottathatik lépések-által, midőnn a' Magábann érthetővel Mással érthető gyanánt élünk, p. o. kár *kárabb*, ez helyett: károsabb. Ne üssd feleségedet: mert még *kutyább*, az az rosszabb, *ördögébb* ember, az az ördögösbb. Ez ugyan ló, de amaz még *lovább*: ez számár ember, de amaz *szamarabb*, az az nagyobb számár, különbb ló.

2.) A' második, és harmadik lépéshez, ik adatván, p. o. jobbik, nagyobbik, azon ik az egygybe hasonlítottak közül egygy meghatározottat jelent.

3.) Valamint az 1-ső, úgy a' 2-dik, és 3-dik lépés-is Ejtések, és számok által hajlítottatik, valahányszor csak a' saját magábann érthetőjétől meg-válva vagyon, vagy annak utánna tétetik; mertt elejébe tétetvénn, változatlanúl marad, — p. o. jó ember, jobb emberé, nem pedig jobbé emberé. Ha pedig csak magábann vagyon, vagy a' magábann érthető utánna tétetik, akkorr ejtegettetik, p. o. ez a' pénz a' gazdagé, ezt a' leg-gazdagabbnak viszik. Kenyeret jót ettem, de húst rosszszat. Mi kenyerünket minden napit adjd meg nekünk ma, 's a' t.

4.) Különös ezen három: Jobb, több, szebb. Mind a' háromról a' következőket jegyzem meg. a) *Jobb*-ról, hogy régula szerint *Jóbb* lenne, mert a' gyök-ér jó, de még sintsen szokásbann jobb, hanem jobb rövid o betűvel. — Mi ennek az oka? —

Azt írja *Kardos Adorján* Versegi Ferentz-
nek motskolódásai ellen való Könyvébenn
a' 147. laponn Révai után, hogy a' *v* be-
tű lehellet *j*, és *h* társaival, és hogy haj-
dann ezen *v* ki-mondatott ezekben az
igékben: *szöv, löv, növ, nyöv, hív, sív,*
ri v, rov, és ezen nevekben is: lov, hov,
tov, lév, müv, nyüv. Udövel nyugovásra
jött (a' mint a' Nap-keleti Nyelv-tanítók
mondják) az az ki nem mondatott; de jel-
en léte jelöl az elötte való magánn hang-
zót meg-húztta így: *szö, lö, nö, nyö, hí, sí,*
ri, ró, hó, tó, lé, mü, nyü. — Azonbann
mozgásba hozatott (ismég a' Nap-keleti
Nyelv-tanítóknak szólásak szerént) az az
ki-mondatott: — ha azon szavak magánn
hangzónn kezdődő vég szótskákkaal meg-
bővültenek, 's mozdulásával az elötte
való magánn hangzót többire rövid hang-
gal hagyta: *szöv-i, löv-i, növ-ök, nyöv-*
ök, rov-ok, lov-am, hav-am, tav-am, lév-
es 's a' t. — *Kardos Adorján* el-felejtette
ide rekeszteni, jó szót. — Ezt is hajdann
így mondoták-ki; *jav,* 's még ma is meg-
vagnak ezen származékjai: *javít, jav-*
úl, java, javasol, javall, 's t. eff. *Jav* hely-
ett mondoták ezt-is: *jov,* azértt Páriz Fer-
entzben meg-vayon *javall, jovát* akar-
pm. Az én ítéletem-ként *jov-ból* lett *jovabb,*
mint ma is mondjuk *lov-ból* *lovabb, jovabb-*
ból meg-rövidültt szó *jobb.* Több felöl ném-
elylyek azt tartják, hogy *tö* gyök-érből
lön, melyly már ki-avúltt, és helyébe *soh*
szó jöve divatha. De én azt ítélem, hogy

több meg-rövidült szó ezen öles helyett; *töménytelenebb*, vagy ez helyett *töményebb*, *tömény ezer* meg vagyon Pápai Párizbann is, 's tsak anynyit téssen, mint *sok ezer*. *Szebb* is meg-rövidült szó ebből: *szépebb*, mint *ép-ből* léssen *épebb*, úgy *szép-ből* *szépebb*, *syncopé* által *szépebből* lön. *szobb ép* tag' el-hagyatásával.

III. F E J E Z E T.

A' Szám nevek' hajlításáról.

A' szám nevek, vagy számot jelentő nevek a' mással érthetők közé tartoznak, és a' dolgok' számát jelentik, 's valamint a' Mással érthető nevek, úgy ezek-is a' más nevek' elejébe tétetnek, 's így tétetvénn, valamint a' mással érthető nevek, úgy ezek is hajlítottan maradnak. Mikoronn pedig el-választatnak a' Magakbann érthető nevektől, vagy azok után tétetnek: úgy hajlítottan Ejtések-által, mint a' Mással érthető nevek hasonló állapotbann, (lásd a': leg-közelébbi II. Fej. 3. Jegy.)

A' szám-nevek 4 félek: *Sarkalatosok*, (cardinalia) *El-rendelők* (ordinalia) *El-osztók*, (Distributiva) *Sokszorozók*, (Multiplicativa).

1. §. *Sarkalatosok.*

A' szám-szók-között első a' sarkalat-

osok, mellyekkel a' számba vehető dolgot általjábann jelentjük hány legyen, és ezen kérdésnek felelnek meg: *hány?* (quot?)— és ennek *mennyi?* (quantum? quæ quantitas?) néha ennek is a' szerkeztetésre nézve: *hányann?* (in qua quotitate) és ennek: *menynyinn, menynyien?* (in qua quantitate?)

Egygyesek (monadici) Tízesek (decades).

Egygy	1	Tíz	10
Két, v. kettő	2	Tizen-egygy	11
Három	3	Tizen-kettő	12
Négy	4	Tizen-három	13
Öt	5	Húsz	20
Hat	6	Huszon-egygy	21
Hét	7	Harmintz	30
Nyoltz	8	Harmintz-egygy	31
Kilentz	9	Negyven	40
		Ötven, így a' többi-is	

Százások (centenarii) Ezresek (millenarii).

Száz	100	Ezer (tíz-száz)	1000
Száz-egygy	101	Két ezer	2000
Száz-kettő	102	Három ezer	3000
Száz-húsz	120	Tíz ezer	10000
Két-száz	200	Száz ezer	100000
Három-száz	300	Tízszer száz-ezer, v.	
Hét-száz	700	ezerszer ezer, egygy	
Kilentz-száz	900	szóval diákosann:	
		<i>milliom</i>	1,000,000

Jegyzetek.

1.) Révai Elab. Gram. pag. 267. gántsosann tanítja, hogy a sarkalatos első szám szót csak egygy *gy*-vel kellessék írni így: *egy*, nem pedig kettővel: *egygy*, a' mint ezt én a' származtatásból bővenn meg-műtatám a' Szó-könyvemhenn a' 2-dik tsomó-bann *egygy* szóról vitatvánn beszédemet; mertt semki nem mondja, sem nem mondta ezeket a' származékokot: *egygyes*, *egygyenként*, *tizen-egygyedik* 's a' t. rövidedenn így: *egy*, *egyenként*, *tizenegyedik*. Nem lehetne pedig a' származékban meg-kettőztetni a' *gy*-t, ha az a' gyök-érbenn *egygyes* lenne, p. o. mivel ebbenn *hegy*, nem kettős a' *gy*, már ezen származékban-is: *hegyes*, nem mondatik: *hegygyes*. Azok-is botlanak a' kik azt állítják, hogy *egygy gy*-vel írjuk magát ezen gyök-eret, így: *egy*, és annak némelyly származékjait, melylyek a' ki-mondásbann nem kettőztetnek, p. o. *egyedül*, *egyetembenn*; a' melylyek pedig a' ki-mondásbann meg-kettőztetnek, mint: *egygyes*, *egygyenként*, *tizen-egygyedik* 's a' t. — azokat két *gy*-vel írjuk; mertt nem lehet a' gyök-ér' betűjét hol meg-kettőztetni, hol egygyesen írni, ha a' gyök-ér *egy*, akkor minden származékja *egygyes gy*-vel írássék; ha pedig *egygy* a' gyök-ér, minden tőle származott szó kettős *gy*-vel írássék, — annál fogva, ha *egygy* a' gyök-ér, jobb *egygyedül*, *egygyetembenn*, vagy inkább *egygyedenbenn* (mertt

itt a' d a' t-vel fel-tserélődik) merett egygy-
ből jö egygyed, egygyedből *egygyeden*,
mint mind-ből minden, egygyedből jö *egy-
gyedik*-is, mint minden-ből mindenik, *egy-
gyedik* ezen ki-mondásbann: *tizen-egygyedik*
közönségesenn meg-kettőztetik, tehát ket-
tőztessék-meg ezen szóbann is: *egygyeten-
benn*, *egygyedenbenn*, *egygyedül*. Pápai Sám.
Magyar Lit. I. Köt. 28. lap. azt írja, hogy
ez a' szótska: *egygy*, tsak ezekbenn rövid,
egyedül, *egyetenbenn*, *egyéb*, *egyenlő*, *egy-
enes*, *egyeltt*, *egyenget*. En pedig azt mond-
om, a' mit mondék, hogy mivel *egyedül*,
egyetenbenn, *egygy*-ből ered, ennek két *gy-
vel* kell írnia. Ezeket pedig: *egyéb*, *egy-
enlő*, *egyeltt*, *egyenés*, *egyenget* gántosan
számlálja *egygy*-nek származékjai-közé;
ugyan-is, hogy lenne *egygy* fajzotta szó:
egyéb evvel: *egygy*, midönn egészenn kül-
önböz *egyéb*-nek a' természete, az az ért-
elme, az *egygyé*-től, a' mi *egyéb* tölem, az
nem *egygy* velem; *Egygy* anynyi, mint *u-
nus*; *egyéb* pedig *alius*, az az más (a' mint
helyesenn észre vette B. Szabó Dávid, *Ki-
nyertes* könyvébenn, az 52. laponn.) Nagyot
botlék hát a' Dehr. Gram. a' 263-dik lap-
onn azt írva, hogy *Egyéb* szó, ebből *egy-
(unus)* jö, és ezt: *egy*, sem magábann, sem
öszsze téve két *gy*-vel írni nem szükséges.
Egyenlő, *egyenés*, *egyeltt*, *egyenget* koránt
sem *egygy* (unum) gyök-értől származik,
a' mint ezt a' származtató Szó-könyvem-
benn *jég*, és *egyenés* szók alatt így mutat-
om-meg: — Mivel a' mi víz-arányos, víz

mértékű, az planus, horizontalis, az az egyenes nem görbe gurba, és nem finta, sík. Mivel a' víz tsendes korábann szokott a' hideg miá meg-fagyni, és jéggé válni, azért a' mi jég arányos, jég mértékű, az is egyenes. Szeremtsenn a' köz-nép *egyes* helyett mondja : *Egenyes*, *egenyes* pedig ebből lön : *jegenyes* (planus, uti glaciés) *jegenyes*-ből Apokopéval lön *jegenye*, — mivel ezen fa a' nyári fák között leg-egyesebb, és hasonlít egyenes szálasságára a' fenyű fához. *Jegenyes*-ből Aferesissel lön *egenyes*, *egenyes*-ből Metathesissel az *y* a' *g*-mellé jövénn, lett *egyeses*. Noha *egyes* és szó-nak 1-ső gyök-ere *jég*, de 2-dik gyök-ere *egyen*, és a' mellé járúlt *es* tsak végzet. *Egyen*-ből léssen *egyenlik* ige, mint *hason*-ból *hasonlik*, *egyenlik*-ből ered ezen Részesülő *egyenlő*, mint *hasonlik*-ből *hasonló*, *egyenlő*-ből ered *egyenlítő*, mint *egygy* *egyenlítő*, végre *egyen*-ből támad *egyenget*, *Egyelít* is *egyen*-ből lett, mintha lenne : *egyenlítő*, meg-rövidítve *egyelít*, *egyeledik*, — mintegygy *egyenledik* (miscetur per se, et per mixtionem fit æquabilis ei, cui miscetur.) Botlik hát Sándor István sokfélejében a' 12. Dar, 28. lapján azt írván, hogy *egyenlő*, *egyeses*, *egyenget* ebből a' német gyök-érből *eben* : æquus, planus, congruus eredne. Vide de j in lexico meo Nro. 16.

2.) Botlik Révai Elab. Gram. p. 274. azt tanítván, hogy ezekbenn : tizen-egygy, huszon-egygy 's a' t. az *an*, *en* utól-járó, melyly egygyet ér ezen Diák *Praepositio-*

val: Supra, mintha lenne, tizen-egygy (supra decem unum.) Hogy pedig ebbenn meg-tsalatkozik Révai, meg-mutatám a' Szó-könyvembenn; mertt a' Magyar utól-járót, (postpositio) melyly ez Diák *prae-positioval* (*supra*,) egygyez, nem egygy, de két *n*-nel kell írni, és hosszú szó-tag, p. o. szépen egyed (pulchre comede il-lud) nem szépen *székenn-áll*. Már pedig ezt *tizen-egygy*, *huszon-egygy* rövidedenn ejti minden Magyar 's nem hangzik olyly hosszann, mint ez a' szózat: *székenn-áll*. — Azértt itt az *an*, *en* olyly végre tétel (pa-ragogicum) mint ezekbenn: azon ember, ezen aszszony, tsak anynyi, mint ha ott sem lenne az *on*, *en* végezet. Ezt bizony-ítja az *analogia*, is; mertt hasonlóképen a' harmadik tizedbenn nem mondjuk: — *harmintzon-egygy*, sem *harmintzonn-egygy*, hanem tsak; *harmintz-egygy*, melyly anynyit téssen, mint: *triginta unum*, így tehát ez is *tizen-egygy*, *huszon-egygy* anynyi, mint: *Decem unum*, *viginti unum* a' negy-ventől fogva egész kilentzvenedig az *on*, *en* végezet-helyett *van*, *ven* tételik így: negy-ven, ötven, hatvan, hetven, nyoltzvan, kilentzven. — De hajdann ezek-helyett: *negyven*, *ötven* 's a' t. vala *negy-von*, *öt-von*, *hat-von*, *het-von*, *nyoltz-von*, *kilentz-von*, a' hol *von* anynyit tett, mint: *tractus*, Német-ül *Zug*; mertt a' Németek is hajdann szint' úgy *tzig-gel*, vagy is *tzug-gal* készítették ezeket: *zwan-zig*, *vier-zig*, *fünf-zig* 's a' t. Sándor sokfél. 8. Dar. p. 183. *)

3.) A' számlálásbann a' nagyobb számot elébe teszjűk a' kisebbnek, p. o. harmintz-egygy, ellenbenn, mint a' Németek, a' kik ezt így mondják: ein und dreiszig.

4.) A' sarkalatos számokkal határozólag-is (adverbialiter) élünk ekképen: egygyedül, kettenn, hármann, négyenn. *Egygyedül* helyett rövidebbenn is mondjuk: *egygyül*, ezen szólásbann: *egygyül egygyig*. Kétül, vagy kettedül nem mondjuk. *Hármúl* valaha mondaték, a' mint bizonyítja a' leg-régiebb sír-beszéd, a' hol így vagyon: — És kiáltsatok Urunkhozz *hármúl* Kirjeelejzon, az az három-szer.

2. §. *Rendelők.*

A' rendelő szám-szók jelentik azon helyet, melylyet a' tárgy foglal a' több tárgy' sorábann. Ezen kérdésnek felelnek meg: *hányad? hanyadik?* (quotus?) *Hányad* kérdésre felel: egygyed, kettöd, harmad, negyed, ötöd, hatod, heted, nyoltzad, kilentzed, tízed, húszad, harmintzad, 's a' tí század, ezred, p. o. a' *káplár* el-veszté a' tízedét, Gyúlai' Ezrede, Balog Úr' százada. *Hányadik* kérdésre pedig, tulajdonképen

---

*) Végre a' *von van*-re változék, és *ven*-re a' *vastag*, vagy *vékony* szóhoz képesté, mint p. o. *nep*, *nep*-ré változék ebbenn: *ud-nep*.

felelne: — *egygy-edik*, mint szokásban
 vagon ezekbenn: *tizen-egygyedik*, husz-
 on-egygyedik 's a' t. De ezekenn-kül köz-
 önségesenn mondjuk: *első* (primus.) Így
 lenne *kettedik*, (secundus) mint mondjuk:
tizen-kettedik, *huszon-kettedik* 's a' t. de
 egyéb-kor mondjuk: *második* (secundus.)
 A' többi sarkalatosból léssen: harmadik;
 negyedik, ötödik, hatodik, hetedik, nyolca-
 dik, kilentzedik, tízedik. 's a' t.

3. §. *El-osztók.*

El-osztó szám szóknak azok mondat-
 nak, melylyek a' fel-számláltt dolgok'
 egyenlő fel-osztását jelentik. Ezen fel-
 osztó szám szokat a' sarkalatosoknak, vagy
 tsupádonoknak, vagy határozósoknak meg-
 kettőztetésökkel (vel nudorum, vel adver-
 bialium geminatione) teszjűk-ki, p. o. Tíz-
 garast fűzetnek *egygy-egygy* napra a' kö-
 miveseknek: (denos grossos solvunt *sin-*
gulis diebus murariis.) — *Négy-négy* inas
 követi az Urakat: (*quatèrni èphebi comi-*
tantur dominos.) *Hat-hat* ló vagon bé-
 fogva a' hintóba (Seni equi sunt præjuneti
 carpento.) *Kettenn-kettenn* mennek a' Di-
 ákok, hanem hármann a' vitézek (*Bini eunt*
studiosi, terni vero milites.) A' határoz-

ósnak kettőztetése el-marad *ként* szótska-
által, melyly anynyit téssen, mint ezen
diák szótskák: *instar, secundum, juxta, p. o.*
egygyenn-ként, kettenn-ként, hármann-ként,
ötönn-ként, hatonn-ként, hetenn-ként gyára-
tának a' tilalmasba (singuli bini, terni,
quini, seni, septeni itarunt locum in veti-
tum.) Valamint nem mondjuk: *kettönn* ez
helyett: *kettenn*, úgy nem helyes: *kettönn-*
ként, hanem *kettenn-ként*. *)

4. §. Sokszorozók.

Sokszorozó szám nevek azok, melya-
lyek a' dolgok' sokszoroztatását jelentik,
vagy 1.) a' dolognak több fajtát tévénn-ki,
vagy 2.) azon egygy fajtát *esmegelvénni*
(*eadem specie repetita*.)

Több fajtta dolgot jelentő sokszorozá-
ók a' sarkalatosokból lesznek, hozzájukk
adatvann ezen név-szó: *félé* (speciei) p. o.
egygy-félé, három-félé, a' melylyeket Diák-
úl közönségesenn így teszünk-ki: *simplex,*
duplex, triplex; de tulajdon képen ez
tenné: *unius speciei, duarum specierum,*
trium specierum; nem pedig *unius ge-*

*) Ide való ez efféle is p. o. némelylyek
a' lovakat hármával fogják, ötével ad-
ják a' tojást 's a' t.

neris, duorum generum; mertt a' *genus nem*-nek neveztetik Magyarúl. A' kérdés, melylyre ezek meg-felelnek, hasonló alkötású: *hányféle?* (quotuplex) tulajdon képen, *quot specierum?*

2.) Azon egygy fajat esméglő szám szók lésznek, a' sarkalatoshoz *szer* név járúlván, p. o. egygy-szer, két-szer 's a' t. A' sarkalatos számból: *as, os, es, ös* végzettetl származnak ezek: egygyes, kettős, hármás, négyes, ötös, hatos, hetes, nyoltzas, kilentzes, tízes, százás, ežtes, 's a' t. melylyeket Diákúl így mondunk: simplex, duplex, triplex, quadruplex, quintuplex, sextuplex, septuplex, octuplex, &c. decuplex, centuplex. Simplus, duplus; triplus; 's a' t. tulajdon képen pedig: unitatem habens, duitatem habens, triadem habens 's a' t. vagy: binarius, ternarius, quaternarius, quinarius, senarius, septenarius, denarius, centenarius, millenarius.

Ezeknek a' kérdőjök ez: *hányas? quotuplex, quotuplus?*

II. T A G.

A' Név'-mássai' hajlítás áról.

1. §. *Név-mássának magyarázatja.*

A' név-mássai, vagy a' mint Erdösi
(Silvester)

(Silvester) nevezi; a' *Névert való szók*; *nev* szók helyébe vétetett szók; a' beszédbenn a' *nev szók* eszméeltetésének (repetitio) el-kerülése-végett.

2. §. *Név'-mássának fajtái.*

A. Személyi Név'-mássai:

Több féle Név'-mássai vagynak. — Ezek-között első az úgy nevezett *személyi Név'-mássai* (pronomina personalia) melylyek személyt jelentenek.

Minden Beszédbenn három személyt kelletik meg-különböztetni: *Első* személy, a' ki szól, *második*; a' ki-hez az első szól, *harmadik*; a' kiről, vagy a' ki felől az első szól. Első személyt jelentő Név'-mássai: *Én*, *még*, *magam*, *bennünket*, *mind-nyájunk*. — Második személyt jelent: *te*, *ti*, *magad*, *benneteket*, *mind-nyájatokat*. Harmadik személyt tésson: — *ő*, *ön*, *ők*, *maga*, *mind-nyájak*:

Jegyzet. Valamint *ő* személyi Név'-mássai; még-is az-*ő* visszáló-is: úgy *magam*-is személyi-is, visszáló-is.

B. Mútató Név'-mássai:

A' Mútató név'-mássai (Pronomina Demonstrativa) a' tárgyaknak az udöre;

vágy helyre-nézve való távúl lételökét jelentik. Nyelvünkben két ilyen Név-mássa vagyon: az (is, ille,) melyly a' meszsze lévő tárgyat, és ez, (hic, iste) melyly a' közel lévő tárgyat mutatja.

Jegyzet. Ezek-közöl az vezetőül-is (articulus) vagyon a' Magyar Nyelvben, p. o. az-élet (vita); az ember halandó (homo est mortalis.) Erről alább bővebbenn szólók. Ezen Tag: II. Fej. Jegy. 2. szám.

D. Viszszáló Név'-mássai.

Viszszáló, vágy viszontágló Név'-mássának (Pronomen recíprocum) nevezetik az, melyly a' dolgot, vágy személyt úgy hozja vissza, hogy avval azt-is, a' onni róla mondatik, össze köti: Ilylen Nyelvünkben ezen személyi Név'-mássa: *magam, magad, maga, magunk, magatok, magak, és ő, az-ő.*

Jegyzet. Révai nem helyesenn nevézi *magam* Név'-mássát *osz-név-massának* (compositum Pronomen); mertt *magam* *mag-ból* (medulla) olyly ragasztékos név, mint p. o. lábam, váram, nyakam, s a' t. csak avval a' különbséggel; hogy ezen ragasztékos magában érthető név, Név'-massa-béli hivatalt visel. *) Ha ezt: *mag-*

*) Erre nekem egygy valaki így felele: *mag-ból* ragasztékos nem *magam*, hanem

am, magad, maga ösz-szónak helyesenn mondanók; ezeket is, kezem, nyakam 's t. eff. szóval minden ragasztékos névet ösz-szónak kellene mondani.

magom, meritt *mag-nak* az Acusativussa *magot*, nem *magat*. *Felelet*. A' szemes szó vizsgáló a' név hajlításbann; származtatásbann; ragasztékosításbann nem nézi a' név Accusativussát; melyly úgy is a' gyök-érből származék, hanem a' gyök-eret tekintéli; és mind a' ragasztékokat, mind a' formáló vég-szótskákat ahhoz raggatja. Ekkoron azon 53 név; melylyről feljebb az I. Tagbann I. Fej. Jegyz. 3-dik szám alatt emlékezém a' ragasztékokkal el-veszti a' maga húzását (Láss ezen nevekről szó-könyvembenn a' *Nyar* szó alatt való Jegyzémbenn) azért p. o. noha *agár*, még is ragasztékosann *agáram*, így az Acusativus-is *agárat*; a' többes Nominativus-is *Agarak* 's a' t. melylynek nem az az oka; hogy az Acusativusbann el-vesz a' húzás; meritt nem az Acusativushoz járúl a' Ragaszték; hasonlólag nem azért mondjuk: *magom*, (semien meum) meritt az Acusativus *magot*, mivelhogy több névnek az Acusativussa *at-tal* megyen ki; 's még is ragasztékosann *am*; p. o. *papirosat*, *papirosom*; *pirosat* *pirosom* 's t. eff. valamint *mag-ból* lett *magos*; *mágas*; *magvas*, úgy *mag-ból* lett *magom* *semien meum*, és *magam* ego ipse, kül-

E. Visszá-hozó Név-mássa i:

Visszá-hozó Név-mássainak (Pronomina relativa) azokat nevezjük, a' melylyek az előbbeni értelmes mondasbana nevezett személyre, vagy dologra az utóbbi egész értelmes mondatst visszá-hozják, p. o. azon ember ez, a' *kit* már tegnap láték.

Három ilylen Név-mássa vagyon a' Magyarinak; személybéli *ki*, más lelkes és lelketlen dolog-béli, *melyly*, és meg-határozatlan dologbéli, *mi*.

F. Kérdő, és felelő Név-mássa i.

Sokszór óhajtja valaki, hogy az ismeretlen személyt, a' vagy dolgot adjuk tudtára. Ezt pedig ő nékje valamelyly szóval kellett ki-jelenteni. — Az ismeretlen személy; vagy dolog' helyébe tett szót, melyly az azt meg-tudni való kívánságot jelenti, *Kérdő Név-mássának* (Pronomen interrogativum) mondjuk.

Nyelvünkben kérdő' Név-mássa a' személyek-felől *ki?* (quis). A' többi főképpen határozatlan dolgok-felől *mi?* —

önbségnek okáértt itt a' Ragaszték *ami*,
amott om.

(quid). *Felelő-Név-mássa* pedig (Pronomen redditivum) *ilyly, otyly*.

Jegyzés.

Révai Elab. Gram. pag. 557. az eddig elé-számlált Név-mássainn kívül még ezeket-is: *é, je, éh, ik* Név-mássainak nevezzi. Hogy ez tsak költemény, ki fog sülni a' következendőköl.

I. F E J E Z E T,

*A személyi Név-mássainak hajlításokról,
és a' Ragasztékokról.*

A. Én, Te, Ő, Személyi Név-mássainak hajlításak.

Iször Ragasztékatlanúl.

Én, te, ő, Név-mássának ragasztékatlanúl, és magánosann tsak első Ejtése vagy on szokásbann, mind az egygyes, mind a' többes számbann ekképenn:

Az Egygyesbenn.

Én, (Ego). Te (tu). Ő (ille, illa.)

Többesbenn.

Mük (nos), Tik (vos), Ők (illi, illa.)

Jegyzetek.

1.) *Én* szónak 2-dik rendes Ejtése lenne *én-é*, 3-dik *én-nek*, 4-dik *én-t*. A' Többesbenn pedig *én-ek* (mint szén szenek). De így nem jáve szokásba. *Én* helyett valaha

mondották *em*, és *em*-ből lett a' mai *én*; mertt tudni kell, hogy az *m* betűt *n*-nel gyakrann fel-tseréli a' Magyar, a' mint erre elég példa vagyon, p. o. a' régi *mevet*, *medves*, *mög*-ből lett *nevet*, *nedves*, *nyög*. Ilylyen *makats* (*cervicosus*) ez helyett *nyakas*, vagy *nyakats*, *pemete*, és *penete*, *mammog*, és *nyammog*, *mekeg*, és *nyekeg*, *emészt*, és *enyészt*, *fémlik*, és *fénylik*, 's a' t. Így lön a' régi *em*-ből *én*, végre *én*. — Még ma-is divatbann vagyon mind *én*, mind *em*; de ezen különbséggel, hogy *én* ragasztékulánúl tart tisztet, 's annyit téssen, mint *Diákul*: *ego*; *em* pedig ragasztékul, és annyit téssen mint *meus* 's birtokot jelent a' névszókhann, p. o. *vér-em* (*sanguis meus*), — melyly a' vastag hangú szókkal *am*, vagy *om*-ra változik, p. o. *talp-am* (*planta mea*), *kar-om* (*brachium meum*). Ezen említett *em*-ből lön a' többes első Ejtés: *emék*, *emök*, mint *szemek*, *szömök* (*oculi*), végre mivel az *ö*, és *ü*-betűt egygymással fel-szokttuk tserélni, lön *emök*-ből *emük*, és ez szokásbann vala 600 esztendő előtt, a' mint mutatja a' leg-régiebb sír-beszéd, melylynek kezdete: *látjátok feleim!* melylybenn előfordúl ezen szó: — *ös-emük* (*avus noster*, *proto-parens noster*, *nempe Adamus*). Ezen *emük* a' vastag szókkal *amük*-ra szokott változni: példa erre ugyan a' 600 esztendőös rövidebbik sír beszéd, melylynek kezdete: *szerelmes brátim!* A'hol ezeket olvasni: *imádj-amük* ez szegény ember lelkéértt (*oremus pro anima pauperis hujus*)

későbbben az *emük*, *amuk* meg-rövidítve, 's lön belőle: *mük*, *muk*, valamint Előről vétel tsavarítás által (Aphæresis) ezüst szóból a Dunánntúl lön *üst* (argentum). Ezen *mük* az említett első sír beszédbenn fel-talál-tatik ezen szóbann: — *vagy-mük* (sumus), melyly helyett ma betű ált tétellel (metathesis) mondjuk: *vagy-unk*, ez helyett: — *vagy-umk*. *Mük* most is divatbann *vagy-on* Erdélybenn, — melyly helyett *mik-et* mondunk Magyarországbann, vagy leg-rövidebbenn *mü*, *mi*. *Mük* mai naponn *én* vagy inkább *em* személyes név-mássának a' többes számbann első Ejtése *emük*-helyett meg-rövidítve. *Mü* *mük*-ből *vagy-on* meg-rövidítve, mint *tik*-ből *ti* (vos). *Mü*, *ti*, *mük*, és *tik*-helyett annét származék, — hogy a' szerkeztetésbenn, a' *mük*, *tik*, *ök* szót meg-szoktjuk tsonkítani a' *k* betűt el-metszvénn tőle, péld. okáért: *mü*-emberünk (homo noster) nem *mük*-emberünk, *ti*-emberetek, (homo vester) nem *tik*-emberetek, *ö*-emberök, (illorum homo) — nem *ök* emberök, vagy *ök* emberek, nem *ök* *ökrök*, hanem *ö*-*ökrök* (illorum bos,) mertt *ök* *ökrök* anynyit tenne, mint: *illi sunt boves*. Valamint a' jó Magyar ezt akarván ki-fejezni: *sanctum sanctorum*, nem mondja: *szentek* *szentek*, hanem *szentek'* *szente*, nem mondja ezt: *vita sanctorum: szentek* *életek*; hanem *szentek'* *élete* 's t. eff. Valamint ezen rossz szerkeztetésből: *ök* *ökrök* (illorum bos) egygyik helyütt a' vég-ső *k* betűt ki-hagyja, 's mondja: *ö* *ökrök*,

így ebben is *szentek szentek, szentek életel*,
 ki-hagyja a' végső *k* betűt, a' mint erről bő-
 vebb szó leszen a' maga helyénn. *Mü* szó-
 nak 2-dik Ejtése: *müé*, 3-dik *mü-nék*: de
 ragaszték nélkül nintsen szokásbann. —
 Végre *mük*-ből meg-rövidítve lett: *ük*, va-
 lamint *mehég*-ből lett *ehég*, melső betű el-
 hagyatásával. Aferezis által, 's evvel raga-
 sztékül élttenek, 's élünk ma is az ígék-
 benn; p. a. ebből: *nytri* (tondet illum), így
 mondjuk a' többesbenn az első személyt:
nytri-ük (tondemus illum nos) melylybenn
 az *i j* vé változott, (mint Máriás (Maria-
 nus) helyett lett: Márjás.) Ezen *ük* a' vas-
 tag ígékben *uk*-ra változik, — mint *mük*
muk-ra a' vastag nevekben, a' mint majd
 ezt bővebben meg-halljuk az ígékről
 szólván. *Em*-helyett valaha mondaték ez
 is: *eny* lágyann, mint *fémlik* helyett mond-
 juk *fénylik*, *torom* (thurm) helyett mond-
 atik: *torony*, aram, *szírom*-helyett: arany
szirony. *Eny*-ből eredt a' 2-dik Ejtés:
eny-é, melyly Ragaszték nélkül nintsen
 szokásbann. *Eny*-ből lett, és eredt ezen
 Erdélyi szó is: *enyettem*.

2.) Második személyi Név-mássa *te*.
 Ennek a' 2-dik Ejtése lenne: *te-é*, 3-dik *te-
 nek*, vagy régi módra *te-nék* (Lássad 4. R.
 I. Tag. I. Fej. 2. Jegy.) a' 4-dik *tét*. *)
 De ezek nintsenek magakbann ragaszték-
 atlanúl szokásbann, csak éppen *te*, és a'

*) Ez helyett: *tect*, mivel a' 4-dik Ejtés
 jegye *et*, *at*; de az *ec* egygy evvel: *é*.

többsz számbann *tik*. Rögulásann *te* szónak *tek* lenne a' többsz elsője, mint *o-nek oék*; de a' közönséges Nyelv szokás (melylynek mint a' Nyelvekenn kényjénn uralkodónak, 's országiónak lehet a' szó gyöker betűjét-is meg-változtatni (Harmadik Rész I. Szabás) a' *tek-et tik-re* változtatás; de még-is mind a' kettővel él ezen különbséggel, mint az *em* név' mássát *én-re* változtatván. — Valamint *én* szót meghagyta ragasztékatlanúl, *em-et* pedig ragasztékosann; úgy *tik-et* ragasztékatlanúl, *tek-et* pedig vagy inkább *etek-et* ragasztékúl, 's ma anynyit téssen, mint diákúl: *vester* p. o. szem-*tek*, vagy szem-*etek* (*oculus vester*.) *Etek* a' vastag szókbann *atok*, és *otok*-ra változik. Honnét lett *etek?* *edek*-ből, mertt *te* helyett hajdann vala: — *ed*, melyly *Metathe* is-által *de* szóra változék, végre *de*-szóból lett *te* mivel a' *d* betűt felszoktta tserélni a' Magyar a' *t* betűvel, p. o. törzsöl, dörzsöl, dobni, tobni, dénfereg, ténfereg, dobozzok, tobozzok, dobzódik, tobzódik, dorlik, torlik, szidkozódik, és szitkozódik 's t. eff. Már ma *ed* tsak ragasztékúl vagyon, 's anynyit téssen, mint Diákúl *tuus*, p. o. kez-*ed* (*manus tua*). Ezen *ed*, *ad*, *od*-ra változik a' vastag szókkal, p. o. vár-*ad* (*arx tua*) láb-*od* (*pes tuus*). *Ed*-Név-mássának 2-dik Ejtése vala; *edé*, 3-dik *ednek*, 4-dik *edeé*, mint kez-*edé*, kez-*ednek*, kez-*edet*, a' többsz elsője pedig: *edek*, vagy *edök*, mint *emnek emek*, vagy *emék*, végre *emük*. Utóljára *edek*-ből lett:

etek a' *d* betű *t*-re változván. *Etek* vastagonn *otok* a' ragasztékatlan. Igékben a' többes szám' 2-dik személyjét teszi.

3.) Harmadik személyi Név'-mássa *ő*. Ennek ragasztékatlan 2-dik Ejtése: *őv-é*, a' hol a' *y* betű inas betű, ez helyett: *őj-é*, vagy inas betű nélkül *őé*, mint fő főé, 3-dik: *ő-nek* (mint fő főnek,) 4-ik *őt*, mint fő főt. *Ővé* *v* inas betűvel ma-is megvagyon. *Őnek* nintsen. szokásbann. — *Őt* divatbann vagyon. A' többes első Ejtés: *ők*, s régulás, mint fő fők. Mikortt ragasztékúl vagyon *ő* szó, akkortt *e* léssen belöle, s anynyit téssen, mint *suus*. p. o. *Kép-e*, *imago sua*. Ennek 2-dik Ejtése *ek*, 3-dik *enek*, 4-dik *et*, a' többes elsője: *ek*, s ezek tészik a' név ejtegetésbenn az ejtések végeit, melylyek a' vastag szókkal: *a*, *ae*, *anak*, *at*, *ak*, *ok*-ra változnak-el, a' mint említém a' 4. Rész. I. Tag. I. Fej. 1. Jegyzetébenn.

4.) *Őn*-is szokásbann vagyon ez helyett: *ő*, melylybenn az *n* olylyan mint ezekben: *azon*, *ezen*, *minden* s t. eff. az *on*, *en* végezet, *őn*-nek több Ejtése nintsen divatbann. *Őn*-helyett mondották valaha: *en*, s ezen *en* szónak többes első Ejtése *enek* (mint: *ezen*, *ezenek*). *En* szokásbann vagyon az igékben a' meg-hagyó módnak egygyes 3-dik személyjébenn, p. o. *menjen* (*pergito ille*) olvass-*on* (*legito ille*). — *Enek* divatbann vagyon a' többes harmadik személybenn, mind a' jelentő, mind a' meg-hagyó, mind pedig a' kötő módbann,

p. o. *ért-enek* (intelligunt), *mentt-enek* (ive-re) *mennének* (irent, ez helyett: *menne-enek*) *menj-enek* (cant). *En on-ra, enek on-ok-ra* változik a vastag ígékben. Sánd. Ist. sokfel. 8. Dar. 185, 186, 187. lap. és 10. Darab. 87. lap. Révai Elab. Gram. pag. 557. et 558.

II-szor. Ragasztékosann.

En, te, ő, név-mássainak említett ragasztékatlan Ejtéseihez, úgy-mint ezekhez: *enyé, énnék, éng, (ént-helyett) mű, müd, műnek, teé, tenék, vagy tenék, tég (tét-helyett) tié, tinek, vagy tinek, övé, őnek, vagy őnek, őt.* — Különös Ragasztékok (suffixa pronominalia) szokttanak járúlni, t. i.

1.) Egygy bírót 's egygy bírtt dolgot jelentők: *Em-ed-e* (ee, eje.)

2.) Több bírót jelentők; de egygy bírttokot: — *ünk-tek-ek, a'vagy ünk, etek, eek, vagy ejek.*

3.) Több bírttokot (plures res possessas) jelentő: *i.*

Az az:

a.) Mind a' bíró, mind a' bírtt dolog egygy lévén: *Em-ed-e.*

b.) A' bíró több; de a' bírtt dolog egygy lévén: *ünk, tek, ek (vagy ek).*

d.) A' bírtt dolog több, a' bíró egygy
lévénn: *Im-id-i.*

e.) Mind a' bíró, mind a' bírtt dolog
több lévénn: *ink, itek, ik.*

Lássuk ezeket példábann.

a.) *A' bíró, 's bírtt dolog egygy lévénn.*

Ejtés.

2. Enyé-m,	Teé-d *)	Övé, (övéé,
(meus)	(tuus)	övéje) (suus)
3. Ennek-em,	Tenek-ed, v.	Önek-e, önék-
v. énnék-em	tenék-ed	je, (vulgo ö-
(mihi)	(tibi)	neki, önékie)
		(illi)
4. Eng-em	Tég-ed,	Öt' (loco ötöt)
(me)	(to)	(illuō)

Mivel a' 2-dik Ejtés bírást jelent, azt es-
még ejtegethetjük. Azértt *enyém, teéd,*
övéje így hajlik: (IV. Rész. I. Tag. I. Fej.
Jegyz. 6. Szám, Tsillag jegy alatt.

1. <i>Enyém,</i>	<i>Teéd,</i>	<i>Övé.</i>
(meus)	(tuus)	(suus)
2. <i>Enyém-é,</i>	<i>Teéd-é,</i>	<i>Övéje-é. **)</i>
(mei)	(tui)	(sui)
3. <i>Enyém-nek,</i>	<i>Teéd-nek,</i>	<i>Övé-nek.</i>
(meo, meæ)	(tuo, tuæ)	(suo, suæ)

*) Szabó Dáv., Ki nyertes 29. lap.

***) Nem jó *Övéé Révaibann.*

4. Enyéim-et,	Teéd-et,	Övé-t.
(menim,	(tuum,	(suum;
meam)	tuam)	suam)

b.) *A bíró egygy, de a bírtt dolog több
lévéim.*

1. Enyéim,	Teéd-id,	Övéj-i, (övéi;
(mei, mea,	(tui)	övéjoi)
mea)		(sui, suae, sua)
2. Enyéim-é,	Teéd-é;	Övéji-é,
(meorum,	(tuorum,	(suorum
mearum)	tuarum)	suarum)
3. Enyéim-nek,	Teéd-nek,	Övéji-nek.
(meis)	(tuis)	(suis)
4. Enyéim-et,	Teéd-et,	Övéj-it.
(meos, meas,	(tuos, tuas,	(suos, suas,
mea)	tua)	sua)

d.) *A bíró több; de a bírtt dolog egygy
lévéim.*

2. Műc-nk,	Tiéc-tek,	Övé-ek (övéim
(noster, n-	(vester, a,	övéjek) övék:
um)	um)	(illorum)
3. Műnek-ünk,	Tinek-tek, v.	Önek-ek (ö-
(nobis)	Tinék-tek	nékjek, önék:
	(vobis)	iek) (illis)
4. Műnk-et,	Titek-et,	Öket (los
(nos)	(vos)	ket (illos)

Mivel a' 2-dik Ejtést, az bírást jelentvén; ejtegetni szokták; azért valamint feljebb *Rayém, Teéd, Övéje* ejtegetteték, — úgy *Müénk, Tiétek, Övék-is*.

<i>Müénk,</i>	<i>Tiétek,</i>	<i>Övék.</i>
2. Müénk-é,	Tiétek-é;	Övék-é.
(nostrī, æ.)	(vestri)	(sui, suæ)
3. Müénk-nek,	Tiétek-nek;	Övék-nek.
(nostrō,	(vestrō,	(suo, vél-
nostræ)	vestræ)	suæ)
4. Müénk-et,	Tiétek-et,	Övék-et.
(nostrum,	(vestrum;	(suum, vel-
nostram)	vestram)	suam)

e.) *A' bíró, 's bírtt dolog több lévén.*

1. Müé-ink,	Tié-itek,	Övéj-ik;
(nostrī, æ, a.)	(vestri, æ, a.)	(sui, suæ, sua.)
2. Müéink-é,	Tiéitek-é,	Övéjik-é,
(nostrorum,	(vestrorum,	(suorum;
nostrarum)	vestrarum)	suarum)
3. Müéink-nek	Tiéitek-nek,	Övéjik-nek.
(nostris)	(vestris)	(suis)
4. Müéink-et;	Tiéitek-et;	Övéjik-et;
(nostros, as, a)	(vestros, as, a)	(suos, as, sua.)

Jegyzetek.

1.) *En-ről* a) a' tükörül le-festett képből, és példából látni való, hogy *en* szó a' 2-dik Ejtésben meg-lágyulván, lett

eny-é, és ragasztékkal *eny-ém*, a'hol *em*
 Ragasztéknak *e* betűje el-*enyés*zék az elő-
 te lévő *e* miatt, (mint *fel-ből* leszen *fel-é*,
 ámbár más értelemben, *felé* szóhoz
 pedig így járúl a' Ragaszték: *felé-m*, *felé-*
d, *felé-je*, úgy *onyé-m*, *teé-d*, *övé-je*, rö-
 videbbenn *övé*, leg rövidebbenn *övé*.)
 Miképen lett *én*, vagy inkább *em-ből eny*,
 meg-mondottám *feljebb*. b) A' 4-dik Ejt-
 ésben, a' 4-dik Ejtésnek *t*-jét *g*-re változ-
 tatjuk, 's ez helyett: *én-tem* mondjuk: *én-*
gem. — Ez annét lett, mivel a' *g* betűvel
 gyakran *fel-tseréli* a' *t* betűt a' Magyar,
 a' mint ezt sok példával magyarázom a'
 Szó-könyvembenn *g* betűről szólván, így
 p. o. a' régi kéz iratokbann, és könyvek-
 benn olvasjuk ezen szokat: *sög*, ez helyett
söt, *onmag*, ez helyett: *onnat*, *inneg-tova*
 ez helyett: *innet tova*, *tehág*, ez helyett:
tehát, ma is mondják *peszme*g ez helyett:
peszmet, az az szemet, *gyüszö*, ez helyett:
tüszö 's *t. eff*. Sokann ezen szót: *engem*,
 így is ejtik: *engemet*, valamint ezt: *téged*,
 így is ejtik: *tégedet*, nem különbönn ezt:
öt az Etimológiátlanok így mondják:
ötet; ezt is, némelylyek így mondják: *z-*
ezet; azt pedig: *aztat-nak*; de így két-
 tözteni a' 4-dik Ejtésnek vég tagját száka-
 sztott olyly képtelenség, mintha p. o. ez
 helyett: *gast*, ezt: *gastat*, ez helyett *föt*,
fötet, ez helyett: *véget*: *végetet* mondanók
 d). *En* szóhoz vel Utól-járó járúlván nem
 szöved változást a' maga *v* betűjében;
 p. o. *én velem*, mikor pedig egyéb nevek-

kal szerkeztetik össze; melylyek mással hangzó betűkkel végződnek, p. o. szén; vén; kín, eb 's a' t. *vel*; *val*-nak a' *v*-je a' név utolsó betűjévé válik, p. o. szénnel; vénnel, kinnal, ebbel; nem pedig szénnel; vénnel. Így beszéllettenek a' régiak, a' mint a' régi írások bizonyítják, így szólanak ma is a' Palótzok, és Székelyek. De mivel a' közönséges Nyelv szokást a' tudós Magyarok' egygyet értése teszi, mivel már egygyet értőleg a' tudós Magyar Írók így írnak: *szénnel, vénnel, bottal* 's a' t. már a' közönséges Nyelv-szokás-ellen vétene; a'ki a' ma régi módi, és Székelyes, Palótzos módit: *szénnel, botvél* 's a' t. kezdené el. e) *Enyéből* ered *enyéim*. Ezt gántsosann írja Révai, és Mo'nár Albert így: *enyeim*; mertt a' 2-dik Ejtésnek é-jét nem lehet meg-rövidíteni, valamint nem jó lenne: *enyem, teed, övec*, ezek helyett: *eny-é-m, te-é-d övé-e*, vagy meg-rövidítve *övé'*, úgy nem jó *enyeim, tied, övei* (az is hozzá járulvann, hogy *övei* anynyit tészon, mint cinguli ejus). — Révai, és Molnár, gondolom, abban tsalatkozának meg, — hogy a' ragasztékos név-szókbann így szólunk p. o. *hívéim, kövéim*; nem pedig *hivéim, kövéim*; de ennek más az oka; mertt az egygyesbenn sem mondjuk: *kövéém, hívéém*; már pedig *én*, és *te* Név-más-sát így mondjuk ragasztékkal: *enyém, teed*. — Azért helyesbbenn tanítja ezeket *Tsetsi*, in *Observ. Gram. §. 3. Reg. VII. pag. 10.* így írni, és mondani: *enyéim* 's a' t.

Enyéim

Enyém-helyett Erdösi János Gramatikájában, és a mai köz emberek ezen rossz szóval élnek: *enyémek*, vagy még rosszabbúl, *enyimek*, melyly szakasztott olyly képtelen, mintha, p. o. ez helyett: *mentém* mondanók: *mentémek*. *) f.) *Mü-é-ek*, és *mü-é-ink* miképpenn származék *én*-vagy inkább *em*-ből, már meg-mondám, t. i. hogy *em*-ből lön *emük*, abból rövidebbenn *mük*, *mükből* leg-rövidebbenn *mü*. *Mü* szónak 2. Ejt. *mü-é*, ebből származik *müé-mük* (mint *ő's mük vagy muk*) régi szokás-ként, *müémük*-ből mai szokás-ként *Meta-thesis*-által lett *müé-nk*, — mintha lenné *müémnk*, de az *ümk*-előtt lévő *é* miatt elenyészik az *ü*, 's léssen *müémnk*, ezt ma így ejtjük: *müénk*, mivel az *m* betű a' *k*, *g*, *t*-előtt a' ki-mondásbann úgy hangzik, mint *n*, a'mint meg-tetszik a' következő szóból: *senki*, *károkodik*; *Lizinka* (*Lizimachia*,) — *terents*, *szeren s*, *ont*, *önt*, *hánt*; *szánt*, *reng*, *rönt*; *zánkol* 's t. eff. — ezek helyett: *sem-ki* (mertt *sen* semmi szó) *káromkodik*; — *Lizimka*; *teremts*; *szeremts*; (mertt ebből rövidült-meg szerelmes, a *nabili scilicet locus*) *omt*; mertt *omlik*, *ömt*; mertt *ömlik*, *hámt*; mertt *hámoz*, *hámlk*, *számt*; mertt *számlk*, az az *hámlk*, a' föld színe) *remg*; mertt *remeg*; *romt*; mertt *romlik*, *zámkol*; mertt ez *Toltt* szóból lett:

*) Így Erdélybenn hasonlóképpenn rossz szóval mondják: *miénkék*, ez helyett: *müé-ink*.

zamek (zár), mintha lenne: *zamekol*, az az zárol.

Münket származott *mü*-ből, hozzá adtván *ünk* Ragaszték, melyly *mük*-ből lett, melyly valaha váltt: *mü-mük*, ebből lett *mü-ünk*, egygyik *ü*-nek a' másik mellette lévő el-enyészésével *mümk*, *mümk*-ből végre lön *münk*. Ezt tsak a' 4-dik Ejtésnek *et* végezetével használhatni, valamint *titek*-is haszontalan, ha *et* végezet nem jö hozzája. Olyly rossz szó tehát *münk* ez helyett: *mük* (nos), mint rossz lenne: *titek*, ez helyett: *tik* (vos). Következés-képen mivel *mük* (muk) Név-mássa betű ált-téve többes ragasztékúl vagyon a' Nevekbenn, Név-mássaibann, Ígékben, Részesülökben, és Utól-járókban: természet-szerént az ilylyen többes számú ragasztékos szókat, p. o. *ösünk*, *öseink*, *müénk*, *magunk*, *mindnyájunk*, és ezen ragasztékatlan ígéket: *vagyunk*, *nyírunk*, *így illenék írunk*: *ösünk*, *öseink*, *müénk*, *magunk*, *mindnyájunk*, *vagyunk*, *nyírunk*, ha úgy tetszenék a' közönséges Nyelv-szokásnak, az az a' tudós Magyaroknak. Én magam ezen újjdonos írást bé nem hozhatom, *heon* *) ajánlom és javaslom Nemzetem-

---

*) Ezen szót a' 600 esztendős kéz-íratbann, melylynek kezdete: *Látjátok fel-eim*: így olvasni: *heon*. Ezt Révai így olvasja: *hean*. De helytelenül; mertt ez innét ered: *hi*, vagy *hiü*, *hé*, vagy *héü*, *vacuus*, *vanus*, *purus*. Ebből jö hiánas,

nek, mivel az *Etimológia*-szerént vagyok: Ilylen apolékos újításokbann, mi-nem-üket egygy-néhány szóbann az *Etimológia* után bé hozék, mint: *valtt, valna, számt, hámt, semki, azonbann, különbbenn, 's a' t.* semmi tudós Magyar meg-nem bot-ránkozhatik; meritt már ezeket előttem-is a' tudósbbak helylyel, helylyel így írdog-áltták; mint én. A' 600 eszt. Sír beszéd-benn is így vagyok: *uromk.*

2.) *Te* szóról a.) *Te* az egygyes szám-bann, és abból származó ragasztékos áll-apatjábann, minemü: *teéd (tuus) teveled,* *teéid 's a' t:* meg-tartja az *e* betűjét; de a' többesbenn, mivel *tik*-re változtatá ezt a' közönséges Nyelv- szokás, a' többesi rag-asztékokkal *ti*-nek kell írni, p. o: *ti-é-tek* (*vester,*) *tinktek titöletek; titeket; ti-em-beretek 's a' t.* Pereszlényi (parte II. Cap. 1. §. 2. pag. 44.) azt írja: hogy *tiéid* ez helyett vagyok: *tiédek;* de hibáz; hanem jól mondotta volna, hogy *tiétek* ez helyett vagyok: *tiédek;* meritt *ed*-ből lett *edek,* *edek*-ből pedig *etek* Ragaszték; végre *etek*-ből *tek,* a mint már ezt meg-magyarázttam, és más *tiétek,* más *tiéitek,* a mint a' példa mutatja. Vide Révai. Gram. pag. 186. —

b) *Te* szóból ered a' 4-dik Ejtésbenn:

vagy héános, héonn, vagy hévonn hat-ározzólag, 's *héonn,* vagy *v* inas betűvel *hévonn* anynyit tészenn, mint *vacue,* *pu-re,* *pute,* *tantum,* *solummodo.* Erről lásd többet a' Szó-könyvembenn.

téged úgy, mint *én-ből* *éngem*. Lásd feljebb az 1-ső Jegyzetet. Azért olyly rosszsz: *tégedet*, mint *éngemet*: *tiéd*, ez helyett: *teéd* közönséges hiba. Ha *tiéd* jó lenne, az egész Egygyesbenn jó lenne: *tineked*, *tiged*, *tiveled*.

3.) *Ö*-ről a) *ö*-nek a' 2-dik Ejtése *övé* ragaszték nélkül, a' hol a' *v* inas betű. — Ehhez *e* Ragasztéknak kellene még járúlnia, valamint *enyé*, és *teé* 2-dik Ejtéshez járúl az 1-ső, és 2-dik személy-béli Ragaszték: *em*, és *ed*. Már ma a' szokás rövidségnek okáért a' Ragasztékot el-hagyja, de leg-alább az el-hagyott Ragasztékot *Aposztrofussal* kell ki-jelent ni így: *övé*, ez helyett: *övéé*. Ezt a' Rábtza, és Bakony körül így mondják-ki: *övéje*, és helyesenn, a' hol *j* inas betűje a' Ragasztéknak, mint ebbenn *magja*, és *magva* a' *j*, és *v* inas betű.

b.) A' 3-dik Ejtésbenn helyesebb *önéké*, vagy *önékje*, mint *öneki*, vagy *önékje*; — mertt a' Nevekbenn, Név-mássaibann, Részesülökbenn, és Utól-járókbann nem illik a' 3-dik személybéli *e* Ragasztékot *i*-re változtatni, p. o. nem jó mondani *emberi* ez helyett: *embere* (*homo suus*,) nem jó ez helyett: *ülője*, mondani *ülőji*, nem jó ez helyett *tőlem*, *tőled*, *tőle*, *mellettem*, *melletted*, *mellette*, mondani: *tőlem*, *tőled*, *tőli*, *mellettem*, *melletted*, *melletti*, 's a' *t*. úgy nem jó ez helyett: *énnékem*, *tenéked*, *önékje*, vagy *önেকে*, mondani: *öneki*; mertt *tsak* egygyedül az *Ígék* hajtogatásábann engedte-meg a' közönséges *Nyelv-szokás* az

e Ragasztékot *i*-vé változtatni, — péld. ok. Szereti (amat illum), nem szerete; mivel szerete anynyit tézen, mint *amavit aliquem*, 's így zavar esnék a' ragasztékos és nem ragasztékos Íge között. Ez helyett: *önékje*, mondják ezt is: *önékie*; de ez olyly képtelen, mint péld. ok. ez helyett: *kékje*, mondani: *kékie*, ez helyett: *fékje*, mondani: *fékie*, — ez helyett: *Rétje*, mondani: *Rétie* 's a' t.

d.) A' 4-dik Ejtésbenn *öte* lenne régulásann; de a' közönséges Nyelv-szokás el-hagyja *Apokopé*-által a' Ragasztékot. Sokann roszsúl mondják; *ötet*, *öt*-helyett. Ez olyly képtelen, mint ez helyett: *szót*, mondani: *szótat*, ez helyett: *tüt*, mondani: *tütet*, ez helyett: *föt*, mondani: *fötet* 's t. eff. — Az én ítéletem-ként *ötet* annét származék; mertt a' bíró több; de a' bírtt dolog egygy lévén, a' 4-dik Ejtést így mondjuk: *öket*; de az Analógia szerint valamint *münket*, *titeket* azon állapotbann ragasztékosann mondjuk, úgy kellene a' 3-dik személy bélit is; *öket* pedig nem ragasztékos, hanem *öjeket*, vagy inas betű nélkül *öeket*. Ez szóbann *öket* az *ö* betűvel öszsze olvadt az *e* ragaszték, 's lett *öket* ez helyett: *öeket*. Mivel többről mondják *öket*, azért egygyről mondják *ötet*. —

e.) *Övéi* helyett *Komjáti* evvel is él: *önöneci*, vagy meg-rövidítve *önöni*, így olvasjuk Sz. Pál a' Kor. írtt 2. Lev. magyarázatjáhann: *Tsak az önöninek hasznokra* (tantum ad suorum utilitatem: *Ö*-ből ered

ön, a mint már mondtam, valamint az-ből azon, ez-ből ezen 's t. eff. *Önöne* anynyit tészen, mint *övé*, *önönei* pedig, mint *övéji*, *önöneié*, mint *övéjic*, *önöneinek*, mint *övéjinek*, *önöneit*, mint *övéjit* 's a' t.

4.) A' Nevekhez, Részesülőkhez, Utól-járókhöz, sőt ezen Név-mássaihoz is: *magam*, *magad*, *maga* 's a' t. *Mind-nyájunk*, *mind-nyájatok*, *mind-nyájak*, ugyan ezen Ragasztékok járúlnak, úgy-mint: a.) az egygyes számbann: — *Em-ed-e*, vagy *öm-öd-e*, p. o. vérem, véred, vére, kürtöm, kürtöd, kürtje, szöröm, szöröd, szöre. A' 3-dik személyhez gyakrann *j* inas betű járúl, p. o. mellé-m, mellé-d, mellé-je, felém, feléd, feléje, rétem, réted, rétje 's t. eff. Néhol a' köz-nép az *e* Ragasztékot tzigányosan *i*-re változtatják, p. o. az *ö véri*, az étel' *izé*, *büzi*, *kési* 's t. eff. ezek helyett: vére, íze, büze, kése. — Hogy ez-gán'ts légyen, már meg-mondottam az imént, a' 3-dik Jegyzetbenn. A' vastag hangú szavakbann a' Ragasz ékok: *am-ad-a*, vagy *om-od-a*, vagy inas be üvel: *am-ad-ja*, *om-od-ja*, p. o. vár-am, vár-ad, vár a, út-am, út-ad, út-a, vagy útja, kút-am, kútad, kútja, láb-om, láb-od, lába, mag-am, mag-ad, mag-a, karom, karod, karja, károm, károd, kárja, vagy kára, alá-m, alá-d, alá-ja 's t. eff. — Ha a' szó *a*, vagy *e* betűvel végződik, akkorta *am*, *em*, *ad*, *ed-nek* a' magábann hangzóia el-enyeszik, és a' név' végző *a*, es *e* betűje

meg-húzatik, p. o. kapa, *kapá-m, kapá-d, kapá-ja, elme, elmé-m, elmé-d, elmé-je.* *)—
 A' régiek az *a, e* betűnn végződő szókhozz a' 3-dik személybeli Ragasztékot kötvénn, hol elejébe tették a' *j* vagy *v* inas betűt, hol pedig el-hagyták, és ezen inas betűnek el-hagyatása azt szülte, hogy el-vég-re az *a, e* Ragaszték össze olvadt az el-ötte lévő szónak *a, és e* betűjével, p. o. így lett ebből: *övé, övé, így lett ezekből az ígékbel: tilotáa, mondáa* a' melylyeket a' 600 esztendős sír beszédbenn olvas-hatni) mai naponn *tilttá, mondá.* Mások, és helyesbenn az inas betű-által életbenn meg-tartották az *e, és a* Ragasztékot a' szó mellett, így a' Rábtza, és Bakony melléki-ek az *övéje* szóban, így a' 600 esztendős sír beszéd ezekbenn: *teremtéve, halláva, vetéve őt ez munkás világ belé's a't.* vagy *j* inas betűvel Telegdibenn, Pázmánybann, 's több régibenn: *adnája, vernéje* 's t. eff. Az ígékhez is az egygyes számbann ezen Ragasztékok jönnek ezen különbséggel, hogy a' 3-dik személybeli *e* el-változik *i*-vé p. o. *ver-em, ver-ed, ver-i,* a' mint említém a' leg-közelbbi 3-dik szám alatt lévő jegyzet-benn. b.) A' többes számbann a' Nevek-hezz, Részesülőkhezz, Utól-járókhoz, sőt

*) Mertt ezek helyett mondjuk így ezeket: kapa am, kapa-ad, kapa-aja, elme-eje; mertt két rövid *a,* vagy két rövid *e,* egygy hosszút téssen. Az ilylyek-benn kettőztetjük az *a, e* Ragasztékot,

ezen személyi név-mássaihoz is; *magunk*, és *mindnyájunk*, ezen Ragasztékok járúlnak: *ünk*, *etek*, *ök*, vagy *ejök* — p. o. *ember-ünk*, *ember etek* *ember-ök*. A' vastag hangúkhöz: *unk*, *atok* *ak*, *ajak*, p. o. *Ur-unk*, *ur-atok*, *urak*. †) A' több bírt dolog jelentésére az *i* betű úgy járúl a' Ragasztékok' el-éjébe, mint a' Név-mássáibann meg magyarázám, p. o. *embereim*, *embereid*, *embereid*, *embereink*, *embereitek*, *embereik*, *uraim*, *uraid*, *urái*, *uraink*, *uraitok*, *uraik*. — Az égékben a' többes számbann ezek a' Ragasztékok: *ük*, *) *etek*, *ek*, (*uk*, *atok*, *ak*) p. o. ebből: *szereti* (*amat illud*) lészen többes: *szereti-k*, *szereti-tek*, *szereti-ük*. Az előtte való *i* miatt el-enyészik *etek*, és *ek*-nek *e* betűje, a' *szereti-ük*-benn pedig az *i* már *j*-vé változik, és lészen *szeretjük*. Így tartja (*servat hoc*). Ebből lészen: *tartjá-k*, *tartjá-tok*, *tartj-uk*, mintha lenne: *tartja-ak*, *tartja-atok*, *tartja-uk*. A' *tartja-uk*-bann az *ük* előtt az *a* el-enyészik, a' *tartja-atok*, és *tartja-ak*-bann a' két *a* egygy hoszszú-

---

†) *Menté-nk* (hajdann) *mente-emük* (az az *mentémük*, ma *mentémk*, *menténk*) *mente-etek* (az az *mentétek*) *mente-ejek* (az az *mentéjek*).

*) Mértt *mük*, *muk* hajdanábann, ma már *metathesissel* *ümük*, *umük*, vagy ezek helyett: *ünk*, *unk* a' ragasztékatlan ígéknek a' többes számbann való végezetők, p. o. hajdann vala: *vagymuk*, *imádjamuk*, ma pedig *vagyunk*, *imádjunk* 's t. eff.

vá válik, a' mint már meg-mondaték. Így *eszi* (comedit illud) ebből léssen: *eszik* (comedunt illud), *eszitek* (comeditis illud) *eszik-ük*, ebből *eszjük* (comedimus illud). Erről bővebben alább.

B. *Magam, magad, maga Név-mássának hajlításáról lásd a' III. Fejezetet.*

D. *Tsonka személyes Név-mássának hajlítása.*

Tsonka személyes Név-mássa nálunk ebből a' szótskából: *benn, ün*k Ragasztékkal lett. *Benn* 1-ször annyit téssen, mint: *intimum, medium, medulla*, az az belső rész, vagy bél, innét vette eredetét ezen szó is: *bendő*, melly a' szarvas marha' bélét teszi (Rumen). 2-szor *Benn*, hajdann *bénn* Utóljáró, 's annyit téssen, mint ezen Diák praepositio *in*, p. o. ember-benn (in homine), hajdann emberbenn, azért a' 600 esztendő's sír beszédbenn ezeket olvasjuk: *milosztbenn, paraditsumbenn, jóbenn*, melylyeket Révai helytelenül olvasott így: *milosztbenn, paraditsombenn, jóbenn* a' Magyar Nyelvnek természete ellen, — melyly a' gyök-ér szóbann, és származékobann meg nem szenvedheti a' vastag hangot egygyütt a' vékonynyal, (az *a, o, u*, magábann hangzót, *e, ö, ü* magábann hangzó-

val). Már ma *bénn* helyett lőn *bann*, *benn*, mint a' régi *nek* helyett, *nak*, *nek* végezet a' 3-dik Ejtésbenn. 3-szor *benn* Határozó, 's annyit téssen, mint, *intus*. Az első értelmébenn vett *benn* Név-szóból Ragasztékkal ezen személyi Név-mássa lett: *bennem*, *benned*, *benne*, *bennünk*, *bennetek*, *bennök*, mint *mag*-ból lett *magam*, *magad*, *maga*, *magunk*, *magatok*, *magak*. Ha valaha szokásbann vala-e, úgy mind a' három személybenn, és úgy ejtegették-e minden Ejtéssel, mint ezeket: *magam*, *magad*, *maga*, *magunk*, *magatok*, *magak*, az nem bizonyos. Az bizonyos, hogy már ma tsonka, és tsak a' többes 4-dik Ejtésbenn az 1-ső, és 2-dik személybenn vagyon divatbann, p. o. *bennünket* (nos), *benneteket* (vos) igen gyérenn a' 3-dik személybenn *'bennöket*, úgymond Révai. Botlik *Tsétsi* (*in obs. Gram. de recta loquendi ratione* Reg. 8. p. 12.) azt írvánn, hogy *bennünket*, *benneteket* nem igen helyes szólás lenne. Igen-is nem lenne helyes, ha nem lenne Név-mássa, valamint ezen szólás-is: *magunk lovunk* nem lenne jó, ha ezen szó *magunk*, nem lenne Név-mássa; mertt akkortt olylyan képtelen lenne ezen szólás: *magunk lovunk*, mint p. o. *várasunk lovunk*, ez helyett

várasunk' lova. — Így *bennünket*, ha nem vennők személyes Név-mássául, olyly képtelen lenne, mint p. o. mondani: *kinnünket, fennünket, lennünket* ezekből származtatván: *kinn, fenn, lenn.*

E. *Mind-nyájunk, mind-nyájak, mind-nyáj-ak, személyi Név-mássának hajlításáról.*

Mind-nyájunk személyi Név-mássának származását lásd származtató Szó-könyvemben ezen szó alatt: *Mind*, 's tulajdon képenn annyit téssen, mint: *omnis grex noster*, vagy *omnes nos*. Nyelv-tanítójink ezen személyi Név-mássáról hallgatnak; de ez valóságos Név-mássá; — mertt így szólunk: *Mind-nyájunknak meg kell jelen-
nünk a' Krisztus' ítélő széke-előtt.* Káldá a' Kor. 2. Lev. 3. Rész, 10. vers. Melyly mondás tulajdon képenn annyit téssen: *toti gregi nostro manifestandum est, coram tribunali Christi, az az, omnibus nobis manifestandum est.* Ha ezen szó: *mind-nyájunk*, nem lenne személyes Név-mássá, akkor nem lenne helyes ezen szólás: — *mindnyájunknak meg kell-jelennünk*; de kellene mondanunk: *mindnyájunknak meg kell-jelennie*, a' mőt mondjuk: minden juh-nyájunknak a' juh kasárbann meg kell-jelennie,

nem pedig jelennünk. 2-dik példa, melyly bizonyítja, hogy *mindnyájakok* személyes Név-mássa; mertt így szólunk: *Bizonyságom az Isten, mint kívánjalak mindnyájakokat.* Káldi Filippiekhez írt Lev. I. Rész. 8. vers. Ha ezen szó *mindnyájakok* tsak közönséges ragasztékos Név-szó lenne, kellett volna mondani: — *mint kívánjam mindnyájakokat,* nem pedig *mint kívánjalak mindnyájakokat,* valamint p. o. így szólunk *bizonyságom* vagyon, *mint kívánjam* minden juh nyájakokat, mind tsordátokat, mind gulyátokat 's t. eff. Ilylyen ez 3-dik példa: *mindnyájunkat ki Isten.*

Ezen Név-mássát: *mindnyájunk, mindnyájakok, mindnyájak,* úgy hajlítjuk, mint ezen Név-mássát: *magunk, magatok, magatok,* melylyről alább III. Fejezetbenn.

II. F E J E Z E T.

A' mútató Név-mássának hajlításáról.

Mútató Név-mássa: *az, és ez.* Ezen mútató Név-mássának hajlításábann az különös, és megjegyzésre méltó, hogy a' 3-dik egygyes Ejtésbenn, és ezen Utól-járókkal: *atól, etől, aról, eről, aval, evel, avás, evé, abann, ebenn, ara, ere, nat, net, anál, enél, anyi, ahozz, ehez, a' maga z betűjét*

ezen szótskák' első mással hangzójává változtatja a' mai közönséges Nyelv szokás szerént, így nem mondjuk: annak, ennek, aztól, azról, azval, ezvel, azvá, ezvé's a't. hanem *annak, ennek, attól, ettől, arról, erről, avval, evvel, avvá, evvé, abbann, ebbenn, arra, erre, annét, ennét* (az az innét) *annál, ennél, ennélkül, anynyi, ahhoz, ehhez*; (a' mintezt bővenn meg-bizonyítám származtató Szó-könyvembenn *az* szó alatt.) Tsak ezen mütató név-mássának: *az, ez* az a' tulajdonsága, hogy a' maga *z* betűjét a' hozzá járuló Utól-járónak első mással hangzójává változtassa, a' mint látók az említett példákból; de a' többi névszók hozzájak járúlvann, az Utól-járók-gyöker-béli betűjüket el nem változtatják, p. o. *gaz* név szó nem olylyan Név-mással, mint *az*, azért *gaz*hoz járúlvann ezen Utól-járó: *val, vá,* nem mondjuk *gavvál, gavvá,* mint mondjuk: *avval, avvá,* hanem a' Palótz mondja: *gazval,* a' tudósok pedig: *gazzal.* Ezen különbséget nem értvénn sokann meg-tsalatkoznak, és mondják 's írják: *azzal, azzá,* így tsalatkozik meg Pázmány Péter is, így Révai is Elab. Gram. pag. 413. azt gondolvann, hogy ha jól vagyon mondva *gazzal,* → tehát jól

vagyon *azzal-is*. Teh-át 1.) rosszszúl mondják *azzal, ezzel, azzá, ezzé*. Ezennkönnyű segíteni; mertt úgy is szokásbann vagyon ez is: *avval, evvel, avvá, evvé, ez közön-séges a' Hegy-aljánn*. 2-szor helytelenül írják ezeket némelylyek így: *a'nak, e'nek, a'béli e'béli, a'hozz, e'hezz, a'tól, e'től, a'val, e'vel, a'bann, e'benn* 's t. eff. Lásd Sz. Páli Gram. pag. 10. Meg kell jegyezni, hogy a' midönn *az*, vagy meg-rövidítve *a'* Articulushoz járul valamelyly név szó (de nem Utól-járó) melyly mással hangzónn kezdődik, a' jól járul el-ejébe; p. o. *a'mint, a'vagy, a'midönn, a'mi-kor, a'melyly, a'mi, a'ki*; de ha *az* müt-ató név-mássa; hozzá értvénn ez név-más-sát is, meg kell tartani a' feljebb mondott régulat az utól-járókkal; így írván: *abban; avval* 's t. eff. A' név szók előtt jobb ki-írni *az ez*; p. o. *azféle, ezféle, azképenn, ezképenn, az naponn, ez naponn, ez föld-önn, ez helyett* 's a' t. vagy kényes Eufó-niával, a' mint írja Páriz Ferentz is: *afféle, abbéli, ebbéli, efféle, akképenn, eképenn* 's a' t. Tehát nem jó így írni; *ammint* Versegivel Tiszt. Magy. 29. lap. *ammidönn, avvagy, ammelyly* 's a' t. mertt ezeket sem így nem mondjuk, sem ezekben mütató név-mássa

nintsen, hanem *articulus*. Ugyan is ha jó lenne: ammi, avvagy, ahogy, ammelyly, ammidönn 's t. eff. akkoronn jó lenne ez is: Affö (Caput) akkö (lapis,) akkutya (canis) 's t. eff. ezek helyett: a' kö nehéz, a' kutya harap, a' fő első mindenbenn, mivel úgy *articulus* ezekben *af*, *ak*, ez helyett: *az*, tudni illik *affö* ez helyett *azfö*, *akkö* ez helyett: *azkö*, mint *Articulus* amazokbann: *ammi*, *avvagy*, *ahogy*, *ammidönn* 's a' t. 1816-bann az 50 szám alatt a' hazai dolgok között a' Magyar Kurir így ír: A' Magyaroknál az *eb* és a' kutya egygy dolgot téssen, azért *ebbéli kívánság* anynyit téssen, mint *kutyabéli kívánság*. Innét azt állítja, hogy jobb írás módja ez: *E' béli kívánság*, mint *Ebbéli*. — De erre könnyű a' felelet. 1-ször *Más ebbéli*; más *eb béli*, vagy *eb-béli*. *Ebbéli* anynyit téss-e mint *ez-béli* a' régieknél, *Eb-béli* pedig anynyi, mint *kutya-béli*. Mikoronn így ír ok: *Ebbéli kívánság*, *Eb* ezen mutató név másából léssen: *Ez*; de el-változik a' közönséges nyelv szokás-ként; valamint *Ez*ből léssen: *Ennek*, *Ebbe*, *Ebből*, *Ettől*, *Errre*, *Erről*, *Efféle*, *Effelől*, *Ekképenn*, *Ennél*. 's a' t. 's ekkoronn össze írjuk így: *Ebbéli*; mivelhogy *Ez* szó el-romlik az össze-tép

élbeán, nem pedig így: *Eb-béli*, mint nem írjuk *já-mbor*, hanem *jámbor*, noha jó emberből lett ősz-szó. 2-szor Minden nyelvben elég szó vagyon, melyly több értelmű, és tsaa a' beszéd tartalmából érti az értelmes ember annak jelentését. 3-or *E'béli* nem helyes, mint nem lenne helyes *E'be*, ez helyett *Ebbe*; *E'nek*, ez helyett: *Ennek*; *E'ből*, ez helyett: *Ebből's a' t.* mertt ezen utól-járó *Be* ebből rövidült meg *Belé*, vagy *Belé*, azért a' XII. Századbéli Sír-beszédben olvasjuk: *Ez munkás világ-belé* (in hunc laboriosum mundum).

Az vagy *A* ha Artículus, nem ejtegettetik, a' mint jól észre veszi Erdösi, hanem *Az*, *Ez* mutató név-mássa, így hajlik:

Az Egygyesbenn

1. <i>Ejt.</i>	<i>Az.</i>	<i>Ez.</i>
2. —	<i>Azé</i>	<i>Ézé.</i>
3. —	<i>Annak</i>	<i>Ennek.</i>
4. —	<i>Azt.</i>	<i>Ezt. (Helytelen Azt-at, Eztet 1. Fej. 1. Jegy:)</i>

Többsbenn

1. —	<i>Azok.</i>	<i>Ezek.</i>
2. —	<i>Azoké.</i>	<i>Ezeké.</i>
3. —	<i>Azoknak.</i>	<i>Ezeknek.</i>
4. —	<i>Azokat.</i>	<i>Ezeket.</i>

Jegyzetek.

1.) Ezen Név-mássaihoz: *az, ez* im ezen végezetet: *on* és *en* szoktuk ragasztani, 's mondani: *azon, ezen*, p. o. *azon ember*: (ille *homio*) *ezen könyv*, (*hic liber*), *mind azon-által* ez helyett: *mindazáltal*, és tsak *anynyt* ér *mindazonáltal*, mint *mindazáltal*, tsak *anynyt* ér *azon*, mint *az*, tsak *anynyt* ér *ezen*, mint *ez*. Révai Elab. Gram. pag. 417. azt írja, hogy, *azon, ez n Pronomen compositum*, össze kötött név-mássa; de hibál; merth *ezen* végezetke: *on, en* nem része a' beszédnek, hanem tsak *paragógé*; itt *en* nem *anynyt* tézen, mint *on* (ille) p. o. *mind* szent, és minden szent napja (Festum omnium sanctorum) egygyre mégyen, minden szent nem azt tézi: *mind-on szent*. Már pedig akkortt kell valamit kötött szóinak mondani, mikortt két, vagy több részét a' Beszédnek egygyüvé kötjük, p. o. két nevet, vagy egygy nevet, és hozzá egygy ígét, miút: *alma-fa, fen-kő, ken-kő, gyújtovány-fű 's t. eff.* ●

2.) Ezen Mútató Név-mássá: *az, vagy a'* nálunk egygyyszer'smind *Artikulus*, p. o. *az Úr* *anynyt* tézen, mint a' Görögnél *hos Kyrios*, a' Némétnél *der Herr*, melylyet a' Diák, és Toltt, nékjek *Artikulussak* nem lévénn; tsak így éjt: *Dominus, Pán, Artikulus-nélkül*. Nintsen elég okunk, úgy mond Révai Elab. Gram. pag. 407. hogy *az Artikulussal* a' Beszédnek részét száporítsuk; mivel Nyelvünkben, ez tsak

Mútató Név-mássa; de még-is az egyenes mútatónál gyengébbenn mútatvann a' dologra; mertt többet téssen: ez az ember, (hic homo) mint az *ember* (homo.) Mint-hogy a' mű Artikulusunk, úgy mond Pápai Sámuel Magy. Lit. 63. §. egyszerű'smind mútató Név-mássa-is, 's azonbann mük az *Artikulusnak* sem a' *Nem-béli különbség* jelentésére, sem az *Ejtegetés* meg-készülésére semmi olyan hasznát nem veszjük, mint veszik, p. o. a' Németek, és Görögök; a' mi különös tisztje pedig annak Nyelv-tünkben van, azt a' Név-mássai-között is meg-magyarázhatni: ez okáértt jobbnak gondoljuk, ha ezen *Artikulus* a' *Beszéd-részeinek osztályjából ki-maradvann*, annak tulajdonságát a' Név-mássai között magyarázjuk. Ennél fogva, mivel a' mű *Artikulus*-unk egygy-szerű'smind Név-mássa, azt a' Debretzeni Gramatikával helyesen nevezjük: *Meg-különböztető Név-mássának*, diákúl pedig, *Pronomen articulare*.

De ez a' kérdés támad: valljon mind a' két mútató Név-mássa: *az-is*, *ez-is* Artikulus-e? És nintsen-e még több féle Artikulus? Ezen kérdésekre nem egygyezőleg felelnek Nyelv-tanítójink; — némelylyek azt állítják, hogy *ez-is* Artikulus. De mivel nagyon különböznek egygy-mástól az ilyen mondások, p. o. *az ember halandó* (homo est mortalis) és *ez ember halandó* (iste homo est mortalis.) látni való, hogy ez valóságos mútató Név-máss

sa, és nem olylyan, mint az ezen szólásbann: az ember halandó. Némelylyek a Német-ként ezen szót: *egygy*, határozatlan Artikulusnak tartják; de botlanak; mert akkor a Diáknál, az *aliquis, quidam, articulus indeterminatus* lenne, mivel sokszor ezen szó: *egygy*, csak annyit jelent, mint: *némelyly, valaki*, p. o. hasonló *Menyny-or-szág egygy Királyi emberhez* s a t. Én azt ítélem Erdősivel, hogy Nyelvünkben csak *egygy* az Artikulus, *articulare pronomen*, a meg-különböztető *Név-mássa*, tudniillik: *az*, vagy meg-rövidítve *a*, (p. o. az ember, a ló, ez az ember, ez a ló) *melyly hajlítottan marad*, p. o. ezé a lóé, ennek az embernek, ezé az emberé, azt az embert. Amaz: *az, ez, a* melyly ejtegettetik; Múató név-mássa, *az, a* pedig ezekben a példákban, melyly hem hajlítottatik, meg-különböztető *Név-mássa*. Méltónak állítom *Silvester*, vagy *Szinynyér Váraljai Erdösi János* leg régebb Magyar Grammatikusunknak ítéletét elé-áddom; — a ki ilylyen nevű Könyvében: *Grammatica Hungaró Latiná, in usum puerorum recens scripta, Joanne Silvestro Pannonio Authore Neanesi. Anno 1539: die 14. Junii*, — (melylyet Révai Miklós soha sem látta, a mint maga Grammatikájában meg-vallja; s melylyet Kazintzi Ferentz Úr újjolag ki-ada a Magyar Régiségek, és Ritkaságok között az I. Kötetben Pestenn 1808.) a 43. laponn így ír. „*Philippus Melancthon Præceptor noster scribens in Grammatica*

sua Græca, de Græci sermonis Articulis primum Priscinianum, sequutus latinam linguam articulum habere negat, Grammaticosque latinos nominum casibus hic, hæc, hoc, docendi gratia addidisse, non quòd sermo latinus hos nosset articulos. — „Deinde Germanicam Linguam, æque ac Græcam Articulum habere. - - Habet et sermo Hungaricus, perinde, ac Græcus: Articulus est in nostro sermone particula *az* omnium generum, ac numerorum, quæ inflecti nescit, nam quæ inflectitur, pronomen est; minima quidam illa, sed quæ magnam Orationi addat tum majestatem, — tum splendorem, si quis illa recte utatur.“ — És a' 60-dik lapóán, a' mit előbb a' Diák nyelvről írá: hogy nintsen a' Diák nyelvnek artikulusa, és hogy a' Diák Nyelv-tanítók a' *hic, hæc, hoc* mutató név-más-sait a' Diák Név' Ejtéseihez adták, bővebbenn így magyarázja. „Cum enim dicimus: *Hic Magister, hujus magistri* &c. pronomina hæc ad generum, et casuum doctrinam faciendam, Grammatici addidere Latini, non ut essent articuli. Jure igitur hæc *Donatus* Pronomina vocat articulares.“ — Ha Erdösi-ként csak ezen szótska: *az* artikulus, te-hát botlik Révai Antiqu. §. 119. mind a' két mutató név-más-sát Artikulusnak írván. Valójában is más: *az ember meg-hal*: homo morietur. Tolttú: Tslovek umre; esmég más: *ez ember, vagy azon ember, vagy az az ember meg-hal*, homo hic, vel ille morietur, Tolttúl: Tento tslovek umre. M:rai

különböző *az* vagy *a'* meg-rövidítve Artikulus lévén. *Az* mutatónév-mássától, *a'* zavarnak el-mellőzése végett midőnn *a'* beszédben *az* vagy *a'* Artikulus, maradjon változatlanúl, midőnn pedig mutató név-mássa, toldjuk meg *on* paragogéval, 's mondjuk: *azon éjjel hala-meg*: illa nocte mortuus est, nem *az éjjel*, így *azon éj igen hosszú*: illa nox est valde longa, nem *az éj*; mertt ezen szólás: *az éj igen hosszú* Dézemberben, Artikulussal vagyón, 's anynyi mint: *Nox in Decembri est nimis longa*. *Azon éjjel* helyett mondhatni így is: *avval az éjjel*, vagy *abbann az éjbenn*, *a'* hol *az* első *az* mint Mutató név-mássa változást szenved, de *a'* második *az* mint artikulus változatlanúl marada.

III. F E J E Z E T. I

A' viszontagló Név-mássának hajlításáról.

Viszontagló Név-mássa nálunk: *magam, magad, maga, magunk, magatok, magak*, melyly egygyszer'smind személyi Név-mássa-is. Ez *mag* név-szóból származik (*a'* mint meg-vagyon mutatva *a'* Származtató Szó-könyvben *mag* szó alatt) hozzá járúlván *a'* Ragasztékok. Ennek *a'* hajlításában nintsen semmi különösség, *a'* mint *a'* példa mutatja:

(Lássd az I-ső Táblát.)

IV. FEJEZET.

A' *Viszszá-hozó Név-mássainak hajlításak-
ról.*A. *Egygyesek, (simplicia)*

Három efféle Név-mássa vagyon nálunk, 's mindeniket rendesen ejtegetjük, úgy mint: *ki, melyly, mi.*

Egygyes szám.

1. Ki,	Melyly,	Mi.
2. Kié,	Melylyé,	Mié.
3. Kinek,	Melylynek,	Minek.
4. Kit,	Melylyet,	Mit,

Többes szám.

1. Kik,	Melylyek,	Mik.
2. Kiké,	Melylyeké,	Miké.
3. Kiknek,	Melylyeknek,	Miknek,
4. Kiket,	Melylyeket,	Miket.

B. *Kötöttek (composita)*

Ezen említett Név-mássait össze is szoktuk kötni. 1-ször A' személyes Viszszá-hozó *ki*-t össze kötjük kettőztetés által ezképen: *ki-ki* (quisquis, quæque) p. o. *ki-ki* tudja, hogy meg-halandó. És mind A' kettőt hajlítjuk Ejtések, és számok által, p. o. *kié-kié, kinek-kinek, kit-kit: kinek-kinek* adjd-meg az övét (cuique eum reddito.) — 2-szor Mind a' három

Viszszá-hozót össze köthetjük ez követő kezű szótskákka: *akar, vala, né*, p. o. *akar-ki, akarmelyly* (quisquis, quilibet, quicunque) *akar-mi* (quidcunque) *vala-ki, vala-melyly, vala-mi* (aliquis, aliquid) *né-ki, né-melyly, né-mi* (quidam, quispiam, aliquis, nonnullus, non nemo, etiam alius, praesertim *néki*.) *Néki* a' személyről mondatik, valamint *ki*; de már ki-kopott, hanem hajdanna divatja vált, így p. o. *Néki* azt mondják-*vala*: ez a' *Krisztus, némelylyek kediglen azt mondják vala*: Galileából jö-*el a' Krisztus*. (alii dicebant: — Hic est Christus, quidam autem dicebant; nunquid a Galilæa venit Christus? Silvester. Jean. VII. 41.) *Né-mi* szót ezen szóval: *nemű* (generis) össze szoktuk kötni, — p. o. *némi-nemű képen* (aliquo modo.) *Némelyly* szót mind a' dolgról, mind a' személyről mondjuk. *Akar-melyly, valamelyly, némelyly* szót erősebb mutatás-végett *ikvégezettel* meg-szoktuk toldani, p. o. *akarmelylyik, némelylyik, valamelylyik*.

Kötött visszà-hozó még *sem-ki* (nullus, nec ullus) ezen tagadó szótskával: *sem*, és *ki*-vel, (*sem honnét eredt, lássad a' Szó-könyvembenn*.) Ide járúl: *minden-ki*, tulajdon képen; omnis quis, ez hely-

ett: quisque. Már ezen kötött **Viszszá-**hozókat: *akar-ki, vala-ki, né-ki, né-mi, akar-melyly, vala-melyly, né-melyly, akar-melylyik, vala-melylyik, né-melylyik, sem-ki, minden-ki*, Ejtések, és Számok-által tsak az utolsó részekbenn hajlítjuk, p. o. *akarkié, akarkinek 's a' t.*

V. F E J E Z E T.

A' kérdő, és felelő Név-mássának hajlítás-áról.]

1. §. Kérdők.

A. Egygyesek (simplicia.)

Két egygyes kérdőnk-vagyon, egygyik személy felől: *ki?* (quis?) a' másik dolog-felől: *mi?* (quid?) *Ki* személyi **Viszszá-**hozó is; úgy hasonló képen *mi*, **viszszá-**hozó-is, **kérdő-is**. Mind a' **Kettőről** a' feljebb lévő **Fejezetbenn** vala szó. Mind a' **kettőnek** hajlítását ott, ugyan említém.

B. Kötöttek, vagy össze-tettek, (composita)

Mind a' két egygyes kérdőt, hogy hathatósbb légyen a' kérdés, gyakran ezen szóval *tsoda* kötjük össze, p. o. *mi-tsoda, ki-tsoda.*

Mi szót össze szoktuk kötni ezek-

kél-is: *ilyly*, vagy *ilylyen*, *enynyi* (enynyi *eznyi*-ből lett. Lásd feljebb a' II. Fejezetet a' mutató Név-mássáról, *ilylyen* szóbann pedig az *en* végezet *paragoge*, mint ebbenn: *azon*, ez helyett: *az*) p. o. *milylyen*, ez helyett: *mi ilylyen*, az egygyik *i* el-enyészik a' másik miá. *Menynyi*, ez helyett: *mi enynyi*.

Jegyzet. *Nyi* hajdann *nyé* vala (quantitas, magnitudo.) *Révai* botlik azt tanítván: hogy *menynyi*, *mi*, és *nyé*, vagy *nyi*-ből szerkeztetek-össze meg-kettőztetvén az *ny*; mertt ha ott semmi közbenn nem forog, a' *mi*, és *nyi*-nn kívül: nintsen ok a' meg-kettőztetésre. Azért helyesebbnek találom azt állítani, hogy *mi*, és *nyi*-között áll *ez*. *Ez*-ből *nyi*-vel léssen *enynyi*, és el-éjébe tétetvén *mi*, *menynyi*, (ez helyett *mi ez nyi*) mertt a' *mi*-ből az *i* el-enyészik a' következő *e*-miatt.

2. §. Felelők.

A. Egygyesek.

Ezen kérdőre: *milylyen*? Két egygyes felelő vagyon: *ilyly*, és *olyly*, vagy *ilylyen*, és *olylyan*. *Ilyly* közelebbet, *olyly* pedig távolabbat jelent. Ezen közelség, és távolság' képzetét egygyedül vastag, és vékony magakbann hangzó betűkkel támaszt-

ja Nyelvünk. Mind a' két felelőnek ez az értelme: *talis, hujusmodi, illiusmodi*. *Ilyly, olyly* szót határozó gyanánt-is veszjük, és anynyit jelent, mint: *quam*, p. o. *ilyly* szép, *olyly* ékes (tam *pulchrum, tam elegans*). *Olylyan, ilylyen* helyett mondjuk ezt-is: *ilylyetén, olylyatán, vagy olylyatén-is*. — Végre Szala Vármegyében, *olyly* szóból mondják ezt: *olylyik*, ez helyett: *némelylyik*.

B. Kötötték.

1.) *Ilyly, olyly* szót össze kötjük ezen mutató határozóval: *imé!* (ecce) melylynek utóbbi magábann hangzója a' következő-miatt el-enyészik, és az első a' nevelkedés (incrementum) miatt meg-rövidül, 's mondjuk: *im-ilylyen, am-olylyan*.

2.) Ezen kötött kérdőre: *menynyi?* esmég két kötött felelő vagyon: *enyynyi* közelebbre, *anyynyi* távolabbra felelő, 's anynyit térszen, mint; *tam magnus, tantus, tot*, (enyynyi *ez-nyyi* helyett, anyynyi *az-nyyi* helyett jött szokásba.)

III. T A G.

Az Ígék hajlításáról.

Elő ismértek.

1. §. *Az Ígének fajairól.*

A. Íge magyarázatja.

Az Íge az *állat' állapotját jelentő szó* (vox statum, seu habitudinem substantiæ significans.) Vagy világosbann az Íge a' Beszédnek az a' része, melyly lételt, vagy tselekedetet, vagy szenvedést, vagy valamelyly állapotot jelent; még pedig úgy, hogy ezek' módját, üdejét, számját, személyjeit-is meg-határozza, p. o. *vagyon* lételt-jelent, *ír, olvas* tselekedetet, *veretik* szenvedést, *hízik, őszül* pedig állapotot jelentenek. Az íge a' Név-szóval egygyütt ítéletünket ki-jelenti, és értelmes mondást téshen; p. o. az ember gondol, a' ló szalad, a' hal úsz, a' kígyó tsúsz, a' madár repül, a' béka mász.

B. Az Íge' első rendű fajai.

Jelentés béli erejére-nézve némelyly Íge a' tselekedetet más tárgyra-is által hatva adja elé, mint p. o. *vág, üt*, és az ilylyen ígét *Által-hatónak* (Transitivum) mondjuk, Némelylyik pedig úgy adja-elé a' tselek-

edetet, hogy az más külső tárgyra által nem hat, hanem magábann megyen véghez, p. o. áll, ül, esik, fázik. 'st. eff. Az ilylyen ígét tehát, *Által-hatatlannak* (Intransitivum) nevezjük. Az által-ható íge mindenkortt valóságos mívelés béli értelmet foglal magábann, azértt azt közönségesenn *Mívelő*, vagy *Tselekvő* (Activum) ígének szoktuk-is nevezni, 's közönséges tulajdonsága az, hogy a' gyök-ere rend szerént *ik* nélkül szokott állani. — Minthogy pedig a' más tárgyra által-ható tselekedetet azon tárgy mindenkortt mintegy szenvedni gondoltatik; azértt minden tselekvő ígéből bizonyos el-változtatással *szenvedő* ígét-is (passivum) tsinálhatni, p. o. vágatik, üttetik. Az *által-hatatlan* íge pedig inkább tsak bizonyos állapotot, 's némi nemű szenvedést, mint mívelést jelentvénn, abból soha más különös szenvedő ígét nem is tsinálhatni, 's azértt is azt a' Diákok *Neutrum*-nak híják; mük pedig *Közép-igének* mondhatjuk. Ezen közép-igéket, ha *ik*-kel végződnek, *ikes Közép-igéknek*, különbbenn pedig *iketlen közép-igéknek* nevezem. *) Mind a' tselekvő, mind

*) Márton József Szó-könyvébenn amazokat szenvedő közép-igéknek nevezi,

a' közép-igék, vagy ragasztékosok, vagy ragasztékatlanok.

D. Az Igének másod Rendű fajtái.

1.) *Egygy-szerű igék* (simplicia) melylyeknek egygy a' gyök-erök, p. o. ír, áll, varr, fon 's t. eff.

2.) *Kötött-igék* (composita) vagy ösz-igék, öszsze-kaptsoltt igék, melylyek több gyök-érből foglaltatnak egygybe. Ilylyenek a' *Ható-igék* (*Potentialia*) p. o. írhat: (scribere potest) meritt mind ír, mind hat különös gyök-ér ige. Szent Páli Grammat. pag. 82. A' *Ható* ígékhez tartoznak az *Ohajtó-igék* is (*Desiderativa*) meritt ezek a' *Ható-igének* a' kötő módbann, múltt üde-jéből léznek az *ikes* közép ígékéből, p. o. *alhatik*-ből alhatnám, (dormituro) alhatnál (dormituris), alhatnék (dormiturit) alhatnánk (dormiturimus), alhatnátok (dor-

---

emezeket pedig *tselekvő közép* ígéknek; de helytelenül; meritt szokszor az *ik-es* végezetű közép-ige *tselekvő* jelentésű, mint p. o. eszik, iszik, és az *iketlen* közép ige szokszor semmit sem mível, p. o. áll, ül. Révai Antiqu. §. 117. az *iketleneket* nevezi: *neutra simplicia*, az *ikeseket* pedig *neutra passivae formae*.

mituritis), alhatnának (dormituriunt.) Így ehetném, *ehetik*-ből, ihatnám *ihatik*-ből, házasodhatnám, *házasodhatik*-ből. Az efféle óhajtó igéket csak a' jelen való, és múltt időbenn használhatni ez szerént, alhatnám, alhatnál 's a' t. 2-szor alhatnám vala, alhatnál vala 's a' t. 3-szor alhatnám valtt, alhatnál valtt. 's a' t. Szent Páli Gram. pag. 98. *) A' kötött igékhez tartoznak azok is;

*) Ezen óhajtó igék 1.) A' Hegyaljánd egygyedül csak a' jelen való időbenn vagynak szokásbann, p. o. En ehetném, te ehetnél, ő ehetnék, mi ehetnénk, ti ehetnétek, ők ehetnének, 's így semmi különössége nintsen a' többi tehető igéktől az hajlításbann, épen az értelem-benn; mertt midönn *Tehető ige ehetik*, akkoronn *ehetném* anynyt tézen mint: — possem comedere, ehetnél posse comedere, ehetnék posset comedere aliquid. Ehetnénk possemus comedere, ehetnétek, possetis comedere, ehetnének, posset comedere aliquid. Midönn pedig óhajtólag élünk ezen tehetővel *ehetném*, anynyi mint: esurio, ehetnél, esuris, ehetnék, esurit 's a' t. És sem múltt, sem jövőendő időbenn avval nem élnek a' tudósok, sem a' régiségbenn nem éltenek, p. o. Esuriit, vel esurivit, nem mondották a' régiek: ehetnék vala, vagy ehetnék valtt, sem nem mondották ehetnékje

midönn két egygy, vagy majd egygy értelmű szót össze foglalunk, p. o. lótfut (ez helyett: lóg-fut, mertt a' kifut, lódúl)

valtt, hanem meg-éhezék, vagy megéhezett, p. o. Káldi Mát. 4. R. nem mondja Urunkról: — midönn böjtöltt volna negyven nap, és negyven éjjel, azután ehetnék vala, vagy ehetnékje vala, hanem *azután meg-éhezék: postea esuriit.* Innét azt hozom ki, hogy 2-szor az Erdélyiek a' múltt időbenn élvénn az óhajtó ígékkelez képen: ehetném vala, vagy valtt, ehetnél vala, vagy ehetnél valtt, ehetnék vala, vagy ehetnék valtt, ehetnék vala, vagy valtt, ehetnétek vala, vagy valtt, ehetnétek vala vagy valtt, hibáznak, mertt a' Magyarok az 1-ső múltt ígékhez minemű: adék, menék, valék és adhaték, meheték, és az ikesekből: én alhatám, én ehetém, ihatámt 's t. eff. és a' foglaló módbéli első múlttákhozz: p. o. adnék, mennék, valnék; adhatnék, mehetnék, a' milylyen ez is: alhatnám, ehetném 's t. eff. nem szokták tenni a' *vala*, vagy *valtt* segéd ígét, p. o. hibás és gántsos lenne: *valék vala, adék vala, adhaték vala*, tehát az analógia szerént hibás ez is: *ehetném vala 's t. eff.* 's ha jó ehetném vala a' múlttbann, jó lenne a' jövendő időbenn is *ehetném lesz: en* (esuriam). Ezt pedig az Erdélyiek sem mondják, hanem *meg-éhezem*, vagy

téb-láb, tipog-tapog 's t. eff. Ide tartoznak az *Elöl-járókkal* (Præpositio) össze-kötött igék-is, p. o. meg-öl, el-áll, fel-kelek, le-esik 's t. eff.

3.) *Kezdő igék* (Inchoativa, a' melylyek az igék-által jegyeztetett állapotnak kezdetét, folytatását és változását jelentik, p. o. *vényül*, (senescit) *öszül*, (canescit) él-emedik, futamodik, iramodik, indul, fordul, zsendül, fejeedik, veresedik 's t. eff. Debr. Gram. 166. lap.

4.) *Gyakorló igék* (Frequentativa) melylyeknek az általak jelentett állapotjához gyakorlás járúl, p. o. eszeget, eddegelik, esdegelik, iddogalik, firdogal, öldöz, játszodozik, ugrándozik, folyos, futos, futkos, rántzigál, ingadoz, kötöz, oldoz, téreng, búsong, hajlong, kéreget (rogitat) szökédtsel (saltitat) fel-fel áll, le-le-esik:

---

meg-fogok éhezni. 3-szor Épenn rossz szólas ragasztékosann mondani *Ehetnékje vagyon*, a' mint szólanak Gyöngyös körül, és erről emlékezik Vig László okoskodása Pest 1806. a' 168. §-bann; merтт lehetnékje vagyon, vagy vala, vagy lészen, olyly képtelen, mint: *oda mennékem vagyon, mennéked vagyon, mennékje vagyon.*

Altton-

Áltton-áll, mondttonn mond, kérttenn kér.
Kövesdi Gram. Cassoviæ 1766. pag. 39.

5.) *Kitsinyítő igék* (Diminutiva) melylyek az állapotot meg-kitsinyítve adják-elé, p. o. kapartsál, vájitskál, rágtsál.
2.) Ilylyen értelműek azok is, melylyek után kitsinyítés végett ezen szó: *szabású* szokott tétetni, p. o. *bánom-szabású* (subpenitet me) *érezem-szabású* (subsentio) *szégyenlem-szabású* (suppudet me) 3.) Zöldellik, fejrlik. 's t. eff. 4.) érint, öblint, rázint, tapint. Debr. Gram. 167. lap.

16.) *Míveltető igék* (Factitiva, alias mandativa) azok, melylyek más által véghez vitt tselkedetet tesznek. Mivel pedig ez nem megyen minden-ha meg-hagyás által véghez, azértt nem helyes azokat *Meg-hagyóknak* (Mandativa) nevezni, p. o. ha így szólok: *ezt az trást majd meg-nézetem a' Fő-Ispánnyal*. Itt nintsen meg-hagyás, hanem tsak mással való míveltetés. De ha így szólok: *a' Etró meg-verett a' tolvajt*, akkorronn itt meg-hagyást jele it ezen íge: *veret*; mertt a' Bíró hagyja, — hogy veressék-meg a' tolvaj. A' Diáknak nintsen ilylyen féle ígéje, azértt a' míveltetést több ígével teszi-ki; de a' ki Diák-ból Magyarra fordít, annak már magyar-

ősann kell ki-tennie a' műveltetést. Azért az én ítéletem-ként hibál *Káldi*, Lukáts 18. Rész. így írván: *Jézus magához hagyá hozatni a' vak koldust.* Ezt mágyarobbann tette volna-ki ez képen: *magához hozatá a' vak koldúst.* Ez efféle ígék mindenkoronn tiszta tselekvők, még az *ikes* közép ígéből is tselekvőt tésznek, így p. o. ebből: *alszik, léssen altat, tselekedikből tselekedtet.* Lásd alább az I. Fejezetben B. Jegyzet az 1-ső szám alatt.

7.) *Viszontagló ígék*, (Reciproca, Reflexa) melylyek magakbann, magak által véghez menő, 's mint-egygy magakra viszá ható, viszá forduló tselekedetet, vagy szenvedést jelentenek, azért *viszá ható*, vagy *magakra ható* ígéknek-is nevezik némelylyek, p. o. *ereszkedik*, (az az maga magát ereszti) — *ütközik* valakivel, az az magát öszsze üti, *nyújtódzik*, az az nyújtja magát, *törődik*, az az töri magát, *tolódik* a' nép a' Templomból, az az tolja magát ki felé, másképen *tolakodik*, *tolóskodik*, ilyen szabódik, vagy szabadkozik, munkálódik, vagy munkálkodik. Vergődik (confligitur) Sz. Páli Gram. pag. 144.

8.) Nyelvünkben két íge a' gyök-erőhez *gyon*, *gyen* végezetet véssen, úgy-

mint: *vagyon*, és *megyen*. Hét íge pedig *szon*, *szén* végezetet kíván gyök-ere mel-
lé, úgymint: — *iszon*, *eszen*, *leszen*, *teszen*,
veszen, *hiszen*, *viszen*. Ezen 9 ígének ezek
a' gyök-erei: *va*, *me*, *i*, *e*, *le*, *te*, *ve*, *hi*, *vi*, —
ezeket emlékezetnek okáért ezen egygy
hosszú szóba foglalom: *vameie-letevehivi*.
Ezen ígék régulatlanoknak neveztetnek;
mivel kevéssé a' többi ígék hajtogatásától
különböznének. Sz. Páli Gram. pag. 157. —
Ezekről alább több szó leszen a' II. Fej-
ezetbenn.

2. §. Az Ígékhez való járúlatokról.

Négy járúl az Ígékhez: a' *Személyek*;
Számok, *Üdök*, és *Módok*.

A. Személyek.

Három a' személy. A' Magyar Nyelv-
benn visszajára mennek a' személyek a'
harmadiktól az másodikra, annét az elsőre;
nem úgy, mint p. o. a' Diák, Görög, és
Német Nyelvbenn, hanem mint a' Zsidó
Nyelvbenn, mertt a' Magyar Nyelvbenn
a' tő személy a' harmadik személy, mint
a' Zsidóban, azon különbséggel, hogy
a' Zsidóban a' múltt üdei harmadik szem-
ély; nálunk pedig a' jelenvaló üdei harm-
adik személy az egygyes számban a' jel-

entő módbann a' tő személy, p. o. ért (intelligit,) *mond* (dicit.) Azért ilyly renddel következnek a' személyek: *ért, érteszsz, értek, értenek, értetek, értünk, mond, mondaszsz, mondok, mondanak, mondatok, mondunk.* Ezen okból a' származtató Szó-könyvembenn-is az ígéket ezen ragasztékatlan 3-dik személynél fogva számlálom elé, nem úgy, mint Páris Pápai, vagy egyéb szó-könyv írónk, a' kik vagy az első személyenn, vagy a' határozatlan módonn hordják elé az ígéket, p. o. adok, vagy adom, vagy adni; ez pedig szakasztott olylyan gánts, mintha én a' Szó-könyvbenn a' név szókat a' 2-dik, 3-dik, vagy 4-dik Ejtésenn kezdeném elé-számlálni, p. o. úré, úrnak, urat, nem pedig az 1-ső Ejtésenn *Úr*; mertt valamint a' Név szókbann az 1-ső Ejtés (Nominativus) a' gyök-ér, tő Ejtés, úgy az Ígékben a' 3-dik személy a' gyök-ér, és tő személy, valamint *Úr*-ból származik: *úré, úrnak, urat,* úgy *ad*-ból származik: *adok, adom, adni.*

A' melyly ígének nintsen a' gyök-ér személyenn-kül több személyje, azt *személytelennek* (impersonale) szokttuk mondani, p. o. fáj, történik, hajnallik, nintsen, esteledik, derül, lel engem valami. Révai

Elab. Gram. pag. 975. Szent Páli Grammatikájának 162. lapján igen feles személytelen ígét költ. Ellenbenn a' Debretzeni Grammatika a' 120. laponn gántsosann azt tanítja, hogy egygy személytelen íge sintsen nálunk,

B. Számok.

Szám kettő vagon az ígékben, valamint a' Név-szokbann, úgymint: *egygyes, és többes.* |

D. Üdök.

Általjábann három üdö vagon: *jelen való, múltt, és jövendő üdö.* Ezekhez számláljuk az *alig múltt, vagy félben múltt, a' múlttabb, a' leg-múlttabb, vagy régmúltt, és a' kétes múltt üdöt (præteritum dubium.)* |

E. Módo.

Az Ígékben a' Mőd (vagy magyarosbann *szer*) az, melyly által az ígékkel jelentetett állapotot teszjüki. Négy a' mód: *Jelentő,* (Indicativus,) *Meg-hagyó** (Imperativus,) *Kötő* (subjunctivus, conjunctivus, evvel egygy, a' mit óhajtónak, *op-*

---

*) Tolttosann: Parantsoló mód,

tativus-nak mondanak a' Diák Nyelvbenn.)
Vége a' *Határozatlan* mód (Infinitivus.)
A' Kötő módot a' Debr. Gram. Foglalo
Módnak nevezi; de mivel foglalni anyny-
it-is tészén, mint *occupare*, talám helyesbb
kötő mód.

I. F E J E Z E T.

A' rendes hajtogatású Ígék' haj-
lításáról.

1. §. *Hajtogatás' magyarázatja.*

Az ígéknek módók, üdök, és mind
a' két számbéli személyek által való haj-
lításakat *Hajtogatásnak* (conjugatio) híjuk.

Rendes (regularis) *hajtogatás*; melyly
az *Analógia*-ból, vagy a' hasonló' has-
onló okából vontt, és a' Nyelv-szokás által
meg-erősítettett rend szabások, és törv-
ények szerént megyen véghezz. A' melyly
pedig ezektől el-hajlik, el-üt, és el-fajúl,
azt 'rendetlennek (irregularis, anomala
conjugatio) mondják. A' Hajtogatás pedig
a' végezeteknek (terminationes) a' tő-szem-
élyhezz való több-féle járulásak által lesz,
en-meg.

2. §. *Hány a' Hajtogatás a' Magyar Nyelvbenn?*

A' Magyar Nyelvbenn valamenynyi

tselekvő ige vagyon, azt mindazon egygy féle képen hajtogatjuk, vagy *tselekedőleg* (active), vagy *szenvedőleg* (passive). A közep ígék-is ezen rend-szabást követik, mertt ezek vagy *ikések*, vagy *iketlenek*, az iketleneket tselekedőleg, az ikéseket pedig szenvedőleg hajtogatjuk. Ha tehát más Nyelvbenn, nevezetesenn, és jelesenn a Diákbann a tselekvő, és szenvedő formának változását csak egygy hajtogatásnak tartják, ahhoz képestt a Magyar Nyelvben egygynél több Hajtogatást nem tartathatni. Pápai Sám. Magy. Lit. 73. §. Debr. Magy. Gram. 82. lap.

Hogy nálunk ragasztékos Hajtogatás-is vagyon, ezen változás sem szaporítja a Hajtogatás' számát; mertt ha a Nevekbenn több *Ejtegetést* (Declinatio) nem téssen a ragasztékos név, sem több *Egygybe hasonlítást* (Comparatio) a ragasztékos Más-sal érthető név' léptetése; miértt szaporítaná a Hajtogatást a ragasztékos ige? Hiszem ugyan azon egygy ígét hajtogatjuk háromféle képen: *tselekvőleg*, *szenvedőleg*, és *ragasztékosann*, p. o. nyír, nyíratik, vagy nyíretik, — és nyírja, vagy nyíri, nyírszsz, nyíratol, vagy nyíretel, nyírod, vagy nyíred, nyírok, vagy nyírek, nyír-

atom, vagy nyíretem, nyírom, vagy nyírem 's a' t. valamint a' név-szókbann ugyan azon egygy név-szó, p. o. *íj*, ejtegettetik vastag, és vékony hanggal, ragasztékatlanúl, és ragasztékosann: *íjé*, *íjnak*, vagy *íjnek*, *íjat*, vagy *íjet*, *íjomé*, vagy *íjemé*, 's a' t.

3. §. A' Hajtogatásnak rend-szere.

Közönséges arany szabás.

Minden Ígét, melylynek a' töve, 's gyök-ere *ik* végezettel nintsen meg-toldva, *tselekvőleg*; — melylynek pedig *ik*-kel vagyon meg-szaporítva, azt *szenvedőleg* kell hajtogatni, melyly *ik*-nek a' *k*-ja a' 3-dik személyekbenn, ki-vévén a' múlttabb üdöt, meg-szokott maradni, valamint a' 2-dik Személybenn az *l*, az 1-sőbenn az *m*. Minden egyéb féle ígét, ki-vévén tsak a' szenvedöt, ragasztékosann hajtogathatni. Tehát a' *tselekvő*, és mind az *ikes*, mind az *iketlen* közép-íge fel-veheti a' Ragasztékokat; de a' szenvedő meg nem szenved, így p. o. *múlik* *ikes* közép-íge, még is a' leg-régiebb 600 esztendős Sir-beszéd-benn ragasztékosann hajlik ezképen: *Isa es nöm egygy ember múlhatja ez vérmöt.* — Épen így él ezen ígével a' Sz. Írásnak leg-

régiebb Fordítója is mondvánn: — *Ez két napokat jeles inneplés nélkül el-múlni.* Duos hos dies absque solemnitate transigere, Codex MS. Transl. Bibl. Esther 9: 27. Ilylyen *esik*, még is ragasztékosann mondotta Telegdi III. Rész 509. lap. *a' hõ meg-estte vala a' hegyet.* *Megyen* iketlén közép-íge, és ma nem szoktunk vele ragasztékosann élni, 's még-is a leg-régiebb Biblia' fordításábann ragasztékosann fordul elé *Makabéusok'* 2. Könyv. 6. Rész. 27. vers. *Ez életet erősen által-megyem.* Fortiter hanc vitam transibo. Ilylyen *ül* (sedet) 's még-is mondjuk ragasztékosann: *jól meg-üli a' lovat*; ilylyen *áll* (stat), 's még is mondjuk: *állja a' verést, vakarást, állja a' gyom a' szőlõt.* Ilylyen *él* (vivit), 's még is Ragasztékkal mondjuk: *most éli világát, a' fajtalan más' feleségét éli 's t. eff.*

Ezen közönséges Szabást előre eresztvénn, a' rendes Hajtogatásnak minden tsínját bínját egygy tükör példábann adomélé, meg-gondolvánn ama' régi Diák közmondást: *Qui per exempla docet, bis docet.* És ha ezen egygy példát valaki jól megtanúlandja, meg-tanúlta a' Magyar Ígehajtogatást, melylybenn leg-többet megbotlanak, még a' kik magakat jó, és tan-

últ Magyaroknak tartják-is. Például légy-
 en ezen Ige: *Nyír* (radit). (Lásd a' II-dik
 és III-dik Táblát.)

Jegyzetek.

1.) A' MódoKBann mindenik üdönek
 egygyes 3-dik Személyjéből, úgymint leg-
 közelebb való gyök-érből származnak
 mind az egygyes, mind a' többes Személy-
 jei azon üdönek, p. o. ebből: *Nyír*, szárm-
 azik *nyírszsz*, *nyírok*, *nyírunk*, *nyírtok*, *nyír-
 nak*. — Ebből: *Nyíra*, származik *nyírá*,
nyírék 's a' t. mintha lenne: *nyíra-ál*; de
nyíra szónak el-enyészik az utolsó *a* betű-
 je a' következő *á* miatt, így *nyírék*-is ered
nyíra, és *nyíre* 3-dik személyből, mintha
 lenne *nyíra-ék*, vagy *nyíré-ék*, itt is hason-
 ló képen el-enyészik a' 3-dik személynek
 utolsó magáBann hangzó betűje. Így lön
nyíránk, ez helyett: *nyíra-unk*, a' hol *unk*-
 nak az *u* betűje el-enyészik; mertt lenne
nyíra-amuk, melylyet így kellene ejteni:
nyíráruk, m. r. *nyíráruk*, mivel a' két rö-
 vid *a* egygy hoszszu *á*-val ér fel, végre
 lön *nyíránk*. — *Nyírátok* ebből lön: *nyíra-
 atok*; mivel *aa* egygyet ér evvel: *á*. *Nyír-
 ának* ebből lett: *nyíra-ának* hasonló ok-
 ból. *) Ebből: *nyírtt*, származék *nyírttál*,
nyírttam, *nyírttanak*, *nyírttatok*, *nyírttunk*.
 Ebből: *nyírand*, léssen *nyírandaszsz*, *nyír-*

---

*) A' mint majd alább meg-mondom az
 5-dik Jegyzetbenn.

andok 's a' t. Szóljunk sorra az üdökről:
 a.) A' *jelenváló üdöne* 2-dik személyje köz-
 önségesenn *aszsz*, *eszsz* végezetet kíván,
 p. o. áll, állaszsz, sért, sérteszsz. Ha ped-
 ig a' gyök-ér egygy Mással-hangzó betű-
 vel végződik, melylyet könnyű ki-mond-
 ani csak *szsz* toldalékkal; akkor el-marad
 az előtte lévő *a*, *e*, péld. ok. nyírszsz, nem
 nyíraszsz, félszsz, nem féleszsz, — írszsz,
 nem íraszsz, vélszsz, nem véleszsz. Vala-
 mint a' Név-szókbann a' 4-dik Ejtésnek
at, *et* végezetéből a' *t* előtt lévő *a*, *e* el-
 marad ez ilylyekbenn: vér-t, zsír-t, rész-t,
 's nem mondjuk véret, zsírat, részlet, úgy
 nem mondjuk: — nyíraszsz, nyíreszsz, ez
 helyett: *nytrszsz*. Mind *Révai*, mind a' kik
 egygyes *sz-szel* írják ezen második szem-
 élyt, botlanak; mertt maga a' ki-mondás
 kettőzteti ezt, a' mint meg-tetszik ez ilyly-
 en szókból: — *mit mondaszsz ezekről, ha*
visszá térendeszsz oda 's t. eff. Azután
 ezen másod személyek-is: *hiszsz* (credis),
viszsz (portas), *tészsz* (ponis), *vészsz* (e-
 mis), *lészsz* (fis) jól íratnának így: *hisz*,
visz, *tész*, *vész*, *lész*; — mertt ezeknek a'
 gyök-erők: *hi*, *vi*, *te*, *ve*, *le*, (a' mint már em-
 lítém), a' mint *nytr* gyök-ere *nytrszsz*-nek.
 De semmi tudós Magyar nem írja amaz-
 okat a' 2-dik személyeket egygy *sz-szel*,
 tehát *nytr*-ből származó 2-dik személyt sem
 kell írni egygy *sz-szel*. Azértt már a' leg-
 első Grammatikusunk is *Erdösi*, Magyar
 Grammatikájábann, *Kazintzi Úr*' ki-adása-
 ként, a' 104. laponn így ír: *hallaszsz*, nem

hallasz. Szabó Dávid is ugyan ezt vátatja *Ki nyertes* nevű Könyvébenn a' 68, és 69. laponn. A' jelenvaló üdönek első szem-élyje meg lészen a' gyök-érhez, ha vas-tag hangú, *ok*, ha vékony, *ek* járúlvánn, p. o. nyír-ok, nyír-ek. *Mind a' jelenvaló, mind a' többi üdök' többes számáról alább lészen a' szó az 5-dik Jegyzetbenn.*

b.) Az *Alig-múltt* üdöröl, nintsen semmi említeni való. d.) A' mit én *Múltt-üdö*-nek mondok, azt némelylyek Grammatikusaink-közül *Alig-múlttnak* (imperfectum) nevezik, mint a' Debr. Gram. *Do* helyesebbenn nevezi ezt Révai. *Múlttnak* (præteritum perfectum); mertt a' mit a' *Diák* *Praeteritum perfectum*-mal téssen-ki, azt a' mü őseink ezen múltt üdejü ígével tették-ki, p. o. ezt: *dixit*, így tették ki, *monda*; ezt: *factum est*, lön, ezt: *credidit*, hün 's a' t. Ezen múltt üdö a' régieknél nagy divatbann vala; ma pedig tsak a' tudós Magyarok szólanak rajtta, a' köz nép többnyire a' múlttabbal él, p. o. azt *mondotta*, hogy ott jártt, és semmire sem *találtt*. Hogy tehát a' köz-néptől különböztesse magát a' beszédbenn a' tudós: illik, hogy inkább múltt üdejü ígéekkel beszélljen, és írjon.— Ezen múltt üdönek az egygyesbenn ezek a' végezetei: *e*, *él*, *ék*, és *a*, *ál*, *ék*. e.) A' *Praeteritum perfectumot* én *múlttabb-nak* nevezem; mertt Grammatikusaink *múlttabb-nak* tartják az efféle ígékét: látott, adott, mentt, lett, 's a' t. ezeknél: *láta*, *ada*, *méne*, lön vagy leve, úgy hogy ezeket *ada*,

lata 's a' t. Sz. Páli Gram. pag. 103. *præteritum proxime perfectum*-nak nevezi, a' Debr. Gram. Alig múlttnak a' 77. laponn; ezeket pedig: látott, adott, 's a' t. Sz. Páli *præteritum absolute perfectum*nak írja, a' Debr. Gram. pedig Egészenn múlttnak. — Ezen múlttabb üdöt kettős *t*-vel kell írni mindenkoronn, p. o. *adott, esett, ütött, 's a' t.* ha mindjártt nem hangzik is a' ki-mondásbann mind a' két *t*, a' mint nem hangzik midönn a' gyök-ér mással hangzó betünn végződik p. o. nyír, *nyírtt*, nem nyírt, ír, *írtt*, nem írt, fél *féltt*, nem félt; mertt félt anynyit téssen mint: *metuit alicui de re quapiam*. Kel *keltt* (*surrexit*), mertt kelt (*excitatus, vagy fingit*), telik *teltt* (*inpletum est*), mertt telt (*inplet*) ér *értt*, (*attigit*) mertt ért: (*intelligit*) 's a' t. A' múltt üdejü Részesülö egygy ezen üdönek egygyes számú 3-dik személyjével, és a' múltt üdejü Részesülöt közönségesenn a' tudósok két *t*-vel írják, ha mindjártt a' gyök-ér mással hangzónn végződik is, p. o. haltt ember, vertt tej, értt gyümölts 's t. eff. Ha a' múltt idejü Részesülöt mindenkoronn két *t*-vel írjuk, úgy kell írni a' múlttabb üdejü ígéket is, p. o. nyírtt (*rasit*) nem nyírt. A' 3-dik személyből ered a' 2-dik *ál*, vagy *él* adatvánn hozzája, és az 1-ső *am*, vagy *em* járúlvánn a' 3-dikhozz, p. o. nyírtt-ál, nyírtt-él, nyírtt-am, nyírtt-em, vett, vettél, vettem, tett, tettél, tettem, hallott, hallottál, hallottám 's t. eff. Ha a' gyök-ér két mással hangzóval végződik, mint *tart, félt, áld*, akkortt a'

múlttabbnak 3-dik személyje mindenkor *ott, ett, végezetű*, p. o. *áld-ott, tartott, félt-ett, melyly o, vagy e a' tt-előtt meg-marad a' 2-dik és 1-ső személybenn is.* — Ha pedig a' gyök-ér tsak egygy mással hangzónn végződik, p. o. *ad, üt, vet, süt, vét, lát, 's t. eff. már akkoronn, noha a' 3-dik személy mindég ott, ett, ött, p. o. adott, ütött, vétett; de a' 2-dik, és 1-ső személybenn az o, e, ő, betűt nem mindenkor mondjuk így, noha hajdann a' 600 esztendős kéz írásbann olvasjuk: *adotta* néki paraditsomot hazává (*dedit ei Paradisum in patriam*) de már ma tsak így mondjuk: *adtta* néki Paraditsomot, így noha a' Hegy-alján mondják közönségesenn *ütötte, vetette, sütötte; de Erdélybenn, és Eger körül ütötte, vettte, süttte, már bé vettte a' földjét búzával, ez helyett: bé vetette, *)* Innét ezt a' kérdést támasztom: ha jobbann vagyon e mondva *ütöttél, ütöttem, vetettem, süttöttél 's t. eff. mint vettél (sevistis), üttél (percussisti) sütttél kenyeret (coxisti panem) 's t. eff?* Én a' mai közönséges Nyelv szokás szerént azt mondom: hogy jobb *üttél, vettél, sütttél, adttál; mertt a' közönséges Nyelv-szokás-ként valahányszor a' határozatlan módbann a' ni előtt az a, e el-marad, azon a e el-marad a' múlttabb üdö' 2-dik, és 1-ső személyjében is, így nem**

*) Káldi is így szól: *Ki-vetettétek nyelveteket. Isaiás 57. R. 4. v. És Telegdi 3: Rész 26. lap.*

mondjuk : *üteni, adani, süteni, hatani, veteni*, hanem *ütni, adni, sütni, hatni, vetni*, tehát, ne mondjuk : *ütöttél sütöttél, adottál, hatottál, írhattál, vetettél*; — hanem *süttél, üttél, adttál, írhattál 's a' t.* Lásd alább a' Határozatlan módról a' 4. Jegyzetet. f.) A' mi *Praeteritum plusquam perfectum*, azt a' múlttabbhoz képestt Legmúlttabbnak mondhatni, és tsak *vala*, vagy *valtt* segéd ígével több a' múlttabbnál. — Ezt mások Régi múlttnak is nevezik. g.) A' jövendő üdöt közönségesen tsak a' jelenvalóval teszjük-ki, valamint a' Zsidók a' jövendőt múltt üdövel szokták jelenteni. Hogy bizonyosabbann észre vehesse valaki, ha a' jelenvalóval jövendő helyett élünk-e, elejébe teszjük a' jövendő üdöt jelentő szókat : *majd, hol-nap, azután 's t.* eff. p. o. *harmad nap fel-támad* (Tertia die resurget Luc. 18.) Másodszor ezen segéd ige : *fog, fogszsz, fogok, fognak, fogtok, fogunk* a' határozatlan módhoz tétetvéni a' jövendő üdöt jelent, p. o. *írni fog* (scribet). Az Erdélyi Nyelv művelő Társaság azt tanítja, hogy efféle ejtés : *írni-fog* bizonytalan jövendőt jelent ; de botlik ; mért akar azt mondjam : p. o. *hol-nap Budára megyek, akár hol-nap Budára fogok menni, mind a' kettővel tsak egygyet mondok, mind a' kettőt egygyre érti a' Magyar amázt nem tartja ennél bizonyosabbnak.* Lásd a' Debr. Gram. a' 81. laponn a' Jegyzést.

2.) A' *Meg-hagyó Módnak* a' j betű

Jegy betűje, melyly közönségesenn az egygyes 2-dik személyt teszi a' gyök-ér-hez járúlván, p. o. nyir-j, élj, menj, fenj, kenj, vonj 's a' t. Ezen *j* először *s*-re változik, midönn a' gyök-ér *t*-vel végződik; de nem *szt*-vel, p. o. *hint*-ből *hints*, *vét*-ből *véts*, *tált*-ből *tálts*, *ért*-ből *érts*, *ejt*-ből *ejts*, *visít*-ből *visíts*, *hasít*-ből *hasíts*, ezek helyett: *hintj*, *vétj*; sőt ha a' gyök-ér rövid, az az vagy nem húzásos, vagy nem kettős mással hangzóval, de még is *t*-vel végződik, akkoronn a' gyök-ér *t*-je is *s*-re változik, p. o. *üt*-ből *üss*, *süt*-ből *süss*, *hat*-ből *hass*, *adat*-ből *adass*, *nyírhat*-ből *nyírhas*, *vet*-ből *vess*, *köt*-ből *köss*. Ide járúl *lát*-is, melylyből *lész* *lass*, noha ez húzásos. Másodsor, ha a' gyök-ér *szt*-vel végződik, a' *j* *sz*-re változik, p. o. *veszt*-ből *lész* *veszsz*, *szalaszt*-ből *szalaszsz*. Harmadsor, ha a' gyök-ér személy *z*-vel, *s*, vagy *sz*-szel végződik, *s*, *sz*, *z*-vé *lész*, p. o. *irgalmaz*-ből *lész* *irgalmazsz*, *kegyelmez*-ből *kegyelmezsz*, *vész*-ből *vészsz*, *vész*-ből *veszsz*.) A' harmadik személyt *en* személyes Név-mássa teszi, melyly *ön*-ből *lett*, azertt az *ö*-s, *ü*-s ígékben *ön* meg-is marad, péld. ok. öröl örölj-ön, fűjt fűjts-ön, öl ölj-ön, szűr szűrj-ön 's t. eff. De a' vastag ígékben *on*-ra változik, p. o. ad

---

*) Tehát mint *vesz*-ből, úgy *veszt*-ből, *lész* *veszsz*, p. o. valamit el ne *veszsz* vagy különbség okáertt: *veszeszsz*, *veszít*-ből *veszítts*.

3. A'

adjon (4. Rész. II. Tag. I. Fejezet 1-ször Ragasztékatlanúl 4-dik Jegyzet.)

3.) A' *Kötő Módnak* a) *Jelenvalója* egygyez a' Meg-hagyó móddal, épenn hogy az 1-ső személybenn a' meg-hagyó mód' másodtjához *ek* végezet jő a' vékony ígékben, *ak* pedig a' vastagokban: p. o. nyírj-ak, nyírj-ek. Ezen *ek* egygyez a' Jelentő mód' jelenvaló első személyjének *ek*-jével, az *ak* pedig azon vastag hangú *ok*-jával, p. o. amott *nyír*-ből leszen *nyír-ok*, *nyír*-ből *nyír-ek*; itt pedig *nyírj-ak*, *nyírj-ek*. — b.) *Alig múltt* itt nintsen. d.) A' *múltt üdö* úgy származik, mint a' Jelentő múlttja, tsak épenn egygy *n* járúl a' jelentő múlttját tevő végezetek' elejébe, p. o. nyír-na, nyír-nál, nyír-nék. Ebből ki tetszik, hogy a' Debr. Gram. Szent Páli, és az ezekkel tartó Grammatikusaink botlanak, a' Kötő mód' ilylyen hajlását, p. o. nyírna, nyírnál, nyírnék, a' kötő mód' *Alig múlttjának* (præteritum imperfectum) tartvänn. e.) Kötő *múlttabbja* egygyez a' jelentőével, hozzá járúlvänn: *Légyen*. Ezen Kötő módi múlttabbhoz tartozik a' *Kétes múlttabb üdö* (Præteritum dubium) melyly Erdélybenn szokásbann vagon. Erről hallgat *Révai. De Szent Páli*, Grammatikájábann még a' példákba is bé teszi. Mind a' kettő az én ítéletem szerént gánts. Gánts először hallgatni arról, a' mi egygy Országbann divatbann vagon. Gánts másodsor közönséges példába tenni, a' mi nem közönséges sem az írásbann, sem a'

beszédben. Az olylyant helyesebb csak jegyzetbe tenni. Erről azt írja Szent Páli Gram. a' 87, és 88. laponn, hogy ezen két-
es múltt üdönek csak a' Kötő módbann
 vagyon helye, és ezen segéd igével: *Lész-*
en szokott össze köttetni, és csak a' 2-dik,
 és 3-dik személybenn élhetni vele, p. o.
ha eddig el-készítette lesz' ez munkát, ez
 helyett: ha talám el-készítette ez munkát:
Ha már a' Levelet meg-írta lesz' ez hely-
ett: ha talám már a' Levelet meg-írta.
 (fors opus perfecerit, fors literas perscripserit.) — Ezen kétes múltt üdöt másutt
 Erdélybenn csak a' 3-dik Személybenn
 mondják a' határozatlan móddal, és ezen
 segéd igével: *fogott*, p. o. *Azt mondják,*
hogy el fogott menni, úgy gondolom, hogy
ott fogott lenni, az az, úgy gondolom, —
 de bizonyosann nem tudom, hogy ott vala.
 Göngyösi János Versei 300. lap. Lásd a'
 Debretz. Gram. 81. lap. f.) A' Kötő Mód
 leg-múlttabbjá egygyez a' Jelentő leg-
 múlttabbjával; egygyedül *valna* segéd ige
 járúl hozzája. g.) A' Kötő mód' jövendője
and, end végezettel megyen-ki a' 3-dik
 egygyes Személybenn, a' 2-dikbann pedig
andaszsz, endeszsz, az 1-sőbenn *andok, end-*
ek. A' Debr. Gram. és Szent Páli a' Kötő
 mód' jövendőjét húzásos *ánd, end* végez-
 ettel teszi-ki. De én Révaival, és Sándor
 Istvánnal csak húzástalan *and, end* végez-
 ettel írom; mertt egygy az, hogy evvel
 többnyire így élnek a' tudós Magyarok, más
 az, hogy ezen jó élest az Etimológiaia-is

erősíti, mertt a' jövendő üdejű Részesülők ezen Kötő mód' jövendőjének 3-dik személyjéből származnak, azokhoz *ó* vagy *ő* járúlván, p. o. *nyírand*-ból leszen *nyírandó*, nyírendből *nyírendő*, valamint szintte a' jelenvaló üdei Részesülő a' Jelentő Mód' jelenvaló üdejének egygyes 3-dik személyjétől ered, *ó* vagy *ő* ragadván hozzája, p. o. *ad*, *adó*, *nyír*, *nyíró*, vagy *nyírő*. Már pedig a' jövendő üdejű Részesülőket semki, még a' leg-rosszszabb Magyar sem végezi húzásös *ándó*, *éndó*-vel, p. o. semki sem mondja: jövendő, állándó, halándó, botsánándó, tiszteléndó, forgándó ember, követhkezéndó képen. 's t'eff. Tehát mind a' Debr. Gram. mind Szent Páli gántsosann teszi-ki ezen üdöt *ánd*, *énd* végezettel ez képen: fogánd, kérénd, hallánd, látánd, lejénd 's t. eff. Egygy valaki tudós Magyarjaink közül ezen okoskodásomra azt veté, hogy miértt mondjuk tehát: *Szarándok*, nem *Szarandok*. De én néki azt felélem, hogy *szarándok* (*peregrinus*) nem íge, tehát nem ide való, erre el-hallgatott.

4.) A' *Határozatlan Módról*. a.) A' gyök-érhez *ni* szotskát ragasztunk, 's azonnal meg-vagyon a' határozatlan mód, p. o. *nyír-ni*, *hat-ni*, *szerez-ni*, *ad-ni*, *érez-ni* 's t. eff. Ha a' gyök-ér két mással hangzóval végződik, p. o. *tárt*, *félt*, *áld*, *telt*, *kelt*, vagy pedig *t*-vel, melyly előtt húzásös *é*, vagy *í* vagyon, p. o. *tanít*, *vét*, *sárgít*, *savanyít* 's t. eff. akkoronn a' *ni* elejébe könnyebb ki-mondás végett a' *vastag*

hangú ígékben *a*, a' vékonykban *e* jár-
 ál, p. o. tart-ani, félt-eni, áld-ani 's a' t. —
 b.) A' határozatlan módnak sem semély-
 jei, sem üdejei, sem számjai nintsenek.
 Botlanak tehát a' kik múltt üdöt költe-
 nek a' határozatlan módbann így szólván
 p. o. hallottam oda *menttnek lenni* (ivisse)
 ez helyett: hallottam, hogy oda mentt.
 Így *Al-vári Manó* Diák Grammatikájábann
Doceor ígének hajtogatásábann elé fordúl
 ezen gánts ez képen: *doctum esse*, tanít-
 tatottnak lenni. *Molnár Albert* a' maga
 Grammatikájábann, (melyly az Erdősié
 utánn második régi Magyar Grammati-
 kánk) jövendő üdö béli határozatlan mód-
 ot-is költött, p. o. látandani, láthatandani.
Alvári Manó Diák Grammatikájábann-is
amo, lego, audio ígének hajtogatásábann
 elé fordúl: *szeretendeni, olvasandani, hall-
 andani*. De ezek' példáját sem *Pereszlényi*,
 sem *Révai*, sem más tudósbb Grammatikus
 nem követé; de még is ezt fel-kapá a'
Debretzeni Grammatika a' 110. laponn.
 Lásd *Révai Elab. Gram.* pag. 790, és 791.
 d.) A' mű Grammatikusaink: *Révai*, *Szent*
Páli, a' *Debretz. Gram.* a' határozatlan
 módba keverik a' Részesülöket. De ez
 gánts; mertt mivel a' Részesülök a' Besz-
 édnek 4-dik Részét teszik: azokról nem
 az Ígéről való tanításbann, hanem a' köv-
 etkezendő IV. Tagbann illik szóllani. A'
Debretzeni Grammatika, és *Szent Páli*
 még *Viselőket* (*Gerundia*) és *Hanyatlókat*-
 is (*supina*) költének a' Magyar Nyelv-

benn, melylyeket a' határozatlan módba kavarának, a' mint láthatni a' Debretz. Gram. a' 108, és 109. laponn, Szent Páli Gram. a' 106. laponn. De nagyonn vétenek; mertt a' Magyar Nyelvben nintsen sem *Gerundium*, sem *Supinum*, hanem a' Diák' *Gerundiumát*, és *Supinumát* vagy határozatlan móddal teszjüki, p. o. nintsen üdöm tanulni (non habeo tempus discendi), vagy név szóval, p. o. nintsen üdöm a' tanulásra, vagy Részesülövel, p. o. *állva* eszik, vagy állólag (stando comedit), ülve ír, vagy ülöleg (sedendo scribit.) A' Diák' *Supinumot* szint' úgy név szóval adjuk elé, p. o. rút a' ki-mondásra nézve (turpe dictu) vissza' jött a' Vadászatból (redit venatu) fel-kele a' fekvésből (surrexit cubitu) olvasással tölti az üdöt (lectu tempus consumit.)

5.) A' *Módok'*, és *üdök'* többes számai-ról általjábann. a.) A' Jelentő Módbann a' 3-dik Személynek végezete *enek*, melyly a' vastag hangú igékben *anak*-ra változik. *Anak*, *enek*, *nak*, *nek*-re változik, valamikor, a' határozatlan módnak nem *ani*, *eni*, hanem tsak *ni* a' végezete, p. o. vétenek, tartanak, tanítanak, nyírnek, látnak 's t. eff. Lássd a' leg-közelebbi 4-dik Jegyzetet. Ezen *enek*, *anak*, vagy *nek*, *nak* végezet mindenütt meg-marad minden üdönek 3-dik Személyjében, p. o. nyír-*nek*, nyír-*nek*, nyír-*nek*, nyír-*nek*, nyír-*nek*, nyír-*nek*, nyír-*nek*. Ebből következik, hogy botlék *Révai*, és hibáz a' köznép Magyar Országban többnyire a'

múlttabb üdönek többes harmadik személyében ezen *Characteristicá*-ból *enek*, *anak*, vagy *nak*, *nek* el-hagyvann, és így szólvann: *nyírttak*, *nyírttek*, oda menttek (ivere) *írttak* (*scripsere*) *állottak* (*steterere*) ezek helyett: *nyírttanak*, *menttenek*, *írttanak*, *állottanak* 'st. eff. Ezt helyesbbenn tanítja az Erdélyi Nyelv művelő Társaság így írni: *nyírttanak*, *nyírttenek*, így beszél többnyire Erdély. *) Kár ezen személyt restségből így meg-tsonkítani, p. o. *menttek*, *mondottak*; mert így össze keverjük ezen személyt a' múltt üdejű Reszesülőnek többes számú első Ejtésével, — p. o. *menttek* anynyit téssen, mint *eliberati*, az az mentt emberek, a'kik a' bajból ki-menekedének, *menttenek* pedig anynyi, mint *iverunt*. Ettől esmég különböz: *mentenek*, (mentt, az az *mentt*-ből), melyly anynyit téssen, mint *propugnant*, *defendunt*, *tuentur*, *excusant*. Ha a' többi üdöbenn nem mondjuk p. o. *tartak*, ez helyett *tartanak*, nem mondjuk *tarták*, ez helyett *tartának*, nem mondjuk *tartandak* ez helyett *tartandanak*, miértt mondjuk *tartottak*, ez

---

*) Így éltenek evvel a' régiek-is, p. o. Telegdi 3. Rész: 39. lap. kereskedttenek, teremtettenek, munkálkodttanak, ki-múlttanak (*defuncti sunt*) mertt *ki-múlttak*: *defuncti*. De azt mondhatni, hogy *ki-múlttak*, e' helyett *ki-múlttanak* tsak meg-rövidítés, mint a' Diákbanu *amarunt* rövidítés e' helyett: *amaverunt*,

helyett tartottanak? A' 2-dik végezet *etek*, *otok*, mikor a' 3-dik *enek*, *anak*; ha pedig a' 3-dik *nek*, *nak*, akkoronn a' 2-dik *tek*, *tok*. Az 1-ső *ünk*, *unk*. Hajdann vala először *emük*, *amuk*, azután rövidebbenn: *mük*, *muk*, már ma *metathezis* által lenne *mök*, *umk*, de a' ki-mondás azt *ünk*, *unk*-ra változtatá (Lásd a' 4. Rész II. Tag I. Fejez. En, te, ő, név-mássának hajlításáról ragasztékatlanul.) Ez szerént *nyír-ünk* ez helyett vagyon *nyír-mük*, melyly betű szerent anynyi hibásann Diákúl szólván: *radit nos*, *nyír-tek* (*radit vos*), *nyírnek* (*radit illi*), (*nos*, *vos*, *illi* in nominativo plurali) mint a' Németbenn *geben wir* (*damus*) adunk, betű szerent anynyi, mint: adni *mük*, *lobet ihr* (*laudatis*) dítsertek, tulajdon képen anynyi, mint *roszszúl* szólván magyarul *dítser tik*, *laudat vos* (*vos* in Numeri pluralis nominativo casu) *loben sie* (*laudant*) dítsernek, de szóról szóra fordítva dítserni *ök*, vagy *önek*,

6.) A' ragasztékatlan tselekvő ige hajtogatásához tartozik Nyelvünknek ezen különösége-is, hogy mikoronn az első egygyes személy a' második egygyes, és többes személyre alkalmaztatja tselekedtet, vagy a' 2-dik személy az első egygyesre, a' vagy többesre, vagy a' harmadik személy az első, és második egygyesre és többesre; akkoronn mindég tselekvőleg hajtogatjuk az ígét ragasztékatlanul, *ha egyéb aránytt ikés közép ige lenne is*, és pedig az első személybenn a' ragasztékatlan

végezetekhez *al, el*, szenvedő végezet *jő*, mivel az 1-ső személynek a' másodikra hatvánn tselekedete, a' 2-dik személy szenvedőleg vagyon, p. o. Én téged küld-*el-ek*, félt-*el-ek*, romt-*al-ak*, bánt-*al-ak*. Te engem küld-*eszsz*, félt-*eszsz*, romt-*aszsz*, bánt-*aszsz*. Ő Engem, vagy téged küld, félt, romt, bánt. Ezen *elek, alak*, össze-kötött végezet: *al, el* a' szenvedő ige' jelentő mód' jelenvalójának 2-dik személyjét teszi, — melyly *al, el* rendszerént a' szenvedő ige'kben *al, el*-lel megyen-ki, a' mint alább meg-fogom mondani; *ak, ek* pedig a' tsel-ekvő ragasztékatlan ige'nek a' Jelentő mód'bann, jelen-való időbenn az 1-ső személynek végezete; mertt ha mondom, p. o. én téged bántalak, akkoronn a' 2-dik személy szenved. Néha ezen *alak, elek* tsak *lak, lek*-re változik, t. i. ha a' határozatlan mód'bann *ani, eni* járúl a' gyök-érhez, akkoronn ide *alak, elek* járúl, ha pedig *ni*-vel bééri a' gyök-ér a' határozatlanbann, itt is bééri *lak, lek* végezettel, p. o. nyír, nyírni, tehát nyírlak, nyírlek, nem nyíralak, sem nyírelek (Lásd feljebb a' 4-dik Jegyzetet) és ez így megyen minden mód'bann, és időbenn, így: nyíralak, vagy nyírelek (ez helyett nyíra-*alak, nyíre-~~elek~~*) rasi te, vel vos. Nyírttalak, vagy nyírttelek (rasi te, vel vos.) A' *Meg-hagyó*bann nintsen helye; mertt magamnak nem illik meghagynom valamit. A' *Kötő-mód'bann*: hogy nyírjalak, vagy nyírjelek (ut radam te, vel vos). Nyírnálak vagy nyírnélek (ez hely-

ett nyírna-alak, vagy nyírna-elek) ut rade-rem te, vel vos. Ha nyírandalak, vagy nyírendekek (si rasero te, vel vos.) A' határozatlan módbann nintsen helye; — mivel nintsen személye ezen módnak. Ha az ige *ikes* közép ige, belőle tselekvő ígét alkotunk *ik* végezetét el-hagyvänn, vagy *en, on*-ra változtatvänn. Ilylyen *eszik, iszik*, ha az 1-ső személynek evéseivása a' második egygyes, vagy többes személyt érdekl, akkoronn *eszik, iszik*-ból, *eszen, iszon* ígét alkotunk, *eszen iszon*-nak törvényes 2-dik személyje *észsz iszsz*, az elsője *eszék, iszók*, ha tehát azt akarom ki-fejezni: Ego te comedo, nem mondom: én téged eszek, én téged borodból ki-iszok: hanem az *ek, ok* elejébe a' szenvedő *al, el* végezetet tévénn a' meg-mondott rend-szabás ként mondom: én téged meg-*esz-l-ek*, én téged borodból ki-*isz-l-ak*. Te engem meg-*észsz, iszsz*, ő engem meg-*eszen, ki-iszon* *) Így megyen t: tselekvőleg a' többi időbenn, és módokbann: — Én téged meg-*evélek, vagy ölek*, Te engem meg-*evél, vagy öl*, ő engem meg-*eve vagy ön*. Azértt a' Biblia' régi fordításábann ezen ígék; *Zelus Domus tuæ comedit me*, így vagynak fordítva: a' *te házadnak buzgóságos szeretete ön meg engem* **) Én téged *ki-iválak*, te engem *ki-*

*) Parasztosann: esz, isz, mondatik, mint lesz, tesz, hisz, visz 's a' t.

**) Pesti Újj Testamentoma 1536. Jo. an. 2.

*ivál, ő engem ki-iva. Én téged meg-ettelek. Te engem meg-ettél. Ő engem meg-ett. A' Meg-hagyóbann: — te engem meg-egy (nem pedig meg-egyél) ő téged egyen-meg (nem pedig egyék-meg). Te engem így-ki (nem ígyál ki), — ő téged ígyon ki (nem ígyék-ki) A' kötő módbann: Ha én téged meg-ennélek, ki-innálak, Te engem meg-ennél, ki-innál, ő engem meg-enne, ki-inna (nem meg-ennék, ki-innék) Ha én téged meg-éjendelek, ki-iandalak, te engem meg-éjendeszsz, ki-iandaszsz, ő engem meg-éjend, ki-iand. Így megyen, és így hajlik ezen állapotbann ez is: *hugyik*, vagy *hugyozik*, *pökik*, melylyekből ezen tselekvő ígék lesznek: *húgy*, *hugyoz*, *pök*, a' második személybenn *húgyszsz*, vagy *hugyaszsz*, *hugyozszsz*, *pökszsz*, az 1-sőbenn: *hugylak*, *hugyozlak*, *pöklek*. Innét így szólítjuk a' gyerkészt (tolttúl *pesztonka*): — *Vigyázz mertt a' Gyermekek majd öszsze hugyoz*, tudni illik téged, ha téged a' gyermekek öszsze-hugyozna 'sa't. Hallván valakinek káromkodását, látván pajkoskodását, így fenyegetjük: *majd meg-káromkodlak*, *majd meg-pajkoskodlak*, az az, majd adok neked káromkodni, pajkoskodni, a' káromkodásértt, pajkoskodásértt majd adok néked, majd meg agya bugyállak 'sa't. A' Debretzeni Grammatika, a' 66, és 67. §. a' 87. laponn az ígének efféle hajlítását *Tsonka formának* nevezi, és a' 84. laponn ezt második formának híja. De haszontalan-ság, és hiába-valóság ezt formának mond-*

ani, — mértt a' Magyar Nyelvben csak egygy a' forma, a' *tseikvő* és *szenvedd* formát *egygynek* vévén. Lásd a' Debr. Gram. a' 84. laponn. Az effele ígék pedig a' tselekvő formára tartóznak; mértt a' végezetök *ek, eszsz, ak, aszsz* 's a' t. egygyedül hogy az *ek, ak* elejébe; *al, el* végezet jő, p. o. Én téged vagy titeket tart-al-ak. Te engem vagy münket tartaszsz. Ő engem, vagy münket vagy téged, vagy titeket tart. 'sat. Azértt ezen tsonka forma ellen méltán ki-kele Révai Elabor. Grammat. pag. 963. annál is inkább, hogy még azt is hozzája tészi a' 66. §-bann a' Debr. Grammatika hogy mikor a' második személynek reánk tartozó tselekedeteiről emlékezünk, igazság szerént így kellene szólanunk, p. o. *Te szereted engem*, de ezt a' szokás elromtotta; hanem egygynehány ígével csak ugyan így élünk, mint *te viszel engem* 's a' t. nem mondjuk; *te viszeszsz engem*. Ed-dig a' Debr. Grammatika; de rúttul hibáz; mértt egygy jó Magyar soha sem szólott, most sem szól sem így: *Te szereted engem*, sem így: *Te viszel engem*, hanem így szól: *Te szeretsz engem, Te viszsz engem. Te a' földre le-tészsz engem.* — Az egész tiszteletes régiségben egygy példát sem lelünk arra, hogy az iketlen ígét valaki a' Jelentő mód jelen való üdö' 2-dik személyjében *el, ol* végezettel írta volna. — Ma is Erdélyben, és a' Dunán túl is így beszélnek: *tészsz, léssz, vészsz*, nem *tészel, léssel, vészel*, egygyedül a' tud-

atlan község a' Tisza mellekeinn beszéll
 így: tészel, vészel, lészel, hiszel, viszel,
 húzol, hagyol, mit ádol, engem szeretel,
 mit mondol, 's t. eff. annál inkább soha sem-
 ki az igaz Magyarok közül *ol, el* végezet-
 tel nem ejtette a' második személynek az
 1-sőhöz tartozó tselekedetét, el anynyira,
 hogy ha mindjártt a' 3-dik személynek tsel-
 ekedete szenvedőleg *ik* végezettel megyen-
 is ki, mint *eszik, iszik, 's a' t.* de ha ezeket
 a' tselekedeteket a' 2-dik személy viszi
 véghez, és az 1-ső személyre vagy szem-
 élyekre alkalmaztatja, akkoronn az első
 személy, és személyek tselekvőleg szól-
 anak ezen ígéből az *ik* végezetet el-hagy-
 vánn, és ezen ígéket az elő hozott tselek-
 vő íge formája szerint hajlítvánn ekkép-
 enn: *Te engem meg-ésszsz,* nem eszel, te
 engem minden boromból *ki-isszsz,* nem isz-
 ol, *Te engem pöksz,* nem pököl 's a' t. a'
 mint már meg-mondottam. Emlékezetnek
 okáértt lássuk ez hajlásnak rövid képét:

En téged, vagy titeket. • *Te engem, vagy münket* • *Ő engem, vagy münket, Téged vagy titeket.*

Nyírlak vagy nyírlek	Nyírszsz	Nyír, meg- nyír.
Húgylak, hugyozlak.	Húgyaszsz, húgyozszsz.	Húgy, hugy- oz, meg- hugyoz.
Pöklek	Pökszsz	Pök, meg- pök, meg- köp.

Eszlek	Észsz	eszen, meg- eszen.
Iszlak	Iszsz	Iszon, ki- iszon.

Észsz, eszen, iszsz, iszon úgy megyen, mint *lészsz léssen, tészsz téssen, viszsz, viszen, hiszsz hiszen*, valamint *lészsz tészsz, léssen téssen* ígéknek első személyjök *lészek, tészek*, úgy *észsz, iszsz, eszen, iszon* ígéknek-is az 1-ső személyjök *eszek, iszok*; de így soha sinsenek szokásbann; hanem csak így *eszlek, iszlak*, a' mint már mondottam, azért szenvedhetetlen szólás *Borsod, Pest és Heves* Vármegyébenn, bort iszok, húst eszek 's t. eff. mertt hús bor nem személy, 's valamikorönn az *ikes* közép ígő' tselek-edetét nem alkalmaztatjuk személyre, akkorönn azt szenvedő forma szerént hajtogatjuk, a' mint mutatja a' IV-dik és V-dik Tábla.

Jegyzetek.

1.) A' tselekvő Ígéből szenvedő úgy léssen, ha előbb a' tselkvőből miveltetőt alkotunk, azután ahhoz járúlnak a' megmondott végezetek; *ik-ol-om, ek-ál-om*'s a' t. Előbb tehát meg kell határozni, *hogyan kell miveltető ígékét alkotni?* Némelyly ígéhez csak *at* a' vastag hangúakbann vagy *et* *) a' vékony hangúakbann adatván, —

---

*) Révai-ként *Et* meg-fordítva *Te* Tessen ígének a' gyök-ere vide supra III. Tag. 1. §. D.

lészen mivellettő, p. o. *ad*-ból adat, *nytr*-ból nyírat, *nyír*ből nyíret, *néz*-ből nézet, *ír*-ból írat, *ver*-ből veret, *fog*-ból fogat 'st. eff. Más igeikből úgy lészen, ha *tat*, vagy *tet* járúl a' gyökérhez, p. o. *ül*-ből ültet, *vi*-ből vítat, hiszenből hitet, viszenből vitet, *ér*-ből értet, *él*-ből éltet, *fut*-ból futtat, *jut*-ból juttat 'st. eff. Nehány ige mind az *at*, *et*, mind a' *tat* *tet* végezetet fel-veszi, p. o. *von* vonat fogat, vontat pedig szekeret, *szö* szöv-et, vagy szötet, így szötet elé-fordúl Káldinál Sz. Ján. Év. 19. R. 23. vers. *fú* fújat, és fújtat, *jár* járat, és jártat (a' lovat jártatják, az emberrel a' várast megjárattják) *hány* hányat és hánytat, (a' rossz embereket a' házból ki-hánytatják, a' gyomorból pedig a' rosszzat ki-hánytatják) *tör*, töret és törtet (a' vígyázatlan Kotsis össze töreti a' Kotsit a' lovakkal, a' ki magyarul kezd tanulni, az még a' magyar szót csak törteti) *nyom*, nyomtat és nyomtat (a' gomolyából a' savót ki-nyomatja a' bátsnéval a' báts (batso) de a' Könyvet nyomtatják a' Sajtóval.) 'st. eff. Ez a' kérdés támad tehát: mi féle igeikhez kell *at*, *et*, és mi félekhez *tat*, *tet* végezetet adni, hogy mivellettökké váljanak? Ezt meg nem határozhatni, hanem csak a' szokást kell tekinteni. Melyly igeik szoktanak különösen *at*, *et*-tel, — melylyek *tat*, *tet*-tel mivellettökké lenni, meg-mutatja a' származtató Szó-Könyvem. Egygynehány ige a' *tat*, *tet*-helyett *kat*, *ket* végezetet is vészen fel, p. o. *ri* rikat, *sí* síkat, *nyí* nyíkat ez helyett: *ritat* (flere facit)

sitat (ejulare facit) *nyí-tat* (vagire facit) mertt a' *T* betű fel-szokott tserélődni a' *K* betűvel, a' mint a' Szó-Könyvembenn sok példával bizonyítom. *Az bizonyos*, hogy a' gyök-ér két mással hangzónn végződ-vénn, mindég tsak *at*, *et* teszi a' mivelttetőt, p. o. tart-*at*, ért-*et*, kell-*ett*, árt-*at*, márt-*at*, mond-*at*, ha egyéb aránytt származékja-is a' gyök-ér személy az ígének, melyly-ből mivelttetőt akarunk formálni, mint: oszt-*at*, bömt-*at*, számt-*at*, hámt-*at*, ömt-*et* 's t. eff. Ezt előre eresztvénn, *szóljunk a' szenvedő Jelentő módnak üdejeiről* rövided-enn: (a' Többes számról nem szólok, mertt azt tsak úgy kell magyarázni, a' mint a' tselekvő formábann meg-magyaráztam.) A' szenvedő íge' 3-dik személyje minden módbann, és üdőben *k* betűvel végződik, ki-vévénn egygyedül a' múlttabb üdőt. A' 2-ik személy *l* betűvel, az 1-ső pedig *m* betűvel, a' mint láthatni a' példából. a.) A' *Jelentő mód'* jelenvaló üdejébbenn a' 3-dik személy *ik*-kel végződik, mint p. o. *nyírat-ik*, *nyír-et-ik*. Ezen *ik* jegye a' szenvedő ígének, valamint a' Diákbann az *ur* végezet; mertt a' mint a' Diákbann ebből az *activum*-ból: *amat*, *docet*, *legit*, *audit*, *passivum* léssen *ur* hozzá adatásával: *amat-ur*, *docet-ur*, *legit-ur*, *audit-ur*, úgy a' Magyarbann a' tselekvő mivelttető: *nyírat*, *nyíret*-hez *ik* adat-vánn, szenvedő léssen belőle. Ezen *ik* mai naponn a' többi üdőbenn el változik *ék*-re; mertt az *i* betű az *e*-vel fel szokott tserélődni (a' mint ezt sok példával meg-mutat-

ám a' származtató Szó-könyvemben) el-
 anynyira, hogy az *ik* tsak a' jelentő' jel-
 envalójában, és a' kötő mód' jövedőjé-
 benn marad-meg ezekbenn: — nyíra-*tiik*,
 nyíre-*tiik*, nyíratan-*dik*, nyíreten *dik*, a'
 többi időbenn pedig *ék*-re változik, a'mint
 majd meg-látjuk. *) A' 2-dik személybenn
 a' végezet vastag hangonn *ol*, vékonyonn
el, p. o. nyírat-*ol*, nyíret-*el*. Az 1-sőbenn
 vastag hangonn *om*, vékonyonn *em*, p. o.
 nyírat-*om*, nyíret-*em*. Ezen *em*, *om* nem
 Ragaszték (suffixum) p. 'o. ezen szólás:
nyíratom Péter által (rador a' Petro) kül-
 önbözz ettől: *én nyíratom Pétert* (facio
 radi Petrum) am-az szenvedő, em-ez ped-
 ig ragasztékos míveltető íge. Különbbség-
 nek okáértt, ha az uralkodó Nyelv szok-
 ásnak úgy tetszenék, az egygyik lehetne
 vastag hangonn *om*, a' 2-dik *am*, p. o. adat-
 am (dor) adatom (curo hoc dari,) vékony-
 onn egygyik *em*, a' másik *öm*, p. o. én ver-
 etöm Pétertől (percutior a' Petro) veretem
 Pétert, (curo percúti Petrum.) De enné-
 kül-is meg-érti az értelmes Magyar a'
 beszéd' folyamatjából az ilyen magány-
 osann meg nem különböztethető ígéket,
 ha szenvedőleg, vagy tselekedőleg kell-
 etik-e érteni, valamint szintte a' ragaszt-
 ékatlan ígének első személyjét a' múlttabb
 időbenn a' Jelentő Módbann úgy ejtjük

---

*) Azért Révaibann *Ek*, *ék*, *ik*, formáló
 mind egygy szótska, 's anynyit téssen,
 mint: *ille*.

szóval,

szóval, mint a' ragasztékosnak, p. o. nyírttem egygy valakit, és nyírttem azt a' bizonyost. Az elsőbenn az *em* nem Ragaszték, a' 2-dikbann pedig Ragaszték. De még-is jó lenne az idegenekre nézve leg-alább az írásbann ezeket valami jellel meg-különböztetni, valamint én *Diaeresissel* különböztetem-meg (Lásd alább a' Ragasztékos ígének tükör képét, és példáját) b.) Az Alig-múlttról nintsen semmi meg-jegyezni való. — Hanem a' múltt-üdöröl meg kell jegyezni, hogy a' míveltető' múlttjához a' 3-dik személybenn *ik* helyett *ék* járúl, p. o. *nyíraték*, *nyíreték*, mintha lenne nyírata-ék, nyírete-ék; de az *ék* előtt az *a*, *e* el-enyészik, valamint a' jelenvalóbaan is a' többes elsőjebenn az *uk* előtt *nyírja* ígének *a* bettje el-enyészik, 's nem mondjuk nyírjauk, hanem nyírj-uk (radimus illud). Ezen *ék* helyett hajdanna vala *éik*, péld. ok. nyírat-éik, nyíret-éik, a' mint alább meg-mondom, a' Kötő módról szólván.

2.) A' *Meg-hagyó Módról*. A' míveltető meg-hagyójának egygyes 2-dik személyjéhez: *nyírass*, *nyírress* a' szenvedőbenn a' 3-dik személybenn *ék* járúl, azért léssen: *nyírassék*, *nyírressék*. Az 1-sőbenn *am*, *em* járúl, p. o. *nyírass-am*, *nyírress-em*. Ezen *am*, *em* épenn az, melyly a' Jelentő mód' jelenvalójábann vagyon.

3.) A' *Kötő Módról*. a.) A' Jelenvaló úgy megyen, mint a' *Meg-hagyó Mód*. — b.) A' múltt-üdöröl meg-kell jegyezni, hogy ez a' míveltető Kötő módi múltt-üd-

éjének egygyes 3-dik személyjéből formáltatik *ék* járúlvánn hozzája, p. o. *nyíratna*, *nyíretne* ígéhezz *ék* jövén, lenne: *nyíratna-ék*, *nyíretne-ék*; de el-enyészvén *ék* előtt az *a*, *e*, lészen: *nyíratnék*, *nyíretnék*. Hajdann az *ék*-helyett mondották: *éjek*, mint, p. o. *adatnéjek*, *dítsértetnéjek*. Így Telegdibenn olvasni: *melylyneck gyökereből származnéjek a' szép virág, az az a' Messiás*, (az az származnék, ez helyett származna-éjek, a' hol *éjek*-előtt el-enyészik a' végső *a* betű: Telegdi 3. Rész 55. lap: De *cujus radice oriretur hñc pulcher flos, idest Messias.*) *Midönn Szüz Mária Ersébettől dítsértetnéjek, áldottnak, és bódognak neveztetnéjek*. Ugyan ott a' 449. laponn, ez helyett: *származnék, dítsértetnék*. — Sőt régebbenn *éik* mondaték, ez helyett *éjek*, mertt a' leg-régiebb sír-beszédbenn olvasjuk a' régi írás-módja ként. „Is mend paradisumben uolov gimilcütul munda neki elnie. Heon tilutoa wt igg fa gimilcetul. Ge munda neki meret nū eneyc ysa ki napun emdul oz gimilstwl halalnéč halalal holz.“ Az az a' mai írás' módja ként: Is mend paraditsumbenn való gyümöltstől monda neki elnie. Héonn tilotaa öt igygy fa gyümöltstől. Ge (*de*) mondáa neki merett (*meértt, miértt*) nöm *ennéik*, isa ki napönn eendöl az gyümöltstől, halálnék halálál (*halálával*) halszsz. Itt *ennéik* ez helyett vagyon: *ennék* (*comederet.*) — És a' Krisztus kín-szenvedéséről való régi kéz-írásbann ezeket találjuk: *Hogy éret-*

tünk meg-öletnéik, hogy az emberi nemzét az ő Fiának halálával meg-váltatnéik. Ma mondjuk: meg-öletnék, váltatnék. Révai Antiquit. §. 87. Jobb lenne ma-is az én ítéletem-ként leg-alább így írni ezeket, p. o. adatné'k, ez helyett: adatnéik, vagy ez helyett: adatnéjek, melyly Apostrofus ez szót adatné'k (daretur) különböztetné ezen míveltetötől: adatnék, valamint: curarem dari aliquid, melyly adat míveltetötől eredő kötő mód béli múltt időnek egygyes i-ső személyje. *) A' 2-dik szem-

*) Merth ha meg-vísgáljuk a' szenvedő ige' képét, több féle hajlásbann egygy ez a' tselekvő igének hajlásával, p. o. *nyírat, nyíret* tselekvő igének a' jelentő módbann a' múlttja így vagyon: *nyíraték, nyíreték*: curari aliquid, v. aliquem radi. Szenvedőleg pedig: *nyíraték, nyíreték* anynyi, 'mint, rasus fuit. Így a' kötő módbann: *Nyíratnék, nyíretnék* tselekvőleg anynyi, mint: curarem aliquem radi, szenvedőleg pedig: *nyíratnék, nyíretnék*: raderetur. — A' *meg-hagyó* módbann *nyíressék* tselekvőleg ragasztékosann anynyit téssen, mint: *curent ipsum radi, szenvedőleg pedig nyíressék*: radatur. Mind ezen zür zavar elenyésznék, ha a' régi nyelv-szokás ként szenvedőleg így szólanánk: *nyíratéik, nyíretéik, nyíratnéik, nyíretnéik, nyíresséik*. Vagy ha leg-alább ezen szenvedőket így írnök; *nyíraté'k, nyírete'k,*

élybenn áll, *éll* járúl a' míveltető' 3-dik személyjéhez, úgy mint *nyíratna* ígehezz *ál* adatvánn el-enyészik az utolsó a, 's marad *nyíratnál*, így léssen *nyíretne* ígevel-is, 's marad *nyíretnél*. Az 1-ső személybenn *ám*, — *ém* jö a' míveltető' 3-dik személyjéhez, és hasonló képen el-enyészvénn a' míveltető' utolsó magábann hangzója, léssen: *nyíratnám*, *nyíretném*. d.) A' jövendő időbenn a' míveltetőnek

---

nyíratné'k, *nyíretné'k*, *nyíressé'k*. 's a' t. Talám az ilylyen írás helyett: *adarné'k*, *nyíreté'k*, *nyíretné'k*, *nyíressé'k* a' szenvedőbenn jó lenne ez is: — *nyíretnéjk*, *nyíresséjk*, *nyíretéjk*, mivel az *i* betűvel fel-szoktunk tserélni a' *j*-t p. o. *márjás* ez helyett: *máriás*, ez helyett *hüit*, *gyüit*, *döit* 's t. eff. mondjuk *hüjt*, *gyüjt*, *döjt*, 's így is mondjuk: *gyüt*, *hüt*, *düt*. Vagy végre *nyíressék* a' szenvedőbenn így is írathatnék: *nyíressék*, mint *esik* ígéből a' míveltetőt így írjuk: *ejt* ez helyett: *esít*. (Erről bővebbenn láthatni a' szó könyvembenn *esik* íge alatt) 's így *nyíressék* mint szenvedő, különbözne ama' Ragasztékos *nyíressék*-től, melyly annyit tészen mint: *curent radi ipsium*. *Qui bene distingvit bene docet*. A' nyelvben a' zür zavart a' menyinyire tsak lehetséges kerülni kell, és távoztatni, a' ki ilylyetén különböztetéseket nem tészen, az nem tökéletesbbíti a' nyelvet, sem az írás' módját.

kötő módbéli jövendőjéhez a' 3-dik személyben *ik* járúl, p. o. nyíratand-*ik*, nyíretend-*ik*, a' 2-dikbann: *ol*, *el*, az 1-sőbenn: *om*, *em*, a'mint a' Jelentő Mód' jelenvalójábann.

4.) A' *Határozatlan Módról*. A' míveltető gyök-ér személyjéhez, az az a' Jelentő Mód' jelenvaló 3-dik személyjéhez *ni* járúl, p. o. *nyírat-ni*, *nyíret-ni*.

5.) Némelylyek, mint a' Debretzeni Grammatika, és Pápai Sámuel a' Debr. Gram. által reá szedetvénn, azt tanítják, hogy a' szenvedő ígét helyes *ódik*, és *ödik* végezettel ki-tenni. Meg-engedik, hogy a' meg-magyarázott mód, a' míveltetőhöz *ik* járúlvánn szenvedő ígét téssen; de azt mondják, hogy 2-szor egygyet ér evvel, ha a' tselekvőhöz *ódik*, *ödik* végezet járúl, annál inkább, ha a' míveltetőhöz *ódik*, *ödik* járúland, p. o. a' rét le-kaszalódik, a' könyv íródik, a' rét le-kaszáltatódik, a' könyv nyomtatódik 's t. eff. Debr. Gram. az 87. §. Pápai Sámuel Magy. Lit. 71. §. 211, 241. lap. De ezek felettébb botlanak; mertt az *ódik*, *ödik* végezet az ígékből viszontagló ígéket, nem szenvedőket tsinál, és az ilyen ígék azt jelentik, hogy a' tselekedetet magaktól, és magakbann viszik véghez, p. o. lány télbenn a' marha rétes helyekenn könnyyenn ki-telelődik, az az magát ki-teleli, magától el-él a' rétbenn, nem szükséges ólbann más emberek által szénával tápláltatnia. A' nép a' Templomból *tolódik*, az az tolja magát, a'

vagy tolakodik. Szélbenn a' fán az alma
 őszsze *verődik*, az az magát őszsze veri,
 egygy-máshozz veri. Néki jó alkalmatos-
 ság *adódik*, az az adja magát, (se bona
 offert occasio). A' guba bojtórványnyal
 meg-szedődik, az az meg-szedi magát. —
Meg-alázódik, az az maga magát, vagy ön
 magát meg-alázja. Krisztus Menybe fel-
emelődött, az az magát fel-emelte, vagy
 fel-emelkedett. Jól *forgolódik*, az az jól
 forgatja magát. *Meg-tsalódik* néha a' ker-
 eskedő, az az meg-tsalatkozik. Az üdne-
 el-végződik (per se terminatur) 's a' t. —
 Ezeket a' Diák nem tudja másképpenn ki-
 tenni, hanem tsak szenvedő ígével, p. o.
 ezt: *Krisztus Menybe emelődött, vagy em-
 elkedett*, így teszi ki a' Diák: *in coelum ele-
 vatus est*. Innét, gondolom, tsalatkozik-
 meg a' Debretzeni Grammatika, és utánna
 Pápai Sámuel, azt tanítván hogy a' Magy-
 ar szenvedő ígét *ödik*, *ödik* végezettel jól
 fel-válthatni, — De meg nem gondolták
 ezek, hogy a' *passivum* mas által véghez-
 vitt tselekedetet szokott jelenteni, azért
 mindég tsak míveltetöböl formáltatik, nem
 egyenesenn mívelöböl. Azért p. o. *old-ik*,
hall-ik, *tör-ik*, *szeg-ik*, *ézik* 's t. eff. ámbár
*ik-ke*l mennek-ki, és ezeket a' Diák szen-
 vedőleg így fordítja: *solvitur*, *auditur*, —
frangitur, *sentitur*, ezek még sem szenvedő
 ígék a' Magyarnál, mertt az *ik* előtt: *old*,
hall, *tör*, *szeg*, *érez* nem míveltetök; ha-
 nem ezekből míveltetök így lesznek: *old-
 at*, *hallat*, *töret*, *szeget*, *érettet*. Végre ez

ekből szenvedők így lesznek: *oldatik, hallatik, töretik, szegetik, éreztetik*; mertt *oldik, hallik* 's a' t. tsak 'kes közép ígék, és enynyit tesznek; *per se solvitur, auditor &c.* Ezek ezen *Reciprocum*-okkal, vagy viszontaglókkal egygyek: *oldódik, hallódik, törődik, szegődik, éreződik, vagy érződik*, melylyekből meg-rövidülve lesznek: *oldik, hallik, törik, szegik, érzik*, a' mint ezt helyesenn észre vévé Révai; mertt ha azt mondom: *a' tehén' kötele el-oldik*, nem azt teszi, hogy azt el-oldotta valaki, hanem, hogy magától történék el-oldása, el-oldódott. Innét világos, hogy helytelenül mondják a' tudatlanok, — ha mondják: *a' rét le-kaszálódik, a' szőlő megszedődik*; — mertt a' rét magát nem kaszálja, sem a' szőlő magát meg nem szedi. Roszszúl mondják: *ez a' könyv Debretzenbenn tródott*; mertt a' könyv magát nem írja. Még gazabbúl szólanak, a' kik a' műveltetöböl koholnak *ódik, ödik* végezetű ígék, p. o. *ez a' könyv Debretzenbenn nyomtatódott*, — (mint a' Debretzeni Fűvész könyv' homlokánn olvashatni) vagy: *a' rét le-kaszáltatódik, a' könyv trátódik*. Soha az egész tiszteletes Magyar régiségbenn az ilyen fertelmes szólásnak nyoma nintsen. És az ilyen szólás maga magával ellenkező értelmű; mertt *at, et, tat, tet* végezet más által véghez vitt tselekedetet téssen; *ódik, ödik* pedig nem más, hanem tsak maga által véghez mentt tselekedetet jelent, (a'mint már meg vagyon

mondva) p. o. ez szólás: *ez a' könyv Debretzenbenn íratódott*, ilylyen értelmű; ezt a' könyvet más írta, maga írta magát. Ez a' szólás: *a' rét kaszáltatódik*, — ilyly képtelen értelmű: ezt a' rétet más kaszálja, magát kaszálja; merth ezen ige: *kaszáltatódik*, ezen részében: *kaszáltat*, műveltető ige, ez részében pedig: *kaszálódik*, viszontagló. *) Tehát egygyedül ez vagy on igazán szenvedőleg mondva: a' rét kaszáltatik, a' könyv íratik, a' szőlő kapáltatik, szedetik 's t. eff. Vig László okoskodása Pest 1806. 276. 277. laponn.

6.) *Az ikes közép ígéről.* Valamint az iketlen közép ígéket a' tselekvő forma szerént hajtogatjuk, úgy az *ikes közép ígéket*, minemű: *válik, bánik, búvik, érik, ívik, htzik, imádkozik, hányódik* 's t. eff. a' szenvedő forma szerént szokták a' Magyarok hajlítani, valamint szintte a' Diákok az úgy nevezett *Deponens* Diák ígéket, minemű: *precor, polliceor, utor, blandior* a' Diák szenvedő forma szerént hajtogatják, ezt: *precor* úgy, valamint *amor; polliceor*, mint *doceor*; *utor*, mint *legor*; *blandior*, mint *audior* ígét hajtogatvann. Tudni illik az *ikes közép ígéből* először iketlent csinálnak, és azt a' tselekvő forma szerént hajtják minden módbann, üdöbenn és személybenn,

---

*) Ilylyen gánts Márton Német Gramat. 3. kiadás Béts 1810. 96, és 97. laponn: vitetődik. Ilylyen Szabó Dávid' *ki-nyertésében* a' 80. laponn: *adatódik, értetődik*,

és azután tesszik hozzá a' szenvedő[ige] meg-fejtt végzeteit: *ik-ol-om, ik-el-em, ék-ál-om, ék-él-em*'s a' t. Például legyen *bízik* (confidit.) Ebből ilyly iketlen ígét tsinálunk: *bíz*, és ez olyly formánn marad a' hajtogatásbann gyök-ér személynek, mint a' szenvedő példábann vala *nyírat* műveltető a' gyök-ér személy. *Bíz*-hozz jövőnn a' Jelentő módbann, a' jelenvaló üdöbenn *ik-ol-om*, léssen: *bízik, bízol, bízom*. A' múltt üdöbenn *bíz*-hozz járúl: *ék-ál-ám*'s léssen: *bízék, bízál, bízám*. — A' Meg-hagyó módbann: *bíz*-nak az iketlen meg-hagyója *bízz*, hozzá jövőnn a' szenvedő végezet *ál, ék*, léssen: *bízzál te bízzék ő*. A' Kötő módbann *bíz* ígének a' múlttja lenne: *bízna*, ehhez járúl: *ék, ál, ám*, léssen: *ő bíznék, te bíznál, én bíznám* (mint ha lenne: *bízna-ék, bízna-ál, bízna-ám*, a' hol *bízna* szónak utolsó *a* betűje el-enyészik az *ék-ál-ám* magakbann hangzók miatt)'s a' t. — Evvel így éle mindenkoronn a' Magyar Nemzet. Lásd Révait.

7.) *Kurdaló bé-fejezése a' ragasztékatlan hajtogatásnak*. A' ragasztékatlan ige hajtogatásnak mind tselekvő, mind szenvedő formáját jól gondolóra kell venni, és a' tselekvőt a' szenvedővel öszsze nem kell zagyválni, minden iketlen ígét a' tselekvő, — minden ikest a' szenvedő formához kell szabni, és jól eszünkbe tartani ezen arany rend szabást: hogy a' szenvedő formábann a' 3-dik személy mindig *k-val*, *ki-vévén* egygyedül a' múlttabb üdöt, a' 2-dik

személy mindég *l*-lel, az 1-ső mindég *m* betűvel végződik. Ezekből már *a'* következő gántokról kiki bőltés ítéletet tehet. Tehát a.) rosszúl szól Eger körül *a'* köz nép mondván: bort iszok, kenyeret eszek, tsudálkozok rajtta, én *a'* feleségemtől elválok, én bízok Istenbenn 's *a'* t. Ez olylyan, mint ha *a'* rossz Diák mondaná tselekvőleg (active): ego *præco*, *polliceo*, *uto*, *blandio*, ezek helyett: *præcor*, *polliceor*, *utor*, *blandior*. b.) Mivel *a'* 2-dik személy *a'* szenvedőbenn mindenkoronn *l* betűnn végződik, következik, hogy azok-istútúl botlanak, *a'* kik *l* nélkül végzik az ikes közép ígék' egygyes 2-dik személyjeit, p. o. hol *laksz*, le ne *ess*, bízz Istenbenn, imádkozz, aludj, kanyarodj, ne haragudj, el-válsz tőle, el ne válj tőle 's *a'* t. Ez olylyann szenvedhetetlen gánts, mint ha valaki mondaná: kenyeret égy, bort így, ez helyett *egyél*, *ígyál*; meritt, tsak azért mondjuk; *egyél*, *ígyál*, *l* betűvel, mivel *ik*-kel mondjuk *a'* 3-dik személybenn: kenyeret eszik, bort iszik, nem pedig kenyeret *esz*, vagy *eszen*, bort *isz*, vagy *iszon*. Tehát mivel ezeket-ist: *esik*, *imádkozik*, *kanyarodik*, *haragudik*, *válik*, *ik*-kel mondjuk, nem pedig *ik* nélkül így: *es*, *imádkoz*, *alud*, *kanyarod*, *haragud*, *vál* 's *a'* t. következik, hogy ezeket-ist *a'* 2-dik személybenn *l* betűvel kell végezni ekképen: *ess-él*, *imádkozz-ál*, *válol*, *váljal* 's *a'* t. azt mondani: *ess*, *imádkozz*, *válj* 's *a'* t. tselekvőleg *a'* Magyarbann szak-

asztott olyan gánts mint a' Diákban a' *Deponenseket* (*active*) tselekvőleg így mondani a' Meg-hagyóban: *preca, pollice, ute, blandi*, mint mondatik: *ama, doce, lege, audi*, ezek helyett: *precare, pollicere, utere, blandire*, valamint ittég a' *re* szenvedő végezetet nem lehet el-hagyni, úgy nem lehet a' Magyar ikes ígékben is a' szenvedő *ál, él* végezetét el-harapni. Ez szerént *Pereszlényi*-benn (egyéb aránytt a' régiék között leg-jobb Grammatikusban) nagy hibák ezen ejtések: *múlszsz, válszsz, botlaszsz, fényleszsz*, a'mint Révai Elab. Gram. pag. 1031. helyesen észre veszi. Így szenvedhetetlen gánts az újabb Grammatikák közzül a' Debrétzeniben a' 115. lapon: *tsalódj, záratass*, a' szenvedő formában, és a' 117. lapon: *verődj, vettess*. Mivel a' szenvedő formában a' 3-dik személy mind *k*-val végződik, melyly *k*, *ik*-ból leszen, *ki*-vévén a' múlttabb üdöt, innét *ki*-tetszik, melyly rosszúl szólnak, a' kik az ikes közép ígéket így hajtják: imádkozhat, ő tsalódna, tsodálkozna, jól tselekedne velem, azért ő meg-haragudna, méltóztasson jde jöni, nekem most jól esne egygy pohár bor. 's a't. Ezen rút hibától nem üres a' Debr. Gram. a' 116. lapon így írván: *tsalódna, záratatna*, és a' 118. lapon *verődne, vettetne*. Ezen otsmány hibát Sz. Páli Grammatikája is el-követi a' 164. és 169. lapon így írván: *tetszend, történend* ez helyett: *tetszendik, történendik, vettetnék, verődnek, tsalodnék, zárat*

nék, ő imádkoznék, ő tsalódnék, ő jól tselekednék, ő meg-haragudnék, méltoztassék ide jöni, nekem jól esnék egygy pohár bor 's a't. Ez olyly gyalázatos hiba, mint a' Diáknál a' *Deponens*, vagy inkább neutro passivum ígét (*active*) tselekvőleg így hajlítani: *precat, precaret, pollicet, polliceret, utit, uteret, blandit, blandiret*, — ezek helyett: *precatur, precaretur, pollicetur, polliceretur, utitur, uteretur, blanditur, blandiretur*; mertt az *ik*, és az abból származott *ék* tsak az a' Magyar ígébenn, a' mi az *ur* a' Diákbann, a'mint már megmondám.

e.) Mivel a' szenvedő íge a' míveltetőből leszen, és a' míveltető a' tselekedőből, hozzája tsak *at, et, vagy tat, tet* járúlvánn, innét következik, hogy azok is tsúnyávúl botlanak a' kik az *at, et, tat, tet*, végezetet meg-kettőztetik a' szenvedő ígékben, p. o. Káldi Sz. Luk. a' 2. Rész. 21. versbenn gántsosann írá *hívattaték*; — (*vocatum est*) ez helyett: *hívaték*; valamint *hívattat* helytelen szólás ez helyett: *hívat*, úgy *hívattatik* is, ez helyett: *hívatík*, mivel a' szenvedő a' míveltetőből, tsak *ik* járúlvánn hozzája, leszen-meg. — Ezen gántstól nem tiszta az Erdélyi Nyelv' mívelő Társaság munkájának I. Darabja, nem mentt a' Debretzeni Társaság' Grammatikája, és a' Sz. Pálié is. f.) Ellenkező vétkeket követnek-el azok a' Grammatikátlanok, a' kik a' tselekvő vagy iketlen ragasztékatlan közép ígék' első személyjét *m*

betűvel, a' 2-dikot *L*-lel, a' 3-dikot *h*-val végzik, p. o. örvendem rajta, én most hibázom, te ott legyél, nyújtsál segedelmet, a' mint ama' köz Enekbenn vagyon, — melylynek kezdete: *Im artzunkra borúlunk* 's a' t. adjál neki kenyeret, ő hazudik, hibázik, pipázik, folyik, mászik, úszik, fül-ik, gyűlik 's t. eff. ezek helyett: örvendek rajta, én most hibázok, te ott légy, ah nyújts segedelmet, adj neki kenyeret, ő hazud, hibáz, pipáz, foly, mász, úsz, fül, gyűl. Ezen gántsokat te gántsos Magyar! tsak az őseinktől tanúlt minden napi Üri-imádságból, Angyali Üdvözetből, Apostoli Hit-vallásból, Istennek 10 törvényéből is észre vehetnéd; mertt a' mű Atyánkban nem mondod: — *Szenteltessen a' te neved*, hanem szenteltessék, miértt mondod hát: *méltóztasson ide jöni*: — nem mondod a' mű Atyánkban: *legyék a' te akaratod*, hát miértt mondod: *hagyd legyék*. Nem mondod az Angyali Üdvözetben: *Üdvöz legyél Mária*, hanem *Üdvöz légy*, miértt mondod hát: a' házbann legyél, írjál, adjál. Nem mondod az Apostoli Hit-vallásban, az az a' *Hiszek egygy Istenben*: — *ki-fogantata szent Lélektől, születete Szüz Máriától, kínzata, meg-feszítettete*, hanem fogantaték, születék, kínzaték, meg-feszítették, miértt mondod hát, ő érkeze, imádkozza, tsudálkozna, haragudna, esne 's a' t. Nem mondod a' 10 törvényben: *ne öljél, ne orozzál, hamis tanú bizonytságot ne szóljál*, hanem *ne ölj, ne orozz, hamis tanú bizony-*

ságot ne szólj, miértt mondod hát: írjál, mondjál, adjál, nyújtsál segedelmet: nem mondod a' 10 törvénybenn: *ne paráználkodj*, hanem *ne paráználkodjál*, *) miértt mondod tehát: imádkozz, aludj, feküdj, kanyarodj, nyugodj 'st. eff. (Lássd a' VI-dik és VII-dik Táblát.)

Jegyzetek.

A. Az Egyes Számról.

i.) A' *Jelentő Módról*. Az ígékbenű azok a' Ragasztékok, melylyek a' név szókbann, (Lássd azokat a' IV. Rész. II. Tagjábann I. Fejezetjébenű) úgy mint *em*, *ed*, *e* (*ee*, vagy *eje*) a' vékony, és *am*, *ad*, *a*, vagy *om*, *od*, *a*, — vagy *aa*, *aja* a' vastag hangúakbann. De némelyly üdöbenn a' vékony *e* Ragaszték *i*-re változik. Azértt *nyír* így veszi-fel a' Ragasztékokat vastag hangonn a' 3-dik személybenn: *nyír-ja*, a' hol a' *j* betű inas betű. A' 2-dik személybenn: *nyírod*. Az 1-ső személybenn: *nyír-om*. (valamint szintte *zstyr*, név szó: *zstyrja*, *zstírod*, *zstírom*.) Vékony hangonn pedig: *nyír-i*, *nyír-ed*, *nyír-em*, nem *nyíre*, melylynek ez az oka, hogy *nyíre* ragasztékatlan múltt üdejű, hogy azértt öszsze ne zavarodjék avval; a' közönséges Nyelv szokás az ígek' *e* Ragasztékját *i*-re változtatá, valamint a' nevekbenn is a' köz nép sok-

*) Ámbár magyarosbann mondanád: — *ne fajtalankodjál*.

szor az *e* Ragasztékot *i*-re változtatja, mint p. o. az *ő véri*, az ételnek sem *ízi*, sem *büzi* nintsen, ezek helyett: az *ő vére*, az ételnek sem *íze*, sem *büze* nintsen, és valamint a közönséges nyelv szokás a *te* névmássának *e* betűjét *i*-re változtatja a többes számbann, úgy az Ígékben-is a Jelentő mód' jelenvalójábann, és a Kötő mód' jövendőjében az *e* Ragasztékot *i*-re változtatja. Ambár az *e* Ragaszték *i*-vé változik ez két üdöbenn; de egybűtt az *e* Ragaszték változatlanúl marad, p. o. *nyíré*, (ez helyett *nyíréé*, hajdann *nyíréje*) *nyírtt-e*, — *nyírj-e nyír-né* (ez helyett: *nyírne-e*, hajdann *nyírnéje*) *nyírni-e*. Sőt most sok helyen, mint p. o. Gömör Vármegyében, még a Jelentő Mód' jelenvaló üdejében is a köz nép *i*-vé nem változtatja, hanem valamint a vastag hangú ígékben *ja* Ragasztékot mondunk közönségesen, úgy a vékony hangú ígékben *je* Ragasztékkal él, p. o. szeretje, nyírje (amat illum; radit ipsum) nem pedig szereti, nyíri. De mivel a közönséges nyelv szokás a *je*-helyett *i*-t tart azértt ennek kell meg-maradnia, míg valaha esmég a közönséges nyelv szokás a *je* Ragasztékot az ígékben bé nem vejendi. Ha a közönséges Nyelv szokásnak tetszenék, ezt bé is lehetne venni; mertt régulásabb lenne, mint p. o. szereti; mivel *szeretje* olylyan, mint a Nevekbenn: — *életje* (frumentum ejus) *szeletje* (segmentum ejus), *szüretje* (vindemia ejus) *gyűretje* (involucrum ejus,) és *élesztje* ez hely-

ett *dleszti*, olyan, mint *keresztje* (orux ejus) 's t. eff. Néhol a' köz nép a' vastag hangú ígéknek-is *i* Ragasztékot ad, p. o. *adi, kapi, mondi* 's t. eff. ezek helyett: *adja, kapja, mondja*. Ez ugyan a' magyar hanggal nem ellenkezik, mert az *i* közös természetű, (I. Rész I. Szakasz. 1. §.) De mivel ittez az *i* Ragaszték, 's *e* Ragaszték helyett áll, valamint a' nevekbenn képtelen lenne mondani, p. o. *gondi*, ez helyett: *gondja*, úgy képtelen *mondi*, ez helyett: *mondja*. Helytelenül írja *Tsétsi in observ. Gramm. de vocibus Compositis; Regula II.* „Non potest defendi *szereti*, si rideatur *mondi* &c. nec *mondja*, si contemnatur *szeretje*; quia *ja*, vel *je* pariter ibi mutatur in *i*, ut in his“ hogy nem menthetni ezen szó ejtést: *szereti*, ha ki-nevetjük ezen ejtést: *mondi*: ezt sem védelmezhetjük: *mondja*, ha ezt: *szeretje* meg-vetjük; mert *ja, je* hasonló képen változik *i*-re amazokbann: *mondi, szereti*, mint ezekbenn: *mondja, szeretje*. De hibáz *Tsétsi*, mert meg kell vetni ezeket: *szeretje, é; mondi*, a' mint már okát adtam; de azért még sem következik, hogy *ha mondi nem jó, szereti sem jó*; mert *mondi*-bann *ja* változtatik *i*-vé, *szereti*-benn pedig *je* változtatik *i*-vé; de soha a' Magyar Nyelvben *ja, i*-vé nem szokott változni, — hanem *je* szokott. Így a' Nevekbenn sok helyütt mondják: *torony' tetejibenn*, ez helyett: *tetejében, elejibe*, ez helyett: *elejébe*. Itt az *e* változik *i*-vé; de soha semki sem

mondja

mondja, p. o. *gondibann*, ez helyett; *gondjábann*, *gombibann* ez helyett: *gombjábann* st. eff. Tehát nem mondhatni: *mondi*, ám-
bár lehetne mondani: szeretje, ha a' köz-
önséges nyelv szokásnak úgy tetszenék.
Ha a' ragasztékatlan vastag íge: *s*, *sz*, vagy
z betűvel végződik, mint *ás*, *mász*, *húz*,
többnyire a' könnyebb ki-mondás végett,
a' ja Ragasztékot el változtatják *sa*, *sza*,
za-ra, p. o. *ás*sa, *mász*sza, *húz*za *) ez
helyett: *ás*ja, *mász*ja, *húz*ja; de kár; mert
a' Ragaszték inas betűjét, mely *y* mind-
enkoron az ígében, a' mai közönséges
Nyelv szokás ként, nem lehet el-változ-
tatni; annál inkább el-nem változhatik, ha
az *s*, *sz*, *z* végezetű ragasztékatlan íge
vékony hangú, p. o. *nyes*, *veszen*, *fedez*,
mert ezekből ragasztékos így lesz: *nyesi*,
veszi, *fedezi*. b.) A' múltt üdöbenn
az egyes személyek a' ragasztékatlan
múltjának 3-dik személyjétől származnak,
p. o. ehhez: *nyitra*, a' 3-dik személybenn
a Ragaszték járul, 's lesz: *nyitra-a*; de
mivel a' két rövid *a* egygy hosszúvalér-
fel, mondjuk, és írjuk: *nyitrá*. Hajdann
mondották: *nyitráa* meg-kejtőzötve tévénn
hozzája az *a* Ragasztékot, mintha lett
valna: *nyitra-aa*, a'hol a' középső két *a*
egygy hosszú *á*-t tészen, az utolsó *a* meg-
maradván a' maga valóságábann, lön:
nyitráa. Ebből a' ragasztékatlanból: *nyitre*,
hasonló képen lesz: ma *nyitré*, hajdann

---

*) Lásd I. Rész. I. Szakasz. 2. §. Jegy.

nyírée. Ilylyen a' 600 esztendő's Sír beszédbenn ez a' szólás: *Tilatáa öt igygy fa gyümölsétől — mondáa neki merett nöm ennék,* az az tiltá öt egygy fa gyümölsétől, mondá neki meérett nem ennék. Mondáa, tiltáa, nyíráa, nyírée ragasztékos ígékhez hasonlók mai naponne ez efféle mondásaink: *tudnia, halnia, szomorúak, fiáé, kutyául,* melylyekbenn a' magábann hangzó a' magábann hangzó előtt el nem enyésztetik, ilylyen a' 600 esztendő's Sír beszédbenn ezen szó *hazáa* ezen szerkezetbenn: *adotta vala néki Paradisumot hazáa,* — ez helyett: *adta vala néki Paradisumot hazává* (dederat ipsi Paradisum in patriam, vel pro patria) a' hol ezen Utól-jaróból: *avá* (evé) a' *v* betű úgy el-hagyatik, mint ezekbenn: *tilatáa, mondáa* a' *v* inas betű; mertt az ilylyen íge ejtésekot, a' Ragasztékhoz állított *v* inas betűkkel-is olvasjuk ezen sír beszédbenn, p. o. *teremtéve Ádámot, Ádám halláva haltát, vetéve öt ez munkás világ belé,* ez helyett: *teremtéje, hallája, vetéje* ez munkás világbé, (a' mai bé tsak meg-rövidültt szó ebből: *belé*) mertt később az ilylyen ígék' *j* inas betűvel jövének szokásba, azért Telegdinek, Pázmánnak az effélékkel rakvák könyveik, p. o. Telegdibenn a' 3. Részbenn, 323. laponn: *adnája,* a' 22. laponn: *mondhatnája, követnéje,* a' 24. laponn: *vetnéje* 's a' t. De már ezek ki-avúlvánn, nem lehet velék élni; mivel a' mai közönséges Nyelv szokás ezeket tsak így ejti: *nyírá, nyíré,*

és a' kötő módbann: nyírná, nyírné's több efféle. Azért Révai botlik a' közönséges formába, és példába (paradigma); ezen, 's efféle ragasztékos ígékot így tévén: *adája, adnája* 's a' t. mertt már ez az ejtés meg-szünek közönséges lenni, valamint ez is adaa, adnaa, és adáva, adnáva, azértt ezt tsak jegyzésbenn illik elé hoznia a' Grammatikusnak. Mivel a' Magyar szereti a' rövidítést, azértt ezen hosszabb ejtések helyett: *nyíráa, nyírée, nyíráva, nyírève, nyírája, nyírėje* ezt a' rövidebbet hozá bé a' közönséges Nyelv szokás: — *nyírá, nyírée*, melyly hosszú a' bann, és é benn az *a* és *e* Ragaszték foglaltatik, és össze olvad a' ragasztékatlan *nyíra, nyíre* végső *a, e* betűjével, valamint ez helyett: a' Rábtza, és Bakony melléki szó helyett: *övé, vagy övéje*, már egyébűtt *övé* mondatik, noha *adája, vetéje, adnája, vetnéje* olyly regulás ragasztékos szó, mint ezen névszók: *tsirája, katonája, főzőnéje* 's a' t. És légyen elég a' múltt üdö' 3-dik személyjéről. A' 2-dik személy meg-készül a' 3-dik ragasztékatlanhoz *ad, ed*, az 1-ső pedig *am, em* járúlvann, ekképenn: *nyírad, nyíred, nyíram, nyírem*, mintha lenne *nyíra-ad, nyíre-ed, nyíra-am, nyíre-em*. — d.) A' múlttabb üdö' a' ragasztékatlan' múlttjának 3-dik személyjéből leszen, hozzája jövénn rend szerént az *a-ad-am*, és *e-ed-em* Ragasztékok, p. o. *nyírtt*-ből leszen *nyírta, nyírtad, nyírttam, nyírte, nyírtted, nyírta-em*. Ha a' ragasztékatlan 3-dik személy-

benn a' *tt* előtt mással hangzó *vagyon*, p. o. *üt-ött*, az az szerént inarad-el a' Ragasztékokkal, valamint a' 2-dik, és 1-ső ragasztékatlan személybenn, p. o. *üttte*, *üttted*, *üttem*, ez helyett: *ütötte*, *ütötted*, *ütöttem*, *vette*, *vetted*, *vettem*, *vet* ígéből, ez helyett: *vetette*, *vetetted*, *vetettem*, a' mint szokták mondani a' Hegy alján, hogy különbözzön ettől: *vette*, *vetted*, *vettem*, melyly veszen (emit, accipit) ígéből veszi eredetét, így *hagyott*-ból léssen: — *hagyta*, *hagyttad*, *hagyttam* 's a' t.

2.) A' *Meg-hagyó Mód*ról. A' Ragasztékatlan *Meg-hagyó* 2-dik személyhez a' Ragasztékot a' 3-dik személybenn *j* inas betűvel ragasztjuk, p. o. ezen ragasztékatlansból: *nytr*, léssen *nytrj-ja*, *nytrj-je*; mivel *nyirja* azt teszi: *radit*, azért különbösgnek okáértt a' *meg-hagyó*bann a' Ragasztékot *j* inas betűvel kell tenni hozzája így *nytrjja* (*radat ipsum*) így *adja* det illud, meritt adj (dat illud) *huzzja* (trahat illud), meritt húz a (trahit illud), *áldja* (benedicat illi,) *áldja* (benedicit illi) 's a' t. Meritt ha a' Jelentő *Mód*' jelenvaló üdejében a' vastag hangú ígékben az a' Ragaszték-hoz azért járúl a' *j* inas betű, hogy a' ragasztékatlan múltt üdejétől különbözzön, p. o. nem mondatik *ad*-ból ragasztékosann *ada*, hanem *adja*, mivelhogy *ada* 3-dik ragasztékatlan múltt személy, — 's anynyit jelent: *dedit aliquid*. hát miérett ne lehetne a' *Meg-hagyó Mód*bann-is a' vastag hangúakhoz a' Ragasztékot különbb-

ség' okáértt inas betűvel rendelni? A' 2-dik személybenn a' Ragasztékatlan íg'e meghagyójának 2-dik személyjéhez *j* nélkül járúl *ad, ed* Ragaszték, p. o. nyírjad, nyírjed; mertt itt nintsen szükség az inas betűvel különbséget tenni. (Lászd alább ezen Jegyzetbenn B. III. e.) szám betűt).

3.) A' *Kötő Módról*. A' Kötő módi múltt üdö a' ragasztékatlan múlttnak 3-dik személyjéből ered rendesen, hozzája jövővén a' Ragasztékok, p. o. *nyírna, nyírne* ígékhez úgy jö a' Ragaszték, mint feljebb a' Jelentő Módbann a' *nyíra, nyíre* ígékhez, p. o. *nyírná, nyírné* (ez helyett: — *nyírna-a, nyírne-e, hajdann nyírnáa, nyírnée, vagy nyírnáva, nyírnéve, vagy nyírnája, nyírnéje*.) A' *jövendő üdöbenn* a' ragasztékatlan *jövendőjének* 3-dik személyjéhez rendesen járúlnak a' Ragasztékok, p. o. *nyírand-ja, nyírand-od, nyírand-om, nyírend-i, nyírend-ed, nyírendem*.

4.) A' *Határozatlan Módról*. A' ragasztékatlan határozójához a' 3-dik személybeli Ragaszték *a, e* rendesen járúl, p. o. *nyírni-a, nyírni-e*. A' 2-dik személybenn *ad, ed* Ragaszték miatt a' határozatlan íg'e *ni* végezetéből az *i* el-enyészik, 's lészen: *nyírn-ad, nyírn-ed*, nem *nyírniad, nyírni-ed*. — Az első személybeli *am, em* hasonló képen járúl hozzája, 's lészen: *nyírn-am, nyírn-em*, nem pedig *nyírni-am, nyírni-em*. Észre kell venni, hogy Erdélybenn ezen módbann a' Ragaszték ugyan *am, ad*; de Magyar Országbann *am, od*,

p. o. Erdélybenn *irnam, irnad, irnatok, irniak* (Sz. Páli Grammatika pag. 172.) Magyar Országban pedig *írnóm, írnod, írnotok, írniok* (Debretzeni Gram. p. 107.)

5.) A' *Közép ígék*-is fel-vehetik a' ragasztékokat, tsak a' szenvedő íge nem, mivel minden ragasztékos íge tselekvő, úgy, hogy még a' szenvedő, vagy inkább ikés közép íge-is fel-akarván venni a' Ragasztékot, annak tselekvővé kelletik válnia, p. o. *aluszik*-ből előbb leszén *alusz, aluva, alunna* 's a' t, azután járúlhatnak hozzája a' Ragasztékok ez képen: *az éjt által alusz-ja, aluvá, alunná* 's a' t. Így tselekedikből előbb leszén tselekvő, vagy működő íge: *tseleked, ebből tselekede, tselekedj, tselekedne* 's a' t. ebből ragasztékos: *tselekedj, tselekedé, tselekedje, tselekedné.*

B. A' *Többes Számról.* Meg-mondottam (a' 4-dik Rész, II, Tag, I. Fejezetbenn (*én, te, ő hajlításáról 2-szor Ragasztékosann a' 4-dik Jegyzetben b.*) alatt) hogy az ígékben a' többes számbann ezen Ragasztékok: — *ük, ctek, ek* járúlnak a' vékony hangonn; vastag hangonn pedig: *ut, atok, ak.* Ezt most bővebbenn kell meg-magyarázni. Kezdjük

I.) A' 3-dik Személyről, a.) Minden időbenn az egygyes Ragasztékos 3-dik személyhez járúlnak az említett többes Ragasztékok *) p. o. *nyirja, és nyíri* ígék-

*) Valamint a nevekben a' 3-dik egygyes Ragaszték meg-marad a' többes számbann.

ből többes 3-dik személy lészen *ak, ek* ragasztékkal: *nyírjá-k, nyíri-k*, mint ha lenne *nyírja-ak*, a'hol a' kettős *aa* egygy *á-t* tészen, *nyíri*-ből nem lészen *nyírick*, hanem rövidebbenn *nyírik*. De meg-vallom: rendesebb lenne *nyírick*, *nyíri*-ből, mint a' határozatlan módbann *nyírni*-ből lészen *nyírniek*, nem *nyírnik*. b.) A' múltt üdöbenn az egygyes 3-dik személy vala: *nyírá, nyíré*, ezekből többes 3-dik személy lészen: — *nyírák, nyírék*, ez helyett: *nyíráak, nyíré-*

---

bann, p. o. *pap*-ból lészen egygyes ragasztékos *papja*. — Ebből többes számú ragasztékos így lészen: *papja-im papja-id, papja-i, papja-ink, papja-itok, papja-ik*. Így *őse, őseim, őseid, ősei, őseink, őseitek, őseik*. — Nem jó lenne pedig: *papim, papid, papi, papitok, papink, papik*, valamint nem jó: *napim, napid, napi, napink, napitok, napik*, ez helyett: *napjaim, napjaid, napjai, napjaink, napjaitok, napjaik*. Ha hosszú a' szó meg-rövidíthetni a' régiek-ként imígy: *almáji, Tanítványji, Tanítványjitok*, ez helyett: *almájai, tanítványjai, tanítványjaitok*. Az ilylyen rövidítésbenn a' *f* inas betűje a' Ragasztéknak el ne hagyassék, melyly inas betű (a' Ragaszték helytartója) *f* nélkül így írni: *tanítványi*, nem helyes; mivel ez anynyit tészen, mint: *discipularis*, nem helyes *emberi* ez helyett: *emberei*, mertt *emberi* *humanus*, p. o. *emberi okosság*.

ek, vagy nyírájak, nyíréjek a' régi szólás ként, valamint szintte ezen ragasztékatlan névből: *alma*, ragasztékos lészen: *almája*, *almájak* ebből: *elme*: *elméje*, *elméjek*. Ezek a' hajdaniak: *nyíráak*, *nyíréek*, *nyírájak*, *nyíréjek*, ama' *nyíráa*, *nyíréce*, *nyírája*, *nyíréje* 3-dik egygyesből lönek, melyly már ki-méne a' módiból. Ezeket én így írom. *Apostrofussal*: *nyírák*, *nyírék* a' zür zavar el-kerülése végett: mertt sok vastag hangú ilylyen íge össze keverednék a' név szókkal, egygyeddül az írásbann az *Apostrofus*, vagy ki-hagyó-jel különböz-tetheti-meg azokat a' név szóktól, — és egygyeszer 's mind az *ak*, *ek* Ragasztéknak a' *k* előtt *a*, *e* ki-hagyását-is jelenti, mivel *nyírák*, *nyírék* ez helyett állanak: *nyíráak*, *nyíréek*. Így p. o. *bírák* (possederunt illud) *bírák*, (judices,) *kapák* (arripuerunt illud) *kapák* (ligones, seu pastina) *hálák* p. o. el-hálák a' Menyasszszonyokat (sponsæ matrimonium consumavere) *hálák* (gratiæ, gratiarum actio,) *tudák* (sciverunt illud,) *tudák* (sciolus), *fonák* (nevere illud) *fonák* pars inversa 's a' t. A' vékony hangú effele ígék össze keverednének a' ragasztékatlan múlttnak első személyjével az egygyes számbann, p. o. *nyírék* (raserunt illum) *nyírék* (rasi aliquem,) *veték* (jecerunt illum,) *veték* (jeci aliquem) 's a' t. — d.) A' múlttabb üdöbenn az egygyes 3-dik személy vala: *nyírta*, *nyírte*, innét rendesen lészen 3-dik többes, *ak*, *ek* járúlvann hozzája, p. o. *nyírták*, *nyírték*, mintha

lenne: nyírta-ak, nyírte-ek, a'hol *aa* & *t*, *ee* & *t* térszen. — e) A' *Meg-hagyó*bann a' 3-dik egygyes ragasztékos vala: *nyírja*, *nyírje*. Ebből léssen *nyírják*, *nyírjék*, valamint előbb *nyírta*, *nyírte* ígéből lön: *nyírták*, *nyírték*. f.) A' *Kötő mód'* múltjának egygyes 3-dik személyje vala: *nyirná*, *nyirné*. Ebből hasonló képenn leszen többes 3-dik, mint a' *Jelentő mód'* múltjából, *nyirná'k*, *nyirné'k*, hajdann *nyirná-ak*, *nyirné-ek*, vagy *nyirnájak*, *nyirnéjek*. Így olvasjuk *Telegdibenn* 3. Rész. 27. lap. „*Sokkal különbbenn történik a' dolog annál, a' mint ők vélnéjek*“ (multo aliter evenit res; quam illi existimarent). És ugyan ott a' 27. laponn. „*A' Zsidók ingyen sem akarnáják, hogy ő rajttok országolna.*“ (Judæi nec vellent, ut súper illos regnaret.) És a' 351. laponn. „*Hogy a' kik Judeábann valnának, a' hegyekre futnának, mihelyenn látnáják el-közelgetni, a'vagy el-kezdetni Zsidó Országának veszedelmét.*“ g.) A' *jövendőnek* egygyes 3-dik személyje vala: *nyirandja*, *nyirendi*. Ebből léssen: *nyirandják*, *nyirendik* úgy, valamint a' *Jelen valóbann* *nyirja*, és *nyiri-ből* léssen: *nyírják*, *nyírik*. h.) A' *határozatlan módbann* 3-dik egygyes vala: *nyirnia*, *nyirnie*. Ebből léssen 3-dik többes: *nyirniak*, *nyirniek*, ebből: *nyirnia*, *nyirnie* a' végső *a*, *e* el-enyésvénn a' következő magábann hangzó betű miá (vocalis ante vocalem eliditur.)

II.) A' 2-dik Személyről. Az elé hozott 3-dik egygyes személyhez *atok*, *etek*

járúl, p. o. ebből: *nyirja*, léssen *nyirjátok*, ez helyett: *nyirja-atok*, ebből: *nyirá*, léssen *nyirátok* (ebből a' hajdaniból: *nyiráa* lön *nyiráátok*, ebből a' régiből *nyirája*, lön *nyirájátok*, mint ebből: *nyirja* a' jelen való üdöbenn léssen többes: *nyirjátok* — (mint egygy *nyirja-atok*, úgy *nyiráa-atok*, és *nyirája-atok*) mivel minden koronn a' 3-dik egygyes személyből léssnek a' többes személyek a'mint már meg-mondám. És ezen régi módi 2-dik többes személy helyesebb a' mai módi: *nyirátok*, *nyirétek-nél*; mertt *nyirátok*, *nyirétek* a' ragasztékatlan formábann-is hasonló képenn vágyon, és így *nyirátok*, *nyirétek* azt is teszi: *rasistis illum*, azt is *rasistis aliquem incertum*, *in determinatum*; de *nyiráátok*, *nyiréetek*, vagy hosszabbann *j* inas betűvel *nyirájátok*, *nyiréjétek* egygyedűl azt teszi: *rasistis illum determinate*. Így kell szólni a' Kötő Mód' múlttjáról-is, t. i. *nyirnátok*, *nyirnétek-ről*. Azért én nem írom ki-hagyó jel nélkül *nyirátok*, *nyirétek*, *nyirnátok*, *nyirnétek*, hanem *nyirá'tok*, *nyiré'tek* *nyirná'tok*, *nyirné'tek*. A' *Meg-hagyó* 3-dik egygyes ragasztékosból: *nyirjja*, *nyirjje*, léssen: *nyirjjátok*, *nyirjjétek*. A' *Határozatlan* módbann: *atok*, *etek* jő a' ragasztékatlan határozatlanhoz, és a' *ni* végezetből az *i* elenyészik.

III.) *Az 1-ső Személyről*. Az 1-ső személyek-is a' többes számbann az egygyes 3-dik személyből erednek, azokhoz *uk* járúlvánna a' vékony hangúakbann; *uk ped-*

ig a' vastagbann, a.) A' Jelentő mód' jelen valójának 1-ső személyéről. Nyírja ígeből leszen: *nyirjuk*, mintha lenne: *nyirjá-uk*; de *u* magábann hangzó előtt *a* magábann hangzó el-enyészik. Ezen *uk*, *ük* meg-rövidültt: *muk*, *mük-ből*; *muk*, *mük* pedig *a-muk*, *emük-ből*, mint feljebb meg-magyar-áztam, A' ragasztékatlan többes' elsőjében hajdann vala: *amuk*, *emük*, mint olvasni a' 600 esztendős rövidebbik sír beszédbenn: *Imádj-amuk ez szegény ember lelkéértt*, az az imádjunk (oremus), *Muk*, *mük-is* szokásbann vala régen, így a' 600 esztendős hosszashb sír beszédbenn elé fordúl: *vagymuk*, ez helyett: *vagyumk*; de a' ragasztékosbann mind *amuk*, *emük*, mind *muk*, *mük* meg-rövidül *ük*, *uk-ra*, azért a' 600 esztendős hosszabb sír beszédbenn olvasni: „*vimagguc uromc isten kegilmet, vimagguc szent achscin mariat, es bovdug michael archangelt, es mond angelcut, hug vimaggonoc erette*“ az az a' mai jobb írás' módja-ként: — imádjuk Urunk Isten Kegyelmet, imádjuk Szent Anszony Máriát, és boldog Mihály Arkangyalt, és mind Angyalokat, hogy imádjanak érette, az az imádkozzanak Istennek azon meghalttnak lelkéértt. Azértt rövidítették pedig *muk*, *mük-öt* a' ragasztékosbann *uk*, *ük-re*, hogy különbözzön a' ragasztékatlan-tól, p. o. hajdann *nyirmuk*, *nyirmük* vala ragasztékatlanúl, ez *nyitrunk-ra*, *nyitrünk-re* változék, ha tehát *nyírja* ígéhezz *unk*, — *nyiri-hezz ünk* járúlna ma-is, akkoron

nytrj-unk, nytrj-ünk lenne, az pedig így vagyón a ragasztékatlan *Megy-hagyónak* is a többesében; de *nyirjuk, és nyirjük* semhol nintsen a ragasztékatlan formában. Ha vékony hangú az ige, mint: *les, nyes, vés* 's t. eff. ezeknek 3-dik ragasztékos személyjök *i*-vel menvénn-ki, p. o. *lesi, nyesi, vési*; így *nyiri, a* többes szám első személyjében az *i* betű *j*-vé változik, mivel egyéb koronn-is az *i j*-vé el-szokott változni, mint, p. o. *márjás*, ez helyett: *Máriás* (Marianus) azért nem mondjuk *nyiriük, nyesiük, lesiük, vésiük, visziük, esziük, hisziük* 's t. eff. hanem *nyirjük, nyesjük, lesjük, vésjük, viszjük, eszjük, hiszjük*. Ebből nyilvánvaló, hogy helyesenn írjuk *j*-vel (nem ügyelvénn a ki-mondásra) az efféléket: *adjuk, mondjuk, értjük, ejjük* 's a t. és nem helyesenn írják: *adgyuk, mondgyuk, érttyük, ejttyük, nyessük, teszszük* 's t. eff. mertt ezen 3-dik ragasztékos személyből: *adja, mondja, érti, ejti, nyesi, teszi, erednek*. Tsak az Etimológiátlanok írják ezt más képpenn.

b.) *A* jelentő, és *Kötő mód* múltt üde-jének 1-ső személyjéről. Mivel hajdaan az egygyes 3-dik személy vala: *nytráa, nytrnáa, és nytrája, nytrnája, a* mint meg-mutatám, és mivel az egész ragasztékos hajtogatásbann a 3-dik egygyes személy megmarad a többes számbann, tsak ezek a Név-mássai járúlvann hozzája a 3-dik személybenn: *ak, ek, a* 2-dikbann *atok, etek*, az 1-sőbenn: *uk, ük*, azért a többes

1-ső személyje lenne: *nytráa-uk nytrája-uk*; de az *uk* előtt lévő *a* el-enyészik, 's marad *nytráuk*, és *nytrájuk* (mint a' Jelenő jelen valójában *nytrja* ígéből leszen: *nytrjuk*) és vékony hangonn *nytréuk*, — *nytréjük* (*nytrnéük, nytrnéjük, nytrnáuk, nytrnájuk*, a' kötő módbann.) Ezen *nyirájuk*, és *nyiréjük* 's a' t. szokásbann vala Molnár Albert údejében, a' ki írván a' leg főbb jóról, a' 303. laponn így szól. „*Hogy ha renddel, és példákkal elé akarnájuk számlálni*“ 's a' t. Lásd Révai Elab. Gram. a' 759. laponn. Ezen *nyirájuk, nyiréjük, nyirnájuk, nyirnéjük* nagyonn regulás; mertt valamint a' Meg-hagyó módbann ebből az egygyes 3-dik személyű ragasztékosból: *nytrjja*, leszen *nytrjjuk*, úgy az egygyes 3-dik *nyirája* személyből leszen: *nyirájuk*, és ebből: *nyiréje*, leszen *nyiréjük*. *) Már ma *nyiráuk-ból, nyiréük-ből, nyirnáuk-ból, nyirnéük-ből* lön *nyirók, nyirők, nyirnök, nyirnök*; mivel a' Magyarnek szokása az *au-t ó-nak, az eu-t ő-nek* mondani (III. Rész 3-dik Szabás a' 13-dik szám alatt.) *Telegdi Miklós'* idétte, (valamint ma *nyirnáuk* helyett *nyirnök-ot, nyirnéük* helyett *nyirnök-et* mondunk, úgy *nyirnájuk*; és *nyirnéjük* helyett:) — *nyirnójok, és nyirnőjök* mondaték; a' mint olvasjuk *Telegdi III.*

---

*) Gánts Kardos Adorjánbann: *Versegi motskolódásai* 80. laponn: *engedne-ük*, ez helyett: *engednéük*; mertt *engednéük* hajdann ebből lön: *engednéé-ük*.

Rész 451. lapján: *miértt ne áldanójok, és ne magasztalnójok azt, kit az Angyal áldottnak munda.* Es alább az 526. laponn: *hogy a' Szűznek (i. i. Máriának) innepet hátra vétőjök 's a' t.* Tehát már ma sem nyíráuk, nyírnauk, nyírénk, nyírnénk, sem nyírójok, nyírnojok, nyírójok, nyírnojok nintsen közönséges Nyelv szokásbann, hanem csak *nyirók, nyírnök, és nyírók, nyírnök,* és evvel többnyire így éle a' tisztelletes régiség, ma-is így vagon szokásbann egész Erdély Országbann, és így vagon a' közönséges Nyelv szokásbann, melyly áll (a'mint már nem egygyszer mondám a' Magyar tudósok, és tudós Magyarok' egygyet értésében; — mertt a' Magyar Nyelv-tanítók, és Magyar Nyelv-tudósók köz akarattal *Erdösi* első Grammatikusunktól fogva, utólsó *Révai* iglan a' ragasztékos ígébenn *ók, ök, nők, nők* végezetel élnek, úgy él avval ama' *Magyar Tzitzero Pázmány Péter,* úgy *Káldi György,* és minden hítes, nevezetes Magyar író, a' mint azokból számtalan példát hoz-elé *Révai* Elab. Gram. 759. laptól fogva a' 766-ikig. A' kik pedig az *auktoritást* bé nem veszik, azoknak *Révai* ezen helyes élést meg-bizonyítja a' 762. laponn *Etimológiai bizonyítással-is;* mertt az egész ragasztékos formábann (tekints a' ragasztékos íge tükör képére) semhol *nk* végezet élé nem fordul, így nem mondjuk a' múlttabb üdőben; *azt meg-értettünk, azt a' lovat vettünk, az Istent áldottunk,* hanem

értettük, vettük, áldottuk, noha a' múlttabb-
nak egygyes 1-ső ragasztékossa nem kül-
önböz a' ragasztékatlantól, p. o. *nyírttam,*
nyírttem azt, vagy valamit; de a' többes
elsője különböz. Tehát a' múltt időbenn
sem lehet *nk* végezetet tenni a' többes
számba, 's nem mondhatni: *már ezt a' ju-*
hot meg-nyíránk, ha ezt a' juhót meg-nyír-
nánk; mertt nyíránk, és nyíránk ragaszté-
katlan, — (tekints a' ragasztékatlan ígē-
tükrö képeré,) különböznie kell pedig
a' ragasztékos formának a' ragasztékatlan-
tól. Azértt így szólani: *mük ezt a' juhót*
meg-nyíránk, vagy meg-nyíránk, vagy meg-
nyíránk, vagy meg-nyíránk, szakasztott
olyly képtelen szólás, mint ez lenne: *mük*
ezt a' juhót meg-nyírunk, meg-nyírunk, (ra-
dimus,) ez helyett: *meg-nyírjuk, meg-nyír-*
jük; mertt valamint *nyírunk, nyírunk* rag-
asztékatlan, úgy *nyíránk, nyíránk, nyír-*
énk, nyíránk ragasztékatlan, és a' rag-
asztékos ígēbenn a' többes első személy
mindég *ük, uk,* a' ragasztékatlanbann ped-
ig *ünk, unk* végezetű Debr. Gram. 87. lap.
Ambár a' Nyelv tudósok, és egész Erdély
ök, ök, nők, nők végezettel él a' ragaszté-
ékos ígē ezen üdejében; de még is Magyar-
Országbann ma evvel nem élnek, ha-
nem tsak így szólnak: *ezt a' juhót meg-*
nyíránk, vagy ha ezt a' juhót meg-nyíránk,
ha azt tudánk 's t. eff. Erről így ír Pápai
Sámuel Magyar Literatúrájabann a' müt-
ató formáról okoskodvänn. „A' múltt idő-
nek ezen többes első személyjét: *adánk,*

Kérnek 's t. eff. a' régi íróknál többnyire így találjuk: *adók*, *kerők*, a' mint az Erdélyiek ma-is mondják, szint' úgy az óhajto módbann-is. (érti a' kötő módot) *adnók*, *kérnök* 's t. eff. sőt ezt a' régi íróknál így-is olvasjuk: *adnójok*, *kérnőjök*, 's t. eff. De az efféléket a' Magyar Országi közönségesebb Nyelv szokás már úgy el-avította, hogy mindenütt csak úgy halljuk ezeket a' *mútató formábann-is*, mint az *egyesbenn* (egyenes formának nevezi a' ragasztékatlant, mútatónak a' ragasztékost *) *adánk*, *adnánk* 's t. eff. Azért ha bár amavval tetszik-is némelylyeknek élni, a' régiék', 's a' mostani Erdélyiek' szokása szerint; de emezt, mint a' Magyar Országi

---

*) Az én ítéletem ként a' ragasztékos formát nem helyesénn nevezi Pápai Sámuel *mútató formának magyarúl*, sem azt Révai *determinata formának Diákúl*; — mertt nem mindenütt élünk ragasztékos ígével, a' hol az ige tselekedetét meghatározjuk (determináljuk) és reá mutatunk, p. o. hol kell jobban mutatni, és meghatározni a' tselekedetet, mint így szólván: — *Te engem nyírsz*, *Ő engem*, *vagy téged nyír*, ez úgy *determináltt*, mint mikor mondom: *Én őt nyírom*, 's még is amaz ragasztékatlan ígével fejeztetik ki, emez pedig ragasztékossal. — Jobb tehát a' *mútató formát* a' Debretz. Grammatikával. a' 88. laponn *ragasztékosnak* hini Diákúl: *forma Suffixata*.

Nyelv

Nyelv szokásnak közönségesenn uralkodó szó-ejtését sem mondhatjuk épenn hibának, mint hogy ha hiba volna em- ez, azt egygyedül a közönséges Nyelv szokás, és nem más mondhatná hibának.“

En épenn a közönséges Nyelv szokással mondom ezt hibának; mertt a közönséges Nyelv szokást a tudós Magyarok, és a Magyar Nyelvről okoskodva tanítók egygyet értése teszi. Már pedig az első tudós magyar Grammatikusunktól Erdősizöl kezdve az utolsó Révaiig kiki a ragasztékos formábann a Jelentő módnak ezen múlttjábann *ók, ök,* a kötött, vagy foglaló Mód múlttjábann pedig, mélyly evvel egygy fajtta, *nók, nők* végezetet tétet a többes első személybe. — Ennél fogva a Magyar Országi ebbéli szokást hibának mondja a Debretzeni Grammatika is a 92-dik laponn azt írvánn: „Nem tagadhatni, hogy ámbár hozzá szokttunk az effélékhez: olvasánk a könyvet 's t. eff. de ez szintt olylyan hibás mintha így szólanánk: olvastunk a könyvet.“ De valaki tudakolhatná: valljon hogy jöhetett bé Magyar Országba ezen majd nem közönséges hiba? Erre én azt felelem; hogy majd nem közönséges hiba ez is így szólaní: — *magam háza, magam lova, magam szája vallása;* még is Magyar Országbaan ezen hiba elhatalmazék; de Erdélybent nem úgy hogy Erdélybent olyly rútt azt mondani *magam lova,* mint én lova. Ha ez a hiba országos lehet, miértt nem amaz is? Ha közönség-

éssé lehetett az efféle rossz szó: *pálinka, petsenye, mészáros, (lanio) 'st. eff. miértt nem ez ilyen-is: olvasánk a' könyvet?* — Ezen hibának bé tsúszása, az én ítéletem-ként, így is történheték: mivel-hogy mind a' két számbann az ígék olyly formánu veszik-fel a' Ragasztékokat, valamint a' Név-szók; üdö jártával inkább zavartat-vánn Magyar Országban a' Magyar Nyelv, mint sem Erdélyben, valamint p. o. ezen nevet *alma* így ejtjük ragasztékosann: *almánk, almátok, almájak* (pomum nostrum, vestrum, suum v. illorum) úgy hasonló-képenn ragasztékos ígének tetüvék (apparuít) ez ilyen íge-is *olvasánk* ezen szólás-bann: — *olvasánk, olvasátok, olvasajak ez könyvet* (mertt a' régi módi szerént mond-atek: *olvasajak*, mai módi ként meg-rövid-ítve *olvasák*, a' mint feljebb meg-vagyon mondva.) Annál is inkább *olvasánk* rag-asztékosnak tetszheték, mivel ezen mond-ásbann: *olvasám ez könyvet, olvasám íge* valóságos ragasztékos jó íge, innét jónak tetszheték ilyen többes ragasztékos formálni: *olvasánk ez könyvet*, melyly a' ki-mondásbann így zeng: *olvasánk ez könyvet*, valamint ebből: *almám* (pomum meum unum, unius possessoris) jó ilyen hajlít-ást tenni: *almánk* (ez régi helyett: *almá-muk* (nostrum pomum, plurium possessorum una res possessa) melyly a' beszéd-benn így hangzik: *almánk*. De észre kel-lene venni, hogy *almánk* vagy *almánk* nem hasonló ehhez: *olvasánk*, a' vagy *olvasánk*,

mertt *olvasánk* többes számbann *vagyon*,
almánk pedig egygyes számú dolog. Nékem
 sem az efféle íge hajlítás: *nyirók*, *nyir-
 ök*, sem *nyirnök*, *nyirnök* a' ragasztékos
 formábann nem leg-jobbann tetszik; jobb-
 ann tetszenék, ha a' régi mód szerént len-
 ne: *nyiráuk*, *nyiréuk*, *nyirnáuk*, *nyirnéuk*,
 vagy inas betűvel *nyirájuk*, *nyiréjük*, *nyirná-
 juk*, *nyirnéjük*, mivel ez regulás, ez pedig:
nyirók, *nyirök*, *nyirnök*, *nyirnök*, Palótzos;
 mertt a' Palótzok az *a* betűt *ó*-ra, az *e* betűt
ö-re szoktták változtatni, p. o. *ők* az *almát*
ómának, a' szalmát *szómá*-nak, a' baltát *bó-
 tá*-nak, a' viselttet *visött*-nek mondják, ez
 helyett: *el-megyek*, így szólanak: *ömegyek*,
 Apát falvát, *Apát fővának* híják, azt akar-
 vánn mondani a' Palótz: jó regvelt kíván-
 ok, így szól: *jó regvöt* kívánok, ha azt
 akarja mondani: *alszom*, így szól: *ószom*
 's t. eff. Nékem hasonlónak látszik ezt:
nyiráuk így mondani: *nyirók*, ezt *nyiréuk*
 így mondani: *nyirök*, ezt pedig *nyirnáuk*,
 így ejteni: *nyirnök*, ezt: *nyirnéuk*, ekkép-
 enn tenni-ki: *nyirnök*, mertt valamint az
almábann az *a* betűt *ó*-vá változtatja a' Pal-
 ótz, az *l* betűt el-hagyvánn, úgy *el* szó
 tagokbann az *e* betűt *ö*-vé változtatja, —
 mellette az *l* betűt restségből el-hagyvánn
 a' két mással hangzó betűk közöl, p. o. a'
 köz nép így szól: *bót*, *bótsú*, *tódúl*, *Hód-
 világ*, *pótol*, *kúts* 's a' t. ezek helyett: *bolt*,
boltsú, *toldúl*, *Holdvilág*, *poltol*, *kults*. Az
 utánn mivel az egész formábann a' többes
 1-ső személy *uk*, *ük* végezetű, az *Analógia*

kívánja, hogy a' múltt üdöé-is *ük, uk* légya-
en, ne pedig *ók, ök*. Annak okáértt, ha a'
közönséges Nyelv szokásnak úgy tetszen-
ék, én tanáts lennék benne, hogy se a'
Magyar Országi ragasztékatlan, se az Ér-
délyi Palótzos, és az Analógiával-is el-
lenkező ige ejtést meg-erősíteni ne mélt-
óztatnék, hanem a' régi regulás, és rendes:
nyiráuk, nyiréük, nyirnáuk, nyirnéük, vagy
nyirájuk, nyiréjük, nyirnájuk, nyirnéjük for-
ma ejtést újj életre hozni; annál-is inkább,
mivel *nyirók, nyirők*, és több efféle ejtés
zavarodást okoz; mertt ezek a' Részeszül-
őknek többes számú első ejtések, 's any-
nyit tésznek, mint: *radentes*. De míglen
a' közönséges Nyelv szokás ezt bé nem
vejendi, az *ók, ök, nők, nők* mellett tartoz-
unk maradni, mertt a' közönséges Nyelv
szokás fő-bíró a' Beszédbenn, és *Analogia*
cedit usui. — Ez légyen elég a' Jelentő,
és Kötő Mód' múltt üdejének többes első
személyjéről.

d) A' Jelentő múlttabb' többes első
személyje az egygyes 3-dikból readesenn
ered, t. i. *nyirtta* ígéből léssen *nyirttuk*,
nyirtte ígéből *nyirtt-ük*, ez helyett *nyirtta-*
uk, nyirtte-ük, hol itt a' *nyirtta*, és *nyirtte*
végső *a, e* betűje el-enyészik a' következő
uk, uk magábann hangzója miatt.

e.) A' Meg-hagyó Módbann a' többes
1-ső személy szintt' úgy az egygyes 3-dik
személyjétől származik, p. o. *nyirj-ja*. —
Ebből léssen *uk*, hozzája jövénn: *nyirj-uk*
ez helyett: *nyirjja-uk*, a'hol az *a* betű el-

enyészik, már a' több izronbann meg-mond, ott okból. Ezt még eddig nem írták a' tudósok két *j*-vel tudomra; de én különbség okáértt kezdem így írni; mertt *nyirj* ragasztékatlanból származik: *nyirjja* (radit illum) a' ragasztékos meg-hagyó személyje. Valamint a' Jelentő Mód' jelenvalójábann *j* inas betűvel járúl az *a* ragaszték a' ragasztékatlan gyökérhez, úgy a' Meg-hagyó Módbann, is illik, hogy inassával jöjön, ne pedig *j* nélkül inastalanúl; annál inkább, hogy ha *j* inas, és hajdú nélkül jöne elé, nem lenne meg-hagyó hatalma, ereje, és tehetsége, hanem csak jelentő ereje, p. o. *nyirja* csak anynyit tenné: *radit illum*; de *nyirjja* anynyit téssen: *radat illum*, *nyirják* radant illum, *nyirjjátok*: *radite illum*, *nyirjuk*, *radimus illum*, *nyirjjuk*; *radamus illum*. f.) A' *Kötő Módról*. Ezen módnak *múltjáról* már szólék feljebb. Ezen mód' *jövendőjéről* csak azt kell tartani, a' mit a' Jelentő Mód' jelenvalójáról, az az hasonló képenn léssen a' többes 1-ső személyje, p. o. az egygyes 3-dik személy vala: — *nyirandja*, *nyirendi*. Ebből többes léssen: *nyirandj-uk*, *nyirendj-ük*, mintha lenne: *nyirandja-uk*, *nyirendi-ük*, amott az *uk* előtt az *a* betű el-enyészik, itt az *ük* előtt az *i* betű *j* betűvé változik.

g.) A' *Határozatlan Módbann* a' többes első személy hasonló képenn az egygyes 3-dik személyből származik *unk*, *ünk* végzetten, p. o. ebből *nyirnia*, *nyirnie* léssen;

nyirn-unk, nyirn-ünk, mintha lenne *nyirni-unk, nyirniünk*, az *unk, ünk* előtt az *i* elenyészvénn, mint a' név szókbann-is nem mondjuk, p. o. Kassaiunk, hanem Kassaink, nem Révaiunk, hanem Révaink (noster Kassai, noster Révai.)

II. F E J E Z E T.

A' rendetlen hajtogatású igék' hajltásáról.

Meg-mondám (a' IV. Résznek III. Tagjában az 1. §. benn D. betű' 8-dik szám alatt) hogy vagynak olyan igék-is, melylyeket ezen közönséges rend szabások szerént nem hajtogatunk, 's ezeket a' Debretz. Grammatikával a' 121. laponn, *rendetlen hajtogatású igéknek* nevezem. — Ezek vagy 1.) ragasztékatlan tselekvő formájúak, vagy 2.) ragasztékatlan szenvedő formájúak, vagy 3.) ragasztékosok. Szóljunk rendre mindenikről.

A. *A' ragasztékatlan tselekvő formájú rendetlen igékről.*

Ragasztékatlan tselekvő formájú rendetlen kilentz ígénk vagyon, melylyeknek gyök-erökhöz vastag hangonn *szon*; vékony hangonn pedig *szen* szokott toldatni; sőt kettőnek közülök *gyon*, — *gyen* járúl gyök-erökhöz a' *szon, szen* helyett. Ez

pedig ezen 9 ige: *vagyon, megyen, iszon, eszen, leszen, teszen, veszen, hiszen, viszen*, melylyeknek gyök-ereik: *va, me, i, e, le, te, ve, hi, vi*. Ezen ígékét emlékezetnek okáértt ez versbe foglalám:

*Ennie, meg-vinni, lenni, és te, ve, mégy,
va, i, hinni.*

Ezekhez, de tsak a' Jelentő mód' jelenvalójábann, járúl *vonszon*. És ide tartoznak a' magábann hangzó betűnn végződő ígék-is, minemű: *hl, nyt, rt, st, szt, vt, ró, ó, (cavet) fú, fõ, jõ, lõ, nõ, nyõ, szõ*, melylyeket ez versbe foglalhatni:

*Hl, nyt, st, szt, vt, ró, ó, fú, fõ, meg-jõve
lõ, nõ.*

Nyõ, szõ. Mertt ezek-is a' Jelentő mód' jelenvaló egygyes 3-dik személyjébenn, és ezen módnak múlttjábann kevés rendetlenséget tapasztalnak, a' mint a' példa meg-mutatja: 1-ször a' *gyon, gyen* végezettü: *vagyon, megyen*, 2-szor a' többi *szon, szen* végezettü, 3-szor a' magábann hangzó végezetűek-ről szóljunk.

(Lásss az ide tartozó VIII-dik, IX-dik, X-dik, és XI-dik T á b l á t.)

**B. A' ragasztékatlan szenvedő formájú,
vagy szikes rendetlen Ígéről.**

Ezen szikes rendetlen ígék két félek; mertt vagy 1.) a' gyök-ér ígéhez, közetlen, és minden egyéb betű közbe vetése nélkül járúl a' szik, p. o. lát-hozz látszik, tet-hezz tetszik, ismér-hezz ismérszik. Vagy 2.) a' gyök-érhez szik a' vastag hangúakbann o, u, a' vékony hangúakbann ü, vagy j, közbe vetésével járúl, ilylyen p. o. nyug-o-szik, al-u-szik, harag-u-szik, tet-ü-szik, fek-ü-szik, eszik. Az 1-ső félekbenn szik végezotnek sz betűje minden módbann, időbenn, számbann és személybenn megmarad, ki-vévén a' meg-hagyó módot; de a' 2-dik félekbenn nem, a' mint láthatni a' XII-dik, XIII-dik, és XIV-dik Táblánn lévő példákból.

Jegyzet. Ezek helyett: aluszik, fekszik, nyugoszik, haragoszik, tetüszik, mondjuk 1.) ezeket-is: alszik, fekszik, nyugszik, haragszik, tetszik, de akkoronn így hajólnak; *alvék, fekvék, nyugvék, haragvék; tetszikből pedig lésson: tetszék, nem tetvék, a' mint feljebb meg vagyon mondva Sz. Páli Gram. pag. 102. 2.)* Ezek helyett: aluszik, vagy alszik, nyugoszik, v. nyugszik, haragoszik, vagy haragszik 's a' t. mondjuk ezeket is: *aludik, feküdik, nyugodik, haragud-*

ik 's a' t. De ezek már, nem rendetlen, hanem rendes hajtogatásúak, azért ezek így hajúlnak: *aludek, aludál, aludám, aludst, aludttál, aludttam, aludját, aludjék, aludnek, aludnak, aludnam, aludandik, aludandol, aludandom, aludni.* 3.) Ezek: *aluvék, feküvék, nyugovék, ha:aguvék, tetüvék, vajuvék* 's a' t. már ma keves divatbann vagynak, 's kár, hogy ki,indúlnak a' módiból, a' régieknél gyakorlatosak, így p. o. *István el-aluvék az úrbann.* Káldi Apostolok' tselkedetei' könyvebenn VII. 60. *Haraguvék.* Káldi Sz. Máté XXII. 7. *) *vajuvék.* Tellegdi. III. Rész. 365. lap. *Tetüvék.* Erdősi Újj Testamentomábann Sz. János I. Lev. IV. 9. *Ebben tetüvék-meg Istennek mü hozzánk való szerelme* (In hoc apparuit charitas Dei in nobis.) — És Komjátibann az Ajánláshann (Dedicatio.) *Énnékem nem tetüvék, hogy jól magyarázták volna* (mihi non videbatur Hungarice bene redditum esse.) *Tetüvének* helyett a' régiek mondották meg-rövidítve; *tetünek*, a' mint példa vagy on ama' régi tréfás dalbann: *Az tetümbenn el-fel-tetünek* (in apparitione apparuerunt,) valamint *feküvének* helyett mondották: *fekünek*, vagy *fekünek*. Révai Elab. Gram. pag. 875. 4.) Ezek: *alunnék, alunni* 's a' t. ezek helyett mondanak: *alusznék, aluszni*, valamint feljebb a' szon, szon végzetű rendetlen ígéből: — *leszen, teszen*

---

*) És a' 600 esztendő sír beszéd. Haraguvék Isten.

's a' t-ből mondjuk: lenne, tenne, lennél, tennél, lennék, tennék, lenni, tenni, ezek helyett: lesznek, tesznek, teszni, leszni 's a' t. a' mint már meg-magyarázám. 5.) Hasonlóképpen hajtogattnak a' *kaszik*, *keszik* végezetű ígék-is, mint gyan-*akszik*, *veszekszik*, *tselekszik*, 's a' t. De ezek helyett: *gyanakodik*, *veszekedik*, *tselekedik* rendszer hajtogatású. Ezen végső három ígében *kodik*, *kedik* formáló helyett: *kaszik*, *keszik* vagy; de *ak*, *ek* fonákul fordítva p. o. *tselekszik* helyett.

D. A' ragasztékos rendetlen Ígék-ről.

A' meg-magyarázott mind tselekvő, mind szenvedő formájú rendetlen ígék fel-vehetik a' Ragasztékot 1.) a' *gyon*, *gyen* végezetűek: *vagyon*, és *megyen* már nem veszik ma fel a' Ragasztékot, 's nem mondjuk: *vagyja*, *vagyod*, *vagyom*, *sem megyi*, *megyed*, *megyem*, de hajdani *megyem* mondaték, mert a' régi Bibliai fordításbann olvasjuk: *Ez életet erősen által megyem* (fortiter hanc vitam transibo, Cod. MS. Transl. Bibl. 2. Machab. VI. 27. 2.) A' *szon*, *szen* végezetű ígék ragasztékosok lehetnek, *leszen* ígénn kívül, így: *iszja*, *vonszja*, *) *eszi*, *teszi*, *veszi*, *hiszi*, *viszi*.

*) *Vonszák* Ahmet Könyvébenn, 38, 39. lap. a' jót meg-vonszja pag. 126.

3.) A' magábann hangzónn végződők-is fel-veszik a' Ragasztékot, jö ígétől meg-válva, ez képen: híja, nyíja, síja, szíja, víja, rója, ója, fúja, fővi (ki-fővi magát) növi, lövi, nyövi, szövi, 4.) A' szik vég-zetűek közül: *Látszik, tetszik, ismértzik, elégszik, öregszik, hidegszik, melegsik, fek-etszik, betegszik, gyanakszik, haragszik, tetűszik, petyhűszik, vérhűszik* nem szokott ragasztékos lenni; de ezek: *aluszik, fekszik, nyugoszik, vajuszik, eskűszik, alkuszik, eszik, iszik, veszekszik, tselekszik,* fel-vehetik a' Ragasztékot ez képen: *ki aluszja magát, a' verést meg-fekszí, ki nyugoszja magát, ki-vajuszja magát, el-eskűszí mondását, meg-alkuszja a' marhát, eszi a' kenyeret, iszja a' bort, ki-veszekszí magát, meg-tselekszi a' mit ígértt, Mind ezeket rövidségnek okáértt egygy példába fűzve adom elé,*

a.) J e l e n t ő M ó d,

1.) *Jelenvaló üdö,*

Egygyes.

3 Szem, Eszi, teszi, veszi, hiszi, viszi, fekszi, eskűszí, veszekszí, tselekszi. Iszja, aluszja, nyugoszja, vajuszja, alkuszja, (melylyek a' ki-mondásbann így hangzanak: *iszsza, aluszsza 's a't.*)

2. *Szem.* Eszed, teszed, veszed, hiszed, viszed, fekszed, esküszöd, veszekszed, tselekszed. Iszod, aluszod, nyugszod, vajuszod, alkuszod.

1. *Szem.* Eszem, teszem, veszem, hiszem, viszem, fekszem, esküszöm, veszekszem, tselekszem. — Iszom, aluszom, nyugszom, vajuszom, alkuszom.

Többses.

3. *Szem.* Eszik, teszik. Iszják, aluszják 's a' t.

2. *Szem.* Eszitek 's a' t,

1. *Szem.* Eszjük, iszjuk, ez helyett: esziük 's a' t.

2.) *Alig múltt üdö.*

Eszi vala 's a' t.

3.) *Múltt üdö.*

Egyges.

3. *Szem.* Évé, tévé, vévé, hívé, vívé, fekvé, esküvé, veszekvé, tselekvé. Ivá, aluvá, nyugová, vajuvá, alkuvá.

2. *Szem.* Évéd, vagy *öd*, tévéd vagy *töd*, vévéd vagy *vöd*, hívéd vagy *hüd*, vívéd, vagy *üüd*, fekvék 's a' t.

1. *Szem.* Évém vagy *öm*, tévém vagy *töm*, vévém v. *vöm*, hívém vagy *hüm*, vívém, v. *vüm*, fekvém 's a' t,

Többses.

3. *Szem.* Évék, tévék, vévék, hívék, vívék, fekvék, esküvék, veszekvék, tselekvék. Ivák, aluvák, nyugovák, vajuvák, alkuvák.

2. *Szem.* Évetek vagy ötök, tevétek vagy tötök 's a' t.

1. *Szem.* Évök, tévök, vénök, hívök, vívök, fekvök, esküvök, veszekvök, tselekvök. Ivók, aluvók, nyugvók, vajuvók, alkuvók.

4.) *Múlttabb üdö.*

Egygyes.

3. *Szem.* Ette, tette 's a' t.

2. *Szem.* Etted 's a' t.

1. *Szem.* Ettém, ittám 's a' t.

Többses.

3. *Szem.* Ették, itták 's a' t.

2. *Szem.* Ettétek, ittátok 's a' t.

1. *Szem.* Ettük, ittuk 's a' t.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

Ette valá 's a' t.

6.) *Jövendö üdö.*

Először egygy a' jelen valóval.

Másodsor: Enni fogja 's a' t.

b.) Meg-hagyó Mód.

Egygyes.

3. *Szem.* Egye, tegye, vegye, hígye, vigye, fekügye, eskügye, veszekegye, tselekegye, igya, alugya, nyugogya, vajugya, alkugya (mertt feküdjje, esküdjje, veszekedjje, tselekedjje, aludjja, nyugodjja, vajudjja, alkudjja, ezen rendes hajtogatásúakból : feküdik 's a' t. származik).

2. *Szem.* Egyed, tegyed, meg-rövidülve egyd, tegyd, vigyd (nem jó edd 's a' t.) Vegyed, hígyed, vigyed, fekügyed, eskügyed, veszekegyed, tselekegyed, igyad, alugyad, nyugogyad, vajugyad, alkugyad, (mertt feküdjed, esküdjed, 's a' t. feküdik 's a' t. rendesből ered.)

1. *Szem.* Nintsen.

Többes.

3. *Szem.* Egyék 's a' t.

2. *Szem.* Egyétek 's a' t.

1. *Szem.* Együk 's a' t.

d.) K ö t ö M ó d.

1.) *Jelenvaló üdö.*

Mint a' meg-hagyó, egygyedtől az 1-öd személy. *Egyem 's a' t.*

2.) *Alig múltt nintsen.*

3.) *Múltt üdö.*

Egygyes.

3. *Szem.* Enné, tenné, venné, hinné, vinné,
fekünné, eskünné, veszekenné, tsel-
ekenné, inná, alunná, nyugonná, vaj-
unná, alkunná.

2. *Szem.* Ennéd, tennéd 's a' t.

1. *Szem.* Enném 's a' t.

Többes.

3. *Szem.* Enné'k 's a' t.

2. *Szem.* Ennétek 's a' t.

1. *Szem.* Ennök 's a' t.

4.) *Múlttabb üdö.*

Ette légyen 's a' t.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

Ette valna 's a' t.

6.) *Jövendő üdö.*

Egygyes.

3. *Szem.* Ejendi, tejendi, vejendi, hiendi,
viendi, feküvendi, esküvendi, *veszek-
endi, tselekendi* *) Iandja, aluvandja,
nyugovandja, vajuvandja, alkuvandja.

2. *Szem.* Ejended 's a' t.

1. *Szem.* Ejendem 's a' t.

---

*) Mertt veszekedendi, tselekedendi,
veszekedendik, 's tselekedikből való.

Többs.

3. Szem. Ejendik 's a' t.
2. Szem. Ejenditek 's a' t.
1. Szem. Ejendjük 's a' t.

e.) H a t á r ó z a t l a n M ó d.

Egygyés.

3. Szem. Ennie, tennie, vennie, hinnie, vinnie, fekünnie, eskünnie, veszekennie, tselekennie, innia, (nem jó inynya) alunnia, nyugonnia, vajunnia, alkunnia.
2. Szem. Enned, innád 's a' t.
1. Szem. Ennem, innam 's a' t.

Többs.

3. Szem. Enniek vagy enniök, inniak, alunniak 's a' t. vagy inniök, alunniök.
2. Szem. Ennetek, innatok 's a' t. vagy innotok.
1. Szem. Ennünk, innünk 's a' t.

Jegyzetek.

1.) A' magábanhangzó végződők: híja, ója, fővi s' a' t. úgy mennek, mint: *nyírja, nyíri* rendes ragasztékos ige.

2.) Látók, miképen veszik fel a' régiéknél a' múltt időbenn a' meg-rövidítést a' *szén 's üszik* végezetű rendetlen ige, a' hová tartozik *eszik* ige is, p. o. lön, löl, lök, lönek, lötök, lönk, tön, töl, tök, tőnek, tötök,

tök, tön, ön, öl, öm, önek, ötök, önk, töd, töm, öm, öd, hüm, hüd, vüm, vüd. Ezek már ma a beszédben alig fordulnak elé; de az őseinknél nagy divatban valának, és sokkal díszesebbek, mint ezek: leve, teve, veve, eve, evétek, levétek, vevétek, tevém, vevém, 's a' t. mertt a' sok e betű gyengéje Nyelvünknek, a' hol lehetséges tehát; és a' közönséges Nyelv szokás engedi, pusztítsuk, ő-vel tserélvénn fől. Annál fogva ajánlom Nemzetemnek ezen avúlni kezdő rövid múltt időbéli *ös, üs*, hajlításokat. Egygy két példát méltó erre elé hozni a' régi írásokból: Erdösi újj Testam. Újj Sziget 1541. Luk. 2. R. így ír: *Fiam miérettől ez képenn mü velünk.* Pesti Gábor Újj-Testamentom 1536. Ján. 2. R. *A' te házadnak buzgóságos szeretete ön meg engem, ez helyett: eve-meg engem.* Erdösi Ap. Tsel. 19. R. *önk és ivánk ő véle, ez helyett: evénk, ivánk.* Káldi Ján. 4. R. *Hün ő, és az ő egész háza, az az hive.* Káldi, Bírák 12. R. 3. v. *Lelkemet kezeimbe töm, ez helyett: tevém 's a' t.* Ha *töl* jó ez helyett: *tevé*, tehát jó *öl*-is ez helyett: *evél*, *vül* ez helyett: *vivél*, *hül*, ez helyett: *hivél*, *löl*, ez helyett: *levél*. Ha jó *töm* ez helyett: *tevém*, jó ez is *vöm* ez helyett: *vevém*, *vüm*; ez helyett: *vivém*, *hüm*, ez helyett *hivém*; *öm* ez helyett: *evém*. Ha *önk* jó ez helyett: *evénk* eszikhöl, tehát jó ez is: *lönk*, *tönk*, *vönk*, *vünk*, *hünk* ezek helyett: *levénk*, *tevénk*, *vevénk*, *vivénk*, *hivénk*, *jót tselékönk* ez helyett: *tselekevénk* 's a' t.

IV. T A G.

A' Részesülők hajlításáról.

A' Részesülők (Participia) ígékből származott név-szók, részént másokkal érthető, részént magakbann érthető nevek. Azért neveztetnek pedig Részesülőknek, mivel hogy ezek úgy szólván körtő szók, mind név, mind ígé neműek. *Név-szók*, mivel valamint egyéb neveket, úgy ejtegetjük azokat-is, és közölők a' mással érthető értelmüket léptethetjük-is, mint p. o. állandó, állandóbb, leg-állandóbb, veszendő, veszendőbb, leg-veszendőbb. *Ígé* neműek-is; mivel, mint az ígéknek, üdejik-is vagy-nak. Üdejekre nézve 4-félék: 1-ször jelen való, 2-szor múltt, 3-szor jövőendő, 4-szer bizonytalan üdejűek, szóljunk sorvástt mindenik féléről. Végre a' határozó Részesülökről-is.

A. A' jelenvaló üdejű Részesülők' hajlítása.

A' jelenvaló üdejű Részesülő a' gyökér-igétől ered, a' vastag hangú ígéhez *ó*, a' vékony hangúhoz *ő* járúlván, p. o. nyír-ó, nyír-ő, szerető, adó 's' a' t. A' rendetlen ígék közöl *vagyonból* léssen: *való*, *megyenből* *menő*, *vonszonból* *vonó*, *iszik*, és *iszonból* *ivó*, *eszen*, és *eszikből* *évo*,

lészenből *lévő*, teszenből *tévő*, veszenből *vévő*, hiszenből *hivő*, viszenből *vivő*, (*szen*, *szon* végezet el-maradvánn, a' gyök-ér' utolsó magában hangzója, és az *ó*, *ö* jelen való üdejű Részesülő' jegy betűje közé *v* inas betűt tévénd.) Épenn így lésznek a' többi magában hangzón végződő ígék-ből-is, mint *jő jövő*, *sző szövő*, *ró rovó* 's a't. Így lészen a' *szikés* rendetlenekből-is, *szik* el-maradvánn, p. o. *alvó*, vagy *áluvó*, *fekvő* vagy *feküvő*, *haraguvó*, *alkuvó* 's a't. De a' melyly *szikések* a' múltt üdöbenn az *sz* et el nem vetik, mint *tetszik*, *látszik*, azok ezen Részesülőbenn-is meg-tartják azt, mint: *látszó*, *tetsző*. Ezek közül némelylyiket meg-szokttuk rövidíteni, valamint meg-rövidítjük a' múltt üdöbenn, p. o. mivel *teszen* ígét a' múlttban ez helyett *teve* így meg-rövidítjük: *tön*, ezen Részesülőbenn-is ez hosszabbat: *tevő*, így meg-rövidítjük: *tő*, melyly annyit teszen, mint *radix*, mivel ez mindennek a' tevője, ha nem jó a' töve a' fának, az már tehetetlen fa, nem életre való. A' Hegy-aljann a' kementzének sárból alkotott ajtaját, és zárját *elő-tő*-nek nevezik, melyly annyit teszen mint: *elő-tevő*, íme! a' tevőből meg-rövidítve lön: *tő*. Hasonló képpenn lett ve-

vöböl vö (gener), melyly anynyit tészen, mint lyáayomat el-vevö, vö-legény anynyi, mint feleséget vevö legény. Így lön a' hivöből hü, mivel hiva így szokott meg-rövidülni hün; 's hü anynyit jelent, mint fidens, fidelis, credens. Mivel a' feleségül vevö, rövidedenn vönek mondatik, a' feleségül menö is meg-rövidítve nőnek hívatik, — melyly vagy ebből: menö rövidült-meg Elöröl vétel tsavarítás által, (Aphæresis) vagy mivel megyen ígének a' gyök-ere me, mint veszennek ve, valamint veszenből lett vö, úgy megyenből mö, üdövel az m, n-re változhaték, mivel hogy az m az n-nel fel szokott tserélödni, p. o. mevet a' régieknél, ma nevet, medves Eger körül, a' mi egyéb-ütt nedves, ilylyen nádra, melylyet helyesebbenn mondanánk mádrának, mivel matrix Diák szóból lön, ilylyen makats, ez helyett nyakas, mekeg, nyekeg, mammog, nyammog, padmaly, padnal, pemete, penete, Miklós, Niklós (Nicolaus), töröm, borony, szírom, szírony, származik, ez helyett szárnyazik, emészt, ez helyett: enyész, fémlik, és fénylik, arany ez helyett: aram, mivel aurum-ból lett 's a't. Ezen Részesülöket, valamint más neveket, úgy hájtogatjuk.

B. *Múltt ősdei Részesülők' hajltsa.*

Ezek nem különböznek a' ragaszték-
atlan Jelentő mód' múlttabb' egygyes 3-dik
személyjétől, p. o. állott, pállott, meg-esett
személy, meg-rögzött szokás 's a' t. Hogy
különbözzenek a' múlttabb ősdei béli haj-
lítástól, azokat szokszor ott, ett, ött-tel
végezzük, midőnn egyéb aránytt a' tt előtt
az 'o, e, vagy ö betűt el-hagynók, p. o. hal-
ottakat temetni ez helyett: halttakat, nyir-
ott hajú, ez helyett: nyirtt hajú, érett gyü-
mölt, ez helyett: értt, fonott haj, ez hely-
ett: fontt, öltt ember, ez helyett: öltt
ember 's t. eff. *) Színtt azon szerént ejt-
egetjük ezeket, mint egyéb neveket. Lép-
tethetjük-is, p. o. múlttabb, érettebb, nyom-
orúlttabb 's a' t.

D. *Jövendő ősdejű Részesülők' hajltsa.*

A' jövendő ősdebéli Részesülő a' Kötő
mód' jövendőjének egygyes 3-dik szem-
élyjéből ered ó, vagy ö jövén ahhoz a'
vastag, vagy vékony hanghoz képestt,
p. o. jövendő, kelendő, esendő, történendő,
következendő, forgandó, állandó, múlandó,

---

*) Ilylyen: írott kép, rovott fa, hívott
ember, szövött vászon, szűrött tej, hány-
ott, egygy szülött fiú.

elegendő (elégszikkből, elegendendő elég-
 edikből 's a' t. Ezek-is úgy hajlítatnak ejt-
 ések szerént, mint a' név szók. Sok közül-
 ök léptethető-is, p. o. állandóbb, romlan-
 dóbb, illendőbb, kelendőbb, veszendőbb.
 Efféle Részesülők nem azt jelentik, a' mi
 mostani időbenn megyen véghez; hanem
 a' mi jövődöbenn, p. o. *halandó*, a' mi meg-
 fog halni, *jövendő*, a' mi el-fog jöni, köv-
 etkezendő, a' mi fog-következni, *állandó*
 gyümölcs, a' melyly el-fog állani 's a' t. —
 Ezeket a' Diák *rus, ra, rum*-mal teszi-ki
 így: *moriturus, venturus, secuturus* 's a' t.
 Innét következik, hogy ezen szó is: *tisz-*
telendő enynyit teszen; *honoraturus*, a' ki
 tisztelni fog, meritt a' *dus, da, dum* végez-
 eü Diák jövődö üdejü Részesülők szen-
 vedő ígéköl származnak, *honoratur*-ból
honorandus, úgy *tiszteltetik*-ből lenne tul-
 ajdon képen *tiszteltetendő* (*honorandus*),
 mint *hallandó* *auditurus*, *hallatandó* *audi-*
endus, *adandó* *daturus*, *adatandó* *dandus*
 's a' t. de ez nem Magyaros. *)

---

*) Nem ilylen: kárhozandó, üdvözül-
 endő 's t. eff. meritt kárhozik, üdvözül
 nem szenvedő íge.

E. Bizonytalan üdöbéli Részesülők' hajlítása.

Azok a' Részesülők bizonytalan üdöbéliek, melyyekről nem bizonyos, ha még most a' jelen való üdöbenn folynak-e? ha félig, vagy egészen, ha az imént, vagy régen el-múlttanak e? p. o. ha azt mondom: *rakva*, én magából ezen szóból nem értem, most rakatik e, vagy már félig meg-rakatik vala, vagy meg-rakaté, vagy meg-rakatott vala e? ha csak azután bővebben meg nem magyarázandom. Így ha mondom: *okádva* halit-meg (vagy *iklödve*) nem tudom, ha éppen azon jelen való üdöbenn, mikor okádik, vagy mikor alig múltt-el okádása, vagy mikor egészen el-múlék okádása, iklödése, adta e ki a' lelkét. Az efféle részesülöt Révai helyesen nevezi *Participium aoristum*-nak, én pedig Magyarúl nevezem bizonytalan üdöjűnek. Ezen Részesülők nálunk az ígének fő személyjétől származnak, *va*, vagy *ve* járúlván hozzája a' hang minéműségéhez képestt, p. o. nyírva, nyírve, rakva, futva, félve 's a' t. A' rendetlen ígék közül *vagyon*-ból nem leszen efféle Részesülő. De *megyen*-ből *menve*, eszikből *éve*, iszikból *iva*, jöböl *jöve*, óból *óva*, teszenből *téve*, aluszikból *aluva*, fekszikből *fekve* 's a' t. tudni-

illik ez rendetlenekből hogyan leszen jelenvaló üdejü. Részesülő, meg-mondám feljebb. A' jelenvaló üdejünek ó, és ö helyébe a, vagy e betű jövénn, leszen bizonytalan üd jü Részesülő,

Jegyzetek.

1.) Ezen Részesülőket már ma nem hajlítjuk, — ki-vévén ezen egygyedlen egygyett: *rakva*, melylynek a' többes számbann ezen 1-ső ejtésével: *rakvák*, még ma is élünk; de ezeket hajdann ejtések, és számok szerént hajlították öseink, és a' Ragasztékokat-is fel-vettek, a' mint ezt szepenn meg-mutatja Révai Elab. Gram. pag. 709. a' régi írásokból, és ennek tsalhatatlan bizonybága *rakva*, melyly mai napiglan-is a' többes számbann az első Ejtésbenn szokásbann vagyon. *Pázmánybann*, *Telegdibenn*, *Pétsibenn*, olvasjuk a' 3-dik, és 4-dik ejtésbenn-is: *rakvának*, *rahvát*. Így olvasjuk *Pázmánybann*: *Hív-saggal rakvának, érzene minden javát ez földnek Kempis Tamás I. Könyv. 15. Rész.* (vanitate refertum sentiret omne bonum hujus terræ.) A' 4-dik ejtésbenn elé fordúl *Telegdibenn*: *Az én Postillámat, úgy mint semmit, és minden tévelygésekkel rakvát, neveti.* II. Rész. *Elő-Beszéd*, (Postillam meam, tamquam nihilum, et omnibus erroribus refertum, ridet.) És *Pétsinél*: *Kivettévén Ádám Paráditsomból ez állapotra melylyet mindnyájann számtalan nyomorú.*

sággal rakvát, nyilván látunk 50. levél hátulso lapján (ejectus Adamus e Paradiso in hunc statum, quem cuncti innumerabili ærumna refertum esse clare videmus.)

Többes számban olvasjuk ugyan Pétsinél:

Az Úrnak irgalmasságával rakvák a' vizek (Misericordia Domini repletæ sunt aquæ.)

és Lépesnél: Az úttzák rakvák valának sokaságos tsodáló néppel. Menny Ország 91.

lap. (Plateæ confertæ erant frequentissimo populo admirante.)

De a' többes számban más példák is elé fordúlnak a' régi-ebbeknél, főképen a' régi Bibliai fordításhann, így:

Uronn nyugosznak vala mondvák Bibliai fordításnak kéz íratjában

Mikeás 3: 11. (super Dominum requiescebant dicentes.)

2.) A' régieknél az efféle Részesülő a' Ragasztékokat-is fel-vette, mertt ezen

óságos említett kéz-íratban efféle Részesülőről ragasztékos példákat-is olvashatni,

melylyből meg-tetszik, világosan, hogy ez a' mű őseinknél valóságos Részesülőnek tartaték.

Először olvasjuk az egygyes számban az első személybéli ragasztékkal: —

Én lelkemet, és testemet adom mű Atyájnknak törvényjeikért imádvám Urat

2. Makab. 7: 37. (animam, et corpus meum trado pro patriis legibus adorans Dominum, invocans Deum.)

Ennen magam meghagyatvám látám ez nagy látatot. Dániel 10. 8. (Ego relictus solus vidi visionem grandem hanc.)

Második, és harmadik egygyes számú Ragasztékkal példát nem

lelt Révai; de az *Analógia* által okosann ki-hozhatni, hogy ha az elsővel, tehát a' 2-dik, és 3-dik személybéli Ragasztékkal is éltenek ez Részesülöbenn az eldődiek ez képen: *imádvám, imádvád, imádvája.* Másodszor a' többes számbann, valamint az ígék, és nevek, szintt' úgy ezen fele íge, fele név-szók-is ezen korts, és ősz-vér. szók-is vették-fel a' Ragasztékokat, az az *emük, etek, eek,* vagy *ejek* a' vékony hangúakbann, és *amuk, atok, aak,* vagy *ajak* a' vastag hangúakbann ragasztatvann a' *va ve-*hez, p. o. *élve, élve-emük, élve-etek, élve-ejek, rakva-amuk, rakva-atok, rakva-ajak,* — melylyek, mivel *aa á-t, ee é-t* tészén, így íratának: *élvémük, élvétek, élvéjek, rakvámuk, rakvátok, rakvájak, élvémük, és rakvámuk-ból üdövel mük, muk, ümk, umk-ra,* végre *ünk, unkra* változvann, lön *élvénk, rakvánk.* Az 1-ső személybenn így találjuk az említett Bibliábann; *Hogy élvénk ditsérjük te nevedet.* Eszter 13: 17. (ut viventes nos laudemus nomen tuum.) A' 2-dik személybenn: *Esmég meg-fordúlvátok tízszer inkább meg-keresitek őt,* Baruk. 4: 28. (Iterum convertentes vos, decies tantum requiretis eum.) A' 3-dik személybenn: *Te szolgáljid utánn futnak vala bízvájak szekereikbenn* Judit 9: 16. (Post servos tuos currebant confidentes illi in quadrigis suis) Ezen *élvénk, fordúlvátok, bízvájak* olyan ragasztékosok, mint ez: *almánk, almátok, almájak.* Mivel már ezeket a' közönséges Nyelv szokás ki-avította, nem lehet ma

velek élni, egygyedül csak *rákvák*-kál, — melylyet még ma-is tőr a' Nyelv szokás. Ezt léptetni így: *rákvább* mint *nyilvábbann* olvashatni Telegdibenn a' 3. Rész. 427. laponn.

F. Határozó Részesülőkrol.

A' Határozó Részesülő (participium adverbiale) az előbb említett bizonytalan üdejüből származik, hozzája jövénn *ann*, *enn* utól járó; valamint szintte egyéb magakbann érthető nevekből-is Határozó leszén, ezen *ann*, *enn* utól járóval, p. o. valamint ebből: *gyáva*, leszén határozó *gyávánn*, úgy ebből: *nyírva*, leszén *nyírvánn*, így járva *járvánn*, álva, állvänn, tartva, tartvänn, értve értvénn (mintha lenne: *nyírva-ann*, *tartva-ann*, *értve-enn*; de *aa á-t* tévénn, leszén *nyírvánn*, *ee* egygy hoszszú *é-vel* érvénn-fel, leszén értvénn.) Ilylyen *l'szen*-ből lévénn, *nyílik*-ből nyílvánn, *ó*-ból óvánn, *bízik*-ből *bízánn*, *foly*-ból *folyvänn* 'st. eff.

Jegyzet. Ilylyen Határozókkal-is élünk; *folyvástt*, *fogvástt*, *bízástt*, *nyargalvástt*. Valaki azt gondolhatná, hogy ezek ezen bizonytalan üdejű részesülökből: — *folyva*, *fogva*, *bízva*, *nyargalva* lettenek. De a' ki így gondolkoznék, az meg-tsalatoznék; mertt noha anynyit téssen *foly-*

vástt, mint folyva, fogvástt, mint fogva, bizvástt, mint bizva, nyargalvástt, mint nyargalva; mind azon által ezek nem a bizonytalan üdejű részesülőknek fajzatjaik, hanem *folyás, fogás, bizás, nyargalás* név-szókból származttanak, *att* utól járó hozzájak járúlvánn, és *Epentes* ssel a' v betű oda férkezevénn, mint p. o. férkezik ezekhez a' v, hitves, sérvés, ezek helyett: hites, sérés, vagy serülés. Láss az *att, ett* utól járóról a' VI. Tagbann. Mer tt a' bizonytalan üdejű részesülők ből *as, es* végzettel név szokat nem származtatunk, p. o. *adva, tudva, mondva, 's a' t.* részesülők ből nem mondhatni: *advás, tudvás, mōndvás,* hanem *adás, tudás, mondás.* Következőleg ezeket sem mondhatni: *folyvás, futvás, nyargalvás, bizvás.* Nem ezekből lőn hát *att* utól járóval: *folyvástt, futvástt, nyargalvástt, bizvástt,* hanem ezeket ezek helyett mondjuk: *folyástt, futástt, bizástt, nyargalástt,* a' mint hogy mai naponn is *Posony Vár-megyében* nem mondják *nyargalvástt,* hanem *nyargalástt* megyen a' ló. Ezek épenn olyanok, mint *örömes*-ből *örömestt, óvásból óvástt, képesből képeşt, nyugvásból nyugvástt, lépésből lépéstt* 's t. eff. *)

---

*) A' többi jelen való, múltt és jövendő üdöbéli Részesülők ből-is lehet *Határozó Részesülő.* p. o. Sírónn áll a szája, várttonn vár, múlttonn múlik, nőttōnn nő, kérttēnn kér. Allandóann. — Nem tsak

A' határozó részesülők nem szoktuk hajlítani, valamint a' többi Határozókat sem hajlítjuk. Annak okáért ez a' beszédnek következő hajlíthatatlan részeire leg-alkalmasabb által-út.

V. T A G.

A' Beszéd hajlíthatatlan részeiről, különösen

A' H a t á r o z ó k r ó l.

A' Határozó szók (úgy mond helyesen a' Debretz. Gram. 134. lap.) olyan szók, a' melylyek sem dolgot, sem tselkedetet nem jelentenek, hanem ezek helyét, üdejét, modját, és környülállásait adják-elé, és azokat meg-határozzák. Ennél fogva a' Határozók három felé osztlanak: *Hely, Üdö, és Mód* Határozókra. — Ezen Határozó mellék szávak valamint a'

---

ann, enn utól járóval, hanem *ül, ül,* és *lag, leggel-is.* p. o. *Látóul, látogatóul, múlólag, futólag, szenvedőleg, tselkévőleg, állandóul, maradandóul. Mentenn* megyen helyett mondjuk ezt is: *mentéstt* megyen. Ésre kell venni, hogy *mentéstt* ez helyett vagyon: *menvéstt*; mertt a' *v* betű minden mással hangzóval fel-tserélődhetik, a' mint meg vagyon mutatva a' származtató Szó-könyvémbenn.

napkeleti nyelvekben, úgy a' műénkben is többnyire utól járókkal lesznek. (Kardos Adorján. 98. lap.)

A. Hely-határozók.

A' hely-határozók három félek: 1.) Némelylyek helyre menést, 2-szor mások helybenn nyugvást, 3-szor egyebek helyből jövést jelentenek. *Először*, helyre menést jelentenek: hová? Ide, oda, odább, vagy odébb, tova, tovább, vagy *tovább* (a' mint Gömör Vár-megyében ejti a' köz nép) messze, messzebb, ki, 's bé, fel, 's alá, le-felé, belé. *Másodszor*, helybenn nyugvást jelent hol, honn, huán? Itt, ott, minden-hol, alúl, mindenütt, holott, egygyütt-is, másutt-is, benn, fenn, felül, lenn, távol, közel, *) elül, utól, hátul, túl, néhol, néhutt, belül, kívül, künn (kinn). — *Harmadszor*, helyből jövést jelent: honnan, vagy honnat, vagy honnét? Innét, onnét (innet, onnat) valahonnan, valahonnét, minden ünne, minden ünnét, onnat feljül,

---

*) Az Erdélyi köz nép a' közönséges nyelv szokás ellen vétségesen mondja meg húzott é-vel: *közel*. Ez olyly képtelen, mint képtelen lenne mondani *kível*, ez helyett *kivel* (foris.)

vagy onnét felülről, | távolról, hátúlról, belől, belőlem, belőled, belőle 's a' t. köz-
elről, megszűnően, megszűnnét, megszé-
ről (községesen megszíról) túlnét, im-
innét, amonnét (iminnen amonnan) alól,
alólam, alólad, alóla 's a' t. felől, felőlem,
felőled, felőle 's a' t. p. o. a' kertek felől
jött-ki a' faluból. (Láss a' Szó-könyvem-
benn *ed*, és *ho* szóról, és alább a' VI. Tag-
bann *Ig*, és *Nat*-ról.)

B. Ü d ö - h a t á r o z ó k.

Az üdö vagy jelenvaló, vagy múltt,
vagy jövendő, vagy bizonytalan; az üdö
határozó-is négy féle, vagy jelenvaló üdö
határozó, vagy múltt üdö határozó, vagy
jövendő üdö határozó, vagy bizonytalan
üdö határozó. Ezek közül először jelen-
való üdö határozó: most, mostan, má. —
Másodszor múltt üdei határozó: hajdann,
valaha, tege, vagy tegnap, régen, tavaly.
Harmadszor, jövendő üdö béli határozó:
majd, majdég, hol-nap, hol-nap utáni, —
(Láss a' Szó-könyvemben *ha* üdö határ-
ozó szóról.) *Negyedszer* bizonytalan üdö
határozó: néha, valaha, hamar.

D. M ó d - h a t á r o z ó k.

A' mód határozók, hogyann legyen a' dolog, határozzák-meg. Ezek vagy névbéliek, vagy íge béliek. — Először névbéliek: a.) a' név-szókhoz a' vastag, vagy vékony hanghoz képestt *ül*, vagy *ül* utól járó ragasztatván, péld. ok. kutyá-*ül*, tsúnyá*ül* eb*ül*, rest*ül*, kereszt*ül*, Magyar*ül*, Német*ül* s több efféle. — b.) *ann*, *enn* utól járó járúlván bozzájak p. o. bizonyosann, *) szépen, tsínjann, igazann, tsúnyann, magyarann (ez helyett tsunya-ann, tsinja-ann, magyara-ann.) d.) *Att*, *ett* utóljáró hátúl jövénn (melyly *ann*, *enn* utóljáróval egygy, mint p. o. mind egygy mondani Pétsenn, vagy Pétsett, Kolos-vár-*onn*, vagy Kolos-váratt, mivel az *n* betű a' *t*-vel fel-szokott tserélődni, a' mint megmútatám a' Szó-könyvembenn *n*-ről a' 14. szám alatt, a' honnét az értelmes észre vehetné, hogy mivel senki nem írja egygy *t*-vel így: Kolosvárt, Györöt, Pétsét, Claudiopoli, Jaurini, Quinque Ecclesiis, hanem Kolos-váratt, Györött, Pétsett, tehát szintt' úgy nem keliene írni Kolos-váron, Györ-

---

*) Bizony: (vere) Apokopés szó ebből: bizonyosann.

ben,

ben, Pétsen, egygy *n*-nel, hanem Kolosváronn, Györbenn, Pétsenn, Pestenn, Budánn, Patakonn 's t. eff. p. o. egyenyestt (egenyesenenn, egyenesenenn) képestt, mindjárástt, óvástt, lépéstt, nyargalástt, egygyiránytt. *Másodszor ige-béliek*, az ígéknek részesülőjikkhez *lag*, 'leg, vagy *lan*, *len* utól járó menvénn, p. o. futólag, múlólag, újjolag (ez helyett újjúlólag meg-rövidülvénn) szenvedőleg, tselekedőleg, bántólag, oltalmazólag, tsúfolódólag, 's t. eff. vagy újjolan, futólan (mivel a' *g* az *n*-nel megszokott tserélődni. Lásd Szó-könyvemet a' *g* betűről a' 8-dik szám alatt, és Sz. Páli Gram. a' 181. laponn.)

Jegyzet. 1.) Ámbár közönségesenn a' Határozók hajlíthatatlanok; de még is az *ül*, *ül*, *ann*, *onn*, *enn* végezetűeket léptethetni, p. o. kutyáül, kutyábbül, ékesenn, ékesebbenn. Így oda odább, tova tovább, meszsze meszszebb, felj, feljebb, belj beljebb, külj küljebb, leljebb, régen régebbenn. *Ma, hol-nap* szót ejtegetjük-is, p. o. Ha mátt Isten meg-adtta, hol-napot nem ígértte. 2.) Az *ül*, *ül* végezetű mód határozókról meg-kell jegyezni, hogy ha a' név szó, és *ül*, *ül* végezet közé még *as*, *es* végezet, és *att*, *ett* utóljáró jövend, — 's így *asttül*, *esttül* öszsze kötött végezet jövend a' név szóhoz, ezen *asttül*, *esttül* anynyit

fog-tenni, mint a' Diáknál: *una cum*; p. o. feleségestül jöve hozzám, az az feleségével együtt, mindenestül (funditus) fenekestül. Ebből észre veheti az értelmes ember, hogy gántosann írják ezeket így mindenestül, feleségestül 's t. eff. mertt feleségestül anynyit teszen, mint *ab uxorato*, feleségestül pedig: *una cum uxore*. És még ezt tudtomra egygy sem vévé észre.

VI. T A G.

Az Elöl-utól-járókról.

Az Elöl-utól-járók a' beszédnek olyly részei, a'vagy olylyan szók, a' melylyek sem dolgot, sem tselekedetet nem jelentenek, hanem a' dolognak, és tselekedetnek több féle módját teszik-ki. Ez az oka, (a' mint helyesenn jelenti a' Debretz. Gram. 123. lap.) hogy némelyly ugyan azon szók *Határozók-is*, *Elöl-utól-járók-is*, mint p. o. *benn*, egygyyszer *Határozó*, 's anynyit teszen, mint *Diákul*: *intus*, másszor *utóljáró*, 's anynyit teszen, mint *Diákul in*, szónak okáértt: a' *földbenn*: *in terra* (Ilylyen a' *Diákban*-is ezen szótska: *prope*, melyly egygyyszer *Határozó*, 's anynyit teszen, hogy *közel*; másszor *Elöl-járó*, p. o., *prope me*, *prope urbem*, az az *közel hozzám*, *közel a' várashozz*.) *Evvel a' különbb-*

séggel mindazon által, hogy a' Határozók nem tsak érthetők magakbann-is; hanem magakbann-is, vagy más szóktól meg-kül-önböztetve állanak; az Elöl-utól-járók pedig mind a' nevekkel, mind az ígékkel vagy öszsze tétethetnek; és azokkal egygy szóvá válhatnak; vagy ha öszsze nem tétetnek-is, azokat ejtésökre nézve vezérlik. Más nyelvekben az Elöl-utól-járók igen gyérenn tétetnek a' nevek után, így *me-cum*, *meinetwegen* 's a' t. hanem rend-szer-ént, és leg-többnyire elejökbe, és azért híják azokat a' Diákok: *Praepositionoknak*; a' Magyarbann pedig, hol elől, hol utól, melylyre nézve helyesenn nevezhetni azokat *Elöl-utól-járok*nak; ámbár vagynak olylyanok, a' melylyek soha sem elől; hanem mindenkoronn utól járúlnak a' nev-ékhez, a' milylyen: *á, é, vá, vé, ann, enn; att, ett* 's a' t.

A. Az Elöl-járókról.

Elöl-járók azok a' szótskák, melylyek a' név-szókkal nem szokttanak öszsze szer-keztetni, hanem tsak az ígékkel, és hol előre, hol hátra tétetnek, p. o. *ki-megyek*; menj ki: *fel-vészen*, végy-fel: *le-tészen*; tégy-le. *El-vészen*; végy-el, *meg-verj*; ver-

jén-meg, *viszsa*-ad, adj *viszsa*, *össze*-hord, hordd *össze*: *széljel*-szakgat, *szak*-gassd-*széljel*.

B. *Utól-járókról.*

Utól-járók azok a szótskák, melylyek a név-szókkal szoktanak össze szerkeztetni, azok után tétetni, és a nevekkel, 's név-mássaival úgy össze forranak, össze ragadnak, hogy azokkal egygy szót tésznek. — Azért azokat a nevektől, és név-mássaitól kötő jeggyel nem különböztetjük, p. o. nem írjuk: ember-től, ember-értt, hanem embertől, emberértt. De vagynak olyan utól-járók is, a melylyeket meg-különböztetve írunk a nevek után. Azért ehhez képestt kétfélék az utól-járók: válhatók, és válhatatlanok. — *Először válhatók:* által, aránytt, vagy iránytt, alá, alatt, alól, elé, elől, előtt, ellen, felé, felett, felől, gyanánt, helyett, hegyett, közé, között, közöl, körül, kívül, (meg-rövidítve *kül*,) mellé, mellett, mellől, — megé, megett, megöl, miatt, nélkül, olta, (helyesbenn altta, mertt ez *vagyon* ígének ragasztékos részesülője Aferesissel meg-rövidítve, ez helyett: valtta, p. o. az *olttá*, az az attól valtta, attól az üdőtől

fogva, hogy az valtt, vagy vala; de mivel *valtt* helyett közönségesenn mondják *voltt*, azért mondják p. o. esztendő-olttá, de soha sem jó *olta*, a' mint már a' mondottakból ki-tetszik) szerént, vagy szerínt, túl, utánn. (Sz. Páli Gram. p. 191. Debr. Gram. 128. lap.) Ezek közül sok nevek-ből leszen, válhatatlan utóljárókkal. — *Másodszor, válhatatlanok.*

1.) *A, e*, vagy *á, é*, p. o. baza (domum in pátriam) ide, (huc) oda, (illuc) hova, vagy hová, bele, vagy belé, meszsze, soká (más képen sokáig) elégé, (más képen) elégig, kevéssé (más képen) kevéssig, öröké (más képen örök éltig, az az örök életig,) Kolos-vará, Pétsé, Györé megyen, felé, mellé, megé, alá, tova, más-
uva, vagy más hová, mindenüvé, egygy-
üvé.

Jegyzet. Ezekből ki-tetszik hogy gántsosann írják: *örökké, eléggé* p. o. mind örökké élni fog, már eléggé szólék effelől, hanem így kellene írni: öröké, elégé; mertt a' gyök-ér örök, nem örökk, elég, nem elégg. Olyly gántsos *örökké, eléggé*, mint gántsos lenne Pétsé, Györé, meggé, fellé, ezek helyett: Pétsé, Györé, megé, felé. Más *elégé*, más *eléggé*, elégé anynyi, mint sufficienter, *eléggé* pedig az válik, a' mi előbb nem vala elég, mint széppé vál-

ik, a' mi előbb nem szép, 's ezen szóban eléggé, széppé *vé* utól-járó vagy, mint ha lenne: elégvé, szépvé, de *vé* utól-járónak a' *v* betűje a' gyök-érnek utolsó betű-évé válik, (a' mint majd alább meg-mondom, *vá, vé, val, vel* utól-járókról szólván.) Innét mivel *kevessé* szóban *kevess* a' gyök-ér, nem pedig *keves*, azért *kevessé vára-kozzál* (parum exspecta) jól vagy írva; mertt *kiss, küss, kits*, *kevess* (melylyet egygy *s*-sel írunk, ha az *ss* előtt való *e* betűt élesen ejtjük, 's mondjuk *kevés*, mertt akkoronn a' hosszú *e* el-harapja a' kettős *ss*-nek egygyikét) mind ugyan egygy gyök-ér, a' mint bővebben meg-fejtem a' Szó-könyvembenn. *Kiss, küss*-ből ered, *kissebb, küssebb*. *Kits* magábann nintsen divatbann, 's *kiss*-ből lön az *ss* fel-tserél-ödvénn *ts*-vel, ebből származék *kitsény*, vagy *kitsiny*, *ény* végezettel, *kits*-ből lön *kets* is, betű tserével, *kets*-ből ered *ketsély*, a' mint ezt ejti a' köz nép Szerentsenn, melyly egygyet téssen *kitsény* szóval *ketsély*se anynyit tévénn: mint *kitsinyég*, *ketsély víz* anynyi, mint *kitsiny*, és nem mély víz. Esmég *kets* el-változik *kess*-re-is, vagy *kes*-re, mivel az *s* a' *ts*-vel fel-szokott tserélödni, innét ered *keskeny*, mertt a' mi *keskeny*, az *ketsély*, és *kitsény*, a' *keskeny víz* nem nagy víz. *Ketsély*-ből betű alt tétellel lön *tsekély*. Végre *kess*-ből lön *kevess*, mipt tös répa helyett mondják töves répa, vagy még így is: *tövis répa*, hös helyett *heves*, *hites* helyett *hitves* 's t. eff.

kevess-ből *é* utól-járával lészzen *kevessé*, mint sok *soká*, a' mint ezt helyesenn írja Pápai Páriz Ferentz. — Helytelenül írja ugyan ez a' magyar Diák Szó-könyvébenn az 1767-diki ki-adás ként ezt örökké, és a' Debr. Grammatika-is, utánna, mint bogár után indúlvánn, a' 135. laponn.

2.) *Ba, be, bann, benn, ból, ből.* Hajdán *belé* a' *ba, be* helyett, és *bénn* a' mai *bann, benn* helyett, a' mint meg-tetszik a' 600 esztendős sír beszédből, a' hol olvashatni: *Ez munkás világ-belé, és Paraditsumbénn*, ez helyett *munkás világba, Paraditsombann*. *Bé* tehát meg-rövidültt szó ebből *belé*, *be* pedig ebből: *bele*, a' hol az *e, é* az 1-ső szám alatt való utól-járóból való. *Ba, be* helyre menést, és *bann, benn* helybenn nyugvást tészzen (V. Tag. A.) *ból, ből* helyből menést jelent, melyly *belől-ből* vagyon meg-rövidítve, *belől* pedig *bél* szóból, és *ől* utól-járóból lön, láss *ól, ól*-ről alább.

3.) *Ann, enn.* 1.) Helybenn nyugvást jelent, p. o. *hídonn, Pestenn.* 2.) Határozó részesülöket tsinál, p. o. *nyírvánn, nyírvénn.* 3.) Mód határozókat alkot, p. o. *szépenn, nyalkánn.*

4.) *Ánt, ént, int, ünt.* Anynyit tészzen, mint az előbbeni *ann, enn*, és mód határ:

ozókat tsinál, p. o. Alkalmasént, anynyit tészén, mint alkalmasann, hasmánt, mint hason, képesént, mint képesenn, képént, melylyből meg-rövidüle ként, anynyi, mint képenn. Ilylyenek: szerént vagy szerint, vérént, vagy vérint, megént, vagy meg-int, gyanánt, vagy gyalánt, vagy gyaránt, másánt, imént, részint, az az rész szerint, mint; ez helyett: mi-int, rézsünt.

5.) *Att, ett* annynyit tészén, mint ann, enn, p. o. Pétsett, anynyi, mint Pétsenn, Kolos-váratt anynyi, mint Kolos-váronn, egyenestt, mint egyenesenn, Ungvártt, mint Ung-váronn, ön-kénytt, mint ön-kényénn, maga kedvénn. Ilylyen: mi-végett? örömesst, lépéstt megyen, nyargalástt jár, folyvástt, futvástt gyarat. Helyett, mellett, felett, alatt, megett, érett, vagy meg-rövidítve *értt*, (propter) itt, ott, mikortt, előtt, néhutt, emütt, amott, egyéb-iránytt, vagy aránytt.

Jegyzet. Innét ki-tetszik, hogy ma közönségesenn gántsosann írják: egyéb aránt, egyéb iránt, még gántsosabbann *eránt*, a' Magyar Nyelvnek természete ellen, melylybenn össze nem fér egygy származék szóbann a' vékony hang a' vastaggal. Általánn fogva *erány* olyly képtelen szó, mint emherság lenne. *Iránt*-is

ez helyett: *iránytt*, olyly képtelen írás, mint képtelen írni: *báránt* ez helyett: *bárányt*, *Lyánt* ez helyett: *lyányt* 's. t. eff. — *Irányt* sem lehet jó utól-járóúl; mertt *irányt* anynyi, mint *metam*, *lineam*, *irány* név szónak 4-dik egygyes ejtése. *Eránt* olyly képtelen, mint lenne *szeránt*, ez helyett: *szerent*. *Értt*, vagy *érett*, ár névszóból (valor, pretium) lett, melyly vékony hangonn *ér* név szó, és ige: valet. *)

6.) *Atlan*, *etlen*, vagy betű-ált-tétellel: *talán*, *telen*. Itt *lan*, *len* olylyan végezet, mint *ig* utól járó mellett. Valamint egygy *iglan*, *iglen* evvel *ig*, úgy egygy *at*, *et*, vagy fonákúl *ta*, *te*, ez helyett: *atlan*, *etlen*, *talán*, *telen*; de avval a' különbséggel, hogy *at*, *et*, és *ta*, *te*, *lan*, *len* nélkül szokásbann nintsen, mint vagyon *ig*, *lan*, *len* nélkül. Ezen *atlan*, *etlen*, *talán*, *telen*, nem tsak névszókhoz, hanem ígékhez is szokott járúlni, és tagadást jelent, p. o. *tudatlan*, a' ki nem tud, *értetlen* ember, a' ki nem ért, *készületlen* ember, a' ki nints el-készülve, *egygyesületlen* Görög, a' ki a' Római *Anyaszenteggyház*zsal nem egygyesűl, *esztelen*, az az ész nélkül való, *kinek esze nintsen*, *kénytelen* valamit tenni, a' *kinek*.

---

*) Azértt p. o. egygy forintértt, vagy egygy forint ára való, mind egygy.

kénye, kedve, akaratja nintsen valamit tenni.

Jegyzet. Innét meg-tanúlhatni, hogy gántsosann írják kintelen, kintelen (coactus); mertt kintelen anynyi, mint kín nélkül való, nem kínos. Kintelen való anynyi mint *non dolorosus*, kénytelen pedig: non spontaneus, non ultroneus, non voluntarius. — Ha *a*, vagy *e* magábann hangzóval végződik a' név-szó, melylyhezz *atlan*, *etlen* járúl, akkoronn a' két *aa* egygy *á*-vá, a' két *ee* egygy *é*-vé változik, p. o. kutyátlan, ez helyett: *kutya-atlan*, tsirkétlen, ez helyett: *tsirke-etlen* (III. Rész. III. Szabás. 12. Szám alatt). Ezen szóbann: *egygyetlen* az *etlen* nem utól-járó; mertt akkor egygyetlen anynyit tenne, mint egygy nélkül való, mint *hegyetlen* kés anynyi, mint *hegy* nélkül való, nem *hegyes* kés; hanem *egygyetlen* ez helyett vagyon: *egygyed-len*, a' hol *len* szótska olylyan vég-szótska, — mint p. o. *pediglen* szóbann *len*, addiglan szóbann *lan*. Tehát nagyot botlék a' Debr. Gram. a' 137. laponn azt tanítvann, hogy *lan*, *len* anynyit tészén, mint *nélkül*, következős képen *addiglan* anynyi, mint: nem addig.

7.) *Hozz*, *hezz*, *hözz*, p. o. *ebhezz*, *kutyához* hasonló. Össze köttetik az 1-ső szám alatt említett *á*, *é* utól-járóval is, p. o. *höz*zá, mint *mellé*.

Jegyzet. Ebből észre veheti az értelmes ember, hogy gántsosann írják egygy z-vel *ebhez, tűzhöz, ahhoz* 's a' t. ez helyett: *ebhezz, tűzhöz, ahhoz*; mertt ha *hoz, hez* jól lenne írva, akkoronn jól írának ezt is: *ő hozá megyek, én hozám jöve*, — mint jól írjuk: *ő belé megyek, én belém jöve*, mivel a' gyökér *bel*, nem *bell*. Ezt már régen bőltsenn észre vévé Tsétsi inobserv. Orthogr. de vocibus comp. Reg. 3. *Hozz* utól-járónak, melyly a' vékony szók mellett *hezz*-re változik, a' gyök-ere *ho*, — melyly helyet teszen; de magábann szokásbann nintsen, hanem tsak a' származékjai vagynak diyatbann. *Ho* gyök-érből ered *a*, vagy *á* utól-járával; *hová, ann* utól-járával *honn, att* utól-járával *hott, hutt*, — melyly né' szótskával vagon szokásbann, mint né-hott, vagy né-hutt, az az, né-honn vagy néhol's a' t. Innét *hozz* utól-járó anynyit teszen, mint Diákúl: *ad locum*, mivel *ho* a' gyök-ér, azértt így is szól a' köz nép a' Hegy-aljann: *kutyáho* lött, ez helyett: *kutyához*. Erdélybenn így is szólanak: *hezzá, hezzám, hezzája* 's a' t. ez helyett: *hozzá, hozzám, hozzája* 's a' t. Valaki azt gondolhatná, hogy *hezzá* gántsos, a' Nyelv' természete ellen való szó a' rövid hang a' hosszúval öszsze jövénn. De az én ítéletém szerént, ha gántsos *hezzá*, gántsos *reá* is, és ha jó *reá*, jó *hezzá* is. — *Re-á* szót gántsosnak ítéli Pápai Sámuel a' Magyar Literatúrájábann; d. én azt mondom, hogy nem gántsos; mertt az öszsze kötött szók-

bann lehet egygyik vékony, és a' másik vastag, mint p. o. kő-fal, minden-ható 's t. eff. így *re-á* két utól-járóból való ösz-szó, azértt jó, így *hezz-á* is olylyan, 's azértt szintt' olylyan jó. Ha valaki azt vetné: ha jó *hezz-á*, jó lenne *hozz-é* is, akkor azt felelném: jó lenne, ha a' közönséges nyelv-szokás ellen nem lenne. *Hezz-á*, *re-á* nintsen az ellen, azértt jó. Az *a*, *e* végezetű szónak *a*, *e* betűje meg-húztatik a' 2-dik, és 7-dik féle utól-járók előtt.

8.) *Ig* annyit téssen, mint Diákúl *us-que*, p. o. Pestig, Budáig, Löttség, eszten-deig, idáig, eddig, addig, meddig, míg (ez helyett *mi-ig*). Hozzá járúlhat a' paragogicum: *lan*, *len* is, p. o. halttadiglan, halt-táiglan, addiglan 's a' t.

Jegyzet. Valamint *ha* üdöt téssen, *ho* helyet jelent, úgy *ed*, *id* vékony hangonn, és' *ad*, *od* vastag hangot szintt-úgy helyet jegyez. Innét léssen *a* utól-járóval *oda* (*illuc*), *ide* (*huc*) *ed*, *ad* leg-inkább a' helységek' neveihez ragasztatik, melylyből az *a*, *e* el-marad, 's *d* marad, ha a' 'Helység' gyök-ere *s*, *r*, vagy magábann hangzóval végződik, p. o. *Kövesd* anynyi, mint *Köves* hely. *Almád* mint *Almás* hely, *Várad* mint *Váris* hely, *Tárd* mint *Tar*, *Kopasz*, *Kopár* hely, *Kóród*, *körös* hely, *Kosd*, *kosos* hely 's t. eff. Néha *ad*, *ed* betű ált-tétel-lél *da*, *de* szóra változik, p. o. *Kiss-Várda*,

ez helyett Kiss-Várad. Az én ítéletem ként *id* szóból betű tserével lön *ig*, mivel a' *d* *g*-vel fel szokott tserélődni, mint meg-mút-atám a' Szó-könyvembenn. Azértt *ig* szó is helyt téssen, innét *igtat* (községesenn *iktat*) annyit téssen, mint helyhet, helyheztet valakit a' tisztségbe, a' jószágba, annak okáértt *ig* annyit téssen, mint *usque ad locum*, p. o. Harangodig: *usque ad locum* Harangod dictum, *igtat* pedig (installat, statut.) *)

*) Midőnn *a*, vagy *e* végezetű név szóhoz járúl *ig* utól-járó, p. o. Kassa, Lete, akkoronn az *a*, és *e* meg-húzódik így: Kassáig, Letéig. Valljon mi ennek az oka, hiszem ha a' többséget jelentő *i* járúl a' név szóhoz, az *i* előtt a' név szónak végső *a*, *e* betűje meg nem húzódik, p. o. emberei, várai; hasonlólag, ha az *a*, *e* végezetű magábann érthető névből mással érthetőt tsinálunk *i* végezettel, az *a*, *e* nem nyer húzást, p. o. Kassa Kassai, nem Kassái, hát miértt Kassáig? Az én ítélem ként ennek ez az oka, mertt *ig*, *ed*-ből lön, a' mint megmondám, *ed* előtt pedig az *a*, *e* végezetű név-szóbann az *a*, *e* meg-húzódik, mint meg-húzódik az *ad* előtt-is mivel két *aa*, *ee* jöne össze, melyly egygy hosszú *á*, *é*-vel ér-fel. A' nál, nél utól-járó előtt-is az *a*, *e* meg-húztatik, p. o. Tisza Tiszánál, Tzéke, Tzékénél 's a' t.

14.) *Ra, re.* Egygyez *ba, be* utól-járóval, p. o. mondják Harkályba megyek, és Harkályra megyek, Harkályból jövök, és Harkályról jövök, Kassára, Budára, Pestre rándúla.

Jegyzet. Valamint bomlik, és romlik egygyre megyen, úgy *ra, ról, re ről, és ba, ből, be ből,* kiváltt képen a' helységek' neveire alkalmaztatván. Egyébkor ez a' különbség közöttök, hogy *ba, be* anynyit téssen, mint *intro, ra, re* pedig *super, p. o.* házra menni anynyi, mint a' ház' tetejére menni, házba menni pedig a' háznak belső részébe menni. *Re* utól-járó 1.) á utól-járóval össze köttetik gyakorta, p. o. *re-á, reám, re-ád, re-ája,* vagy meg-rövidítve *rá, rám, rád, rája 's a' t.* 2.) *ól, öl* utól-járóval, p. o. *ról, ről,* és ekkor *re* utól-járónak magábann hangzója a' következő miatt elenyészik. 3.) Innét lett *rajttam, rajttad, rajtta, rajttunk, rajttatok, rajttak,* p. o. *rajttam* Isten könyörülj. *Rajtta, rajttam 's a' t.* látni való, hogy *ra, re* utól-járóból származik; de miképen? *Reá* helyett mondják ezt is: *rejá* Epentesissel, közbe járúlván az inas betű *j, rejá-hozz att* utól-járó jövénn lett metatesissel *rejatt,* meg-rövidítve pedig *rajtt,* mint *érett* utól-járóból meg-rövidül *értt,* *rajtthozz* járúlván a' Ragasztékok, léssen: *rajtta, rajttad, rajttam 's a' t.* Azért mind eddig *rajta* egygy *t*-vel írva gántsos vala. Ha *a, e* betűvel végződik *ra, re* előtt a' név

a' név szó, az *a*, *e* húzást vésszen-fel, valamint a' 12, 15, 16, 17, 18, 19, és 20. száma, alatt lévő utól-járó előtt-is.

15.) *Tól, től* annyit téssen, mint a' *Diák a*, vel *ab*, *e*, vel *ex*. Ez össze kötött utól-járó *ól, öl* utól-járóval, a' mint megmondám.

Jegyzet. Megmondám feljebb *atlan*, *etlen* utól-járóról, hogy annak a' gyök-ere *at*, *et*, a' mellette lévő *lan*, *len* pedig *paragógé*. Az éa ítéletem-ként *ól, öl*-lel össze kötött utól-járó *atól, etől*, azért ha *a*, vagy *e* magábann hangzónn végződik a' név, p. o. *kutya*, *eke* így szólunk: *kutyától*, *ekétől*, mintha lenne *kutya-atól*, *eke-etől*; de az *aa*, egygy hosszú *á*, *ee* egygy hosszú *é* betűt téssen. Vagy pedig mivel *atlan*, és *etlen* helyett mondjuk ezt is megfordítva: *talán*, *telen*, ha *ta*, *te* gyök-érhez járúl *ól, öl* utól-járó, léssen belőle *tól, től, ta*, *te* gyök-érnek végső magábann hangzója a' következő miatt el-enyészvénn. Oka ezen véleményemnek, mivel mind *atlan*, *etlen*, *talán*, *telen*, mind *tól, től* utól-járó meg-fosztást jelent, p. o. *eszetlen*, és *esztől* el-bultsúzott ember mind egygy.

16.) *Nak, nek*, hajdann *nek*. Harmadik ejtésnek a' jegye a' nevek' ejtegetésébenn. Erről már vala szó. Ezt az utól-járók közé számlálja a' Debr. Grammatika.

17.) *Ű, ű.* p. o. Nagy szemű, nagy orrú. Lásd a' Szó-könyvbenn a' magyarázatot.

18.) *Űl, űl.* Mód határozókat tészen (Lásd feljebb az V. Tagot a' D. alatt.)

19.) *Vá, vé,* p. o. fává, sóvá, kövélészen (in lignum, salem, lapidem convertitur.) Ha *az, ez* mutató név' mással jő össze: *az, és ez* szónak a' z-je *v*-vé válik, p. o. *avvá, evvé,* nem *azvá, ezvé.* Ha pedig *z*-szor név-szóval jő össze; a' *vá, vé*-nek *v*-betűje a' névnek utolsó mással hangzójává válik, p. o. gaz gazzá, tej tejjé; nem *gazvá, tejjé, sem gavvá, tevvé.*

20.) *Val, vel.* Anynyt tészen, mint Diákul *cum,* p. o. *kivel, kutyával.* Erről is azt a' változást meg kell tartani, melylyet *vá, vé*-ről mondék, p. o. *avval, evvel, Gazzal, tejjel.* Gántsos Erdélybenn: *botval, tejjel, aval, evel.*

VII. T A G.

Az Egygybe-foglalókról.

A' melyty hajlíthatatlan szótskákka szavainkat, és értelmes mondásainkat össze foglaljuk, — a'vagy egygy mástól külön választjuk, (mivel ezen külön választás által is az egygyvé tartozókat

összse foglaljuk) egygybe foglalóknak, vagy egygyüvé foglalóknak nevezjük (conjunctio.) Innét két-félék ezen foglalók; vagy összse kötök, (copulativæ) vagy pedig külön-választók (disjunctivæ.)

A. Összse-kötök.

Összse-kötök 1.) ezek: *es, is, 's*. És anynyi, mint Diákúl: *et; is*, mint etiam (melyly ésből lett betű tserével) *'s*, meg-rövidültt *es*-ből, melyly sebesenn ejtetik, mint a' Zsidó nyelvben a' *schva*, p. o. egygyzer'smind. Ide tartozik ez is: *még* (adhuc) melylyet összse-kötünk néha *és*-szóval, és akkoronn el-veszti a' húzását, így: *es-még* (et iterum.) Hogy (quod) p. o. azt mondja, hogy. 2.) Ide tartoznak, a.) a' *következtetők* (conclusivæ, illativæ, ratiocinativæ) úgy mint *tehát* (Telegdibenn, és egyéb régieknél *tahát*, meg-rövidítve *hát*). Annak okáértt, az okáértt, minek okáértt, azértt, annál fogva. b.) *Ok adók*, (causales) úgy mint: *mertt* (melyly *mi*, és *értt* utól-jaróból lett, melylyről láss *att*, *ett* utól-járó alatt, *miértt*-ből rövidülte-meg, azértt egygy vele *miértt* hogy, mivel hogy) *mivel*. d.) *Világosttók*, (illustrativæ) úgy mint, tudni illik, szónak okáértt (verbi

causa, Németesenn példának okáért. — e.) *Fel-téte-ők* (conditionales) ha, ha ugyan, hanem ha. f.) *Meg-énged-ők* (concessivæ) no-ha, jól-lehet, bátor (meg-rövidítve bár, és *ám* szóval össze-kötve ám-bátor, ám-bár) noha, és ámbár helyett Erdélybenn mondják, és a' régieknél-is szokásbann *vala maga*, p. o. útnak indúltt; *maga* beteges. De már *maga* foglaló szó a' szokásból ki-indúltt; 'de nem is kár; mivel zavarodást okoz, *maga* név-mássával össze kevered-vénn. g.) *Kérdez-ők*: hát? e? a' szók' vég-énn, p. o. úgy e? (ita ne?) valljon?

B. *Különn-választók.*

Különn-választók 1.) vagy-vagy, v. artikulussal a'vagy-a'vagy, (aut, aut) 2.) akar-akar (sive-sive) 3.) sem-sem. Tagadást jelentünk vele, p. o. én sem megyek, te sem mégy, (nec ego eo, nec tu ibis) 4.) se-se. Tiltást tészen, p. o. te se menj, ő se menjen. 5.) Ide tartozik de, pedig, (penig, kedig, kediglen a' régi írásokbann.) Holott, hanem, mind az által, vagy mind azon által. 's a' t.

Jegyz. *Akar* külön-választóról megjegyzésre méltó, hogy *akar* ígének (vult) a' gyök-ere, itt külön-választó foglaló-

nak, tisztét viseli. Valamint *vall* ígéből lön ezen kérdező össze-kötő: *valljon?* úgy *akar* ígével egygy ezen külön-választó: *akar-akar*, valamint a' Diákbann-is *sive, si velis*-ből rövidüle-meg. — Azért ezen szólás: *akar maradj, akar menj*, anynyit térszen; ha akarod maradj, ha akarod menj. Innét már észre vehetni, hogy mind a' Debretzeni Grammatikábann, mind Káldi-bann *akár-akár*, akár hogy, gántsos ejtés; mertt nem helyes *akaro*k helyett *akáro*k. Ez olyly gántsos mint *ád, széd, meg-vér, nyér*. s t. eff. mertt nem mondják: *ádok, szédek, vérek, nyérek*. *Sem*, ez helyett áll: *nem-is*; *se* pedig ez helyett: *ne is*, azért a' hol *ne* mondjuk, ott mondhatjuk *se*, a' hol *nem*, ott *sem*.

VIII. T A G.

A' Közbe-vetökröl.

A' Közbe-vetö szótskák olyly hajlíthatatlan részök a' beszédnek, melyly indulatjainkat, kívánságainkat, tsudálkozásunkat, és egyéb gerjedelmeinket nyilatkoztatja-ki a' beszéd közbenn. Ezek után a' fel-kiáltás' jelét szoktuk tenni. Tulajdonságaikra nézve több félek a' közbevetök.

1.) Örömet jelentök, mint: *ha-ha-ha! hipp-hopp! dñom-dánom!* p. o. harmad napig *dñom-dánom*, halttig való szánom bán-

om. Mondják a' szevensétlen nöszésről, az az házasságról. Az ujongatónak öröm szava: *ijju!*

2.) *Bánatot télesen; jaj! ó! óh! vaj!* (ebből lön *vaj-ha!* *vaj-mi!* melyly egygyez ezen ígével: *fáj nekem) ah!*

3.) *Tsudálkozó közbe-vető; ejnye! jéh! hm!*

Jegyzet. Ezen utolsó tsudálkozó szót szájunk bé zárva, tsak az orrunkonn szoktuk ki-ereszteni, és dunynyogva a hangon meg-húzni, melylyet igazánn ki sem írhatni, valamint kí nem írhatni az eger szót, midönn a' matskát hívánn így szólunk: *tzitz!* az utánn öszsze húzvánn karikába ajakainkat füttyölölg az eger' tzitzegését követjük ajakainkkal.

4.) *Sürgetők, és biztatók; no! no sza! no tsak! uttzu!*

5.) *Irtódzók; pih! piha! ehe! ú!*

6.) *Mútatók; lám! la! (lám lássamból, la lássa ígéből vagyon meg-rövidítve, mint né, nézzedből, hé hallod é szólásból) ne! a! (meg-rövidültt ebből la! p. o. hegedülnek a! (en! fidibus canunt.)*

Jegyzet. Ne mútató szótska visszájára egygyez ezen Diák *Interjectióval*: *en! ne* szóval mondják ezeket-is: *ne tek! ez meg-*

rövidültt ebből: *ne nektek* (en! vobis) *ne sze!* ez helyett *ne tsak!* *ne tel-sze* (az az ne nektek) *netek-sze* szólásból Metathesis-sel mondják a' Hegyalján: *neszték.*

7.) *Hallgattatók.* Tsitt! patt! ha-ha! vagy hallga!

8.) *Kívánók:* óh! ah! bár-tsak! vaj-ha! éj-ha! héj-ha!

9.) *Gúnyolók;* bezzeg! hogy már! tity-toty!

10.) *Kétkedők:* talám, talán, (megrövidítve tám, tán, meg-kettőztetve *talán-tán*) igyold, együld, igyók! p. o. mondják a' Hegy-alján; A' vermek-közé ne menj; mertt.igyók a' verembe esel.

11.) *Hívást, vagy szólítást tevők:* az embert így szólítjuk, a' második személybenn: *hé!* (heus) hé ebből vagyon megrövidítve; hallod é? Az oktalan állatok közöl, így szólítjuk, magunkhoz hívánn, tsalvánn:

a.) *A' lovat: matsi!* Erdélybenn; de Magyar Országbann *ne! ne!*

b.) *Borjút: prütsi!* Erdélybenn; de Magyar Országbann: *botzi!* vagy *hötzi!* a' mint mondják Pozsony Vár-megyébenn.

d.) *Disznót: hötškő!* tsikus! |

e.) *Matskát: tzitz!*

f.) *Ludat*. Posony Vár-megyében a paraszt aszszonyok így híják: bi! bi! bi-buskám! Borsodbann: ök! ök! ökötském! A' Hegy-aljänn: zsu! zsu! zsuzsukám! (*bibus*, ez helyett vagyon *libus*, *liba*.)

g.) *Pulykát*: puly! puly!

h.) *Pulyka fiat*: pi! pi!

i.) *Tsikót*: tzirus! tzirus!

k.) *Katsát*: tass! tass!

l.) *Tyúkot*: tyu! tyu! vagy pite! pite!

m.) *Tyúk fiat, vagy tsirkét*: tzibe! tzibe!

n.) *Lúd fiat, vagy libát*: patí! patí!

12.) *El-hajtást, El-üzést tévők*:

a.) *Az ebet ezen szóval hajtjuk*: ki!

A' Hegy-aljänn ezt is mondják *tsiba*!

Jegyzet. *Tsiba* nékem *Tolttos* szónak látszik; mertt a' *Toltt* így mondja ezt *hibaj*: menj el, menj ki. A' *k* betű a' *ts*-vel néha fel-tserélődik, p. o. *hurok*, és *tsürök* a' kötélenn. Innét *hibajból* könnyyenn lön *tsiba*, meg-rövidítve *tsiba*. De előttem az ebet akar *Tolttól*, akar *Németül* szólítani nem vétek.

b) *Borjút*: P

d) *Disznót*: Huj-ki! höts-ki! kuss!

e) *Lovat*: tzo! hi! hot!

f) *Ludat*: vezs! huts! passe!

g) *Matskät*: katz! pizsz!

h) *Katsät*: tass-el!

i) *Tyúkot*: Hess!

k) *Ökröt*: Haj! töledre hajtják *tsá* szóval, hozzádra pedig *ptrük* szóval. Hátra hajtják *kök* szóval; végre meg-állítják *kó* szóval.

ÖTÖDIK RÉSZ,

SZÓ-HELYHEZTETÉS.

Valamint az előbbi 4-dik Részt, úgy ezt is a 'Beszéd' nyoltz részére nézve nyoltz tagra osztom-fel; de először szölok

A' Szók' el-helyheztetéséről általjábann.

Helyesenn írja Pápai Sámuel (Magy. Lit. 76. §.) hogy ha bár a' szók magakbann külön-különn véve meg-határozott, 's világos jelentésűek is; de ha nintsenek egygy mással özsze függöleg el-helyheztette, hanem minden rend-szer nélkül tövel h-gygyel vagynak özsze hányva; — úgy nem válik belölok értelmes mondás, p. o. ha ezen Diák szerkeztetést (Constru-

ctio), és mondást: *Voluit ad literas meas pecuniam pater dilactus meus per Postam mittere mihi*; ilyly diákos renddel tennőkki magyarul: *akart levelemre pénzt atyám kedves az én postánn küldeni nekem*; ennek a' szerkeztetésnek sem füle, — sem farka nem lenne. Mertt észre kell venni, hogy a' régibb nyelvekben, valamint a' Görögben, és Diákban a' szókat akár hogy előre, vagy hátra, öszsze vissza helyhezteni lehet, annélkül, hogy a' rendnek ilylyen változtatása érthetlenséget okozna a' beszédben, — a' vagy a' nyelv' természetét megsértené, p. o. a' Diákban; *Hominis voluntas, vel voluntas hominis est mutabilis. Magnae eruditionis vir, vel vir magnae eruditionis, vel vir eruditionis magnae. Qualem librum legisti heri? vel heri legisti, vel qualem heri librum legisti?* 's a' t. Ezek mind egygyre mennek, 's az ilylyetén változtatás olyly igen uralkodik a' Diák nyelvben, hogy akár melyly diák munkában is, kiváltt képen a' Poétáknál minden keresés nélkül azonnal szemébe ötlük az embernek. A' mű magyar nyelvök nem engedimég a' szók' rendjének ilyly akarat szerint való változtatását; mertt így érthetetlen lenne a' Magyar beszéd. Ennél

fogva hogy ki-ki meg-értse beszédünket, szükséges a' szokat jó rendbe szedve úgy helyheztenni, hogy azokból értelmes mondasok kerekedjenek. — Mikoronn már a' szokat egygy mással úgy szerkeztetjük egygybe, hogy beszédünket világosan meg-érthetik, ezt a' mőndást *Szók' el-helyheztesének* (Syntaxis) nevezjük, 's minden külön vett szónak ilylyetén egygybe illesztését, vagy össze igazítását különös nevezettel *Szerkeztetésnek* (Constructio) mondjuk. A' magyar szók' ilylyen szerkeztetésének módja, a' menyinyiben köz más nyelvekkel is, arról itt szükségtelen lenne értekezni; tsak azt tekintsük-meg, a' mi itt is a' magyar nyelvnek tulajdona, vagy tulajdon különbségei között is tsak azt, a' mi nagyobb figyeltet érdemel. — A' Beszéd' nyoltz részének egygyenként való el-helyhetéséről, s azokkal való helyes élésről szólok a' következő nyoltz tagbann, végre pedig a' kilentzedikbenn megmondom: összeseségesenn, és a' beszéd' folyamatjábann a' beszédnek nyoltz részét hogyann kellessék el-helyheztenni?

I. T A G.

A' Név-szókkal való helyes élés.

1. §. A' ragasztékos Név-szókkal való helyes élés.

Jegyzet. Nem történik több rendetlenség a' Magyar Beszédbenn, mint az íge-hajtogatásbann, és a' ragasztékos nevekkel való élésbenn, úgy hogy helyesenn mondja Tsétsi János: (in obser. orthogr. Grammaticis de vocibus compositis Reg. 7. pag. 10.) *In suffigendi modis erratur etiam a doctoribus*, még a' magyar Nyelv-tanítók is sokann hibáznak a' ragasztékos szókkal való élésbenn. A' mint maga is Tsétsi János Tanító létere mindjártt ezen szavai után hibáz, azt tanítván, hogy így kell szólani: *Uraik szolgájok, Angyalok seregek, Juhok nyájok*, nem pedig így: *Uraik szolgája, Angyalok serege, Juhok nyája* (*Dominorum servus, Angelorum exercitus, ovium grex*); mertt úgymond *szolgája, serege, nyája* — egygyes számbann nagyon mondva; *Uraik, Angyalok, Juhok* pedig a' többesbenn. De hogy az ilylyen szólás: *Uraik szolgájok, Angyalok seregek, Juhok nyájok, Szentek életek, Magyarok Isteneik* 's t. eff. rossz, és helytelen szólások, igen szépen meg-mutatá Pápai Sámuel Magy. Literatúrájábann. Veszprém 1808. I. Köt. 231. lap. 's a' t. Hanem ő is Tanító létere nagyon bukék a' 106. laponn azt írván, hogy az ilylyen mondás: *Seregeknek Uraik,*

Magyaroknak Istenek, Vármegyéknek dolgok s t. eff. rossz szólas lenne; pedig az ilyen szólast maga is jóvá hagyja Literatúrájának 199, és 200-dik lapján azt tanítván, hogy „mikor a' bíró több; a' bírt dolog pedig csak egygy, annak Ragasztékjai: *nk, unk,ünk, tok, ték, tök, ok, ek, ök.* Ha mind a' bíró, mind a' bírt dolog sok, annak Ragasztékjai: *ink, itok, itek, ik.*“ Ezeket szóról szóra így adja elé Pápai Sámuel. Ezekből az értelmes ember egyebet nem hozhat ki, hanem hogy ezen *régula* szerént vagynak ejtve az ilylyetén mondások: *Seregeknek Urok* (Dominus exercituum) *Vármegyéknek dolgok* (labor Comitatum); — mert ezekbenn a' bíró dolog (possessor) tudni illik a' *Seregek*, és *Vármegyék*, többenn vagynak, a' bírt dolog pedig (res possessa) csak egygy: az *úr*, és *dolog*, akkoronn tehát a' 3-dik személybenn *ok, ek, ök* a' Ragaszték az ő törvény szabása ként. Tehát a' *seregek*, és *Vármegyék* mellé *ok* Ragasztékot, vagy név' mássát tévénn, és mondván: *Seregeknek Urok*, nem *Ura*, és *Vármegyéknek dolgok*, vagy *Erdélyiesenn dolgok*, és nem *dolga*, *régula* szerént tselekszünk. Hát *régulásonn* szólan rossz szólas? Hibáz *Káldi György* a' *Biblia* fordításábann, a' *Vulgátának* ezen szavait: *Opera illorum sequuntur illos* Apoc. 14. v. 13. így fordítván: az ő *tselekedetek követik őket*; mert az ő *tselekedetek*, annyit téssen, mint *opus illorum*, hanem így kellett fordítania: az ő *tselekedetük*, a'

mint helyesenn észre veszi Tsétsi az említett helyenn mondván: opera hominum, embereknek tselekedeteik, nem pedig tselekedetek, mert embereknek tselekedetek, vagy inkább tselekedetök, *egygy tselekedetet jelent.*

Igy Káldi gántosann fordítja Luk. 16. 29. ezen szókat: *habent Moyssem et Prophetas* ekképen: Vagyon Mojsesek, és Prófétájok, mertt vagyon Prófétájok, anynyit téssen; *habent Prophetam*, hanem kelle fordítania: *Prófétájaik*, vagy meg-rövidítve: *Prófétájik*. Ezen szent szókat is: *Dominus Deus Patrum vestrorum* 1. Mós. 2. v. 15. nem jól fordítja így Káldi: *A' ti Atyátoknak Ura Istene*; mertt anynyit téssen: *Dominus Deus Patris vestri*. Már a' 16-dik versbenn más képen fordította ezen szavakat: *Dominus Deus Patrum vestrorum*, így t. i. *Atyáitok Ura Istene*. Azértt böltsenn írja Tsétsi az említett helyenn. „In his suffigendi modis utinam majorem attentionem tam loquentes, quam scribentes adhiberent; male enim a pueris asveti sapius, quam credere fas sit, erratur etiam a doctoribus.“ *) Hogy tehát leg-alább a' tudós Magyarok ezenn túl Nyelvünk ellen ne vétsenek, szükséges okosann meg-hat-

---

*) Még eddig nagyobb *Doctor* a' Magyar Nyelvben nem vala, mint Révai Miklós, s még is hibázott Tanító léteire így írván: *a' Magyarok paizsok*. *Propos. ex L. H. 1804. In mart. p. 32.*

ározni, és meg-állítani a' ragasztékos név-
szókkal való rendeselés módját. — Erről
légyenek ez következő szabások :

I. S Z A B Á S.

Ha mind a' bíró, mind a' bírtt dolog
tsak egygy, akkoronn az egygyes számú
Ragasztékok járúlnak a' név mellé, azon-
szerént a' mint meg-mondám a' Ragaszték-
okról való Tanításbann (4. Rész. 2-dik
Tag. I. Fejezet II-szor ragasztékosann) p.
o. az ő ház-a, a' te ház-ad, az én ház-am,
az ő vér-e, a' te vér-ed, az én vér-em, az ő
kard-ja, a' te kard-od, az én kard-om, az
ő elmé-je, a' te elm-éd, az én elmé-m 's a' t.
Észre kell venni, hogy a' melyly név szók
a' 4-dik Ejtésbenn, a' húzást elvesztik, az-
ok a' Ragasztékokkal is elvesztik, p. o.
tűz, tűzem, tűzed, tűze. 's a' t.

II. S Z A B Á S.

Mikor a' bírtt dolog tsak egygy; de a'
bíró több, akkortt a' ragasztékatlan névhez
ezen többes számú személyi név' mássai
jönnek: *ők, tek, v. tők, műk*, némi változás-
sal, a' mint meg-mondám a' Ragaszték-
ról való említett tanításombann, p. o. az
ő *ösök* (avus illorum,) a' ti *östök* vagy
ösetök (avus vester) a' mi *ötünk*: avus

noster (hajdann ősemük, az utánn őszünk, ma őszünk), az ő várak (illorum arx,) a' ti váratok (arx vestra,) a' mi várunk (hajdann vármuk, várunk.) *Ők* gyakran *e* re változik, p. o. az ő kezek, Juhoknak nyájak, grex ovium. Vagy meg-rövidülve: juhok' nyája. *)

B. *A' többes számú dolgokról.*

III. S Z A B Á S.

Mikor a' bírt dolog több; de a' bíróság csak egygy, akkoronn a' 3-dik személybéli ragaszték utánn, az az *a*, vagy *e* utánn többes számú bírt dolgot jelentő *i*-betű következik, p. o. ehhez: háza, kardja, keze, *i* jövőnn, lészen: házai, kardjai, kezei, 's ebből egygy harmadik bíróhoz tartozó több számú dolog lészen, p. o. Péternek házai, kardjai, kezei (Petri plures domus, gladii, manus.) A' 2-dik személybenn az *i*-utánn *ad*, *ed* Ragaszték jő, p. o. a' te házaid, kardjaid (tuæ domus, tui gladii.) Az 1-ső személybenn az *i*-utánn *am*, *em* Ragaszték ragasztatik, p. o. az en házaim,

---

*) Nem jó tehát juhoknak nyája, Uraknak Ura 's t. eff. még rosszabb: juhok' nyájak vagy nyájok, Angyalok' seregek, urak urok, 's t. eff. Lásd a' jegyzeteket.
kardjaim,

kardjaim, kezeim, (meæ domus, mei gladii, meæ manus.)

IV. S Z A B Á S:

Ha mint a' bírtt dolog, úgy a' bíró több, akkorra a' III-dik Szabásbann említett egygy bíróhoz tartozó több bírtt dolgot jelentő 3-dik személybéli ragasztékos névhez járúlnak a' többes számú személyes név-mássai: *ők, ek, tek, tők, mük* olyly változással, mineművel a' II-dik szabás tartja, p. o. ehhez: *házai, kardjai, kezei*, az említett név-mássai a' megmondott képen járúlván, leszen a' 3-dik személybenn: *házaik, kardjaik, kezeik*, ez helyett: *házai-ak, kardjai-ak, kezei-ek*, melylyeket a' szokás így rövidít: *házaik, kardjaik, kezeik* (valamint régulásabb mondani: *Pestiek*, miut *Pestik*, *Budaiak*, mint *Budaik* 's t. eff. úgy régulásabb lenne *házai-ak, kardjai-ak, kezei-ek*, ha a' közönséges Nyelv szokásnak úgy tetszenék.) A' 2-dikbann: *házaitok, kardjaitok, kezeitek*. — Az 1-sőbenn *házaink, kardjaink, kezeink* (hajdann: *házaimuk, kardjaimuk, kezeimük*, azután *házaimk 's a' t.*)

Jegyzetek.

1.) A' II. Szabásbann meg-mondottam, hogy *ak, ek, ök* járúl a' 3-dik személybenn a' névhez, p. o. az ő várak, (arx illorum, vel arx sua) *ösök* (avus suus, vel avus illorum). Innét meg-ítélhetni, hogy *Pesti Gábor* újj Testamentomábann Béts 1536. ezen szavak: *verè et tu ex illis es.* Math. 26. jól vagynak így fordítva: *byzon tys cw feleek wagy*, régi rososz ortografíával. De ezt *Sándor István sokféle* nevű könyvének 5-dik Darabjábann a' 148-dik laponn hibásann így fordította, a' mai írás módjára: *Bizony te is ő félek wagy.* Hogy ez gántsos, onnét meg-tetszik: mertt ezen szólás: *ő félek* a' többes számbann vagyon, mint p. o. *jó félek*; *te* szó pedig az egygyes számbann áll, így tehát ez: *te ő félek wagy*, nem jó szerkeztetés lenne. Tehát így kellett volna *Sándornak* a' mai ortografia szerént írnia: *Te is ő féleek, wagy ő félejek, wagy ő félejök wagy.* Ez már az egygyes számbann vagyon, mint mikor mondom: *te is* az ő emberek, vagy emberök vagy (etiam tu illorum homo es.) Magyar Országbann az *ak* helyett jobbára *ök*-kal élünk a' vastag hangúakbann, p. o. az ő házok, az ő kardjok, (domus eorum, gladius illorum) a' vékony hangúakbann pedig *ek*-kel, p. o. az ő kezek, az ő földjek (illorum manus, terra.). De Erdélybenn *ök* helyett *ak*, és *ek* helyett *ök* tétetik; sőt még a' Magyar Országi tudósok-is élnek

ók-*kel*, a' mint ezt példákkal meg-mutat-
hatni. Így 1.) a' tudós Erdélyi Magyar
Nyelv-mívelő Társaság' munkájának első
darabjakkann, melylyet Szebenbenn nyom-
tatának 1796-bann a' 15. laponn így ír a'
Tudós Társaság: — „A' Görög Nyelvet
egygy Homérus, és Demosztenez, a' Ró-
mait egygy Virgyilius, és Tzitzeró hason-
ló nagy embereknek halhatatlan munká-
jik em-llés ditsőségök' tetejére, a' kiknek
tollakat soha egygy Görög, és Diák nyelv
mívelő társaság sem vezérelte.“ *Kiknek
tollakat* (quorum calamum) nem mondja
tollokat. 2.) a' 37. laponn: *név-más utánnak*,
nem pedig utánnok. 3.) a' 135. laponn:
szavak bé vehető emberektől hallottam, nem
pedig *szavók*, 4.) a' 162. laponn *szavak bé
vehető emberek*, 5.) 173. lap. a' gaboná-
nak, és konyhára szükséges dolgoknak
árrak igen fel-hágott (pretium frumento-
rum,) 6.) a' 186. lap. a' Diplómáknak nagy
hasznak vagyon, 7.) 220. lap. melylyek-
nek *oltalmak* alatt koldúlnak, 8.) 252. lap.
vitéz rendeknek *tagjak*. 9.) Sz. Páli Gram.
a' 74. lap. az ő *akaratajk*. 10.) Ezt biz-
onyítja a' Debr. Gram. is a' 71. laponn.
Nyelvünknek természetével nem is ellen-
kezik a' többes *ak* Ragaszték, úgymond a'
Debr. Gram. a' 73. lap. noha magának
ellene mond a' Debr. Gram. az 59. lap.
így írvánn: nintsen *ak* Ragaszték Nyelv-
tünkben, hanem *ok*. Hogy helyesebb *ak*,
mint *ok*, az is bizonyítja, hogy a' régiek,
a' kik még nem restelték egészen ki-

mondani a' többes számú ragasztékokát, vagy is ragasztékul lévő név-mássait így írnak: *adnájak, adájak, akarnájak*, a' mint a' ragasztékos ige' hajtogatásról meg-mondám a' 6-dik Jegyzetbenn, és a' bizonytalan tudó béli Részesülökhöz is *ak*, nem *ok* Ragasztékot tőnek, p. o. *bíznájak*, nem *bíznájok* a' mint a' 4. Rész. IV. Tagjában *e* betű alatt meg-mondottam. *) A' vékony hangú név-szókkal pedig ezen állapotban élvénn *ök-öt*, nem *ek-et* téznek az Erdélyiek, és a' tudósbb Írók, p. o. az *ősök* (illorum avus) nem *ösek*, az *ő süök*, vagy *süvök*, nem *süek*, vagy *süvek* (levir ipsarum, nempe feminarum) *kendők*, *kürtjök*, az *ő Istenök*, az *ő szemök láttára*. **) És ez hogy helyesebb, onnét meg-

---

*) Lásd a' IV. Rész. Elő-isméreték z. §. B. 6. szám. A' melyly vastag nevek az' egygyes 4-dik Ejsésbenn *at* és a' Többesnek 1-ső Ejtésébenn *ak* végezetet kívánnak, úgy mint melylyek a' gyök-érbéli húzást el-vesztik ezen esetekben, azok a' közönséges Nyelv szokás-ként *ok*, nem *ak* ragasztékot vesznek-fel, p. o. az *ő urok*: illorum Dominus, 's a' t. nem az' *ő urak*; mertt *urak Domini* in nominativo plurali. Így bogarok, mozsarok, fonalok, hidjok, kosarok, kanalok, lovok, madarok, nyarok, nyíljkok, rúdjkok, szamarok, poharok, lúdjkok.

**) Így él evvel a' mű Magyar Tzitze-

tetszik; mertt ez által különbböz a' ragasztékatlan vékony hangú neveknek többes első ejtésöktől, p. o. *bünek* (peccatum) *bünök* (peccatum illorum), *Istenek* (Dii) *Istenök* (Deus illorum); *szemek* (oculi) *szemök* (oculus illorum): *Káldi* is így ír Jerem. 9 : 8. *Az ő nyelvök álnökságot szólott.* Nem írja: az ő nyelvek. Így *Jahab* Lev. 3 : 3, *Ha a' lovaknak szájokba zabolákat vetünk, egész testöket vezetjük.* Nem írja: *testeket 's a' t.* A' hol nintsen semmi kétes értelem, ha mindjartt *ök* helyett *ek*-et teszünk-is, ott el-tűrhetni az *ek* et, *Pápai Sám. Magy. Lit.* a' 338. laponn, hogy különbböztesse a' ragasztékos nevet a' ragasztékatlantól, az *ek* mellé inas betűt tön, így írvánn a' nevezett helyenn: A' Gothok az' újj földönn *le-telepedéssek végett* (ez helyett: *le-telepedésök*) így, *az ő Istenjek* (Deus illorum). Így különbböztetik-meg a' vastag hangúakat-is inas betűvel némelylyek, *ök*, és nem *ak* ragaszték mellett is, a' ragasztékatlan név' többes első Ejtésétől, p. o. az Oroszoknak velünk lészen *Karátsonjok*: *nékjek* nintsen *aszszonyjok*, *asztaljok*, *borjok*, *lábajok*, *Királyjok*. Ugyan ezt javallja *Tsétsi* is (de vocibus Compositis Reg. 8.) azt mondvánn; hogy így kell írni: *Királyjok* (Rex eorum) hogy különbbözön ettől: *Királyok*, *Reges.* *)

---

rónk-is *Pázmány Péter*. Lásd *Kalaúzának* elől járó *Levelét*.

*) *Ambár* meg-engedem, hogy *Tsétsi*

9.) A' név-szók' birtokos szerkeztetésében mindenkoronn *k*-val, az az *ak*, vagy *ök*-kel tegyük-ki 1.) az *egygy, dolgot*

javallása ként ez a' szólás: *Reges*, Királyok, különböztessék-meg ezen birtokostól: *Rex eorum*, nem helytelen így írni: *Királyjok* p. o. a' Zsidóknak Királyjok; de még is helyesebb lenne Erdélyi módra így írni: *Királyjak*, a' feljebb meg-mondott okokból; leg-inkább pedig a'hol a' jottával nem lehet különbséget tenni. Nem lehet pedig ezen különbséget tenni, ha az egygyes 3-dik személybeli ragaszték maga mellett meg nem szenvedí a' jottát, p. o. *száma*, nem száma, *Istene* nem Istenje 's t. eff. tehát a' többes bíróságban, de egygyes birtokban nem mondhatni *Istenjek számjok*, le-telepedéssek. Hibázott tehát Pápai Sámuel az említett helyenn írván: le-telepedéssek, Istenjek. Jobban írta volna: le-telepedésök, I-tenök. — Lám Pázmány sem írja Imádságos Könyvében a' 167. lapon. A' Prófétáknak dítseretes *számjok*, hanem írja *Prófétáknak számok*, noha helyesebben írta volna: *számak*, mint számok. 4. Rész. I. Tag. I. Fejezet 4. Jegyzet. És IV. Előisméreték 2. §. B. 6-dik szám a' végről vételről. Így hasonló képen, mivel nem mondjuk: lábja, borja; (*vinum ejus*) mertt borja anynyi, mint: *vitulus ejus* (*borjúból*) asztalja, aszszonyja. 's t. eff.

tévé ragasztékos szót, valamikoronn a' bíró szó a' többes számbann áll; de egész-
 enn meg-tsonkúlatlanúl, meg-rövidülés-
 nélkül a' 3-dik ejtésbenn lévén, p. o. szent-
 eknek életök, katonáknak sátorak, Magy-
 aroknak Istenök, Uraknak Urak, Királyok-
 nak Királyjak. (Lásd leg-közelebb a' II.
s abást.) Így éltnenek az ilylyenekkel a'
 n.ü öseink-is, a' mint ezt sok példával biz-
 onyítja, és erősíti Révai Antiquit. §. 179.
 Így Telegdi 2. Rész. 50. lap. „Az útonn
 járóknak jó úti társok, a' betegeknek or-
 vasok, a' nyomorúttaknak oltalmazójok,
 a' szomorúaknak vigasztalójok, a' tudat-
 lanoknak tanétójok, a' mü édes Jéusunk
 (itinerantium bonus comes, ægrotantium
 medicus, afflictorum defensor, mæstorum
 consolator, ignorantium doctor est dulcis
 Jesus noster) — És Pázmány Imádságos
 Könyvébenn a' 167. laponn: *téged az Apos-
 toloknak ditsőséges harok, téged a' Prófétáknak ditséretes számok* (te gloriosus Apo-
 stolorum chorus, te Prophetarum laudabi-

---

hanem; lába, bora, asztala, aszszonya,
 azértt nem mondhatjuk Pápai Sámuel
 ként: lábok, borok, asztalok, aszszony-
 jok, sem Erdélyi hangonn: lábjak, bor-
 jak, asztaljak, aszszonyjak, — hanem:
 Magy. Or. szokás-ként: lábok, borok,
 asztalok, aszszonyok, Erdélyi-ként ped-
 ig: lábak 's a' t. Hanem mivel mondjuk
 Királya, és Királyja, úta vagy útja, azértt
 jó Királyjok, vagy inkább Királyjak 's a' t.

lis numerus.) És Káldi Jak. 3: 3. A' lov-
 aknak szájakba zabolákat vetünk 's a' t. *)
 2.) Hasonlóképen *k*-val tegyük ki a'
több dolgot tévő ragasztékos szót is, a' mi-
 dőnn a' bíró szó a' többes számbann áll
 a' 3-dik ejtésbenn, a' leg-közelebb említett
 IV. szabás szerént, p. o. embereknek háza-
 ík, katonáknak kardjaik, és kezeik. Mind
 azon által meg-kell vallani, hogy ezen
 meg-magyarázott régula ellen a' különbb-
 enn derék írók-is sokszor vétettek így
 írvánn: Zsidóknak Királyja, Menynyeknek
 Országa, Egeknek Ura, mindeneknek sze-
 mei, a' régi íróknak fordításábann, az ő
 munkájiknak leg-jobb ki-adásával kell él-
 ni: melylyeket jobban mondanánk ek-
 képen: *Zsidók' Királyja, Menynyek' Or-
 szága, Egek' Ura, Mindenek' szemei, a' régi
 írók' fordításábann az ő munkájik' leg jobb
 ki-adásával kell élni; †)* mertt 3.) A' nev-
 ek' olyly birtokos szerkeztetésébenn, mi-
 koronn a' ragasztékos szó egygy dolgot
 téssen; a' bíró szó pedig a' többes szám-
 bann vagyon, de meg lévén tsonkítva,
 az az nem a' 3-dik ejtésbenn, hanem az
 1-sőbenn hagyatvánn, akkoronn nem en-
 gedtetik tenni a' *k*-t (melyly *ak, ök*-ből
 lön meg-rövidülve) a' ragasztékos szóhoz

---

*) Lásd Sz. Páli Gram. pag. 196. Reg.
 V. Tsétsi de recta loquendi ratione
 Reg. I.

†) Ezen régula ellen vét Sz. Páli. Gram.
 pag. 196. Reg. VI. Kardos Adorj. p. 89.

p. o. nem illik így szólani: *Zsidók' Királyjok, Menynyek' Országok, Egek' Urok, mindenek' szemek,* régi írók fordításakbann az ő munkájik' leg jobb ki-adásokkal kell élni, nem képes *Tsétsi* szerént így szólani: *Ura'k' szolgáljok, Angyalok' seregek, Juhok' nyájok* (Lassd feljebb 5. Rész. I. Tag. 1. §.) nem lehet mondani a' Magyarok' Istene'k, Vár-megyék' dolgok, a' szomszédok' ökrök, a' nemesek' fegyverek, 's t. eff. mertt 1.) ezeket a' mondásokot kettős értelembe' vehetik a' hallók, ezt a' mondást: a' *Magyarok' Istene'k*, arra is értheti valaki: *Hungari sunt Dei, a' szomszédok' ökrök:* vicini sunt boves 's a' t. de ha így szólunk: a' *Magyaroknak Istene'k, a' szomszédoknak ökrök,* vagy ökre'k, semki balra nem magyarázhatja, hanem így érti: *Hungarorum Deus, vicinorum bos, vel boves.* Mertt 2.) *Tsétsi* János előtt, kinek *Grammatikai Jegyzeseit* leg-először *Lötsénn* 1708-dikbann nyomataták-ki, soha semki a' Magyarok közöl ilylyen féle mondásokkal: *Ura'k' szolgáljok, Angyalok' seregek, Juhok' nyájok, Szentek' életek 's t. eff.* nem élt, sem semki-a' 15, 16, 17. századbann a' Magyar írásokbann efféléket nem talál; noha talál ilylyeket: *Ura'knak szolgáljok, Angyalok'nak seregek, juhok'nak nyájok, szentek'nek életek 's t. eff.* a' mint meg-mutatám leg-közelebb a' 2 dik *Jegyzethenn*, tsak ja' 18, és 19. századbéli némelyly *Írókban* találjuk az ilylyen mondásokat, a' kik *Tsétsi* után, mint *logár* után, indulván, tévely-

gésbe vitetének, melyly féle mondasokat, mint Nyelvbéli eretnekséget, úgy kell tekintenünk; mivel hogy a' közönséges Nyelv szokással ellenkeznek, Nyelvünk járásábann szokatlanok. *) Tehát ha a' *bíró szó* a' többes szám' első ejtésébenn, következés képen meg-rövidítve áll, akkoronn a' *birtokos* szót is meg-kell rövidíteni, és a' *k-t* belöle ki-hagyni ez képen: *a' régi trók' fordítása'*. Mivel ez szót: *trók'* meg-tsonkítjuk, ez helyett: *tróknak*, ez miatt ez is: *fordítása'* meg-tsonkúlva marad, 's nem kell mondani: *fordításak*, hanem *fordítása'*, és valamint ezen szóbann *trók'* a' *nak'* ki-hagyatása jeléül *Apostrofust* teszünk, úgy ebbenn-is: *fordítása'* a' *k* betű' ki-hagyatásának jeléül, tegyünk *Apostrofust*; és ezen meg-tsonkított *birtokos* név, minden nemű hajlításábann, meg-tsonkítva marad, p. o Magyarok' Királyja, Magyarok' Királyjá'é, Magyarok' Királyjának, Magyarok' Királyját, Magyarok' Királyjá'hozz, *Magyarok' Királyjai'* (nem pedig Királyjaik) Magyarok' Királyjai-é,

---

*) Tsuda, hogy Pápai Sámuel ezeket *Kappistáknak* nem nevezte, mivel, a' kik a' ragasztékos ígéket a' 3-dik személybenn a' vastag hangonn *j* inas betűvel írják, mint: *adja, látja, húzja*, nem pedig az *ő* inye, kénye-ként: *adgya, láttya, húzza*, azokat *jottistáknak* nevezte. De meg-felelék erre Szó-könyvem' I. Tsomójának végénn, a' *meg-szerzésbenn*.

Magyarok' Királyjainak, Magyarok' Királyjait. — *Apostolok' tselekedetei' könyve'* (Liber actuum Apostolorum) *Apostolok' tselekedetei' könyvének* első részében, *Bírák' könyvében*, *Királyok' könyvében*, *Példa beszédek' könyvében*. 's t. eff. Még eddig semki *Apostrofussal* nem írta az ilyen szerkezetében a' birtokos neveket, ámbár avval írta a' bíró nevet, mivel még eddig semki világosságra nem hozta, hogy effélékben: *Zsidók' Királyja'*, *Szentek' élete' 's a' t. Királyja, élete* meg-rövidült szók lennének, ezek helyett: *Királyjak, életek*, hanem gántsosann azt gondolták, hogy ezekben az: a, e egygyes számú 3-dik személybéli *Ragasztók*, — mint szintte ezen szólásbann: *Israel' Királyja, ember' élete 's t. eff. *)* — A' Diák egyenlőképenn *Rex* szóval mondja ki ezt is: *Rex Judaeorum*, ezt is: *Rex Judaei*; — de a' Magyar tökéletesbenn más *Ragasztékkal* fejezi ki a' szólást, — midönn az egygy dolog egygytől bírati, másképenn pedig, ha többtől, 's azért ezt: *Rex Judaei* így teszi ki: *Zsidónak Királyja*, ezt pedig, *Rex Judaeorum*, így teszi: *Zsidóknak Királyjak*, vagy Erdélyiesenn: *Zsidóknak Királyjak* (a' mint meg-mondám az 1-ső Jegyzetbenn) vagy pedig meg-rövidítve: *Zsidók' Királyja'*, melyly ezen Erdélyiesből: *Zsidóknak Királyjak*, vagyon meg-

---

*) Lásd a' III. Részben IV. Szabást. 3. §. B. Jegyz. Ez miatt botlék Révai is.

rövidülve, de így nem *Zsidóknak Királyja*, mertt nem mondjuk a' *Zsidóknak Királyja* vagon, hanem a' *Zsidóknak Királyjok*, — vagy Erdélyiesenn *Királyjak* vagon; há jól lenne mondva ez: a' *Zsidóknak Királyja*, ezt is jól mondanók: a' *Zsidóknak Királyja* vagon, — így pedig nem szoktunk szólani. *Következtetés*: Tehát tökéletlenül ír a' Debr. Gram. a' 47. §. 55. laponn, hogy „a' személyek' többes jegyét a' *k*-t a' ragasztékos nevekből a' 3-dik többes személybenn ki lehet bátrann, és az értelemnek minden hijánossága nélkül hagyni, mikor az előtte való *Bíró* névbenn már ott vagon a' *k*;" mondám tökéletlenül írja ezt; — mertt tökéletesenn meg kellett különböztetnie ez kettőt: ha a' *bíró* névbenn már ott vagon e a' *k* betű, 3-dik ejtésbéli végezettel, vagy pedig ennélkül; mertt ha ott vagon a' *k*, *nak*, vagy *nek*-kel, akkor nem mondhatni, hogy a' *k*-t ki lehet bátrann hagyni, a' mint megmutatám a' 2-dik Jegyzetbenn. Ha pedig *nak*, *nek* nélkül vagon ott a' *k*, akkoronn nem helyesenn mondjuk, hogy ki lehet hagyni a' *k*-t a' birtokbann, hanem mondanunk kell: hogy épenn ki kell hagyni, — rossz lenne ott hagyni, — a' közönséges nyelv-szokás ellen vétene a' ki ott hagyáná, és így szólana: *Zsidók' Királyjak*, vagy *Zsidók' Királyjok* 's t. eff. — Tehát esmég gántsosann ír a' Debr. Gram. az 56. laponn ezképenn: „Ha szintén azért hibázásnak nem lehet is egészen mondani az

efféle szólásokat: *Seregeknek Urok, Királyoknak Királyjok*; de mivel gyakorta homályos, és kettős értelmet okoznak - - jobbleszen ki-hagyni a' k-t a' harmadik személybenn lévő ragasztékos nevekben, valahányszor az, az előttök lévő nevekben fel-találtatik." Mondám, ezeket gántosan írja: mertt az nem való, hogy az efféle szólások: *Seregeknek Urok*, vagy *Erdélyiesenn: Urok, Királyoknak Királyjok*, vagy *Királyjak* gyakorta homályos, — és kettős értelmet okoznának; mertt magaszája' vallása a' Debretzeni Grammatikának, az 55. laponn, hogy „homályosok, és kettős értelműek az efféle szólások: a' *katonák' fegyverek*, mivel ez ezt is teheti: *milites sunt arma*, a' *katonák' fegyvereknek élek*, ez ismét ezt is teheti: *milites sunt acies armorum, Magyarok' Királyok*, ezt is teheti: *Hungari sunt Reges*." — De ezen szólás: *Seregeknek Urok, Királyoknak Királyjok*, nem hasonló ezekhez: a' *katonák' fegyverek*, a' *katonák' fegyvereknek élek*, — *Magyarok' Királyok*; mertt ezekben: *katonák' Magyarok' a' nak* ki vagy on hagyva, meg-tsonkúltt szók; amazok pedig: *Seregeknek, Királyoknak* a' 3-dik ejtésbeni vagynak, és ha az elé-ádott regulák szerint ezeket így mondjuk: — a' *katonáknak fegyverek*, vagy *fegyverök*, a' *katonák' fegyverének éle*, azonnal el-oszlik minden homály, és ezeket csak a' sültt bolond magyarázhatná így: *milites sunt arma, milites sunt acies armorum, Hungari sunt Re-*

ges. Azért valamint *Kaldi* a' *Vulgáta*' fordításábann a' *Krisztus*' keresztjének műtőjét: *Rex Judaeorum*, jól fordította a' 3-dik *Jegyzetem* szerént: *Zsidok Királyja*' vagy *Királya*', úgy *Károlyi Gáspár* is a' *Ref. Bibliábann* jól fordította 2-dik *Jegyzetem-ként*: a' *Zsidóknak* ama' *Királyok*, noha ama' szóval el-maradhatott valn. *) Tehát hibáz *Tsétsi* (de vocibus comp. Reg. 7.) azt írván, hogy így kell szólani: *juhok nyájok*, nem *nyája*. Tehát hibáz *Sándor István Sok-féléjének* 10. Darabjábann a' 73. laponn ezen szólást: *Szentek hegedűje*' *Grammatikus* véteknék mondván, és azt állítván, hogy így kellene mondani: — *Szentek hegedűjök*. Tehát hibáz *Páriz Pápai*, vagy *Bód Péter*, annak ki adója a' *Szebeni 1767-diki* kiadásbann a' 601. laponn így írván: *Beslia*: *Tolvajok*' *Hadnagyk*, ez helyett: *Had-nagya*, és a' 602. laponn: *Brephotrophia*, *Kis* gyermekek' neveltetésekre rendelt ház, ez helyett: *neveltetésére* (mertt a' *kis* gyermekek' *neveltetésére* vagyon jól mondv. — és ez minden hajlításbann meg-marad: *kis* gyermekek' *neveltetésének*, *neveltetését*, *neveltetésére* — 's a' t. a' mint már meg-magyarázám) *Cantucha*, *aszszonyok*' rövid *palástjok*. *Catabulum*, *barmok*' közönséges *istállóok*, ez helyett: *istállója*', és a' 603. laponn: *Székelek*' *Ispányok*, *Németek*' *Ispányok*, —

---

*) Mertt ama' az *Articulus* a' helyett vagyon; a' *Zsidóknak* a' *Királyjok*.

Szászok' Ispányok, ezen helyett Ispányja'
 's a' t. Hibáz Révai így írván: hallatik a'
gyermekék révások és a' Magyarok' paizsok
 (Propositiones ex Lingva H. Anno 1804.
 in martio pag. 32.) De kérddheti valaki:
 hogyan jöve bé ezen szokás, hogy a' bír-
 tokbann (in re possessa) a' k el-hagyassék
 az efféle szerkezetekbenn: Zsidók' Király-
 ja', Szentek' élete' 's t. eff? Merre a' meg-
 rövidítések nagy divatbann vagynak a'
 Magyar Nyelvben, a' mint erre számtal-
 ann példát hozék-elé Szó-könyvem' I.
 Tsomójábann az elő beszéd 8. §-benn, így
 p. o. az ilylyen íge hajlításokbann: *adá,*
adná el-marad, vagy inkább belé olvad a'
 Ragaszték; merre hajdann így mondaték:
adája, adnája, vagy inas *j* nélkül *adaa,*
adnaa, ma *adá, adná* olyly meg-rövidültt
 szó, mint lenne *almá,* ez helyett: *almája;*
 merre *ada* ragasztékatlanból úgy formál-
 tatik: *adám, adád, adá,* mint *alma* ragaszt-
 ékatlan névből: *almám, almád, almája,*
 2-szor *ő* név-mássábann a' 2-dik ejtést így
 kellene egészenn ejteni: *övéje,* a' mint túl
 a' Dunánn Bakony, és Rábtza mellett mai
 napiglan szokásbann vagon; — még is
 egyéhhütt meg-rövidítve így mondjuk: *övé.*
 3.) Sok régi könyvbenn *a, e* ragaszték rö-
 vidségnek okáértt el-hagyatik a' több bírtt
 dolgot jelentő *i* mellett, p. o. Isten' Papi,
 Krisztus' Tanítványi, Magyarság' viragi,
 ezek helyett: Papjai, Tanítványjai, vir-
 ágjai, szerelmesim, ez helyett: szerelm-
 eseim. 4.) Magyar Országbann ezen szó:

száj a' ragasztékokkal így meg-rövidül: szám, szád, szánk; szátok, noha Erdélybenn ezt egészen így mondják ki: — szájam, szájad, szájunk, szájatok. 5.) Ezek helyett: Istennek dolga, szememnek világa, adjd ide a' könyvem, szoktuk mondani rövidségnek okáért: Isten' dolga, szemem' világa, adjd ide a' Könyvem'. 6.) Sok helyen rövidségnek okáért ahhoz ehhez utóljárónak az betűjét el-hagyják, 's így szólanak: a' kutyáho' lőtt. 7.) Ezek helyett: leszen, teszen, veszen, viszen, iszen, eszen, hiszen, sokszor mondják: lesz', tesz', yesz, visz', hisz', esz', isz'. Ezeket atya, apa, anya, bátya, néne, ötse, a' Ragasztékokkal ezképen meg-rövidítjük, apja, atyja, anyja, bátyja, ötsje, nénje, ezek helyett: apája, atyája, anyája, bátyája, ötséje, néneje. 's a' t. — *A' melyly szokat a' közönséges nyelv-szokás meg-rövidít, a' mint meg-rövidíti, úgy kell azoknak maradniok,* — nekünk nem lehet a' közönséges Nyelv-szokása ellen rövidíteni a' szokat, a' vagy meg-hosszabbítani, p. o. mivel a' közönséges Nyelv-szokás ezeket ilyly rövidenn ejti: öt', ap'ja, aty'ja, any'ja, báty'ja, nén'je, öts'je, nem lehet ezeket egészen ki-mondani így: öte, apája, atyája 's a' t. — Mivel pedig a' közönséges Nyelv-szokás meg-engedi, hogy midönn ezekhez: atya, anya, bátya, 's a' t. a' több birtokot jelentő i járúl, akkoronn a' többes Ragasztékokkal egészen tsonkálás-nélkül, rövidítés nélkül ki-mondassanak, azért ez esetbenn nem mondjuk

mondjuk meg-rövidítve: *atyjaink, anyjaink, bátyjaink, 's a' t. atyjaitok, anyjaitok, 's a' t. atyjaik, anyjaik, bátyjaik*, hanem így mondjuk, az egész gyök-ér szó *atya, anya, bátya, 's a' t. meg-hagyatvann: atyá-jink, anyájink, bátyájink, atyájitok, anyájitok, bátyájitok, atyájik, anyájik, bátyájik, 's a' t.* mintha lenne: *atyájaink, atyájitok, atyá-jaik*, mint ez helyett: *szerelmeseink, szerelmeseitek, szerelmeseik, tanítványjaink, tanítványjaitok, tanítványjaik* a' Ragaszt-ékokat meg-rövidítve mondjuk: *szerelmesink, szerelmesitek, szerelmesik, Tanítványink, Tanítványitok, Tanítványik*. Így olvasjuk ezeket a' régi Íróknál-is, p. o. Káldibann: *A' ti Atyáitok' Ura Istene* 1. Mós. 2. 16. v. *A' ti Atyáitok* mannat ettenek. Ján. 6. 59. *Atyáink* 1. Mós. 46. R. 34. vers. *Bátyáim, Nénéim*. Jósue 2: 13. *Ezék. 16: 45.* Botlék tehát Pápai Sámuel Magyar Literaturájábann egygy valakinek hibájúl tévénn ki ez ilyiyetén szókat: *atyáink, atyáitok, atyáik, bátyáink, bátyáitok, bátyáik* és azt állítvann, hogy kellett volna mondani; *atyjaink, atyjaitok, atyjaik*; mertt az egygyes 3-dik személybenn mondjuk: *atyja, bátyja*, nem *atyája, bátyája*, valamiát mivel a' 3-dik egygyes személybenn mondjuk: *tsatja, útja, kútja*, a' több sbenn mondjuk: *tsatjaink, útjaink, kútjaink 's a' t.*

2. §.

A Magakbann érthető nevekkal való helyes és élés.

1.) *Méltóság, hivatal, mesterség név, elejébe tétetik a' vezetéknek, Tsászár Bonaparté, Király Zápolya, Fejedelem Rákótzai, Hertzeg Eszterházi, Gróf Andrási, Báró Meskó, Gyenerális Hirtelendi, Kapitány Győri, Had-nagy Jékei, Püspök Zábrátszki, Kanonok Dobronyai, Plébános Hanák, Szólga bíró Jósa, Eskütt Kozák 's t. eff. nem pedig Bonaparté Tsászár 's a' t.*

2.) *A' vezeték név (cognomen), elejébe tétetik a' kereszt névnek: p. o. Hunyadi János, Rákótzai Zsigmond 's t. eff.*

3.) *A' kereszt nevet elejébe teszjük a' méltóságot, hivatalt, mesterséget jelentő névnek, a' midönn el-marad a' vezeték név: p. o. Napoleon Tsászár, Mátyás Király, Jósef Nádor-Ispán, Gergely Pápa, Pál Apostol, Pál Mester, János Diák, Illés Próféta, Máté Évangélista 's t. eff. 's nem helyes lenne Tsászár Napóleon, Király Mátyás 's a' t. Azértt amá' régi köz-mondásbann nem mondjuk: meg-haltt Király Mátyás; hanem meg-haltt Mátyás Király, oda az igazság. Más Mátyás Király, más*

Mátyás Kováts. Szent István Király, Szűz Szent Kunegundis Királyné 's a' ts

4.) A' helységtől való nevezet, (*agnomen*), melyly Diákúl *de* Elöl-járóval tétetik-ki, elejébe járúl a' méltósági, és vezeték névnek, p. o. Galantai Gróf Eszterházi (*Comes Eszterházi de Galantha.*)

5.) Az elő név (*praenomen*) elejébe tétetik a' Kereszt névnek, p. o. Nepomúki János, (*Joannes Nepomucenus*) Paulai Ferentz (*Franciscus a Paula*) Almási Nepomúki János, Grof Balassa Paulai Ferentz. Ezekből már következik, hogy valakinek minden tulajdon nevét ki-akarván tenni, azokat így kell el-rendelni, p. o. Balassa Gyarmati Gróf *Balassa* Paulai Ferentz (*Comes Franciscus a Paula Balassa de Balassa Gyarmat*) Lindeni, és Rekhajmi Gróf *Aspremont* Nepomúki János.

6.) Ezeket: *Úr, Uram, Asszony, Asszonyom*, mindenkoronn utánnak tesszük a' neveknek, p. o. Bíró Úr! (*Domine Judex*) *Bíró Uram, Bíró Urunk, Krisztus Urunk, Szolga bíró Úr, Szolga bíró Uram, Plébános Uram, Atyám Uram, apám Uram, tatám Uram, komám Uram, bátyám Uram, sógor Uram, ötsém Uram: Anyám Asszony, néném Asszony, húgom Asszony,*

szomszéd Aszszony, Istenem Uram 's t. eff. Tehát nem magyaros, hanem diákos, németes, és toltos így szólani: Uram atyám, Aszszony anyám, Uram bátyám, Uram ötsém, (mertt így ezen idegenek szokttanak szólani: Domine parens! Domina mater! Domine frater! Herr Vater! Frau Mutter! Herr Bruder! Pán otzetz! Pány matka! Pán Brát! 's a't.) Lásd a' Debr. Gram. a' 180. lap.

Valámit képtelen: Uram barátom, Uram sógorom, Uram komám, úgy *Uram atyám, Uram bátyám, Uram ötsém*. Valámit képtelen: Úr sogoróm, Úr Tisztartóm, Úr bíróm ez helyett: sógor Uram, Tisztartó Uram, bíró Uram, úgy képtelen: *Aszszony anyám*, ez helyett: anyám *Aszszony*: *Aszszony néném*, ez helyett: néném *Aszszony*. Tehát vét Káldi is ezen ígéket a' vulgáta szerént *Domine mi Rex* (3. Reg. 1. vers. 24. Jerem. 38: 9.) így fordítván: *Uram Királyom!* ez helyett: *Királyom Uram*, ez Királyom Uram olyly magyaros lett valna, mint: *atyám Uram, komám Uram.* *) De már nagy szokásbann vagy-

---

*) Egygybe nem szerkeztetve jó ez is: **Uram! Királyom! Uram! 's Istenem!**

on az úri rendeknél: *Uram. Atyám, Asszony anyám*, és evvel a' magyartalan szó-
ással akarják magukat meg-különböztet-
ni a' köz-rendtől.

7.) Egygy személyhez tartozó több
szó össze illesztve állvann tsak az utolsó
főbb szót ejtegetjük, p. o. látám második
Jósef Tsászárt, nem pedig: másodikat Jó-
sef Tsászárt, (vidi *Cæsarem Josephum*
secundum). Ez ellen vétenek, a' kik így
szólanak: *Bírák Urak, Szolga Bírák Urak*,
ez helyett *Szolga bíró Urak*.

8.) Mikortt két magábann érthető
közül az egygyik a' bíró, (possessor,) a'
másik pedig a' bírtt személyt, vagy dolgot
(*res possessa*) jelenti, akkoronn a' mit a'
Diák 2-dik ejtéssel, az az, *Genitivussal*
szokott ki-tenni, p. o. *domus Judicis*, azt a'
Magyar Nyelvben 3-dik személybéli rag-
asztékkal adjuk-elé így: *Btrónak háza*,
meg-rövidítve: *Biró háza, Váras' Btrája*,
fiainak házak, vagy házok (Lásd a' rag-
asztékokról való oktatást) Lásd a' Debr.
Gram. 181, és 182. laponn.

9.) Az öszseséges neveket (4. Rész.
I. Tag. 1. §. A. 3.) egygyes számbann
mondjuk, nem úgy, mint a' Diákok, p. o.
lentsét eszem (*lentes comedo*) *szőlőt szed.*

ok (botrds, vel uvas colligo) 's a' t. nem pedig a' Diák szerént; lentséket, szőlőket.

3. §.

A' Mással érthető nevekkel való helyes élés.

1.) A' Mással-érthető nevet a' maga magábann érthetőjének közvetetlenül (immediate) elejébe szoktuk tenni így: első rész, minden-napi kenyerünk. 's t. eff. — Azonbann mikoronn a' Mással-érthetőbenn a' *vagyon* (est) lappang, akkoronn azt a' Magábann-érthető után teszjük, p. o. az ember halandó (homo est mortalis) ez a' bor jó, (hoc vinum est bonum) 's t. eff.

2.) A' sarkalatos szám nevek-re is különböz nyelvünk más Nyelvektől abbann, hogy az ilyen nevek csak egygyes számot kívánnak magakhoz, mivel már az egyges számbann-is többet jelentenek, p. o. a' zab köblének három márjás az ára; nem pedig három márjások. *Két ember méne-fel a' Templomba, hogy imádkoznának.* Káldi Luk 18. Rész. nem pedig két emberek, mint a' Diáknál: *dua homines*, hat lovonn jár, nem pedig hat lovakonn. Ennek a' paripának az ára száz forint, nem pedig száz forintok. Ilylyenek ezek az öszsze-séges Mással-érthetők-is: (adjectiva colle-

ctiva Sz. Páli Gram. pag. 205.) *minden, sok, kevés, elég, hány? több, temérdek, számtalan, támtalan, az az számtalan, p. o. sok gyermeke vagyon, több szem többet lát, kevés marha, hány forintot nyertél? Ezekből által láthatni, hogy nem helyes mondás: Három Királyok' napja, tizen két Apostolok, hét Szentsegek 'st. eff. A' Diákok után vagynak ezek majmolva. Ha Határozók (Adverbia) lesznek-is ezen említett szókból, p. o. *hatann, tízenn, elegenn, sokann* 's a' t. akkor-t-is csak az egygyes számból lesznek Határozók, nem a' többesből, ez is bizonyítja, hogy ezeket nem illik többes számba tenni; — mertt nem mondjuk: *hatakonn vagyunk*, hanem *hatann*, úgy mint egygyesbenn, *sokann* vagynak a' hivatalosok, de *kevesenn* a' választottak, vagy régi módra: *önöttek*, nem mondjuk *sokakonn*, *kevesekenn*. Tehát Káldi igen helytelenül fordította a' vulgáriszavait, Sz. János Jelenéseiből 5. Rész. 8. vers így: *A' négy lelkes állatok, és a' huszon négy vénnek le esének a' Bárány előtt, mindeniknek tztitarájok lévén, és arany tsészejek, rakvák illatokkal, melylyek a' szenteknek imádságok.* Itt feles hibát követett-el; mertt így kelle fordítania: a' négy lelkes*

állat, és a' huszon-négy vén lejesék a' Bárány előtt, mindeniknek tztitarájai lév-
 énn, és arany tsészéjei rakvák illatokkal,
 melylyek a' Szenteknek imádságaik (vagy
 a' Szentek' imádságai') vétett Káldi Luk.
 10: 24. így kívánn: *sok Próféták, és Ki-
 rályok akartták látni.* Jobb lett volna: sok
 Próféta, és Király akartta látni, vagy sok-
 ann a' Próféták, és Királyok akartták lát-
 ni. Lásd a' Debr. Gram. 128. §. 187. lap.

3.) Mikoronn egygy mással, és magá-
 bann-érthetövel más harmadik magábann
 érthetőnek mineműségeit írjuk-le, akkor-
 onn a' le-író Magábann érthető (melylyet
 a' Diákok Genitivus, vagy Ablativus ejt-
 éssel tesznek így: *vir magnae eruditionis,*
vel magnus eruditione) ú, vagy ü utól-járót
 vészen-fel a' szónak hang-béli különbb-
 ségéhez képestt, és a' mint meg vagyon
 mondvá az utól-járókról adott oktatásbann,
 p. o. nagy tudományú, szép elméjű, eb-
 anyájú 's a' t.

4.) A' Hasonlításnak 2-dik lépését
 (comparativus gradus) nál, nél Utól-járó-
 val, vagy evvel: *mint*, a' 3-dik lépést pe-
 dig evvel: *között* szoktuk egygybe szer-
 keztetni, p. o. hollónál feketébb, vagy fe-
 ketébb mint a' holló. János leg-okosabb

közöttök. — A' 3-dik lépést tehát nem jó *nál, nél'*lel tenni, 's így szólani: mindnyájunknál leg-erősebb, hanem mindnyájunk között. — Ezen említett *nál, nél* utóljáró (melylyről észre kell venni, a' mit feljebb az Utól-járók között róla mondék) ragasztékosann áll elé, midönn *én velem, te veled, ő vele, mi velünk* 's a' t. — vagyon az egygybe hasonlítás, p. o. *Péter okosabb nálam* (Petrus est prudentior me), okosabb te nálad, okosabb ő nála, okosabb mi nálunk, ti nálatok, ő nálak. — Ezt némelyly gántsosann így kettőzteti: *Péter okosabb nálamnál* 's a' t. mertt *nál, nél* tsak olylyan utól-járó, mint *val, vel*, és úgy fel-veszi a' Ragasztékokat. Tehát olyly képtelen *nálamnál*, mint képtelen lenne *velemmel*, vagy Palótzosann, és Székelyesenn *velemvel*, ez helyett: *velem*, vagy *rólamról*, ez helyett: *rólam*, vagy *tőlemtől*, ez helyett: *tőlem* — 's több efféle. Azután ha jó szólás lenne ez: *okosabb én nálamnál*, ez is jó lenne: *ő okosabb annálnál*; — mertt mind a' kettőbenn tsak *nál* utól-járó vagyon, az egygyikbenn Ragasztékkal egygyyszer, — másszor ragasztékatlanúl a' másik mondásbann pedig mind a' kétszer ragasztékatlanúl. Ezt pedig; *okosabb annálnál* a' leg-

sülttebb paraszt sem mondja, hanem ki-ki így szól: *okosabb annál*. De azt veheti valaki: hogy *nálam* annyit is téssen: *apud me, penes me*, — hogy tehát valaki ezen mondást: *Péter okosabb nálam*, így ne értse: *Petrus est prudentior apud me*, azért helyes így szólani: *Péter okosabb nálamnál*. Én erre azt felelem: mikoronn így szólok is: *ez okosabb annál*, szint' ilyly értelmű szólás lehet: *iste est prudentior apud illum*, azért még sem mondja semki ezt így: *ez okosabb annálnál*. Tehat vét Sz. Páli Gram. pag. 206. így tanítván: *tudósabb nálamnál*. Vét Káldi Luk. 14: 8. így írván; Mikor menyegzőre hivatol, ne ülj az első helyre, hogy valami-képen *betsületesebb náladnál* hivatott ne legyen, és Ján. 14: v, 28. Az Atya *nagyobb nálamnál*. *) Azért jól mondja Sándor István Sok-féle 7. Darab, 218. lap. hogy ma mondjuk: *nála jobb, szebb, több*, mint hajdann *nálánál*.

---

*) Pesti Gábor újj Testamentomában, Béts 1536. ez helyett; *nálánál*, evvel él: *tőlénél*, — p. o. egygy az Isten, és nintsen más ő *tőlénél*. Márk. 12: 32.

II. T A G.

A' Név-mássaival való helyes élés.

I. F E J E Z E T.

A' személyi Név-mássaival való helyes élés.

A. *Én, Te, Ő, Műk, Tük, Ők*-kel való élésről,

1.) Mivel a' Ragasztékok nem egyebek, hanem tsak ezen igen kevéssé, — vagy semmi változással a' szó végéhez ragasztott Név-mássai (IV. Rész. II. Tag. I. Fej.) következnek, hogy szükségtelen a' ragasztékos nevek' elejébe tenni 'ezen Név-mássait: *én, te, ő, mű, ti*, — 's így szólani: *én kezem, te kezéd, ő keze, ő kezök, ő kezei, ő kezeik, mű kezünk, mű kezeink, ti kezetek, ti kezeitek*, — hanem elég mondani: *kezem, kezéd, keze, kezök, kezei, kezeik, kezünk, kezeink, kezetek, kezeitek*, — Tsak épenn hathatósabbság végett (emphasis) teszjük elejökbe a' Név-mássait, p. o. *én Istenem! én Istenem! Németes, nem pedig Magyaros így szólani: *Én Uraim!* ez helyett: *Uraim!* — mertt a' Német szól így: *meine Herrn!* Lám! a' legrégiebb Sír-beszédbenn nem mondották:*

*Látjátok én feleim ti szemetekkel, hanem:
Látjátok feleim szemetekkel 's a' t.*

2.) A' második személyt jelentő *Te* Név-mássával a' Magyarok azokat az embereket, a' kiket tisztelni akarnak, nem szokták szólítani, noha az Istennel tsak a' 2-dik személybenn szólanak. Mind azon által 2-dik személy béli Ragasztékkal adjuk elé a' tisztelet-béli szókat, p. o. *Felséged*, melyly tulajdon képen anynyit tész-en, mint: *Tua Majestas*, nem *Vestra Majestas*, *Nagyságod* (*Magnificentia Vestra*, betű szerént *Magnificentia Tua*), *Atyáságod*, mondják a' Szerzetes Papnak (*Paternitas Vestra*, vagy inkább *Paternitas Tua*), *kegyelmed*, rövidebbenn *kelmed*, leg-rövidebben *kemd*, *ked* (*Tua gratia*), *kegyelme-tek*, *kelme-tek*, *kem-tek*, *ketek* (*vestra gratia*) *Nagyságtok! kegyelme-tek!* — A' mai módi szerént *kegyelmed*, betsületes, de nem úri embernek mondjuk, ezt is *kegyelme-tek*, — (némelyly tzigányosan ejti: *kigyelmed*, *kigyelme-tek*). Mennél inkább meg-rövidítjük ezen szót: — *kegyelmed*, *kegyelme-tek*, annál rövidebb, és kisebb tiszteletet tész-en. Ezt *kemd*, (melyly így hangzik: *kend*; de *kemd*-nek kell írni, mivel *kegyelmed*-ből lett, melyly szóban *n* nintsen, ha-

nem *m.*) és *ked*, *kemtek*, és *ketek* csak a' parasztoknak mondjuk. A' kiss Úrnak, és Úriás embernek mondjuk: az *Űr*, (*Dominatio vestra*); a' ki pedig ennél alább való, mondjuk néki: *Maga* (*ipse*). — Észre kell venni, hogy sokann ezen szót: *Kegyelmetek*, *helmetek*, *kemtek*, *ketek* rosszúl szerkeztetik így: *jöjenek kemtek*, *ketek*, ez helyett: *jöjön kemtek*, *ketek*. — Ezek nem veszik észre, hogy *kegyelmetek*, *helmetek*, *kemtek*, *ketek* az egygyes számbann, nem a' többesbenn vagyon, 's így *jöjenek kemtek* olyly gántos szerkeztetés, mint Diákúl hibás lenne: *veniant vestra gratia*, *veniant vestra Dominatio!* *)

---

*) Valamint vétkes szerkeztetés ez: *jöjenek kemtek*, ez helyett, *jöjön kemtek*, *jöjön kegyelmetek*. úgy hasonlóképenn a' mostanság Bétsbenn mulatozó három Felsőgről, a' Bétsi híres Felsőges gyűlésre, (*Congressus*) jött Felsőgekről hibás, és gántos szerkeztetéssel mondaná a' Magyar magyarul: *Ő Felsőgek* már Bétsbe érkeztenek, Budára menttenek Bétsből, de már Bétsből haza mennek, — a' mint szélttére így beszél, és ír a' Magyar Kurir rólak; mertt *Ő Felsőgek*, vagy *Ő Felsőgök* egygyes számú ragasztékos név, mint *ő kegyelmek*, vagy *kegyelmök*,

3.) A' 3-dik személy-béli Név-mássa: *ő, az ő*, sokszor anynyit tészén, mint: *suus, sui*, azért sokszor helyesebb helyette a' visszáló Név-mássával élni. (lásd alább a' III. Fejezetet) p. o. *A' jó pásztor az ő lelkét adja az ő juhaiértt.* Káldi Ján. 10:11. Ennek ezen értelme is lehet: *bonus pastor illius animam dat pro illius ovibus.* Hogy tehát ezt tegye, a' mit kell tennie: *bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis*, jobb így mondani: a' jó pásztor a' maga lelkét, vagy tulajdon lelkét, vagy saját lelkét adja, önnön, vagy maga, vagy tulajdon, vagy saját juhaiértt. Azután *az ő* helyett jobb tenni a' mutató Név-mássát, p. o. ez helyett: *meg-fizet az Isten a' hamisnak az ő érdeme szerént, jobb mondani: annak érdeme szerént; merтт ezen mondás: az ő ér-*

---

tehát a' vele össze illesztett ígének is (Diákosann szólván, a *regens verbum*-nak) az egygyes számbann kelletnék lennie. *Ő Felségek mennek*, szakasztott olyan képtelen szólás, mint lenne: *Ő Helységek*, vagy *ő Helységök égnék*, ez helyett: *ő Helységek*, vagy *ő Helységök ég*, (illorum, vel sua *Possessio ardet*). Jobb lett volna tehát így írniak: *A' Felségek mennek: Majestates pergunt s a' t.*

deme szerént, Istenre viténék, a' mi távúl légyen. — Ebből meg-tetszik, hogy Káldi bűnösenn tette ezt a' fordítást Mát. 1. vers 21. Ő (az az Jésus) szabadítja meg az ő népét, az ő bűnökből, — a' Vulgátábann: Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Ezen szó: eorum, ez helyett áll: a peccatis ejus, nempe populi. Azért jobb lett volna így fordítani: Ő szabadítja meg a' maga népét annak bűneiből, így fordítván: az ő bűnökből, két hibát tett; mert 1-ször az ő bűnökből, annyit téssen, — mint a peccato suo, vel a peccato eorum, nem pedig a peccatis; 2-szor így értvénn a peccato suo, káromkodó értelme lehet ezen szólásnak, a' mint helyesenn észre veszi Tsétsi. (de recta loquendi ratione Reg. II.)

4.) *Mük, tik, ök-nek* mikoronn marad el a' *k* betűje, az az mikoronn rövidül meg? Erről már rövidedenn emlékezém. (4. Rész. II. Tag. I. Fejezet. I. Ragasztékatlanúl az 1-ső Jegyzetbenn) — Itt azt mondom, hogy valamikoronn valamelyly név szó *mük* (már ma *ünk*) *tek*, *ök*, *mük* (már ma *ünk*) *tok*, *ak* ragasztékkal bír a' feljebb adott szabások szerént, p. o. emberünk, emberetek, emberök, embereink,

embereitek, emberek, és a' név-mássait ezen ragasztékosoknak hathatósságból elejökbe tesszük, mind akkoronn *mük, tik, öknek k* betűje el-marad, p. o. mü emberünk, ti emberetek, ő emberök, mü embereink, ti embereitek, ő emberek (noster homo, vester homo, illorum homo, nostri homines, vestri homines, sui homines) nem pedig *mük emberünk, tik embéretetek, ök emberök, mük embereink, tik embereitek, ök emberek.* Valljon mi az oka, hogy nem jó ki-tenni a' *k* betűt mind a' két szóbann így: *mük emberünk 's a' t*? Ennek épenn ez az oka, a' melyly annak, miértt nem mondjuk: *Szentek életek. Juhok nyájok, Angyalok' seregek 's t. eff. a' mint feljebb meg-magyaráztam ezen 5. Rész. I. Tag. 1. §-bann a' Jegyzetekbenn a' 3-dik szám alatt, meritt t. i. mü emberünk, ti emberetek 's a' t.* meg vagon rövidítve ezekből: *münekünk emberünk, tinetek embertek, őnékjek emberök 's a' t.* mint *szentek' élete, amazok' földje, Magyarok' Istene 's a' t.* meg vagon ebből rövidítve: *szenteknek életek, amazoknak földjök, Magyaroknak Istenök 's a' t.* Ha így szólanánk: *a' Magyarok' Istenek, a' szomszédok' ökrök, ez a' rosszsz értelme lehetne szólásunknak: —*

Hungari

Hungari sunt Dii, vicini sunt boves. Hasonló képen, ha így szólanánk, ezt akarván mondani: *illorum bos: ők ökrök*, ezt érthetné valaki: *illi sunt boves*. De ha azt mondom: *ő ökrök*, nem lehet az értelmes embernek rajtta egyebet érteni, hanem csak ezt: *illorum bos*, ezen pedig *ő ökreik* csak ezt: *illorum boves*, mert ezt: *ő ökrök* így fordítani: *ille sunt boves*, oktalan fordítás lenne. Innét következik, hogy valamint ezeket: *Magyarok' Istene', Szentek' élete'* 's t. eff. Apostrofussal írjuk, ezeket is: mű emberünk, ti-emberetek, ő emberök, így jobb lenne írni: mű' emberünk, ti' emberetek, ő' emberök, ő' embereik, ha úgy tetszenék a' tudósoknak. Ezen szabás ellen igen tsúnya vétket követett-el Erdélyi Baróti Szabó Dávid, ki nyertes nevű könyvetskéjében, melylyet Kassán nyomtatának 1787-benn, a' 30, és 31. laponn így írván: — „Méltó azt is jegyzésbe venni, hogy midönn ezen szó utánn: *ők* ilylyen végezetű szók következnek: *ek, ik, ok, ök*, így kelljen írni, régula szerént: *ők* edényjek, embereik, ekéjek, fáik, ketskéik, munkájik, atyjok, lovok, *ökrök*, tudójok, kendők. Sokann az első, 's második személyi birtokot-is így ejtik-ki: a' *mink embereink*,

Jószágaink, a' *tik földetek*, földeitek, tudni illik a' *k* betűt fenn szokták tartani." De ez rossz szólás, nem is közönséges Nyelv szokási. Ezen rossz régulával el-á-míttatvann Ágoston Antal is Magyar Oskolájának 1. Részében a' 110, és 111. laponn így ír: *ők embereik, ők trásaik*. Lám a' 600 eszt. Sír beszédbenn így olvasjuk: Isten ő imádságok miá bultsássa ő bűnét (propter eorum orationem iudulgeat ejus peccatum) nem mondja: *ők imádságak, ők bűnök*.

B. *Magam, magad, maga 's a' t. név-mássával való élest. Lássd a' III. Fejezetbenn alább.*

D. *Mind-nyájunk, mind-nyájatok, mind-nyájak személyi név-mássával való rendes élés.*

Valamint *magunk* azt jelenti: *solí nos*, úgy *mind-nyájunk* azt teszi: *omnes nos*, betű szerént: *omnis grex noster*, *mük, tik, ők* elejébe tétetvén el-veszti a' *k* betűt, mint egyéb ragasztékos név-szók előtt, a' mint az imént meg-mondám (5. Rész. II. Tag. I. Fej. A. 4. Jegy.) *mü-mindnyájunk, ti-mindnyájatok, ő-mindnyájak. Mü mind-nyájunk-kal úgy élünk, mint mük Né-*

mássával, *ti-mindnyájatok*-kal, mint *ti* név-mássával, *ő-mindnyájakkal*, mint *ők* személyi név-mássával, 's valamint így szólunk: münénk meg kell jelennünk a' Krisztus' ítélő széke-előtt, — úgy kell mondanunk: *mindnyájunknak meg kell jelennünk*, nem pedig jelennie. — Valamint mondjuk: bizonyságom Isten, mint kívánjalak titeket, úgy mondjuk: bizonyságom Isten, mint *kívánjalak mindnyájatokat*, nem pedig kívánjam mindnyájatokat. Valamint mondjuk: *münket hí* Isten, úgy mondjuk: *mindnyájunkat hí* Isten (Lásd a' példákat 4. Rész, II. Tag. I. Fej. E. betű alatt.) *)

*) Hasonló képen élnek ezen szóval: *mindnyájunk*, *mindnyájatok*, *mindnyájak*, mint evvel: *magunk*, *magatok*, *magak*. Valamint evvel; *magunk* 's a' t. vagyon vissza élés, a' mint majd meg-mondom alább, úgy evvel is: *mindnyájunk*, néha t. i. a' vigyázatlanok vele úgy élnek, mint akar melyly ragasztékos névvel, nem mint személyi Név-mássával, valamint némelylyek mondják: *magunk lova*, ez helyett: *lovunk*, úgy Káldi mondta: Malakiás 2: 10. *mindnyájunknak atyja*, ez helyett: *atyánk*, valamint mondta Jób. 19. *magam szája*, ez helyett: *szájam*. Így viszá él *mindnyájunkkal* a' Debr. Gram. a' 189. laponn mondvánn:

II. FEJEZET.

A' m'utató Név-mássával való
rendes élés.

A. Az, ez mint M'utató név-mássáról.

Ezen meg-m'utató név-mássáról meg kell jegyezni, hogy sokszor a' kétséges értelem' el-távoztatása-végezt ez helyett: *ő, az ő* szokott tételni a' 3-dik Ejtésben: *annak, a' mint* feljebb meg-magyaráztam (5. Rész. II. Tag. 3. szám alatt) p. o. meg-fizet Isten a' hamisnak, annak érdeme szerént; nem *az ő érdeme szerént*.

B. Az szótskáról, mint meg-különböztető
Név-mássáról.

Itt ezt a' kérdést kell meg-fejteni: mikoronn szükséges ezen meg-különböztető Név-mássával élni, mikoronn pedig azt el-hagyhatni?

1.) Mint hogy a' tulajdon nevek (nomina propria) különön különön vett *individuumákat* jelentvénn már magakbann-is elége meg-különböztetik, 's meg-határozzák az általak jelentetett különös dolgo-

---

mindnyójatok hever, ez he'ye'tt: heverték.
Mindnyajunknak atyja elv'ty képtelen,
mintha mondának: *minékünk atyja.*

kat: mők az *Artikulust* nem szoktuk az Országok', Városok', és faluk' neveinek elejökbe tenni, p. o. nem mondjuk: — a' Magyar Ország, a' Buda, a' Pest, a' Kissfalud (nem úgy mint a' Frantzia, a' ki így szól: la France, mint ha lenne; a' Frantzia Ország.)

2.) A' személyeknek tulajdon, vezeték, és kereszt neveikhez sem teszjük, mint a' Németek, p. o. nem mondjuk: a' Rákótzai Ferentz, az Antal, a' Ferentz, a' szorgalmatos Márta 's t. eff. (mint mondja a' Német: der Rákótzai, der Anton 's t, eff.) Mivel a' Német ezekhez-is hozzá teszi az *Artikulust*, és a' Dunánn túl való vidékek el-vagynak németesedve, némelyly németes vidékekenn hallhatni ezen gántsos szólást: az Imre, a' Jantsi, a' mint ezt bizonyítja Pápai Sám. Magy. Lit. 78. §. Mivel a' Diáknak, és Toltnak nintsen *Artikulussa*, ezen két Nyelv nem romtja a' Magyarokat az *Artikulus'* dolgábann, Mivel a' mindenható Menynybélinek tulajdon neve: *Isten* (Jehova) a' meg-testesültt Isten Fiának neve: *Jésus, Krisztus*, ezekhez sem kell tenni az *Artikulust*. Azert így szólunk: Isten áldjon meg, Isten tartson, Isten hozta az Urat, (s nem mond-

ünk; az Isten hozta az Urát) Isten hozaték, Isten' hírével: *) A' tulajdon, vezetékek, és kereszt nevek meg-szenvedik mag-

*) Mivel az Istennek tulajdon nevei: *Mindenható Atya, teremtő, Sz. Lélek's a' t,* azért az Apostoli Hitvallásbann, a' mint azt régi Magyar Elejinktől vettük, nem lelünk artikulusokat, mertt őseinktől így tanúltuk azt mondani; „Hiszek egygy Istenbenn, mindenható Atyábann, — menyynynek, és földnek teremtőjébenn, És Jésus Krisztusbann ő egygy Fiábann mü Urunkbann. Ki fogantaték Sz. Lélektől, születék Szüz Máriától, kínzaték Pontzius Pilátusnak alatta, meg-feszíteték, meg-hála, és el-temetteték, szálla alá *poklokra*, harmad naponn halottaiból fel-támadá. Fel-méne Menynyekbe, ül mindenható Atya Istennek jobbjára felől. Onnét el jő ítélni eleveneket, és haltakat. Hiszek Sz. Lélekbenn, közönséges Keresztény Anyaszentegyházát, Szenték' egygyességét, bűnök' bocsánatját, testnek fel-támadását, és örök életet.“ Amen. Ime itt egygy artikulus sinsen, Ezen symbolumnak leg-régiebb magyarsága fel-találtatik a' *Krakai A. B. tzebenn*, melylyet *Kazintzi Ur* ki-ada Pestenn 1808. a' Magyar Régiségek között a' 156. laponn, a' hol szintt' úgy nintsen ártikulus, azért *Kazintzi Ur* azt jegyzi felöle, hogy ki-ug-

ak előtt az artikulust, midőnn a' többes számbann vagynak, p. o. Szeremts Városába gyülekeznek az *Almásiak*. Éljenek az *Andrások!* Lásd a' Debr. Gram. a' 130. §. 192. lap.

3.) Mivel a' személyi Név-mással: *én, te, ő*, többesével egygyütt a' ragasztékokkal elége meg-különböztetik a' dolgot, azért a' ragasztékos szók' elejébe szó szaporítás tenni az artikulust, és a' régiek akkoronn azt ki-szoktták hagyni, p. o. látjátok szemetekkel mü ösünek Adámot 's a' t. nem pedig: látjátok a' szemetekkel, a' mü ösüneköt. *)

---

ratá az artikulust; de nem ugratá; hanem az nem vala némotes Magyar, azért nem monda: Hiszek az egygy Istenbenn, — a' mindenható Atyábann, a' menyynynek, és a' földnek teremőjébenn 's a' t. Ez helyett; ül *Atya Isten' jobbjára*, így szól: ül *Atya Isten' mellett jobb felől*. Eszre kell venni, hogy az ilyen szólásokbann: az Isten' fegyvere, az Isten' háza, az Isten' ígéje 's t. eff. Az mint artikulus nem Istenhez tartozik, hanem *fegyvere, háza, ígéje* szókhoz, mint ha lenne: Istennek a' fegyvere, Istennek a' háza, Istennek az ígéje.

*) Azért az Úr' imádságát Káldi fordítása ként Mát. 6: 9. és a' mai szokás

4.) Valahányszor meg-határozatlanúl tesszük a' köz nevet; nem járúl hozzája Artikulus, hanem vagy semmi, vagy né-

szerént-is így mondják: *Mü Atyánk*, ki vagy *Menynyekbenn*. — Szenteltessék *te neved*, jöjön *te Országod*, légyen *te akaragod*, miképpenn *Menynybenn* azon képpenn földönn-is 's a' t. Nem mondja pedig: A' mü Atyánk, a' ki vagy menynyekbenn, szenteltessék a' te neved, jöjön a' te országod, légyen a' te akaragod, miképpenn a' menynybenn, azon képpenn a' földönn-is. Így él evvel a' 600 eszt. sír beszéd' Írója is mondvánn: „Látjátok feleim szömtökkal, mik vagymuk, isa pór, és hamu vagymuk. Menynyi *milosztbén*n teremtéve *élöve* (teremtéje, élöje az az élő Istene) mü ösemüköt Adámot, és adotta vala néki *Paradisumot* hazává, és mind '*Paradisumbén*n való gyümöltstől monda néki élnie. Héonn tilotáa őt egygy fa gyümöltstől. Ge mondaa néki: miértt nöm ennéik. Isa ki naponn ejendöl az *gyümöltstől*, halálnak haláláal halszsz. Halláva haltát teremtöve Istentül (teremtöje Istentől, mint feljebb *élöve*: élöje helyett vala), ge (de) feledéve, engede ördöng íntetvinek (íntetjinek, íntetjeinek) és evék az *tilott gyümöltstől* 's a' t.“ Itt az *gyümöltstől* nem artikulus, hanem mutató név-mássa, és azt teszi, de fru-

ha ezen szó: *egygy*, p. o. Hasonlóvá lett Menynyek' országa *egygy* Királyi emberhez, ki menyegzöt szerze a' Fiának. Luk. 2: 2. Itt ez mondás: *egygy Királyt emberhez*, nem azt teszi; *uni homini Regi*, hanem *cuidam homini Regia* (mint a' Németnél vagyon *ein* határozatlan Artikulus.)

5.) Mivel hasonló képen a' közmondásokbann határozatlanul szokánk szólani, nem teszük azon köz név mellé az Artikulust, melylyről vétetik a' közmondás, — p. o. Bagoly is bíró barlangjában (nem mondjuk a' bagoly is). Eb ebnek barátja. Ember fogad fogadást, eb a' ki megállja. Szén-égetőnek tőkenn a' szemé's t. eff.

III. FEJEZET.

A' visszáló Név-mássával való helyes élés,

Viszszáló, vagy viszontagló Név-mása: *magam, magad, maga, magak, magatok, magunk*. Ezekkel úgy kell élni, valamint szinte ezekkel a' személyi Név-másaival:

---

ctu hoc vetito. Tsak ez kevésből is megtetszik nyilván, hogy igaz magyar írta ez beszédet, azért hibáz a' Debr. Gram. a' 147. laponn.

én, te, ő, mi, ti, ő, benneteket, bennünket, mindnyájunk, mindnyájatok, mindnyájuk. — (Lásd feljebb az I. Fejezetet D. betű alatt, az V. Részben, II. Tagbann.) Valamint mondjuk: *mindnyájatokat kívánlak*, — úgy mondjuk: *titeket kívánlak, benneteket kívánlak, magatokat kívánlak*; nem pedig kívánom. Valamint mondjuk; mindnyájunknak meg kell jelenünk, — úgy mondjuk: *mű nekünk, magunknak, meg kell jelenünk, nem pedig jelennie.* Ebből világosan következik, hogy így szólani: *magam lova*, olyly képtelen, mint *én lova, magat lova*, mint *te lova, magunk lova*, mint *mű lova*, vagy *mű nekünk lova*, *magatok lova*, mint *ti lova*, vagy *tinétek lova.* Erdély helyesen él ezen Név-mássával; de Magyar Országban eleget hallani ezen helytelen szólásokat; *magam' lova, magam' háza, magam' szája' vallása, magam' kenyere'nn dolgozom, magunk kenyere'nn aratunk, 's t. eff.* Hibáz Révai Elab, Gram, p. 362. Botlik Pápai Sámuel Magy. Lit. 78. §. Vét a' Debr. Gram. a' 190. laponn. Bukik Páriz Pápai a' Dictionáriumbann ezen szót: *Tuopte*, így fordítván: *magad fejétől.* — Káldi tévelyeg Jób. 19. mondván: *magam szája 's a' t.* Melyly tsűf hiba légyen

ez, meg-mutatám Szó-könyvem' I. Tso-
mójának Elő-beszédjében a' 6. §. (Lásd
Szabó Dávid *Ki nyertes* 31. lap. Sándor
István *Sok-féle* 7. Darab. 212. lap.) Révai
azt mondja az említett helyenn, — hogy
olylyan hiba; *magam házam* mondani, —
mint *agyam velöm*, ilyly formálag szól a'
Debr. Gram. is az elé-hozott helyenn, hogy
magam házam olylyan rossz, mint rossz
lenne mondani; *szemem világom*. De sem
Révai, sem a' Debr. Gram. észre nem vet-
te, hogy különbség vagyon ezen mond-
ások között; mertt *velöm*, *szemem*, *agyam*,
világom, név-szó; *magam* pedig személyi
Név-mássa, nem olylyan tehát; *agyam*, *ve-
löm*, *szemem*, *világom*, mint *magam ház-
am*, *magam lovam*, *magam szemem*. Mivel
agy, és *szem* Név-szó, így kell birtokbann
szólani: *agyam' veleje*, *szemem' világa*, mi-
vel pedig *magam házam* csak olylyan, mint
én házam, azért *magam háza* olyly gánt-
os mondás, mint lenne *én háza*. *Magam
lova*, olyly képtelen, mint *én lova*, — úgy-
mond Szabó Dávid az említett helyenn,
magunk lova, mint *mű lova*. *) Ez hely-

---

*) *Magam* személyemnek légy kegyel-
mes (Ahmet 88. lap.) *Magam* retteg-
ésem 100. lap. Ha jó lenne: *magam*

ott: *maga háza* (ejus domus) mondjuk ezt is; az *ő háza*, ez helyett; *magaknak szájak*, mondjuk; *ő nekik szájak* (os illorum) ez helyett: *magaknak embereik* (sui homines) mondják: az *ő embereik*. A' midőnn zavar történnék az értelembenn, jobb az *ő helyett* ezen visszajó név-mássával elni, a' mint feljebb meg-mondám (V. Rész. II. Tag. I. Fej. A. 3-dik szám.) Még azt is kérdezheti valaki, ha valljon ez ilyen szólás helyett: *magaknak szájsk* lehet e meg-rövidítve mondani: *magak' szája*, és ez helyett: *magaknak embereik*, lehet e meg-rövidítve mondani: *magak' emberei*, valamint szintte ez helyett; *szenteknek imádságaik*, mondjuk: *szentek' imádsága*, és ez helyett: *szenteknek imádságaik*, mondjuk: — *szentek' imádságai*, (V. Rész. 1. Tag. 1. §. Jegyzetek 3. szám.) De erre könnyű a' felelet a' mondottakból; merth ha két név szó vagyon szerkeztetésbenn, mi nemű; *szentek*, és *imádság*, akkoronn vagyon helye az olyly rövidítésnek; de ez a' kettő: *magak*, és *száj*, nem olylyan; merth *magak* név-mássa, *száj* pedig név szó, azért ez hely-

---

zárja (mea sera), ez is jó lenne: magam zárja az ajtót.

ett: *magának szájak*, nem mondhatni: *magak' szája*, ez helyett: *magának ember-eik*, nem mondhatni: *magak' emberei*, vala-mint ez helyett: *ő nekik emberök* (illorum homo) nem mondhatni *ő' embere*; mertt ez azt tenné: *illius homo*, és ez helyett: *ő nekik embereik*, (sui homines) nem mon-dhatni *ő' emberei*; mertt azt tenné: *illius homines*. De valamint ez helyett: *ő nek-jek emberök*, meg-rövidítve mondhatni: *ő emberök*, és ez helyett: *ő nekjek embereik*, mondhatni rövidebbenn: *ő embereik*, úgy ez helyett: *magának szájak*, mondhatni: *magak' szájak*, és ez helyett: *magának embereik*, rövidebbenn mondhatni: *magak' embereik*.

IV. F E J E Z E T.

A' vissza-hozó Név-mássaival-
való helyes élés.

1.) *Ki és melyly* között mi a' különbb-ség? A' Nyelv szokás ezek között ezt a' különbbséget hozá bé, hogy az elsőt csak a' személyekre, a' másodikat pedig a' dol-gokra, melylyek nem személyek, alkal-masztatja, p. o. *a' bátyám, kit anynyira szer-eték, meg-hala*; nem pedig *melylyet*. Ellen-benn: *a' könyvem, melylyet teg-nap vök*,

el-veszte, nem pedig *kit* vödk. A' midönn pedig a' személy' elejébe teszjük a' vissza hozót, akkoronn nem *ki*, hanem *melyly* vissza hozóval élünk. p. o. a' *melyly* vitéz anynyit törtt a' háborúbann, meg-érdemli a' jutalmat; nem pedig a' *ki* vitéz. A' melyly ember nem dolgozik, ne is egyék, nem pedig a' *ki* ember.

Jegyzet. Ezen vissza hozó név-másaihoz a' régiek nem szokták tenni az artikulust, nem mondották a' *ki*, a' *melyly*, hanem csak *ki*, *melyly*. Így a' 600 eszten-dős rövidebbik sír beszédbenn olvasjuk: „Imádjamuk ez szegény ember lelkéért, *kit* úr ez naponn ez hamós világ' *temnötze*-belöl mente, *kinek* ez naponn testét temetiük, hogy úr öt kegyelméhel Ábrahám', Isák', Jákob' *kebelébe* helyhezie, hogy bír-ság nap jutva mind ő szentei, és önöttei közé jó felöl *joktatnia* *) éleszje öt, (az az jobb kéz felöl nyugtatni éleszsze, az az támaszsa-fel öt, — ut *judicii die adveniente inter omnes sanctos, et electos suos a dextris requiescere vivificet eum*) A' régi őseinktől tanúltt úr imádságábann sem mondjuk: mü Atyánk! a' *ki* vagy menyny-ékbenn, hanem így mondjuk: Mü Atyánk! *ki* vagy Menynyekbenn.

---

*) Az az nyugtatni (nyoktatni a' parasztoz ki-mondásbann.)

2.) *Mi* vissza-hozóval a' meg-határozatlan dolgokról élünk. p. o. a' *mim* vagy-on, abból neked is juttatok. Igaz a' *mit* mondok. — Az ilylyenekbenn *melylynek* helye nintsen, azért nem helyes az ilylyen szólás: igaz, a' *melylyet* mondok; mert *melyly* nyilván, és világosan előbb kifejezett dolgok után következik; p. o. igaz a' *beszéd, melylyet* mondok.

3.) *Ki, melyly, mi*, akar tétessék Artikulus elejökbe, akar nem; mindenkor ragasztékatlan ígével kívánnak szerkeztetni, p. o. az ember, *kit, vagy a' kit* látok; nem pedig látom. — Igaz a' *beszéd, melylyet* mondok; nem *mondok*. A' *mit* írek, meg-íram, nem pedig, a' *mit* íram, meg-íram (quod scripsi, scripsi sub intelligitur illud) *)

---

*) Hibásann vagynak tehát nyomtatva ezen szók Sánd. István' Sok-feléjében: a' *melyly* szavakat az egygyik *T* betűvel ejti, ez helyett *ejt*. 3. Dar. 121. lap. 5. Dar. 27. lap. A' *mit* is tsak azért *mondom*, (ez helyett *mondok*). 3. Dar. 137. lap. Az ilylyen gántsokat azért szük-séges fel-fedezni, hogy azokat valaki olvasván, gántsosann beszélteni ne tanuljon, s tévelygésbe ne vitessék.

V. FEJEZET.

A' Kérdő, és felelő Név-mássával való helyes élés.

Az előbbi fejezetbenn szólottam: *ki* és *mi* vissza-hozó Név-mássáról. Ezen *ki* és *mi* egygyszer'smind *Kérdő Név-mássa* is. Evvel: *ki*, kérdjük a' személyeket, egygy ezen Diák szóval: *Qui*, melylyet Magyarosann így írának: *Kvi*. Összse kötjük ezen szóval is *tsoda*, p. o. kitsoda jár ott? Ezen szóval *mi*, a' dolgok felől kérdezősködünk, 's anynyit téssen: *quid?* mi lelti? *quid tibi accidit*, *mitsoda az?* *quid est hoc?* mind a' két kérdő Név-mássával állhatatosann Artikulus nélkül élünk.

Jegyzet. Mivel ezen szó: *ki*, háromféle értelmű: 1.) Kérdő név-mássa. 2.) Visszáhozó név mássa, 3.) azt is teszi: *foras*, p. o. meny *ki!* *exi foras!* jó lenne közöttök különbséget szabni, a' zár zavar eltávolztatása-végett. Én azt ítélem, hogy mivel *ki* kérdő lévén, soha fel nem veheti az Artikulust, Artikulus nélkül íratva legyen kérdő név-mássa. Mivel pedig mint *visszáhozó*, a' mai Nyelv szokás-szerént, felveheti az artikulust, mint vissza hozó állandóul írássék Artikulussal; mikor végre azt teszi *foras*, mivel akkoronn ü-vel szokták írni és mondani, p. o. *künn* ez helyett: *kinn*,

kinn, külső, ez helyett: kilső, nétkál, nem nélkül, küljebb ez helyett: kiljebb, lehetne kü mondani ki-helyett, p. o. kü megyen: forras pergit hogy ettől különbözzön; ki megyen? quis pergit? és ettől, a' ki megyen: qui pergit. A' Felelő név' mássairól nintsen semmi meg-jegyezni való.

III. T A G.

Az Igékkel való helyes élés.

1. §. *Mikoronn kell ragasztékos igével élni?*

Ragasztékosan a' tolekvő, és közép igékkel (de tsak azon közép igékkel, — melylyek fel-vehetik a' ragasztékokat (4. Rész. III. Tag. I. Fej. 3. §. D. Jegyzet az 5. szám alatt, II. Fej. D.) szoktunk élni; mertt a' szenvedő ige fel nem veszi a' Ragasztékokat. Itt ez a' jeles, és nevezetes; de egygyyszer'smind súlyos kérdés támad: *mikoronn kellethik ragasztékos, mikoronn pedig ragasztékatlan igével élnünk?* p. o. mikoronn kell így szólni: *mond, mikoronn így: mondja?* mikoronn kell mondani *tudom, mikoronn tudok, mikoronn tudod, mikoronn tudszsz, mikoronn tudja, mikoronn tud?* Ebbenn leg-több hibát ejtenek a' Toltok, és Németek, a' Magyar Nyelvet kedvénn törni; mertt kérdestetvénn az ilyen ez kérdéssel: *tudszsz magyarul?*

Így felel: *tudom*, és azonnal el-árúlja magát, és ki-nyilatkoztatja, hogy nem tud; mertt ha tudna magyarul, így felelné: *tudok*. Némelylyek a' fel-tett kérdésre így felelnek, hogy akkoronn kell ragasztékos ígével élnünk, midönn a' tselekedetet meg-határozzuk, (determinamus) de ez tökéletlen felelet; mertt hol kell jobban meg-határozni a' tselekedetet, mint midönn így szólok: *te engem szeretszsz, ő engem meg-öl, ő téged meg-öl, vagy minket, titeket meg-öl, 's még sem élünk ezen ígékkel szeret, öl, ragasztékosann*. Azértt a' feltett kérdésre ez következő rend szabásokkal felelek:

I. S Z A B Á S.

Valamikoronn' az íge, akar mutató Név-mássával, akar meg-különböztető Név-mássával szerkeztetik egygybe, az az *ha meg-határozzuk* ártikulussal, vagy mutató név-mássával: *az, azon, amaz, ez, ezen, imez* a' nevet, melylyre mutat az íge, akkoronn ragasztékos ígével kell élni, p. o. ha így szólok: *könyvet olvasok*, tsak annyit mondok: valamelyly *könyvet olvasok*; ha pedig azt mondom ártikulussal: *a' könyvet olvasom*, már akkorbann vala-

menynyire meg-határozom; — de még is egészen meg nem mutatom, melylyik könyvet olvasom nevezet szerént; midönn pedig azt mondom: azon. könyvet olvasom, már akkoronn mint egygy újjal reá mutatok a' könyvre. Mind azon-által a' három viszsza hozó név-mássa: *ki, melyly, mi*, ha mindjártt elöttök vagyon-is az artikulus, még sem lehet ragasztékos az ő ígék, p. o. a' kit szeretek, a' melylyet látszsz, a' mit a' szerentse ad, mit mondok 's. t. eff. (Lásss feljebb 5. Rész. II. Tag. IV. Fej.) Ezt kell mondani: *ki, melyly, miről*, midönn öszsze kötött szó-is.

II. S Z A B Á S.

Midönn az íge a' személyi név-mássainak 3-dik személyjökkel a' 4-dik ejtésbenn: *öt, öket, magát, magakat, mindnyáját*, és a' mutató név-mássának ez 4-dik ejtésével: *azt, amazt, azont, ezt, emezt, imezt, ezent*, szerkeztetik: akkoronn is ragasztékosann önk vele. Ezen szó *azt*, akkoronn is olyly erejű, midönn alatonbann téve értjük azt, p. o. kérémm öt, azt mondod, azont harmadszor hozja-elé. A' mit lovona fogad, gyalog meg nem állja (értvénn azt meg nem állja.) *Oda viszen, a'*

Nové nem akarod. Káldi Ján. 21. (Értsd hozzá: *azt nem akarod.*) Ha pedig a' hasonló mondásbann nem értetik alattozbann ezen szót: *azt*; nem kell akkoronn ragasztékos ígével élni, p. o. mindennek a' mit akarok, adok, vagy a' mit adhatok, adok. Nem mondjuk a' mit akarok, adom; mertt ezen mondásnak ez az értelme: a' mit adhatok, olyly valamit adok. Ilylyenkoronn, ha mindjártt világosann teszjüki is ki, ezen szót: *azt*, az íge ragasztékatlánul marad, p. o. kérdvénn: mit adszsz? így felelek: *a' mit akarok, azt adok, az az olylyan valamit adok. Így a' mit akar, azt tselekszik, az az olyly valamit tselekszik: (tale quid facit, quod ei lubet.)* Így: *mikor akar, eszik a' gazdag; a' szegény mikor vagyon, (Rajnis.)* Nem mondjuk: *mikor akarja*; mertt itt nem értjük alattozbann ezen szót: *azt*, hanem ezt: *enni*, mintha mondanók: *mikoronn akar (enni) akkor' eszik a' gazdag, a' szegény pedig mikor vagyon (mit ennie.)* De ha hozzá akarjuk érteni ezen szót *azt*, akkor jól mondjuk: *mikor akarja eszik a' gazdag.* Valamint Káldibann Ján 21: 18. *Járszsz vala, a' hol akarod vala, nem rosszsz szóla, hozzá írtvénn ezen szót: azt, mintha*

lennie: *a' hol azt akarod vala.* De így sem lenne rossz szólás: *járszsz vala, a' hol akarszsz vala, ezt hozzá értvénn: járni.*

III. S Z A B Á S.

Midőn ragasztékos 4-dik ejtésű név-
szókkal szerkeztetjük az ígét, annak rag-
asztékosnak kelletik lennie, p. o. segítők
kedvesemet, (juvo amicam meam.) Tiszte-
eljed Atyádot (honora patrem tuum). —
Egygyik sem érti a' másikának szavát.
Valljuk bűneinket. El-hagytátok Istentö-
ket. El-vesztették minden vagyonjokat.
Ide tartozik a' visszáló név-másának
4-dik ejtés-e is, p. o. mütogatod *Magamat*
(ostentat te ipsum.) *Magamat ajánlom* (me
ipsum commendo). Kísértések *magatokat*
(probate vos ipsos) — Valaki ezt az el-
len-vetést tehetné, így szólván: *magamat*
ajánlom, ezen ígét; *ajánl* ragasztékosan
szerkeztetem össze ezen szóval: *magamat*.
Hát midőn azt akarom mondani: *Ille me*
solum commendat, miért nem mondom:
É tsák magamat ajánlja, hanem így szólok:
É tsák magamat ajánl, tsák magamat kív-
án? Itt miért nem szerkeztetem ezen szót
magamat ragasztékos ígével össze, ha-
nem ragasztékatlannal? Ennek az okát

már meg-fejtettem feljebb (a' 4. Részben
 III. Tsg. I. Fej. 3. §. A. Jegyzet a' 6-dik
 szám alatt) mivel ha a' 3-dik személy az
 1-sőre, vagy 2-dikra alkalmaztatja tselek-
 edetét, akkoronn az íge, mindég ragaszt-
 ékatlann, és tselekvő, p. o. ő engem, vagy
 téged meg-szeret, meg-eszen, össze higy-
 oz. Hasonlóképpenn, ha a' 2-dik személy,
 az 1-sőre viszi munkáját, p. o. te engem,
 te magamat, vagy magunkat, kívánszza,
 nem pedig kívánod.

IV. S Z A B Á S.

Mikoronn az ígek a' tulajdon neveket
 a' diki Ejtésével szerkeztetnek, akkoronn-is
 az ígek ragasztékosonn állanak; ámbar
 nintsen mellettek az ártikulus, p. o. Egyip-
 tust nótem. Jánost követed. Azen Hértte
 Istent Salamon 's t. eff.

[V. S Z A B Á S.]

Valahányszor a' beszéd' szövetében,
 és kötetében (in nexu orationis) ezen
 egygybe-foglaló: *hogy* — következik, az
 előbbi íge, melylytől az egygybe-foglaló
 függ, ragasztékos. Ilylyen esetbenn ezen
 szót-is: *azt* alatonbann értjük, és ennek
 alatonnes ereje miatt is erősödik ezen

Szabás, p. o. ki jelentette-meg néked, hogy meztelen valnál? quis indicavit tibi, quod nudus esses), (mint ha így lenne: Ki jelentette-meg néked azt. Révai antiquit. §. 91.

VI. S Z A B Á S.

Eddig meg-mondám mikor élünk ragasztékos ígékkel a' jelentő, Meg-hagyó és a' kötő módbann, De mivel Magyar Országban a' jelentő, és kötő mód' ragasztékos múltjával nem szokttanak élni, hanem helyette csak ragasztékatlannal, p. o. mivel Magyar Országban így beszélnek: Ezt a' könyvet *olvasánk*, és *olvásnánk*, nem pedig *olvasók*, és *olvasnók*, a' mint az Erdelyiek élnek az ilylyenekkel, valamint a' mű őseink éltenek, és ma is élnek a' tudós Magyarok: annak okáért hogy a' Magyar Orzági leg-alább az írásbann meg ne botoljek, és magát tsuffá ne tegye a' tudós Magyar Világ előtt, szükségesnek ítélttem egygy olyly regulát szabni, melylyből minden született Magyar, a' Grammatikábann jártas nem lévén-is, könnyyenn meg-tanúlhatja, mikor kellessék, *ők*, *nők*, *ők*, *nők* végezetű ragasztékos ígével élni; mikor pedig *ánk*, *énk*, *nánk*, *nék* végezetű ragasztékatlannal. — Tudni illik a'

született Magyar tudja, Grammatika nélkül-is, mikor kell a' jelentő mód' jelen való tudejének 3-dik egygyes személyjében *ja*, vagy *i*-vel mondani az ígét, mikor pedig annélkül, p. o. mikor' kell mondani: *tudja, mondja, szereti*; mikor pedig *tud, mond, szeret*. Azért ha a' jelentő mód' múltjának többes számú első személyjével, és a' kötő mód' múltjának többes első személyjével hiba-nélkül akar szólni, — előbb próbálgassa: hogy mondja azt a' Magyar a' Jelentő mód' egygyes 3. személyjében? Ha *ja*, vagy *i* végezettel mondja, akkor *ők, ők, nők, nők*-kel éljen az emeltett múlt időbenn; különbbenn pedig *ánk, énk, nánk, nénk*-kel, p. o. így kell szólnom: *azt hallók a' Frantziákról* (Hoc audivimus de Gallis) nem pedig *hallánk*, mertt így szólunk: *azt hallja a' Frantziáról*. Emég nem jól szólnék így miék nektek valamit *mondanók*, — hanem valamit *mondánánk*, mertt ragasztékatlanúl minden magyar így szól: nektek valamit *mond*, nem *mondja*.

VII. S Z A B Á S.

A' határozatlan módbann mikorona helyes az ígét ragasztékkal tenni ki? Vala-

bányozor a' szerkeztetésbenn a' névnek, vagy név-mássának 3-dik Ejté.e nyilván áll, vagy alatonbann lappang, jól teszjük az ahhoz tartozó ígének határozatlan módját ragasztékkal, p. o. azt mondja az Apostol vizsgálunk (hosszá értvénn mondja nekünk.) Kiknek lehetetlen is nem üdvözülniök. Mit használna világra születnem (Pázmány Imáds, könyv. 226. lap. hozzá értsd nekem születnem). Elégé meg adá értenünk (t. i. nekünk). Nem engedé az építést el-kézdentek (t. i. nekjek Telegdi. 2. Rész. 309. lap.) Egygy néhány atyafiaknak ő magát látniök adá (Gallus Anaxius e. ij.) Kivánságom vagyon ti-hozzátok mennem (t. i. nekem vagyon. Silvester Rom. 13. *Mind Paraditsombann való gyümöltstől monda neki élnie -- kinek* (tudni illik Péternek) *adott* (az az adatott) *hatalm edania, és ketnie* (a' 600 esztendő sír beszédbenn.) — El kell mennünk, mennetek, menniök, mennem, menned, mennie (itt lappang nekem, nekéd, nekje, nekünk, nektek, nekjek). Ezen ragasztékos határozatlan módú ígék a' Diák szólásnak rövidítései (compendia) az *ut* és *quod* el-hagyatását (omissio *ut, quod*) ezekkel szépen ki-teszjük, p. o. *monda neki élnie: dixit ei,*

ut vescatur, vel dixit ei vivendum, vescen-
dum. Révai Antiqu. §. 73.

Jegyzet. A' mű Összek nem csak ak-
kor' élenek a' Ragasztékos határozatlan
módú ízékkal midőnn a' szerkeztetésben
a' névnek, vagy név-másának 3-dik Ejtése
vala nyilván, vagy alatonbann; hanem
akkor is, midőnn a' névnek, vagy név-más-
ának 4-dik Ejtése vala a' szerkeztetésben;
a' 3-dik Ejtése pedig sem nyilván, sem
alatonbann ott nem találtatott, p. o. *Kiv-
ánlak titeket látnom.* Komjátii D. 7. *Avval
merek ditsekednem.* Telegdi 2. R. Elő-beszé-
d, *Kit én nem merek mondanom.* Telegdi
3. R. 71. lap, *Engem küldttek téged látnom.*
Heltai Gáspár Magyar Krónika 279. lap.
Nem akarok üdöt mulatnom. Telegdi 3. R.
876. lap. *Ha akarod meg-látnod te küsded
segedet,* (Igen régi kéz írás az Egri Litzze-
um' Könyv házában, melylynek felül írá-
sa: *Az Úrnak nevébe kezdetik új szerzetes-
eknek regulája.* Itt az új szerzetesekenn ér-
ti az Apátzákát, a' mint meg-tetsszik a' ré-
gulákból. Ezen régiséget Révai, különbb-
en a' régiségnek nagy bűvára, nem látá,
én nékem pedig szerentsém vala olvas-
nom, melylybenn az írás' módja igen fur-
tsó, és a' betűk formája, képe' igen fitze-
re, kár hogy nem egész, a' 7-dik és 8-dik
Rész el-vezott belőle.) Az 1-ső Rész az
Imádságról vagyron, a' 2-dik a' Gyónás-
ról, a' 3-dik a' Commonikálásról, a' 4-dik
az Ételről, az 5-dik a' Szenvedésről, a' 6-

dik az Ólárók (így nevezi palátzosan az aivást), a' 9-dik a' Tisztességről, a' 10-dik a' kísértetek ellene állásáról. — Ezeket: *ha akarod meg-látnod te küseddségedet*, írja az 1. Részben. *Ha tökéletesen akarod Krisztust szeretnod*. Ugyan ott, *Mikor harmonikálni akarsz, entselkedjél mind az egész elötte való hétenn tennen magadat szorgalmatossággal hozzá szerezned* - mertt ilylyen szerzésről mondja vala Sz. Pál: *először bizonyítsa meg embör ö magát 's a't*. Ugyan ott a' 3. részben (dum communicare vis, sagitoto tota priore hebdomada te ipsum diligenter ad illud præparare; de tali namque præparatione ajebat S. Paulus: primo probet se ipsum homo &c). Hasonló ezekhez, a' mit egygy régiséges Magyar Könyvbenn olvasék, melylynek szerzője vala *Ahmet*, a' ki, a' mint maga meg-vallja könyvének 177, 178, és 121. lapján, Giepolbann születék a' Tenger mellett Herdum Városában. Ezen Török magyarul régi jó magyarsággal le-írja a' Török vallásnak ágazatait, még ezen régi Könyvről sem hallék semmit; leg-elsőször harmadéve vala szerentsém olvasni, azt vélem *Baldovszki János* Úr közölvénn. Kár, hogy az eleje, és vége ki vala tépve. Ez a' 104-dik lapon így ír: *Én látnom jöttének*: (ad me invisendum venere) *A' kik én látogatnom nem jöttének*. Én látni, én látogatni meg rövidültt szó ez helyett: engem látni, engem látogatni, mint mondjuk: *ház tűz látni*, az az házat, tüzet látni, és mint monda

juk: adjd ide a' *mentem* ez helyett *mentem* 's a' t. Nem mondja: én látni, én látogatni, hanem ragasztékosan *látanom, látogatnom*. Ilylen Pázmányban: *méltóztól Uram szemedet reá vetned a' te kezéd munkájára*, (Libr. precuar pag. 125.) *Méltólnál engemet szarándok némbéret esmérned* (Codex MS. Trans Bibl. Ruth. II. 10.) *Méltólj minket meg-áldanod*. (Sacri Serm. MSS.) Méltóztassál irgalmasságot tenned én anyámmal, anyámmal (Prec. Lib. ms.) Kívánttam régen olyly emberre akadnom (Gyöngyösi Karikliája). Ne igyekezzél híreket hallgatnod. (Dist. MSS. S. Bern.)

Végre a' leg-regiebb 600 esztendősi rövidebb Sír beszédben is olvasni ez mondást: jó felől *iochtotnia itezie ut*, az az jobb kéz felől nyugtatni *éleszsze-öt*. Ezt Révai hibásan olvasá így: *jó felől iktatnia éleszje öt*. *ad partem dexteram collocandum vivificet eum*, mert sokkal természetesebb ennek ez az értelme: *nyugtatni éleszsze*, az az örök nyugalomra *éleszsze támaszsza-fel* ennek testét, melyly a' Krisztus jobb keze felől nyugodjék, *joktatni* ez helyett áll *nyoktatni*, a' mint mondja a' tudatlan köz nép, mert itt a' g úgy hangzik, mint k, így mondjuk: nintsen *nyukta*, ez helyett: *nyugta, nyugata, nap le-nyukta után*, ez helyett: *le-nyugata után*, hajdann *nyogtatni*-helyett mondhatták: *joktatni*; mert a' j, és n betű, betű-tsere (Antithesis) által fel-szokta egymást váltani, a' mint ezt

én bőven meg-mutatom Szó-könyvem-ben a' j betűről szólván p. o. mondjuk varjú, és varnyú, borjú, és bornyú, sarjú, és sarnyú, hirjú, és hirnyú, dönt, és döjt, pernye, és perje, járkál, és nyargal, kórnyad, és kórjad, pazdorja, és pazdornya, kéj, és keny, lanvha, és lajha, görnyed, és görjed, virnyog, és virjog, terjed, és ternyed, környek, és körjek 's a' t. Így lett *joktatni* ez helyett; *nyoktatni*, vagy helyesobbenn *nyogtatni*, *nyugtatni*. Mivel a' ki múlt híveknek utóljára azt szoktuk mondani: — nyugtassa Isten, adjon Isten nékje örök nyugodalmat, nyugodjék az Úbann, ezen sír beszédet is nyugodalom kívánással fejezé bé ez régi Írónk, melyly régi írásnál nintsen drágább kintse a' tudós Magyar Világnak, hanem tsak azok vetik ezt meg, a' kik nem tudják olvasni, nem tudnak rajta el-menni, és nem értik. *Ars non habet osores, nisi ignorantes*. Hogy ha ezen sír beszédünk meg nem lenne, mai napiglan nem tudnók helyesenn meg-magyarázni én név-mássának ejtegetését, a' többes számú Ragasztékokat; de az ott elé forduló *Ősemük, vagymuk, imádjamuk* egészen világosságra vezérli a' Magyar Grammatikust.

Már ma a' 4-dik ejtéssel szerkeztetett ígét a' határozatlan módban illy régi módra nem szoktuk ragasztékosítani. — Nem mondjuk: *kívánlak látnom*, hanem látni, nem mondjuk: *nem akarok időt mulatnom*, hanem mulatni, nem mondjuk: *én lát-*

nöm jött, hanem engem látni jött, nem mondjuk: *Isten nyugtatnia támaszsa fel őt, hanem Isten nyugodni támaszsa fel őt.* Ezek hasonlók ama' fönn említett régi ragasztékos Részesülökhöz, p. o. *én élvénn dítserem az Urat 's a' t.* (IV. Rész. IV. Tag E. Jegyzet.) *) Valamint ezen ragasztékos Részesülök ki-avúlttanak, és márma azokkal nem lehet élnünk, ha csak azokat a' közönséges Nyelv szokás új életre nem hozandja, úgy ezen régi módi ragasztékos határozatlan módú ígékkel sem élhetünk.

Már a' mondottakból azt is megtanulhatni mikortta kell ragasztékatlan ígével élnünk, tudni illik:

1.) Ha *ki, melyly, mi* Név-mássaival szerkeztetjük az ígét, és az azokkal összekötött szókkal, minemű *semki, némelyly, valamelyly, semmi*, p. o. Semmit sem látok (I. Szabás) valamit adok. Ha alatonbann lappang is a' *valami* szó, az ige ragaszték-

---

*) Valamint hajdann mondották: *én élvém, te élvéd, ő élvéje, mük élvénk, tik élvétek, ök élvéjek, úgy mondották: én látnom, te látnod, ő látnia, mük látunk, tik látnotok, ök látniak. Én szereznem, te szerezned, 's a' t. én múlatnom üdöt, te múlatnod üdöt 's a' t. én nyugtatnom, te nyugtatnod, ő nyugtatnia, és őt nyugtatnia 's a' t. Tehát nem jó én hínia, te hínia, én innia, (inynya fogok.) Tehát nem jó Káldibann. Bírák 12: 1.*

atlan, p. o. a' mit akarok adni, adok, t. i. olyly valamit adok (II. Szabás).

2.) A' melyly ige a' 3-dik személynek az 1-sőre és 2-dikra alkalmaztatja tselek-edetét, és a' 2-diknak az 1-sőre, az is ragasztékatlan, p. o. ő engem és téged szeret, té engem és münkét szeretsz. (III. szabás)

3.) Ha köz-névnek nem tulajdon-névnek 4-dik Ejtésével szerkeztetjük az ígét, p. o. embert látok, könyvet olvasok; mertt ha a' név tulajdon akkor' ragasztékos az ige (IV. szabás).

4.) Ha sarkalatos szám szók, és összeseséges mással érthetők' 4-dik Ejtésével szerkeztetjük az ígét, akkoronn is ragasztékatlan. (Lássd V. Rész. I. Tag. 3. §. 2. szám.) p. o. *Egygy két embert látok*, minden jót kívánok, sok, keves, elég, hány? több, temérdek, számtalan, támtalan madarat látok. Ide való *enynyi, anynyi, menynyi, valamenynyi, mind*, p. o. mind igazat mond, anynyit tudok felőle. Sz. Páli. Gram. pag. 215. *)

5.) A' határozatlan módú ige ragasztékatlan valahányszor a' szerkeztetésbenn

---

*) Tehát roszszúl vagyon nyomtatva Sánd. István sok féléjében a' 3 dik Dar. 189 laponn: Ezen szigetiek *minden húst sülve eszik*, ez helyett esznek. És 4 Dar. 58. lap. *minden monumentomokat felül haladják*, ez helyett: haladnak. És 3. Dar. 146. lap. — *Harmintz három esztendőök egygy nemzést teszik.*

a' 3-dik Éjtése a' névnek és név'mássának nintsen, sem alattombann nem lappang. (Lássd a' 7-dik szabást).

2. §.

Egyéb Szabások az igék szerkeztetésében.

1.) A' tselekvő ige, nevekkal szerkeztetvénn egygybe, ezeket a' 4-dik Éjtésbenn kívánja magáhozz, p. o. Pál levelet ír, bort iszik 's a' t.

2.) Helyesenn veszi észre Sándor István (sok félejében a' 10. Darabbann, 19. laponn) hogy régi Elejink a' szenvedő ígékkel nem igen éltnenek, az az igen gyér-enn, és vélte. A' 600 esztendő sír beszéd-
benn egygyszer sem fordul-elé úgy, hogy egygy helyenn szenvedő értelem fordul-vánn is elé ez mondásbann: *Péter, kinek hatalm adott ódaria, és ketnie* (cui potestas data solvendi, et ligandi,) nem mondotta: *adatott szenvedőleg*; hanem *adott tselek-
edőleg*, mint mondjuk ma is: *Istentől vett hatalom által tselekszem azt*, nem pedig *vétetett hatalom által, Istentől adott hatal-
ommal tette azt*. De már az Apóstoli Hitvallásbann ötször meg-jelenik: *fogantaték, születék, kínzaték, meg-feszítették, temettet-
ék*. Innét tanuljuk-meg, hogy ne kövessük

a' Diákot, és Németet, a' kiknél sürönn előfordúl a' *dicitur, man sagt* 's t. eff. hanem ez helyett így szóljunk: azt mondják, nem tudják, vagy nem tudjuk 's t. eff. Most a' sok nem *tudatik, mondatik*, annál inkább ez helyett az *ódik, ődik* visszszáló, még leginkább a' sem nem visszszáló, sem nem szenvedő *atódik, etődik*, — p. o. értetődik, nyomtatódik, vétetődik, tétetődik, iratódik, 's t. eff. irtóztató képen motskolják, és piszkolják nyelvünket, úgy mond Sándor István az említett helyenn. A' szenvedő ige a' nevet *tól, től* vagy *által* utól-járóval kívánja magához, p. o. az ellenségtől veretik, vagy az ellenség által. — Ezeket a' Diákos, és Németes ejtések: *tudatik, látatik, hallatik* 's t. eff. igen szépen teszjüki a' határozatlan móddal így: Innét nem látni oda (*hinc non est videre, seu non videtur illuc*). Azt hallani felöle (*hoc auditur, vel hoc est audire de ipso*.) Ezeket sem hol nem olvasni (*Hoc nullibi est legere, seu nullibi legitur*). Így a' *tehető* ígéssel: azt mondhatni felöle (*hoc dici potest de ipso*) sem hutt nem látni anynyi embert, mint nálak. Sánd. Ist. sok fél. I. Dar. 15. lap. *Ezeket Magyar Országban sem hol nem hallani*. 8. Dar. 136. lap. *Ez*

eket sem hol sem olvasni 8. Dar. 219. lap.
A' Patak, melylyet által nem gázolhatni.
 Káldi. Ezek. 47. Rész. 5. vers. Ugyan ott
 Ámos 6. Rész. 13. vers. 's a' t. Más kép'-is
 kerülhetni a' szenvedő ígének *atik, etik,*
tatik, tetik, különbbenni nem rossz vég-
 ezetét, annál inkább az *attatik, ettetik, tat-*
tatik, tettetik végezeteket, p. o. ez helyett
 a' jó szenvedő ige helyett: *töretik,* és ez
 helyett a' rossz helyett: *törettetik,* jobb,
 szebb mondani ez közép ígét: *török,* p. o.
 ez helyett: *frangitur olla,* jobb mondani:
 el-török a' fazék, mint el-töretik, vagy tör-
 ettetik. Ez helyett: *hoc auditur de ipso,*
 jobb mondani: az hallik felőle, vagy azt
 hallani felőle, vagy azt halljuk felőle,
 mint az hallatik, annál inkább hallattatik
 felőle. Ezt: *solvitur funis,* szebb így magy-
 arászni: el-oldik a' köté, mint el-oldatik,
 vagy el-oldódik, el-oldózik. Ezt: *anseris*
ala frangitur, ékesbb így ki-tenni: a' lúd-
 nak szárnya szegik, mint szegetik, vagy
 szegődik. Ezt: *putor sentitur,* helyesbb
 így fordítani: *büz érzik,* mint érestetik,
 vagy érződik, szebb *látszik (videtur)* mint
 láttatik, kellemetesbb: *tetszik (videtur)*
 mint tettetik 's a' t. *Ul, ül* végezetű közép
 ígével is nagyobb kellemmel fel-válthat-

juk a' szenvedő igéket, péld. ok. ez helyett meg-rövidítettett ige, — így szólvann: meg-rövidültt ige (abbreviatum verbum) s a' t. *)

3.) A' Közép Igék nem lévén ragasztékosok, a' neveket az első Ejtésbenn kívánják, p. o. Péter alszik, az ember él, a' kö-

*) Még aztis méltó meg-jegyezni a' szenvedő igékkal való élésről, hogy valamelyly igéből a' közönséges Nyelv szokás-kéül míveltető igét formálhatunk, akár azon ige iketlen, akár ikes vala is, azon míveltetőkből formálhatunk szenvedő igét, és vele élhetünk, így p. o. eszik ikes igéből lészen míveltető: *étel*, azért szenvedőleg élhetni *étetik*-igével, azért Káldi ezen szólást: *vestis quae comeditur a tinea*, így fordítja: *melyly megétetik a' molytól*. De a' melyly igékből míveltetők nem lehetnek, mint p. o. *vagyónból, megýenből, lészenből* nem tsinálhatunk ilyly míveltetőket: *vatat, métet, létet*, tehát szenvedőleg sem élhetünk ilylyen képen velük: *vatatik, métetik, létetik*, mint a' Diák sem mondja *Est* igéből, mikor azt teszi *vagyón, estur*; de *est* mikor azt teszi *eszik* akkor belőle mondja, *estur, fit* igéből sem mondja *fitur*, mük se mondjuk *létetik*, a' Diák mondja ugyan *itur*, de nekünk még sem lehet mondani: *métetik, sem menetik*.

tél el-öldik, a' tsupor el-török, az ér rán-
 gatódzik, a' fázékony bé-takaródzik. —
 Némelylyek az *ódik*, *ödik* végezetű közép
 ígékkel szenvedő gyanánt helytelenül él-
 nek (A' mint már meg-mutatám IV. Rész.
 III. Tag. I. Fej. 3. §. B. Jegy. 5. szám.)

4.) Néhol, nevezetesen Erdélybenn,
 ilyen szerkeztetések szokásbann vagy-
 nak: *fa vágni megyen*, *ház tűz látni mentt*.
 Ahmet is így ír a' 104. laponn: *Én látnom
 jötenek, kik én látogatnom nem jötenek*. —
 Pesti Gábor' újj Testamentomábann Mát.
 XI. Rész. *Mi látni menttetek ki? Tűz bo-
 tsátani jöttem*. Luk. 12. És Silvester Ujj
 Testam. Mát. 11. *Mi látni menttetek ki?
 ki méné mag vetni*. Mát. 13. Az effélékről
 azt kell tartani, hogy ezek tsak meg-röv-
 idültt ígék, mint péld. ok. meg-rövidítve
 mondjuk: *adjd ide a' könyvem*, ez hely-
 ett: *adjd ide a' könyvemet*: Valamint pe-
 dig helyesebb mondani: *adjd ide a' könyv-
 emet*, úgy helyesebb: *fát vágni megyen*,
Házat tüzet látni mentt, *engem látni-jött*, *tűz-
 et botsájtani jöttem*, *Mit látni menttetek ki*,
ki méné magot vetni. Ezek úgy süntsenek
 közönséges szokásbann; a' szókat pedig
 tsak olyly formálag szabad meg-rövidít-
 eni, a' mint a' közönséges nyelv szokás

engedi. Ha lehet mondani: ki méne magvetni, fa vágni, tűz ház látni, tűz botsátani, mi látni, én látogatni 'st. eff. akkoronn ezt is mondhatnók: *szeretne kenyér enni*, mivel hogy szeretne nem egészen véghez mentt, hanem (a'mint a' Debr. Gram. szól, a' 205. laponn) tsak tzielbann lévő tselekedetet jelent. De az ilylyenek szokatlan mondások. Azértt Káldi Mát. 11. nem mondja: mi látni menttetek-ki? hanem mit menttetek-ki látni. És Luk. 12: 49. tüzet jöttem botsátani a' földre.

5.) Mivelhogy a' Magyar ígének a' határozatlan módbann múltt üdeje nintsen, azértt azt *hogy-gyal* teszjü-kki, p. o. ezt: *Turcam vicisse dicunt*, így fordítjuk: *Azt mondják hogy gyözött a' Török*, nem pedig így: *a' Törököt gyözöttnek mondják*. Lássd a' Debr. Gram. a' 209. laponn a' 62. Ré-gula alatt való jegyzést. A' miket eddig elé hozék, azok közönséges szabások. A' különös ígékkal való élést, — mi nemü: *vagyon, fog's a' t.* a' származtató Szó-könyvembenn magyarázom; mertt a' különös szóknak jobb helyök vagyon a' Szó-könyv-benn, mint a' Grammatikában.

IV. T A G.

A' Részesülőkkel való helyes
élés,

A' Részesülők 5 félek: 1.) Jelenvaló üdejűek, 2.) Múltt üdejűek, 3.) Jövendő üdejűek, 4.) Bizonytalan üdejűek, 5.) Határozó részesülők. Közönségesenn a' Jelenvaló múltt, és jövendő üdejűekről meg kell jegyezni, hogy ezekkel a' vissza hozó név-mássát: *a' ki, a' melyly, a' mi* szépen fel-válthatni. p. o. Ez helyett; Istent, ki münket szeret, dítserni kell, rövidebbenn mondhatjuk: *a' münket szerető Istent dítserni kell.* Ez helyett; *fű, melylyet kígyó harapott, szebb mondani; kígyó harapta fű.* Ez helyett: ember, a' ki kártt vállott, búsúl, szebb mondani; *a' kár vállott ember búsúl.* Ez helyett: a' mi nékem hasznomra lészen, abbann fogok foglalatoskodni: jobb mondani: *a' nékem hasznomra lejendöbenn fogok foglalatoskodni.* A' ki engem nevem' napjára meg-fog-tisztelni, — én is vissza fogom tisztelni; rövidebbenn így esik: *az engem nevem napjára meg-tisztelendöt, én is vissza fogom tisztelni 's a' t.* Ezeket közönségesenn előre botsátvánn szólnunk különösen, 's rendre mind az 5 féle Részesülökről.

1.) *A' jelenvaló üdö béli Részesülökről.*

A' jelenvaló üdö béli Részesülö, elejébe tétetvénn valamelyly magábann érthetőnek, a' melyly tselekédetet a' Részesülö jelent, azt az utánna lévő magábann érthetőnek nem mindenkoron tulajdoníthatni; mertt sokszor az' efféle szólásokbann a' *vagyon* ígének *való* Részesülöje lappang, p. o. akasztó-fa, dolgozó ház, delelő hely, evő kanál, húgyó edény, hús evő nap, két ember kaszáló rét, három ember kapáló szőlő, mise mondó könyv, Prédikáló szék, mosó szék, számtó föld, temető hely, térdeplő szék, taposó zsák 's t. eff. Ezek azt teszik: akasztani való fa, dolgozni való ház, d'lelni való hely, enni való kanál 's a' t. mertt a' fa nem akasztó, hanem a' Hóhér, a' ház nem dolgozik, a' hely nem delel, a' kanál nem eszik 's a' t. Ezek közül sokat világosabbann, 's talám helyesebbenn-is így mondhatnánk, p. o. delelő hely helyett: *déli hely*, evő hely helyett: *ét hely*, — húgyó edény helyett: *húgy edény*, hús evő nap helyett: *hús ét nap*, ez helyett két ember kapáló szőlő, így: *két ember kapás szőlő*, a' mint ekképen mondják-is a' Hegyalján: ez helyett: *müvelő nap*: *mü nap*, *dolog nap*; ez helyett: *térdeplő szék*: *térd*

szék, ez helyett: mise mondó könyv: *misés könyv* 's a' t. Debr. Gram. pag 208. Mivel az efféle mondásokbann ezen jelen való üdejű Részesülő: *való* lappang, meg kell róla rövidedenn jegyezni, hogy avval a' *szók'* össze foglalására élünk, és a' 3-dik ejtésnek, vagy valamelyly utól-járónak segedelmével mint egygy össze-tett mással érthető formál, p. o. *katonának való legény*, ezt még határozatlan módú ige után is szoktuk tenni, p. o. enni való, írni valóm vagyon, látni való, nintsen ki-hányni való pénzem 's a' t. A' Határozó után is tehetjük, p. o. *hová való, honnét való?* Gyakrann össze tett *magakbann érthető neveket-is formátunk* vele, p. o. *nyakra-való, lábra-való, meljre-való, borra való; mással érthetőket-is: semmire-való, jóra-való restség, akasztó fára való, halálra való rab.*

2.) *A' múltt üdejű Részesülőkről.* A' múltt üdejű Részesülővel ezen vissza hozónak: *a' hi, a' melyly, a' mi*, vagy *hi, melyly, mi* el-hagyatására, élvénn, többnyire ezen részesülőhöz ragasztékot teszünk, p. o. kígyó harapta fű, ez helyett: *fű, melylyet kígyó harapott, 's nem mondjuk: kígyó harapott fű* ragasztékatlan. Ilyyen menyly-kő ütte-fa, szél ütte ember, szer-

etttem atyám fia (mihi dilectus frater.) Én sütttem kenyér, szeretted ötséd, szeretnék enni az ő főzttéből, Isten adtta ember, víz hordtta fővény, zápor hordtta föld, víz mostta árok, Isten büntette ember, kakuk pökte fű, az elé adttam alkotmányt világosítja, ezen elé-adttam okoskodásból három következés foly 's t. eff.

Jegyzet. Hasonlít ehhez ezen Hegyaljai szólás' módja: *ejnye bé útalom fiú ez! be útalom ember ez!* (az az ember, fiú, kit én útalok, ki-előttem útalatos), valamint itt jelenvaló üdejű ragasztékos ígével szerkeztetjük a' nevet, úgy amott múlttabb üdö béli ragasztékos ígével melylyet a' Diák múltt üdejű részesülövel tészen-ki. Szép példa vagy on erre ama' régi Esztergami Rituálébann, vagy *Agendariusbann*. Tyrnavia 1583. pag. 125. *ódozz-meg közgyónttam büncimből* (absolve me a generaliter confessis peccatis.) Roszsz példa pedig a' Debr. Gram. pag. 208. *magam süttötte kenyér, magam kaszálta fű.* Lásd feljebb 5. Rész. II. Tag. III. Fejezetet. Midönn ezen Részesülövel ragasztékosann élünk, úgy meg-rövidítjük a' Részesülöt, mint meg vagy on mondva a' múlttabb üdö béli ígének a' 2-dik és első személybenn való rövidítéséről, p. o. *ezt jut, vet, hat, süt, fut, köt,* így rövidítjük: *juttam, juttál, 's a' t.* azért múltt üdejű részesülök lévönn, rag-

jövendőbenn fog-kelni, jövőbenn lesz-enkelete, de még most nintsen. Némelylyek a' jövő üdejű Részesülőkkel így is erőltetve élnek mondvánn: *holnap irandó leszek* (cras scripturus ero) *onnét leszen eljövendő* (inde venturus est.) Ez is *Latinismus*, Diákozás. Jobb: holnap írok, odnét el-jő, vagy el-fog jőni. Végre meg-jegyzésre való, hogy ezen Határozóból Magában érthető nevet is formálunk, p. o. halandóság, mulandóság 's a' t. *)

4.) *Mikor élünk bizonytalan üdejű részesülövel?* Evvel mindenkor úgy élünk, mint Határozóval. (Adverbialiter) Evvel ezen kérdésre felelünk: *hogyan?* (quomodo?) a' mit a' Diákbann *do* végezetű viselövel teszünk-ki, p. o. állva ír (stando scribit) éve tanul (comedendo studet.) Az olylyan hogyanságot-is ilylyen Részesülövel teszjük-ki, a' melylyet a' Diák múltt üdejű Részesülövel diákoz: — p. o. írva vagyon: scriptum est, *nyitva vagyon az ajtó*, aperta est porta. 's a' t. Már ma a' ragasztékos bizonytalan üdejű Részesülö-

---

*) Ez ilylyeket a' Diák egygy szóval ki nem teheti tökéletesenn, azért p. o. ezt: romolhatóság, és romlandóság, egygy féle képen így teszi ki: *corruptibilitas*.

vel nem élünk, hanem annak helyette a' határozó Részesülövel, p. o. ama' régihelyett: (Mikeas 3: 11.) *mondvák*, ma mondjuk: *mondván*, ama' régi *élvénk* helyett (Ester. 13: 17.) ma mondjuk: *élvénn*.

5.) Mikor élünk a' határozó Részesülövel? Evvel úgy élünk, mint a' Diák az *ans*, *ens* végezetű Részesülövel, p. o. Jésus látván a' várast, síra azonn, *mondván*: Luk. 19. (*videns civitatem, flevit super eam, dicens.*) Még ő szólván, íme fényes köd árnyékozá-meg őket. Mát. 17. (*Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos.*)

Jegyz. A' régiek ezen határozó Részesülövel úgy éltének, mint ma miük a' bizonytalan üdejű Részesülövel, p. o. *elvagynak ezek rejtetvénn*, Telegdi 3. Rész. 668. lap. ma mondjuk: *rejtetve*. (*Hæc sunt abscondita, vel sunt hæc in abscondito.*) A' Szent Írásnak *mondásai, meg-volttanak magyaráztatván*, és az Isteni tudományak *régulája meg volt erősítettvénn*. Draskovits (p. 14.) *Ha Isten' fia vagy, botsássd alá magadat; mertt írván vagy, hogy az ő Angyalainak parantsolt te felbled.* Draskovits. Sándornál *sokféle* 5. Dar. 191. lap. *A' te akaratedértt vagynak teremtetvénn.* (Kéz írat, a' B. Sz. Máriáról való beszéd-ek.) Ezen régi szokásnak még ma is nyoma

vagyon ezen szólásunkbann: — nyilván
vagyon, nyilván vagynak, nyilván valók
 (est apertum, sunt aperta, vel in aperto.)
 Ez szakasztott olyan, mint: *el-vagynak*
ezek rejtetvénn. Telegdibenn. Nyilván
való olyan, mint tudván való. Ma nem
mondjuk: nyilván vagyon, nyilván vagynak,
noha mondjuk: — tudva vagyon, tudva
vagynak. *)

V. T A G.

A' beszéd' hajlíthatatlan részei-
 vel, különösen

A' Határozókkal való helyes élés.

A' Hely-határozókról meg kell jegy-
 ezni, hogy ezt a' három félélt: *helyre men-*

---

*) Nyilván, *nyílik* ígéből ered, mint
 hízván hízikból, bízván (confidens,
 vel confidenter) bizikból. Innét ered:
nyilváný, mint jár-ból járvány, hiít, vagy
 hiúít, vagy hivít (az az üresít, *hi*, vagy
hiú névből *it* végezettel eredett) ígéből
 származik: *hitvány*, mint egygy hiítvány,
 nyilvánýból léssen nyilvánýság, mint
 hitványýság, nyilvánýýból nyilvánýýsá-
 gos, és nyilvánýýsáýosann, mint hitvány-
 ýsáýos, hitványýsáýosann, nyilvánýýsáýs-
 áýabb, és nyilvánýýbb, és nyilvánýýbbann. Teleg.
 3. Rész. 427. lap. Páriz Pápai roszszúl
 írja: nyilvánýýsáý, nyilvánýýsáýýgal, lágyít-
 ás nélkül.

ést, helybenn nyugvást, és helyből jövést jelentő Határozókat jól különböztessük-meg egymástól; merth mind a' három felét más más utóljárával szoktuk ki tenni. Mivel tehát *megyen* ige helyre-menő, *vagyon* ige helybenn nyugvó, *jö* helyből jövő Határozói kíván, nem lehet a' helyre menést tévő Határozót *vagyon* igével szerkesztetni, p. o. nem helyes szólás: *oda fel vagyon*, ide le *vagyon*, hanem *ott fenn*, *itt lenn vagyon*. A' helybenn nyugvást jelentők *ül*, *ül* végezetűek, p. o. alúl, felül, belül, tovúl, vagy rövidülve túl, hátúl, elül, kívül, körül. Ezek fel nem veszik a' Ragasztékot, Ezen helybenn nyugvást, *ann*, *enn*, *att*, *ett* utóljárával-is szoktuk ki-tenni, p. o. *alatt*, *felett*, *előtt*, *alann*, *fenn*, *benn*, *künn*. Már: *alatt*, *felett*, *előtt*, *benn* fel-veszi a' Ragasztékot, p. o. *bennem*, *benned* 's a' t. A' helyből jövést jelentő Határozó, *ól*, *öl* végezetű, p. o. alól, elől, felől, belől, megől, mellől. Ezek a' Ragasztékokat fel-veszik, p. o. alólam ki-rántották a' lepelt, előlem el-vittek a' világítót, felőlem jót mondanak, belőlem vette-ki a' szót (*voeem ex me arripuit*) megőlem mentt-el, mellőlem vittek-el. Innét meg-tetszik, hogy hibásan zavarják össze *alól*, *elől* Határozókat: ez-

ekkel: *alúl, elül*. *Alúl* szokásbann vagyon a' Dunánn túl, *elül* nem igen vagyon dívatbann; de az *analógia* kívánja a' különböztetést; valamint más *felől*, más *felül*, úgy más *elől* áll, más az ember *elől* el-jött. Mikoronn *elül* helybenn nyugvást jelent, és hibásann így ejtetik: *elől*, fel nem veheti a' Ragasztékot; merth nem mondhatom: *előlem áll* (ante me stat,) mint nem mondhatom: *felülem áll*, supra me stat, hanem helyről jövést tévénn, jól mondom: *előlem* vigyd el. Azután a' helyből jövést jelentő Határozót, *nét, nat, nét* utól-járóval is teszjü-k-i, p. o. túlnét (ex adversa parte.) Végre a' Helybenn nyugvást jelentőhöz, *ról, ról* adatvann, jelentjü-k-i a' helyből jövést, p. o. hátúlról, előlről, alúlról, felülről, távúlról, meszsúlról, belülről, kívülről. Ezek a' helybenn nyugvást tévök: *kivül* (parasztosann kível) *felül, alúl, belül, túl*, ezekkel az utól-járókkal: *ann, enn* öszsze foglalt név szókkal, vagy név-mássaival szokttanak szerkeztetni, p. o. A' Városonn kívül vagyon (est extra Civitatem): két emberenn kívül semki sem valtt a' Templombann (Præter duos homines nemo fuit in templo) Túl a' Tiszánn (Trans Tibiscum.) Az ajtónn belül (intra januam).
A' házonn

A' házonn felül (supra domum.) Azonn kívül (præter id.) *Rajtt* ragasztékos utóljáróval-is szoktuk ezeket szerkeztetni, p. o. *rajttain kívül* (extra, vel præter me.) — *Rajttam alúl* lakik (habitat intra me.) — *Rajttatok* felül telepedék-meg (supra vos consedit). Túl rajtta (trans ipsum) Sz. Páli Gram. pag. 245.

VI. T A G.

Az Elöl-utól-járokkaival való helyes élés.

1.) A' mai közönséges nyelv szokás szerént nem lehet két Elöl-járót egygy más mellé tenni egygy ígéhez ez szerént: *el-bé megyen, el-ki megyen, el-fel megyen.* Ha nem egygyiket elejébe, a' másikat hátójára kell tenni az ígének így: *el-megyén ki, el-mentt bé 's a' t.*

Jegyzet. A' régiek így is szólottának: *el-bé megyen, el-fel jut, el-bé viszen 's t. eff.* Szép példa vagyon erre az Esztergomi régi Rituálé mellé kötött kéz-írásbann, melyly az Egri Litzeum' könyv-házábann S. IX. 6. szám alatt találhatik. A' Rituálé Diákúl vagyon ezen felül írással: *Ordo, et Ritus Sanctae Metropolitanæ Ecclesiae Strigoniensis, quibus Parochi, et alii animarum Pastores in Ecclesiis suis uti debent.* Viennæ

Austriæ. 1560. Cum Præfatione, et Effigie Nicolai Olahi Archiepiscopi Strigoniensis. Ezen könyvhöz hűsz levélből álló régi kéz írás vagon kötve. Ki-nem tételvén a' szerzője, a' hol a' szentségek' ki-szolgá-tatásának szer-tartási magyarul le-vagy-nak írva. A' többi között a' szülő aszszony-ok' avatásakortt, Templomba iktatásakortt a' pap által mondatni szokott imádság így jő elé. „*Úr Isten! ki Mojszesnek, a' te szolgádnak általa, a' Zsidó népnek meg-parantsoltad, hogy a' melyly aszszony áilat fiú, vagy leányzó magzatot szülne: negyven napiglan a' Templomnak bé-menetelétől meg-tartóznék: méltóztassál Úr Isten a' te szolgáló leányodat minden bűnnek fertelmességitől meg-tisztítani, hogy az te parantsolatidnak dolgaibann *) meg-tisztultatván, tiszta szívvel Anya-szent-egygyháznak kebelébe méltóztassék el-bé mennie, és te néked békességes áldozatokat bé vinnie.*“ (7-dik levél) Ama' régi Karátsónyi Enekbenn-is élé-fordúl az ilylyen szólás módja, melyly így vagon. *Tsorda Pásztorok midönn Betlehembenn tsördát öríznek éjjel a' mezöbenn: Isten' Angyali jövének melléjek, nagy félelemmel telék meg ö szíveik. Örömet mondok néktek, ne féljete; merit születék ma néktek üdvöz-ségtek. Menjete el-bé gyorsan a' városba, ott találjátok Jésust a' jászolbann. El-indulának, és el-bé jutának 's a' t.*“

*) Jobbann mondotta valná: *dolgaikkann.*

2.) A' városakba, falukba, püsztákba menést, ott múlatást, onnét való jövetelt nem egyenlő utól-járókkal szokttuk ki-tenni. Az idegen, vagy más Országbéli városokba, és falukba való menést *ba be*, ott múlatást: *bann, benn*, onnét jövetést: *ból, böl*-lel teszjük-ki: p. o. Romába megyek, Romábann múlatok, Romából jövök: — De Hazánk-béli Városokba, falukba menést hol *ba, be*, hol *ra, re*, hol *á, é*-vel. Az ott múlatást: *bann, benn, att, ett, ann, enn*-nel. Az onnét jövetelt: — *ból, böl, ról, röl*-rel szokttuk ki-tenni, a' mint a' szokás hozja magával, melylyeket kelljen hogy ki-tenni, nintsen bizonyos régulája, tsak a' szokást kell követni p. o.

Pétsé *) Pétsre,	Pétsett,	Pétsről.
Kolosyára, v. Kolosvárra,	Kolosváratt,	Kolosvárról.
Ungvárá, vagy Ungvárra,	Ungvártt, vagy Ungváronn,	Ungvárttól.
Leleszre,	Lelesztt, vagy Leleszenn,	Leleszről.
Györé, v. Györ- be,	Györött,	Györből.
Szatmárra,	Szatmártt,	Szatmárról.
Budára,	Budánn,	Budáról.
Posonyba,	Posonybann,	Posonyból.
Pestre,	Pestenn,	Pestről.

*) Pétsé Heltai Krónika 38. Györé ugyan Heltaibann.

Kassára, vagy	Kassánn, vagy	Kassáról, vagy
Karsára,	Karsánn,	Karsáról.
Tokajba,	Tokajbann,	Tokajból.
Szeremtsre,	Szeremtsenn,	Szeremtsről's a't.

VII. T A G.

Az Egygybe-foglalókkal való helyes élés.

1.) Az össze kötök közül ezeket: *és*, *is* össze nem kell zavarni. *És* a' szó előtt áll, *is* pedig a' szó után, p. o. *én*, és *te*, *én-is*, *te is* (et tu, et ille.) Néha *is* vissza felé való értést okoz, p. o. *van is nekem pénzem*, anynyit jelent, hogy nintsen. Debr. Gram. 223. lap.

2.) Össze nem kell zavarni ezeket: *se*, és *sem*. *Se* szóval, ha tiltunk, *sem*-mel ha tagadunk, éljünk. Azértt nem helyes: *sehol*, ez helyett: *semhol* nem valttam. Nem helyes: már ennek *se* híre, *se* hamva, ez helyett: *sem híre*, *sem hamva*. (Lássd 4. Rész. 7. Tag. B.)

3.) *Maga* (quámvis) a' *Periodus* elején nem állhat-meg, p. o. minden ember üdvözülhet; maga nem üdvözül.

VIII. T A G.

A' Közbevetőkkel való helyes
élés.

Ezek közül egygyedül: *jaj! ne! nesze!* *épenn!* a' 3-dik Ejtést kívánják, a' többi mind az 1-sőt, p. o. *jaj nekem, ne neked, ne nektek.* (meg-rövidítve: *netek*) *nesze nektek* (meg-rövidülve: *nesztek*) p. o. *Nesztek ez a' könyv,* azt teszi *ne sze nektek ez a' könyv!* Ne *sze kenyér* (en tibi panis, hic habes panem). Itt a' *nesze* nem a' kenyérré, hanem az el-hallgatott ezen név-mására: *neked néz,*

IX. T A G.

A' Magyar Beszéd' részeinek
rendjök.

A' mint az V. Rész' kezdetében megmondám, a' Magyar Nyelv nem szenved meg a' szók' rendjének olyan kény, kedvszerént való változtatását, mint a' milyent a' Diák Nyelv meg-enged. Azért ezen rend-tartásra kell ügyelnünk: (a' mint ezt helyesen elő-adja Pápai Sámuel.)

1.) A' *Magában érthető* név közvetlenül (immediate) elejébe kívánja a' *maga mással érthetőjét* midőnn ez amavval

tsak öszsze illesztve áll, péld. o. Kedves Atyám, nagy tudományú férjfiú 's t. eff, nem pedig *férjfiú nagy tudományú*, sem nem: *férjfiú tudományú nagy*, mint a' Diák-bann, Mikoronn pedig a' *vagyon* ige lap-pang a' mondásbann, akkoronn hátúl marad a' Mással érthető név, p. o. az em-ber halandó,

2.) Ha két Magábann érthető szó köz-öl az egygyik a' *bíró*, a' másik pedig a' *bírtt* személyt, vagy dolgot jelenti, akkorta *) a' *bíró* szónak elől kell állania, p. o. *az em-bernek akaratja változó*, nem pedig a' *Diák szerént meg-fordítva így: akaratja az em-bernek változó*, hanem ha a' fő arány úgy kívánná, melylyről alább (7. szám.)

3.) A' természeti rend úgy kívánvann, az első ejtésnek utánna szokttuk tenni az ígét, p. o. Péter ír, Pál olvas. 's t. eff,

4.) A' 4-dik Ejtést az 1-ső Ejtés, és az ige-közé szokttuk helyheztetni, p. o. Péter levelet ír, Pál azt olvasja, ök azt mondot-ták. A' 4-dik Ejtés után a' 3-dikat, és az

---

*) Akkorta, mikorta ez helyett; akkor-onn, mikoronn közönséges a' régieknél. Így *akkorta* is, mint ma *gyakorta*, *száz-szortta* 's t. eff. Lásd Heltai Kronik 3. lap.

utól-járókkal járó név szókat teszjük, p. o. *Peter levelet írta a' Bátyjának Budáról.*

5.) A' Határozókat, minthogy az ígének környül állásait határozzák meg, épen előjébe teszjük az ígének, p. o. *ő szépen le-írta a' levelet;* nem pedig a' Diák szerént így: *szépen ő le-írta a' levelet.*

6.) A' kérdésekben a' kérdő Név-mássának (hozzá értvén a' Magábann érthető nevet, és ezt: *nem, és is*) és Határozónak közvetlenül utána teszjük az ígét, p. o. *mitsoda könyvet olvastál tegnap?* — Nem tehetem a' Diák szerént így is: *mitsoda tegnap könyvet olvastál?* vagy *mitsoda könyvet tegnap olvastál?*

7.) Mind azon által ki-vévén az utóbb említett 6-dik szabást, egyéb arányt a' Magyar az szerént rakja előbb vagy hátrább a' szókat, valamint a' főbb aránya ez, vagy amaz szóban vagyon, 's a' melyly szót hathatósbann akar a' hallónak, vagy olvasónak értésére adni, és a' figyelmeséget reá vonni, azt teszi előre, p. o. az *első szabást vévén-fel,* — hogy ha ez íge *vagyon,* lappang-is a' mondásban, még sem teszük utóljára a' Mással érthető olylyankoronn, mikoronn ebbenn vagyon a' főbb arány, p. o. *halandó, az ember, de*

tsak testére nézve 's a' t. A' második szabást vévén-fel, ha inkább a' bíratott mint a' bíró szóban vagy a' főbb aránya valakinek, akkoronn amazit teszi előre, p. o. akarhatja az embernek, hogy azt válaszsza, a' mit jobbnak itél. Ezen mondásban a' fő arány az akarat. A' 3-dik szabástól eltávoznak, ha nem anynyira a' név szóban, mint az ígében vagy a' főbb arányunk, p. o. *ír ugyan Péter*; de nem levelet. A' 4-dik szabás szintt' úgy enged a' főbb arány-nak a' 3-dik, 4-dik ejtésnek rendjében, 's nem meg-másolható törvény az, hogy a' 4-dik ejtés, az 1-ső ejtés, és az íge közé ott álljon, az utánn pedig a' 3-dik Ejtés, és az utól-járó, p. o. *Péter írta levelet, nem János. Az 5-dik szabást-is a' főbb arány szerint változtathatni abbann, hogy a' határozó ne épenn előtte álljon az ígének, p. o. ő írta a' levelet szépen, nem te.* Végzetre még az Elöl-járókkal össze kötött ígektől-is el-választjuk az Elöl-járókat a' főbb arányuk szerint, 's vagy más szót vetünk közbe, vagy épenn utóljára-is helyeztetjük az Elöl-járót, p. o. fel-vévén ezt az Elöl-járóval össze kötött ígét: *le ír* (describit) azt így változtathatjuk, a' főbb arány szerint; *én azt le is írom, vagy én*

trom-le azt is, vagy én is az trom-le. Már a' Diák Nyelvben ezt nem tehetjük, p. o. ez: *describo* mindenkoronn egygyütt marad akar hogy változtatjuk is a' többi szók' rendjét, p. o. *etiam hoc ego describo, etiam ego describo hoc, hoc describo etiam ego,* 's a' t. A' Diák Nyelvben tehát az össze kötött ígék nem engednek úgy a' főbb aránynak, mint a' Magyarbann,

I. TOLDALÉK.

Nyelv-tanítási szózatok Magyar-
úl Diákúl, és viszontag Diákúl
Magyarúl (Terminologia Gram-
matica.)

1. §. Magyarúl,

Diákúl,

A.

Aprózott mondások Incisa.

Arányosító számok Numeri proportionales.

Alt vivő jegy Signum translationis.

Alt-tétel Metathesis.

B.

Beszéd-ejtés Dialectus.

Beszéd' nyoltz része Octo partes orationis.

Bírást jelentő Possessivum.

Bíró dolog Possessor.

Bírtt dolog, vagy birtok.	Res possessa.
Bizonytalan üdejű Részestűlű	Participium aoristum, Syllabięus.
Betű fogásű	Asyllabus.
Betű fogástalan	Antithesis.
Betű-tseres	Punctum.
Böket, vagy szúrat	Semicolon, seu media nota.
Böketes vonás	
K.	
Elű név	Prænomen V. Rész, I. Tag. 2. §.
Egygybe foglalű ne- vek, vagy összse- sęges nevek	Nomina Collectiva, Numerus singularis.
Egygyes szám	
Egygybe szerkeztet- ve	In statu constructo, Simplex.
Egygy-szeres	
Egygybe hasonlítás, vagy rövidebbenn	
Hasonlítás	Comparatio.
Egygybe foglalű	Conjunctio.
Ellenvetű foglalű	Conjunctio adversa- tiva.
El-helyheztetűs	Syntaxis.
Elsű lépés	Positivus gradus.

Elöl-utól-járó	Præ- et postpositio.
Értelmes mondás	Sententia.
Ejtegetés	Declinatio.
Ejtés vagy eset	Casus.
Éles hangú betű	Litera acuta.
Elé-tétel	Prosthesis.
Előről vétel	Aphæresis.
Esmégelés	Repetitio.
F.	
Fel-hozó jegy	Signum Citationis.
Félig múltt, v. alig múltt idő	Præteritum imperfectum.
Fel-kiáltó jegy	Signum exclamatio- nis.
Fel tévő Foglaló v. Fel tévő kötő	Conjunctio conditio- nalis.
Foglaló, vagy kötő, vagy kötelék	Conjunctio.
Foglaló mód, vagy kötő mód	Modus subjunctivus, vel conjunctivus.
Folyó betű	Liquida litera.
G.	
Gyök-ér a' szóhann	Radix vocis.
Gyakorló ige	Verbum frequentati- vum.
H.	
Harmadik lépés a' Hasonlításbann	Superlativus, gradus.

Hanyatló	Supinum.
Hang enyészet	Synaloephe. Elisio.
Hang mérséklés	Prosodia.
Határozó	Adverbium.
Határozatlan mód	Modus infinitivus.
Hajtogatás	Conjugatio.
Helyes írás	Orthographia.
Helyes olvasás	Orthoepia.
Húzás	Accentus.
Hiános, vagy tszonka	Defectivum.
Hajlítás	Inflexio.
Hagyó, meg-hagyó mód	Imperativus modus.

I.

Idő, v. üdő az ígék- benn	Tempus verborum.
Íge	Verbum.
Ikes íge	Verbum neutrum, pe- nes radicem incre- mentum <i>ik</i> habens.

J.

Járúlat	Accidens.
Jelentő mód	Modus Indicativus.
Jelen való üdő	Tempus præsens.
Jegy, Jegy-betű	Signum. Litera cara- cteristica.
Jövendő üdő	Tempus futurum.

K.

Kérdő Név-mássa	Pronomen interrogativum.
— — Jegy	Signum interrogationis.
— — Foglalo	Conjunctio interrogativa.
Kettős hangú	Diphthongus.
Kettős böket	Colon, seu duo puncta.
Kép-mellesleges böket	Diæresis.
Ki-hagyó	Apostrophus.
Ki-hozó-foglalo	Conjunctio illativa.
Kitsinyített név	Nomen diminutivum.
Kitsinyítő ige	Verbum diminutivum.
Kötő mód, v. foglalo mód	Modus Conjunctivus vel subjunctivus.
Kötő-jegy	Signum unionis, seu Makaph.
Közönséges Nyelv-szokás	Usus Lingvæ Communis.
Közbe-tétel	Epenthesis.
Közből-vétel	Syncope.
Közbe-vető	Interjectio.
Kezdő-ige	Verbum inchoativum.
Ki-záró foglalo	Conjunctio exclusiva.

Közép-ige v. szenvedhetetlen ige Verbum neutrum.

Következtető-foglaló Conjunctio Consecutiva.

Közvetlenül Immediate.

Lágyító jegy Signum emollitionis.

Lépés a hasonlításban Gradus Comparationis.

Leg-múltabb idő Præteritum plusquam perfectum tempus.

ME.

Magában hangzó betű Vocalis litera.

Magában érthető név Nomen substantivum.

Mással érthető név Nomen adjectivum.

Mással hangzó betű Consonans litera.

Másra ható ige Verbum transitivum.

Második lépés a hasonlításnak Gradus.

Magunkra ható ige Verbum inmanens.

Meg-engedő Concessiva.

Műveltető ige Verbum factitivum.

Mutató Név-mássa Pronomen Demonstrativum.

Meg-különböztető Név-mássa Pronomen articulare, seu Articulus.

Meg-engedő Fogláló Coniunctio concessiva.

Múltt üdö Tempus præteritum perfectum.

Múlttabb üdö, lásd. Tempus præteritum perfectius.

Leg-múlttabb üdö Technicum vocabulum.

Mű-szó N.

Név Nomen

Név-mássa, v. Név-értt való szó Pronomen.

Nyugtató-jegy Pausa.

O. Coniunctio causalis.

Ok-adó Fogláló Numeri distributivi.

Osztó számok Verbum desiderativum, Meditativum.

Óhajtó ige R.

Ragaszték Suffixum.

Ragasztékos ige Verbum suffixatum, vulgo determinatum.

Ragasztékos név Nomen suffixatum, vulgo possessivum.

Ragasztékos Név-mássa Pronomen suffixatum, vulgo possessivum.

Rekeaz Parenthesis.

Rendelő számok	Numeri ordinales.
Részesülő	Participium.
S.	
Sarkalatos számok	Numeri Cardinales.
Segéd ige	Verbum auxiliare.
Szakgató jegy	Signum interpunctio- nis.
Szakasz	Paragaphus.
Szám	Numerus.
Származtatás	Derivatio.
Származék	Derivatum.
Személy	Persona.
Személyi név-massa	Pronomen personale.
Szenvedő ige	Verbum passivum.
Szenvedőleg	Passive.
Szenvedhetetlen ige	
vagy közép ige	Verbum neutrum.
Sziszegő betűk	Literæ sibilantes.
Szó-tag	Syllaba.
Szó-taglás	Syllabizatio.
Szó tag kettőztetés	Anadiplosis.
Szerkeztetés	Constructio.
Szó tsavarítás	Figuræ vocum.
T.	
Tő-szó	Vox radicalis, <i>vide</i> Gyök-ér.
Tehető ige	Verbum potentiale.
Tulajdon név	Nomen proprium.
	Többes

Többes szám	Numerus pluralis.
Tselekyő íge	Verbum activum.
Tselekedtető íge	Verbum factitivum, <i>vide</i> Műveltető íge.
Tsere betű	Litera permutabilis.
U.	
Utól-járó	Postpositio.
V.	
Vékony Magábann hangzó	Vocalis tenuis.
Vastag Magábann hangzó	Vocalis crassa.
Végezetek	Terminationes vo- cum.
Vezeték név	Cognomen, Nomen gentilitium.
Viselő	Gerundium.
Viszsza hozó Név- mássa	Pronomen relativum.
Viszszálo, v. visz- tagló név-mássa	Pronomen reciprocum
Viszszáló íge	Verbum reciprocum.
Vonás	Comma.
Végre tétel	Paragoge.
Végről vétel	Apocope.
Vezető szó	Articulus.
Ö.	
Ösz-szó v. kötött szó	Vox composita.

Össze illesztés	Syntaxis convenientia.
Össze illesztve	In statu convenientiae
Össze igazítás	Syntaxis regiminis.
Össze igazítva	In statu regiminis.
Össze kötő foglalo	Conjunctio copulativa
Összeséges név	Nomen collectivum.

2. §. *Diákül.**Magyarúl.*

A.

Anomalum, seu irregulare	Rendetlen.
Aphæresis	Előről vétel.
Antithesis	Betű-tsero.
Anadiplosis	Szó tag kettőztetés.
Accentus	Húzás.
Apostrophus	Ki-hagyó jegy.
Adverbium	Határozó. Ennek faja a <i>Hogyanság.</i>
Analogia	Hasonlóság.
Asyllabus	Betű fogástalan.
Accidens	Járulat.
Apocope	Végről vétel.
Articulus, v. Pronomen articulare	Meg - különböztető Név-más, Izetske, Vezető-szó.

C.

Comma	Vonás.
Characteristicæ notæ literæ	Bélyegek, bélyeg betűk, jegy-betűk.
Casus	Ejtés vagy eset.
Consonans litera	Mással hangzó betű.
Conjugatio	Hajtogatás.
Conjunctivus Modus	Kötő, v. foglalo mód.
Conjunctio	Egygyüvé foglalo, v. Foglalo.
Conjunctio causalis	Ok-adó Foglalo.
Conjunctio copulativa	Össze kötő Foglalo.
Conjunctio disjunctiva	Külön választó foglalo.
Conjunctio condicionalis	Fel tévő Foglalo v. fel tévő kötő.
Conjunctio adversativa	Ellenvető foglalo.
Conjunctio concessiva	Meg-engedő foglalo.
Conjunctio exclusiva	Ki-záró foglalo.
Conjunctio Consecutiva.	Következtető foglalo
Cognomen	Vezeték név.
Colon	Kettős böket.
Comparatio	Hasonlítás, léptetés.
Comparativus gradus	Hasonlítás' 2. lépése.

Constructio	Szerkeztetés; v. szerkezet, szó-kötet.
Constructo in statu	Egygybe szerkeztetésve
Criticus	Ítéletes, gántsolvaítelő, 's meg-választó.

D.

Derivatio vocum	Szó-nemzés.
Derivatum	Származék.
Declinatio	Ejtegetés.
Dialectus	Beszéd-ejtés.
Diminutivum	Kitsényített.
Diphthongus	Kettős hangú.
Defectivum	Hiános, vagy tsonka.
Diæresis	Két mellesleges bököt.
Disjunctiva	Külön választó.

E.

Elisio vocalium	Hang enyészet.
Epenthesis	Közbe-tétel.
Euphonia	Jó hangzat, szép hang
Etymologia	Szó nemzés.

F.

Futurum tempus	Jövendő idő.
Figuræ vocum	Szó tsavarítás.

G.

Gerundium	Viselő.
------------------	---------

Gradus Comparativus	Hasonlítás' 2dik lépése, v. középhágó.
Gradus superlativus	Hasonlítás' 3-dik lépése v. Felső hágó.
Gentilitium nomen	Vezeték név.

I.

Inc'isa	Aprózott mondások.
Inflexio vocum	Hajlítás, szó-hajlítás.
Interrogationis signum	Kérdés Jegy.
Interrogativa Conjun-	
ctio	Kérdező Foglalo.
Interjectio	Közbe-vető.
Imperativus Modus	Meg-hagyó Mód.
In statu convenien-	
tiae	Össze illesztve.
In statu regiminis	Össze igazítva.
Infinitivus Modus	Határozatlan mód.
Indicativus Modus	Jelentő mód.
Imperfectum tempus	Alig múltt idő.
Immediate	Köz-vetetlenül.

L.

Liquida litera	Folyó betű.
Litera combinata	Kettős betű.
Litera servilis	Tseléd, v. inas betű.
Litera characteristic	Jegy-betű.
Litera mollis	Lágy betű.

M.

Modus	Mód.
--------------	------

Metathesis	Ált. tétel.
N.	
Nomen	Név.
Nomen substantivum	Magábann érthető név.
Nomen adjectivum	Mással érthető név.
Nomen proprium	Tulajdon név.
Nomen gentilitium	Vezeték név.
Nomen collectivum	Összeséges név.
Nomen diminutivum	Kicsinyített név.
Nomen appellativum	Köz név.
Numerus singularis	Egygyes szám.
Numerus pluralis	Többes szám.
Numeri	Szám szók.
Numeri Cardinales	Sarkalatos számok.
Numeri ordinales	Rendelő számok.
Numeri distributivi	El-osztó számok.
Numeri multiplicativi	Sokszorozó számok.
Numeri proportionales	Arányosító számok.
Neutrum Verbum	Közép-ige v. szenvedhetetlen ige.
Neutro passivum (Deponens)	Ikes közép ige.
Neutro activum	Iketlen közép ige.
O.	
Onomatopocia	Természeti hang követés.

Orthoepia	Helyes olvasás,
Orthographia	Helyes írás.
P.	
Prænomen V. Rész,	Elő név.
I. Tag. 2. §.	Név-mássa, v. Név- értt való. Név-más.
Pronomen	
Pronomen personale	Személyi név-mássa.
Pronomen articulare,	Meg-különböztető Név-mássa.
Pronomen Demonstrativum	Mutató Név-mássa.
Pronomen recipro- cum	Viszszaló, v. Viszon- tagló Név-mássa.
Pronomen relativum	Viszsa hozó Név- mássa.
Pronomen interroga- tivum	Kérdő Név-mássa,
Pronomen redditivum	Felelő Név-mássa.
Positivus gradus	Első lépés.
Pausa	Nyugtató-jegy.
Præteritum perfe- ctum	Múltt üdö.
Præteritum perfecti- us	Múlttabb üdö.
Præteritum perfectis- simum	Leg-múlttabb üdö.

Præteritum imperfectum	Félig múltt, v. alig-múltt üdö.
Præsens Tempus	Jelen való üdö.
Persona	Személy.
Participium	Részesülő.
Participium aoristum	Bizonytalan üdejű Részesülő
Participium præsentis temporis	Jelenvaló üdejű Rész.
Participium præteriti temporis	Múltt üdejű Részestl.
Participium futuri temporis	Jövendő üdejű R.
Particip. adverbiale	Határozó Részesülő.
Parenthesis	Rekesz, zár.
Punctum	Böket, vagy szúrat.
Primitivum	Eredeti szó, gyök-ér szó, tö szó.
Prosodia	Hang mérséklés.
Paragoge	Végre tétel.
Paragaphus	Szakasz.
	R.
Regula	Rend-szabás, Szabás.
Radix	Gyök-ér tö szó, mag szó, eredeti szó, törzsök szó.
Reciprocum	Viszszáló, v. viszontagló.

Repetitio	Esmégelés.
S.	
Syllaba	Szó-tag, betű-fogás.
— pura, et mixta	Tiszta, és kevertt szó- tag.
Semicolon, seu media nota	Böketes vonás.
Syntaxis	El-helyheztetés.
Syntaxis regiminis	Össze igazítás.
Syntaxis convenien- tiæ	Össze illesztés.
Synaloephe	Hang enyészet.
Syncope	Közből-vétel.
Supinum	Hanyatló.
Superlativus gradus	Harmadik lépés a' Hasonlításbann.
Signum	Jegy.
Signum emollitionis	Lágyító jegy.
Signum Citationis	Fel-hozó jegy.
Signum exclamatio- nis	Fel-kiáltó jegy.
Signum translationis	Ált vivő jegy.
Simplex	Egygy-szeres.
Subjunctivus Modus,	Kötő mód.
Suffixum	Ragaszték.
Substantivum abstra- ctum	Puszta magábann ért- hető név.
Sententia	Értelmes mondás.

Syllabicus	Betű fogású.
Syllabizatio	Szó-taglás.
T,	
Terminationes vo- cum	Szó-végezetek, vég- seótskák.
Tempus	Üdö,
Tempus futurum	Jövendő üdö.
Tenuis vocalis	Vékony Magábann hangzó.
Technicum vocabu- lum	Mű-szó.
U.	
Usus Lingvæ Com- munis	Közönséges Nyelv- szokás,
V.	
Vocalis litera	Magábann hangzó betű
Vox Composita	Ösz-szó (öszsze-köt- ött szó) kötött szó.
Verbum	Íge,
Verbum activum	Tselekvő íge.
Verbum passivum	Szenvedő íge.
Verbum neutrum	Szenvedhetetlen íge, vagy közép íge.
Verbum neutrum, pe- nes radicem incre- mentum ik habens	Ikes közép íge.
Verbum inchoativum	Kezdő-íge.

Verbum auxiliare	Segéd ige.
Verbum factitivum	Műveltető ige.
Verbum reciprocum	Viszontagló ige.
Verbum transitivum	Másra ható ige.
Verbum intransitivum	Másra hatatlan ige.
Verbum immanens	Magunkra ható ige.
Verbum desiderativum	Óhajtó ige.
Verbum frequentativum	Gyakorló ige.
Verbum potentiale	Tehető ige.
Verbum impersonale	Személytelen ige.
Verbum irregulare	Rendetlen hajtogató- sú ige.
Verbum activum	Tselekvő ige, szen- vedhető ige.
Verbum passivum	Szenvedő ige.
Vocalis crassa	Vastag Magábannal hangzó.

II. TOLDALÉK

A megmagyarozott Nyelvünk' szabásai ellen, valamint az trásbann, úgy a' beszédbenn el-követni szokott gántsokról, és vétkek-ről.

Böltseñ írja az Erdélyi Magyar Nyelv mívelő (vagy inkább Nyelv tökéletesbbi-

tő) tudós Társaság, hogy a' Magyar nyelvet hibásnak, és gántsosnak nem mondhatni; mertt az tökéletes szeplőtelen Szűz Nyelv, hanem a' vele élők ellene sokat vétének mind beszédjökkel, mind írásakkal. A' beszédi gántsok két-félék, vagy 1-ször némelylyek a' Magyar beszédben szükségtelenül keverik az idegen, és kortszókat, a' vagy a' Magyar szót a' közönséges Nyelv szokás ellen ejtik, mint p. o. ad, nyér, hoszszu, nagy orru, tetyű, folyik, tsúszik, mászik, úszik, hazudik, egygyezik, különbözök, fakadozik, hasadozik, pipázik, ezek helyett: ad, nyer, hoszszú, nagy orrú, tetű, foly, tsúsz, mász, úsz, hazud, egygyez, különböz, fakadoz, hasadoz, pipáz. 2-ször némelylyek a' jó magyar szókat nem helyesenn hajlítják, és rosszúl szerkeztetik össze. Az 1-ső féle hibák a' gántsolódó, és ítélő szó könyvre tartoznak, azért azokról ott vagyon szó az 5-dik Tsomónak Toldalékjában. De a' 2-dik félek a' Grammatikára tartoznak, melylynek a' helyes beszéd, és helyes írás a' tárgya. Annak okáértt itt illik szólnom a' Grammatika ellen el-követett beszéd, és írás-béli hibákról, és gántsokról.

I. F E J E Z E T.

A' beszédi gántsokról közönségesen.

A. A' Hajlítás-ellen.

1.) A' név-ejtegetése ellen némelylyek így szólnak: ezek az emberek nem igen *derékek*, ez helyett *derékak*, vagy *drékak*. Egyebek így szólnak: Hús-vétra otthonn leszek, ez helyett: Hús-vétre 'sa't.

2.) Több hibát, és vétket követnek-el a' tudatlanok a' név-mássainak ejtegetés-ökben, p. o. a' személyi név-mássait sokann így ejtegetik: *enyim*, *engemet*, *tégedet*, *ötet*, *mink*, *münk*, *tiéd*, *enyimek*, *mienkek*. A' mutató név-mását mások ilyly rosszszúl ejtik a' 4-dik Ejtésben: *aztat*, *eztet* 'sa't. ezek helyett: *enyém*, *éngem*, *téged*, *öt*, *teéd*, *enyéim*, *müéink*, *azt*, *ezt*.

3.) Leg több hibát követnek-el mai naponn Magyar Országban a' tanúlatlanok az íge hajtogatásban (mertt azt meg kell vallanunk, hogy az Erdélyi nép jobb íge hajtogató, jobb *Conjugatista*). a.) A' kik a' ragasztékatlan tselekvő ígét, és ragasztékatlan iktelen közép ígétet így hajlítják: *húzol*, *hiszel*, *leszel*, *veszel*, *te engem megesszel*, *te engem minden boromból ki-isszol*,

ezek helyett: *húzzsz, hiszsz, léssz, véssz, te engem meg éssz, engem a boromból ki-issz.* A' kik a' Meg-hagyó módbann így szólnak: adjál kenyeret, nyujtsál segédemet 's t. eff. ez helyett: adj, nyújts. A' kik a' *múlttubb* üdönek 3-dik többesét így ejtik, p. o. verttek, nyírttak, meg-halttak, ezek helyett: verttenek, nyírttanak, halttanak. A' kik jövendő üdö béli határozatlan módot költenek mondvánn: szeretendeni, olvasandani, hallandani. b.) A' kik a' szenvedő ígét, és *ikes* közép ígét így hajlíják: tselekedszsz, bort ihatszsz, feleségedtől elvászsz, meg-telszsz méröggel, ez helyett: tselekszel, vagy tselekedel, bort ihatol, feleségedtől el válol, méröggel meg teled. Páris Pápai az 1767-diki ki-adásbann a' Magyar Diák részben 65. laponn nem mondja: el-válok feleségemtől, hanem *el-válok*. Ahmet is a' 149. laponn nem mondja: *no te pokol meg-telszsz e, hanem no te pokol meg-teled e.* A' kik így szólnak: ő munkálkoda, ő tseleked, ő igen-meg-híza, ezek helyett: ő munkáldodék, ő tselekvék, vagy tselekedék, ő el-hízék. A' kik így szólnak: ha én meg-haragudnék, ha belőle ehetnék, ez helyett: ha én meg-harag-*inám*, ha én belőle ehetném. A' kik

így szólnak: ő meg-haragudna azért, ő attól meg-hízna, ez helyett: ő meg-haragudnék, ő meg-híznék. A' kik így szólnak feküdj-le, aludj, el ne válj tőle, ez helyett feküdjél-le, aludjál, vagy aludgyál, váljál el tőle. A' kik így szólnak: méltóztasson ide jöni, tselekedjen az Úr velem ilylyen jót, ez helyett: méltóztassék, tselekedjék. A' ki így szól: ha ő ide érkezend, és megjelenend, és meg-látszand, ez helyett: érkezendik, jelenendik, látszandik. — Még ama' Magyaros Török Ahmet sem mondta érkezend, hanem könyvének 34. lapján mond: *érkezendik*. d.) A' kik a' ragasztékos ígétet így hajlítják: mük az ellenséget meg-verénk, ha a' tolvajt meg-foghatnánk, ez helyett: az ellenséget meg-verők, ha a' tolvajt meg-foghatnók. A' ki ragasztékos határozatlan módú ígével él, midönn nem kellene élnie, p. o. ezt a' bort meg-fogom *innia* (innya) *tudnia illik*, ez helyett: inni, tudni illik. e.) A' ki a' Meghagyó móddal a' jelentő helyett él, mint a' Hegy-aljai parasztság, így szólván: *hol-nap Tokaljba legyünk*, ez helyett leszünk. Kérdeztetvénn: mit csináltok? és ök így felelvénn: mostt bort *igyünk*, ez helyett, *iszunk* f.) Némelylyek a' múltt időt

igen ok nélkül szaporítják meg: *valával*, p. o. *mondá vala meg-feszítették-vala*. A köz paraszt Nyelvből nem régebben némelylyek szerentsétlenül ezt az Író Nyelvébe-is bé-vitték. Nem üres ezen hibától. *Hibnernek Bibliai Historiája-is.* — g.) Némelyly a kötő módbéli jövendővel a Jelenő mód' jövendője helyett él, p. o. *holnap Kássára menendek, ez helyett menek, vagy menni-fogok*. Olyly gánts vagy on ama régi levélbenn, melylyet elé hoz Sándor *sokféléléjének* 6. Dar. a' 194, és 195. lapján. h.) Némelylyek a' határozatlan módbann így romtják az ígék: *omlani, romlani, mérsékleni, mérészleni* 's a' t. ezek helyett: *omolni, romolni, mérsékelni, mérészelni*. Sánd. *sokféle* 10. Dar. 8. lap. i.) Sokann a' műveltető, és szenvedő ígének *at, et, tat, tet* toldalékját rosszszúl kettőztetik ez képen: *hívattatik, adattatik, verettet, szövettet* 'st. eff. ezek helyett: *hívatik, adatik, veret, szövet, vagy szötet* 's a' t.

B. *Az el-helyezettetés (Syntaxis) ellen.*

1.) Vétenek a' ragasztékos név szók-at így szerkeztetvénn; — *Ura'k tselédjek* (servus Dominorum) *juhok' nyájok* (grex ovium) vagy így *Ura'knak Ura, Zsidóknak Királyja,*

Királyja, Apostolok' tselekedeteik, — ezek helyett; Urak' tselédje, juhok'nyája', vagy Uraknak tselédjök, juhoknak nyájak, Uraknak Urok, vagy Erdélyiesenn Urak, Zsidóknak Királyjak, vagy Urak' Ura', Zsidók' Királyja', Apostolok' tselekedetei', vagy Apostoloknak tselekedeteik.

2.) Vétenek a' méltóságot, hívatalt jelentő neveket a' vezeték név-utann tévénn, p. o. *Andrási Gróf, Bodó Szolga Bíró, Kondé Püspök*, ezek helyett: Gróf Andrási, Szolga Bíró Bodó, Püspök Kondé. A' kik így szólnak: *Uram atyám, Uram bátyám* 's t. eff. ez helyett *Atyám Uram, Bátyám Uram.*

3.) A' szám szókkal vissza élnek a' velök össze szerkeztetett neveket többes számba tévénn, p. o. *három Királyok' napja'* ez helyett: *három Király napja.* — Így vissza élnek az öszszeséges nevekkal is mondvánn: *sok emberek, több károk*, ez helyett: *sök ember, több kár* 's t. eff.

4.) A' Név-mássaival vissza-él, a' ki *én, te, ő* személyi név-mássait a' név szónak, vagy ígének elejébe teszi, azt a' személyek' meg-különböztetése, és a' beszéd' egygybe kötése különösen nem kívánvänn, p. o. *én szeretem az Istent, te mond-*

éd azt, az én lovam meg-bénnúltt, ezen helyett: szeretem Istent, azt mondád, a' lovam meg-bénnúltt. Még tsúnyábbann szólanak, a' kik így szólanak: műk emberünk, tik emberetek, ök könyvök, vagy ök könyveik ez helyett: mű-emberünk, ti-emberetek, ökönyvök, ö könyveik. A' kik így szólanak: magam lova, ez helyett: magam lovam. A' kik így szólanak: mindnyájunknak atyja: ez helyett: atyánk.

5.) Az ígéssel vissza él, a' ki a' viszontagló ígéssel szenvedő helyett él így: *ez a' szekér ökrök által húzódik, ez helyett: húzatik. Ez sem igen jó: fa vágni mentt ez helyett: fát vágni.*

6.) A' Részesülőkkel helytelenül élnek, a' kik így szólanak: *hallók ezt mondottnak lenni (audivimus hoc dictum esse) ez helyett: hallók, hogy ez mondaték, vagy inkább, hogy ezt mondották. A' kik így szólanak: gondolom őt holnap haza jövendeni, (judico ipsum cras adventurum esse) ez helyett: gondolom, hogy haza jő, vagy haza fog jöni. Azok-is a' jöendő idő-béli Részesülővel erőltetve élnek, a' kik így szólanak: holnap trandó lészek, ez helyett: hólnap írok.*

II. F É J E Z E T.

Az Írásbéli gántsokról közönségesen.

1.) Köz hiba a' ragasztékatlan tselekvő, és iketlen közép ígének az egygyes 2-dik személyjét egygy *sz-szel* így írni: p. o. *mondasz, adandasz 's a' t.* ez helyett: *mondaszsz, adandaszsz.*

2.) Közönséges gánts az *ann, enn* utóljáró helyett, *an, en* írni egygy *n-nel*, p. o. min áll, kin áll, ben ül, szekeren alszik, ezek helyett: *minn áll, kinn áll, benn ül, szekérenn alszik.* De hiba lenne az *an, en* paragoricum-ot két *n-nel* írni ezen szókban: *minden, azon ember, ezen könyv 's a' t.* Gánts nem írni két *n-nel* a' Határozókat-is, és a' Határozó Részesülöket.

3.) Gánts kettőztetni az *s* betűt, mi dőnn Magábann érthető névből Mással érthető léssen, vagy az ilylyen mással érthetőből Határozó, p. o. nem helyes írás: *piross, hamiss, laposs, sebess, kegyessenn, ékessenn,* ez helyett: *piros, hamis, vagy hamos, lapis, vagy lapos, sebes 's a' t.*

4.) Gánts kettőztetni az *l* betűt, mi dőnn a' Magábann érthetőből ígét tsinálnak *al, el* toldalakkal, p. o. nem jó: *szóll,*

hegedáll, sajtóll, ezek helyett: szól, hegedül, sajtól. Ilylyen gánts *gyullad, fullad* 's t. eff. ez helyett: gyúlad, fúlad.

5.) Gánts kettőztetni a' t betűt Erdélybenn, az ilylyen ígék helyett: tanít, vonít 's t. eff. így szólván, és írván: *tanitt, vonitt*.

6.) Gánts nem kettőztetni a' t betűt az ígék' múlttabb üdejét, vagy a' múltt üdei Részesülöt írván, p. o. *szánt szándék, múlt üdö*, nem jó, hanem *szántt szándék, múltt üdö*.

7.) Gánts meg nem kettőztetni a' t betűt az ilylyenekbenn, *Kolosvártt*, vagy *Kolosváratt*, *Györтт*, vagy *Györött*, múltat-ozék.

8.) Gánts a' ki-tsapott c betűvel írni Magyarúl, és helyébe nem tenni a' Ts, vagy Tz betűt. Lásd III. Rész I. szabás Jegy. II. Szám.

9.) Gánts y-t az i vagy j betű helyett írni, p. o. rossz írás: *Dayka*, ez helyett: *Dajka*, *Pesty*, ez helyett: *Pesti*.

10.) Gánts Páriz Pápaibann így írni: 'zák, 'zálylya, 'zeb, ez helyett *zsák, zseb*.

11.) Gánts *aval, evel* utóljáró v betűjét, vagy az *avval* fel-tserélttet akar mi-ker ki nem írni, p. o. nem jó *nyelvel*, (cum

lingva) ez helyett nyelvvel, nem jó földel (cum terra) ez helyett földdel, merтт más nyelvvel, földel, más nyelvvel, földdel.

12.) Gántс kettőztetni az *f* betűt az еf-féle Ősz-szókbann: Pál-fi, Bán-fi: merтт nem jó Pálffi, Bánffi.

13.) Gántс két *b*-vel nem írni valaha *a'* hasonlításbann *a'* 2-dik lépést, p. o. nem helyes *öreglált, tudósb*, ez helyett: *öregb-bit, tudósbб*, mivel ez helyett áll: *öregeb-bit, tudósbбб*.

14.) Gántс így írni *a'* ragasztékos ígék-et: *tudgya, nyittyа, teszszük, veszszük* ez helyett: — *tudja, nyitja, teszjük, veszjük* (melyly ebből való: *teszi-ük, veszi-ük*) III. Rész. I. Szab. Jegy. I. szám.

15.) Gántс *a'* két mással hangzók előtt az *o, ö* betűket így meg-húzni, p. o. *bólt, hóld, bóldog, böjt, föld. Sánd* sokféle *io*. Dar. 31. és 53. lap.

16.) Gántс *a'* kétszer kettős, és kettős lágyított betűjű szókat mi nemű: *egygy, megygy, asszony, melyly, olyly*, így írni: *eggy, meggy, asszony, melly, olly*, — még roszzabb így írni: *edj, medj, olj*, ki-vévénn, ha *a'* gyök-ér így kívánja, mint ebbenn: *alj, küljebb, beljebb, széljel*. 3. Rész. I. Szab. IV. Szám.

17.) A' hol ki-hagyunk a'szóból vala-
mit, gánts *Apostrofust* nem tenni helyére,
tehát nem jó: *Szentek élete, Zsidók Király-
ja*, ez helyett: *Szentek' élete', Zsidók' Ki-
rályja'*, ember' élete 's a' t. Nem jó adatnék
(daretur) ez helyett: adatné'k 's a' t.

18.) Nem jó így írni: *húzza, vonja*,
hanem *húzzja, vonjja 's a' t.*, a ' meg-hagy-
ót. (trahat),

III. F E J E Z E T .

A' gántsosann mondott, és írott
Magyar szókról különösen,

Gántsosann,

Igazánn,

A.

Aggat	Akगत (mivel a' gyök- ér: <i>ak.</i>)
Ajtatos	Áhítatos (mivel a' tő: Áh!)
A'hozz, e'hezz	Azhozz, ezhez, vagy ahhoz, ehhez.
Ajj, ally, alyly	Alj, p. o. szölő alj, halm-alj.
A' képenn, vagy m, r. a' kép'	Az képenn, vagy ak- képenn. (a' kép: ima- go.)
Akaródzik neki menni	Akar menni.

Alattomos, alattom- Alattonos, alattom-
bann bann.

Allig Alig (vix.)

Al Hegy-aljai, fel Hegy-aljai járás: olyly
képtelen mint: *Fel-al-föld.*

Aszszony néném Néném Aszszony.

A'nak, e'nek Annak, ennek.

A'kor, a' nap, (eo Az koronn, az naponn
tempore, die) mertt *a' nap dies, sol.*

Azombann Azonbann (mertt nin-
tsen: *azom*)

Attúl, ettúl Attól, ettől. Lásd *ól,*
ól utól-járót.

Azzal, vagy a'val Avval,

Ammi, A'mi.

Azzá Avvá.

Aztat Azt. (mint nem gaz,
gázat)

A' féle, (ejus gene- Az féle, vagy afféle,
ris) a' felől (cate- az felől, az felé.

nus) a' felé

Azon kívül (mertt
azon kívül tsak any-
nyi, mint az kívül,
akkivül.)

B.

Bagzik Bakzik (mertt a' gyök-
ér *Bak.*)

Békesség	Békeség.
Bejebb	Beljebb.
Bírákok	Bírák.
Bossó, boss-poros	Borsó, bors-poros.
Bont, bontzol	Bomt, bomtzol, mertt nem bonlik, de bom- lik.
Botsánat, botsánan- dó bűn.	Boltsánat, Boltsánatos bűn.
Butykos	Butygos (<i>bugyog</i> -ból)
Bútsú, butsánat, bu- tsáss.	Boltsú boltsánat, bol- tsáss.
Büntetlen	Büntetlen. (büntet, és etlen utól-járó- ból.)
	D,
Dallos, dallani	Dalos, dalolni, vagy danlos danolni mertt a' gyök-ér <i>dal</i> , vagy <i>dan</i> .
Ditsérendő Sztiz:	Ditséretes Sztiz.
Deák	Diák (mertt Deák nem Magyar hangú és Diaconus, nem Deaconus.)
Döl	Dül (mint egygy dől.)

E.

E' helyett (hujus loco)	Ez helyett. Ezen helyett vagyon meg-rövidülve.
Edd	Egyd, vagy egyed egy-ből, mertt nem eded.
Egy	Egygy.
Egyet más (holmi helyett)	Egyeb más (egyeb, és más.)
Egyveles	Elegyes.
Egyvelít, egyveled-ik	Elegyít, elegyedik.
Egyvelges, egyvelgest	Elegyes elegyestt.
Egyetembenn	Egygyedembenn.
E' nélkül	Ennélkül, (valamint rossz <i>e'nél, a'nál.</i>)
Egyszer: una vice	Egygy-szerrel (mertt egygy-szer una vicis, una series.)
Egéséges	Egészsóges.
Elejbed	Elődbe.
Émelyedik	Emeledik t. i. hányásra a' gyomor.
Engemet	Éngem.
Enyim	Enyém.
Enyimek	Enyéim.

Eránt (nem Magyar Aránytt, iránytt. hangú)	
Érdemleni	Érdemelni.
Ezen-túl (post hac)	Ezenn-túl (ezen túl olyly rossz mint <i>ez-túl.</i>)
Ért (propter)	Értt, mint érettem, nem éretem, így végett, végettem.
Eredendő bűn	Eredeti bűn mint eredeti munka (opus originale) nem eredendő munka.
Érzeni	Erezni, mint vérezni, szerezni, serezeni, sároznani, nem sárznani.
E'kor (hoc tempore)	Ez-koronn, ez-korott, ez-korbaan.
E' végett	Ez végett,
Estván	István, (mertt Estván nem Magyar hangú)
Eskola	Iskola, Oskola, Ezen okból.
Espán	Ispán. Ezen okból.
Étlen, itlan	Éttlen, ittlan.
Evett, ivott, hívott	Ett, itt, hitt, mint tett, vitt, hitt, nem tevett, vivett, hivett.

Eztet,	Ezt, vide azt.
E' féle	Ez féle, vagy efféle, mint ezkorrt, vagy ekkoronn,
	F.
Faggat	Fakgat, meritt a' gyök- ér <i>fak</i> .
Fajta, eb fajta	Fajzotta, eb fajzotta (az az a' kit eb faj- zott) m. r. fajtta.
Fajtája, p. o. eb-faj- tája	Eb-fajtta rövidülve, vagy egészen eb- fajzotta, <i>eb-fajtája</i> ; olyly képtelen, mint eb adttája.
Férjfinek	Férjfinak, vagy férj- fiúnak,
Fejjobb, felylyebb, fellyebb	Feljobb,
Fok hagyma	Fog hagyma.
Fő Tisztelendő Úr	Fő Tiszteletű, mint Nagy méltóságú, Fő méltóságú.
Fült	Füjt ez helyett fűt.
Fáradttság vagy fár- adtság	Fáradtság, mint imád- ság, bírság, költség.

G.

Gasság	Gazzág (Pázmány Kalauz Előljáró Levél).
Gyertya, gelyva, nem magyar hangú	Gyurtya, v. gyortya. Sánd. sokféle 11. Dar. 121. lap. Golyva (Erd.)
Gyors	Gyars.
Gyült	Gyűjt, ez helyett gyűít, jövít.
Gyöszte, jöszte	Gyöj sze te, jöj sze te.
Gyök-szó	Gyök-ér szó.
Gyök-erestől ki írt valamit	Gyök-eresttül, mertt gyök-erestől: ex radicoso.

H.

Hadd legyen	Hagyd légyen, hagyjad légyen, mertt nem <i>had</i> -ból ered.
Hagygyán	Hagyd legyen ám. S. Sokf. 7. Dar. 189. lap
Hej, Hejtze	Hely, Helytze (Kiss Helység.)
Hánt	Hámt, mint hámoz, hámlik.
Heányos	Heányos, v. hiányos.

Hitlen (infidelis)	Hittlen, es helyett: hitetlen.
Helyénn vagyok	Helyemenn vagyok.
Hó-nap, hol-nap (mensis)	Hold-nap (mint Mo- nat, Mond, Luna-tól, és Mesatz Tolttúl a' Holdtól.)
Hó-nap (cras)	Hol-nap.
Holt, hótt	Haltt, és Részesülő halott.
Hezzá Erdélybenn, M. O. hozzá	Mivel két utól-járó- ból való ősz-szó mint re-á, jobb lenne így írni : hezz-á,
Honnyos, honnyai, honnyi, honnyunk, honnya	Honnos, honni, (az az hazai) honnunk, honnja valakinek.
Hervad	Hirvad (hervad Ma- gyartalan hangú)
Hertelen	Hirtelen (hír-ből)
Hernyú	Hirnyó (gyrinus, vul- go eruca) hernyú nem Magyar hangú.
Honnand	Honnét, honnan hon- nat.
Hotztza	Hozzd-sza.
Hoz, hez (Utól-járó)	Hozz, hezz; mertt hozzá, nem hozá.

Hűlt, hűt (refrigerat) Hűjt, hűvít, hűít.

I.

Idd

Igyd, igyad; mertt
nem *Idad*.

Igasság

Igazság.

Illő, ünnepe

Üdlő, üd-nep.

Innepe nap

Üd-nep.

Innekső

Innetső, innenső.

Innend

Innét, innen (ez hely-
ett: ez-nét, ez-nen,
vagy Idnen, idnét)

Ing (indusium)

Img, melyly ebből rö-
vidültt: imeg, ümeg.

Isten' nyilák húlla-
nak

Isten' nyilai (Isten'nyi-
lák olyly képtelen,
mint Isten' ostorák,
ez helyett: ostorai)

Isten adtták, a Deo
dati

Istennek adottjai.

Ismét

Is-még, es-még, ez he-
lyett: és még *et iterum*

Itlan

Ittlan.

Ivott

Itt; mertt nem ivott-
am, ivottál 's a' t.

J.

Jámbor ember

Jámbor (mertt *jámbor*
ember szó szaporítás,
's anynyi, mint jó em-

ber ember, jámbor
kutya olyyan, mint
jó ember kutya)

Jó-kor (tempestive) Jó koronn (mertt jó-
kor nem Határozó,
anynyi mint *bonum
tempus.*

Juk

Lyuk.

Jöszte

Jöj sze te.

K.

Káromlani

Káramolni.

Kedd (dies Martis) Kedd (kettedik nap a'
hétbenn)

Kedvell, restell Kedvel, restel.

Keleb

Köbel, öböl (sinus)

Kend

Kemd (mertt ebből rö-
vidültt: *kegyelmed.*)

Kentek oda mennek Kemtek, kelmetek oda
megyen.

Kettődik, p. o. tizen- Kettedik, mint üdö,
kettődik üdeig, nem üdöig.

Kint (foris)

Kinnt. Így lennt, benn
fennt.

Kintelen

Kénytelen.

Kén-kő (sulphur)

Ken-kő (mint egygy
kenő kő, melylyet el
olvasztvänn, rongy-
ra kennek gyújtónak

Keszkenő	Kez-kenő, kéz-kenő, (manu tergium)
Képpen, képpest	Képen, képest (ez helyett képesen)
Kész akartva	Kész akarva.
Kevés emberek	Kevev ember
Kijjebb	Küljebb.
Kossó	Korsó.
Költ (köl) excitat	Kelt (kel gyök-érből) ez helyett: kelít. Ebből ered keltség, keltemény. Ma köz- önségesen: költség, keltemény.
Kura fi	Kurva fi.
Kösség	Község (PázmányKa- laúz Előljáró Lev.)
Közleni	Közölni,
Külömös	Különös.
Külömbb, külömb- özik	Különbb, különbböz.
Közzé	Közé.
Következendő kép- enn: sequenti modo	Következő képen. L.
Ládd e	Látd e. (viden) ez helyett: látod e.

Lagzi

Lagzi	Lakzi, lak-adalom jól lakikból.
Leány nem magyar hangú	Liány (Erd.) Ebből lyány, mint innia, és inynya.
Latzi konyha	Lakzi konyha, köz konyha.
Lejjebb	Leljebb.
Let jobb (Egerbenn)	Leg-jobb.
Látszatik	Látszik, vagy láttat- ik.

M.

Mái nap	Mai nap, mint fa, fai, ha, hai, <i>hai, bai</i> , nem <i>hái, bái</i> .
Magam lova	Magam lovam.
Makats	Nyakas.
Mejj (pectus)	Melj, (mertt <i>melyly</i> , qui, quæ quod)
Menynyeknek Or- szága	Menyny Ország, mint Magyar Ország, Né- met Ország, nem pe- dig Magyarok Or- szága 's a' t.
Medgy	Megygy.
Mert (quia)	Mertt (mi értt helyett. Lásd értt utól-járót)
Mink, münk,	Mük, (mertt mi, mik :

	<i>quid</i> 's mük meg-rö- vidültt szó emükből.)
Minnjáann	Mind-nyájann.
Mindnyájunknak	Mindnyájunknak
Atyja	Atyánk.
Minden emberek	Minden ember.
	N.
Nyaggat	Nyakgat, nyekget, nyekeget.
Nálunk jő	Hozzánk jő.
Nálánál jobb	Nála, vagy tölénéi.
Nyár fa	Nyárj fa, nyárjas, (nyárjadó fa.)
Nap nyugot	Nap nyugat, mint nap szálat.
Nyáss	Nyárs.
Nehézkés	Nehézkés (ez helyett: nehezékes.)
Nyargalást, vagy nyargalvást cur- rendo.	Nyargalástt, nyargal- vástt.
Nyilvánáság, nyil- vánáságos	Nyilvánáság, nyil- vánáságos, (mint hitvánáság, hala- vánáság 's a' t.)
Nyílt (aperit)	Nyit.
Nyomtatvány nyug- tatvány 's több ef-	Nyomtaték, mint fo- naték, fonat mivel-

féle a' műveltető	tetöböl. Rovatek,
igékből, melylyek	melylyet a' Hegy-
át, et, tat, tet-tel	aljann rovatéknak
végződnek, gánts-	mond a' paraszt, ro-
osak. lásd a' Debr.	vat műveltetőből,
Gram. 320. lap.	ilylyen vágatek 's t.

eff. Nyomtaték szok-
ásbann lévő jó régi
szó, Nyomtatvány
az Analógia ellen
koholt új szó.

Nyújtsál segedelmet	Ah! nyújts segedel-
ama' Norrális En-	met.
ekbenn: <i>Im! artz-</i>	
<i>unkra borúlunk 's a't.</i>	

Növevény, növötény	Növevény, mint jöve-
	vény.

Nyugtátvány	Quie-	Nyugtáték, mint mo-
tantia olyly rossz	saték,	vágatek 's a' t.
mint nyomtatvány		

O.

Oda fel, oda le vagy-	Ott fenn, ott lenn
on	vagyon.

<i>Ódik, ódik szénve-</i>	<i>Atik, etik, tatik, tetik,</i>
döleg, p. o. a' rét	p. o. a' rét le-kasz-
le-kaszálódik	áltatik.

Ok, öt	Alt, alít, altt-var, alt-
	atlan mész, altvány.

Olma, olma	Alma.
Ont, önt, ront	Omt, ömt, romt.
Onpand	Annét (aznét helyett) vagy odnét, annan (az nan helyett.)
Ondó folyás	Ondok folyás.
Oroszkodik	Orozkodik, orozva leselkedik.
Osztánn	Aztánn (ez helyett az után.)
Ótsó, oltsó (Palótzos)	Altsó, alsó árú.
Óvást (caute)	Óvást; merett óvást cautionem.
Oszlani	Oszolni.
	P.
Petszent (PP.)	Petzszent, mint kotz- szant, lotstszant.
Pajtás (contubernalis)	Baj-társ (Pajtás any- nyi, mint tsűrös.)
Pallás, palló	Padlás, padló. Bűrű.
Pelyva	Polyva, (pelyva nem magyar hangú.)
	R.
Reá, mivel két utól- járóból ösz-szó	Jobbann íratnék így: re-á.
Ravasság	Ravaszság.
Rikót, rikolt (Pal- ótzos)	Rikalt, mint sikalt.

Rablani	Rabolni.
Reszket	Rezked (mertt rezeg).
Redzen	Rezzen.
Reméll	Reményl, mint ajánl, szégyenl.
Ringat, reng	Remget, remeg.
Ront,	Romt,
Rúl, rül (utól-járó)	Ról, röl, mint tól, töl.
Roppant város, civi- tas frequens	Ropantt, az az rakott város.

S.

Sálló <i>penyenn vagy- on mondva</i>	Sarló.
Sehol nem valék	Sem-hol.
Senki	Sem-ki, mint nem sen- mi
Sikót, sikolt (Pal- ótzos)	Sikalt, mint rikalt.
Szaggat	Szaggat szákból szak- ít's a' t.
Szöröstől (una cum pilis)	Szöröstitül, (szöröstől a piloso.)
Szám (os meum)	Szám, vagy szájam, (szám, numerus).
Szánt	Számt, mertt a' föld számlik, az az hám- lik az eke-vas után.
Szeleje	Szöleje, (el-onyész-

vénn az *š* az *e* előtt,
marad szöleje) mint
velő, veleje.

Széjjel, szélylyel, v. Széljel,
széllyel.

Szeremts

Szeremts, melyly eb-
ből rövidüle meg:
Szerelmes, *amabilis*
locus, Anonym. cap.
17. Sánd. Sokféle 11.
Dar. 64. lap.

Személyes Név-más. Személyi Név-más-
sa. Debr. Gr. p. 321.

Szégnyell

Szégnyell (mint rem-
ényl) Pázmány. Ka-
laúz Elöl-járó Lev.

Szeg-ftű

Szeg-ftű.

Szilvány a' halbann

Szilván, (kopoltyú)
szí ígéből,

Sziget (insula)

Szeget, olyly hely,
melylyet a' víz körül
szeg, Sánd. sokféle
7. Dar. 232. lap.

Szitkozódik

Szidkozódik (mert
szid, nem szit.)

Szóll

Szól, mint *tilóból* tilól.

Szötskő

Szöchtső, szökő, ugró
állat.

Szűkölködik bornél- Szűkölködik borbann
 kül v. bor' dolgában.
 Sűvőtő, sűvöltő (Pa- Sűveltő, síveltő,
 lótzos)

T.

Táj, Tájja, Tájék Tálj, Tálja, Táljék
tál gyök-érből (*pa-*
tens locus) mint *al-*
ból alj.

Tértében, fektében, Térttében, fektté-
 áltában : benn, állttábann.

Talló (*penyenn vagy on mondva*) Tarló, merтт а' gyök-
 ér *tar.*

Talyiga Tolyóka, tolóka, *tol*
 ígéből.

Támítalan Számítalan, számta-
 lan.

Társasság Társaság, társság.

Tartozandó, p, o. Tartozó, merтт tarto-
 most hozzám tarto- zandó а' mi fog tar-
 zandó tozni.

Tátos Táltos, ki-táltott eszt
 (aperti ingenii, sa-
 piens, magus.)

Tedd Tegyd; merтт nem
 teded.

Teli vagyон Tele, vagy telve
 vagyон.

Télylyes, tellyes	Teljes, mint aljas (Kováts Mih. Chémia I. Dar. 163. lap.)
Tégedet	Téged.
Te 's tova	Ide 's tova.
Tiktéket	Titeket.
Tied	Teéd.
Nagyom Tisztelendő Admodum Reverendus, Fő Tisztelendő Reverendissimas,	Nagy tisztelettű, Fő tisztelettű.
Tisztelendő Kiss Pap: Reverendus. Olyly hibás, mint hibás lenne mondani: betsülendő tanáts, tekintendő Úr, kívánandó atyafi, ezek helyett: betsületes, tekintetes, kívánatos.	Tisztes Kiss Pap, mint tisztes öreg ember.
Tódoz, tódúl	Toldoz, toldúl.
Toll, tollas olyan mint hamm, hammas	Talv, talú, talvas.
Tótt, v. Tót ember	Toltt (mint rossz ót, v. ótt var.)

Tsanál	Tsalány (tsaló ft.)
Tsekély	Ketsely, kitsély, kitsény p. o. víz.
Tselekedendő bűn	Tselekedeti bűn, v. tselekedetes bűn.
Tsikótó (palótzos)	Sikaltó.
Tsiriz	Tsír-íz, mint silva-íz
Túl a' Tiszára megyen	A' Tiszánn túlra.
Túl a' Tiszai, túl a' Dunai szó	Tiszánn túli, Dunánn túli szó.
Túl túl (utól-járó)	Töl, tól.
Tuba-rózsa	Tubarósa, mertt nem tuba, és rósából össze-kötött szó, hanem ez Diákból lön: <i>tuberosa</i> .
Tölle (Erd.)	Töle.
Tő (acus)	Tű, mertt tő (radix) fa töve.
Többi, többiek	Többei, többeik, mint főbbei, főbbeik.
Tövis, tövisk	Tüvis, tüves, tüs (aculeatus.) innét <i>tüske</i> .
Tökélletes	Tekéletes. Lásd ennek Magyarázatját Szó-könyvembenn. Evvel így él Páz-

mány-is lássd a' Ka-
lauz Elő-szavát.

U.

Új: novus	Újj (novus), mertt új digitus.
Ung-vár Vár-megye	Ung-vár-megye, mert Ungvár Vár-megye olyly képtelen, mint Vas vár vár megye, Fejér vár vár megye
Uradalom (Dominium)	Uradalomság, mint Fejedelemség, vagy Úrszág, Jószág.
Uram Bátyám	Bátyám Uram,

V.

Várandó asszony: proxima partui,	Szülendő, szüléshez közel lévő.
Vákány	Vágány, Vág ígéből, al-fel bé vágása.
Válú	Vájú (váj ígéből, vájott fa.)
Vattok	Vagytok,
Vedd	Vegyed, vegyed; mertt nem veded
Vígasság	Vígaság,
Volna, volt, el-vagy-on palótzosítva	Valna, valt, (volna, vóna, volt palótzos mint nem volna,

folna, hanem halna,
faltt.)

Vét valakit (tuetur) **Véd** (mertt vét pec-
cat) innét védelem,
nem vételem.

Ö,

Ögyít, ölgýt **Elegyít** (ögyít Palóe-
tzos.)

Ódikröllássd ódik-ot

Ók Királyjaik **Ó** Királyjaik (illo-
rum Reges.)

Önt **Ömt.**

Örökkön örökké **Örökön öröké.**

Ötet **Öt.**

Ötlik a' szemembe **Ütlik, utközik.**

Ó Felségek oda men- **A' Felségek mennek,**
nek : Sua Majesta- **Ó Felségök megyen**
tes illuc ibunt **mint kegyelmetek**
megyen, ő szekerök
megyen.

U,

Üdvösség **Üdvözség.**

Ünnep mint ten-nap **Üd-nep, mint teg-nap.**

Ünnep nap **Üd-nep (ünnep nap,**
szó-szaporítás.)

KÖNYV TARTALMA.

A' Magyar Nyelv-tanító Könyvről közönségesenn.

I. RÉSZ. A' Helyes Olvasás.

II. RÉSZ. A' Hang-mérséklés.

III. RÉSZ. A' Helyes Irás.

IV. RÉSZ. Szó-hajlítás.

A' Szó-hajlításról közönségesenn, a' hol
A' Szó-tsavarításairól.

I. Tag. A' Nevek' hajlításáról.

I. Fejezet. A' Magakbann érthetők' hajlításáról.

II. Fejezet. A' Mással érthetők' hajlításáról.

III. Fejezet. A' Szám nevek' hajlításáról.

II. Tag. A' Név-mással' hajlításáról.

I. Fejezet. A' Személyi Név-mássairiak hajlításokról, és a' Ragasztékokról.

II. Fejezet. A' Mútató Név-mással' hajlításáról, és a' meg-különböztető Név-mással (Artikulusról.)

III. Fejezet. A' visszáló Név-mással' hajlításáról.

IV. Fejezet. A' vissza hozó Név-mással' hajlításáról.

V. Fejezet. A' kérdő, és felelő Név-mással' hajlításáról.

III. Tag. Az Ígék' hajlításáról.

I. Fejezet. A' rendes hajtogatású ígék' hajlításáról.

A. A' ragasztékatlan íge' tselekvő képe.

B. A' szenvedő ígének képe.

D. A' ragasztékos ígének tükör képe.

II. Fejezet. A' rendetlen hajtogatású ígék' hajlításáról.

IV. Tag. A' Részesülők' hajlításáról.

V. Tag. A' Beszéd' hajlíthatatlan részeiről, különösen a' Határozókról.

VI. Tag. Az Elöl-utól-járókról.

VII. Tag. Az egygyüvé foglalókról.

VIII. Tag. A' Közbe-vetőkről.

V. RÉSZ. Szó-helyeztetés.

I. Tag. A' Név-szókkal való helyes élés.

1. §. A' Ragasztékos nevekkel való helyes élés.

2. §. A' Magakbann érthetőkkel való helyes élés.

3. §. A' Mással érthetőkkel való helyes élés.

II. Tag. A' Név-mássaival való helyes élés.

I. Fejezet. A' Személyi Név-mássaival való helyes élés.

II. Fejezet. A' Mútató Név-mássaival való helyes élés.

A. *Az, és ez* mint Mútató Név-mássá-
ról.

B. *Az*, mint Meg-különböztető Név-
mássáról (*Artikulusról*.)

III. Fejezet. A' Viszszáló Név-mássával
való helyes élés.

IV. Fejezet. A' Viszszá-hozó Név-más-
saival való helyes élés.

V. Fejezet. A' kérdő, és felelő Név-más-
sával való helyes élés.

III. Tag. Az Ígékkel való helyes élés, a'
vagy Ígék' szerkeztetése.

1. §. Mikoronn kell élni ragasztékos ígé-
vel?

2. §. Egyéb szabások az ígék' szerkez-
tetésében.

IV. Tag. A' Részesülőkkel való helyes élés.

V. Tag. A' Beszéd' hajlíthatatlan részeivel,
különösen a' Határozókkal való
helyes élés.

VI. Tag. Az Elöl-utól-járókkal való hely-
es élés.

VII. Tag. Az Egygybe-foglalókkal való
helyes élés.

VIII. Tag. A' közbe-vetőkkel való helyes
élés.

IX. Tag. A' Magyar Beszéd' részeinek
rendjük.

I. Toldalék.

**Nyelv-tanítási Szózatok Magyarúl Diák-
úl, és viszonttag Diákúl Magyarúl.**

II. Toldalék.

**A' meg-magyarázott Nyelvünk' szabásai
ellen valamint a' beszédbeenn, úgy
az írásbann el-követni szokott vét-
kekről.**

**I. Fejezet. A' beszédi gántokról közön-
ségesen.**

**II. Fejezet. Az írás béli gántokról köz-
önségesen.**

**III. Fejezet. A' gántosana mondott, és
írott Magyar szókról különösen.**

Ü T Ó . S Z Ó .

A' Származtató Szó-könyvről.

Hogy a' Magyar Nyelv-tudomány tök-
életességre mehessen : egygy jó *Gram-
matikánn* kül, el-kerülhetetlenül szükséges
még a' *Lexicon Etymologicum*, az az *Szár-
maztató Szó-könyv*, melyly minden Magy-
ar, vagy meg-magyarosodott szónak ered-
etét, származását, és annak származékjait
ítélőleg adná-elé; mertt az eddig írtt Szó-
könyveink, sem minden szót elé nem ad-

nak, sőt szavaink' nagyobb részéről hallgatnak, sem azokról semmi ítéletet nem hoznak, a' jókat a' rosszakkal össze keverik, és egygybe foglalják, a' mi pedig leg-nagyobb hiba benne, az, hogy az ígék-et nem a' gyök-érnél fogva, hanem azoknak származékjaiknál fogva, 's így természet ellen hordják-elé. Valamint a' névszókbana az első Ejtés (nominativus) — szokott lenni a' gyök-ér, úgy az ígékben a' gyök-ér személy, melylytől függ a' Hajtogatás' minden tsínja bínja, a' Jelentő mód' egyes 3-dik személyje, p. o. ír, hízik, lakik, alszik, 's t. eff. A' mű Szó-könyveink vagy a' Jelentő mód' jelenvaló údejének első, és pedig hol ragasztékos, hol ragasztékatlan személyjében, hol pedig a' határozatlan módbann hordják össze az ígék-et. Innét pedig nem tudhatja az olvasó, ha valjon az íge *ikes* közép íge e, vagy *iketlen*, p. o. ebből: *lakom, fázom, hízom*, vagy *lakni, fázni, hízni* 's t. eff. nem tudhatni, ha a' gyök-ér, *lak, fáz, híz-e*, a' vagy pedig: *lakik, fázik, hízik*; mertt azt is gondolhatja, hogy ragasztékosann áll ott: *lakom, fázom, hízom*, mint sok számtalan ígékkepenn ragasztékosann elé-hord Páris Pápai, melylynek a' gyök-ére *ik*-benn

benn nem végződik, p. o. *akarom, áldom* 'st. eff. Mivel pedig más formánn hajlik az *ikes*, más formánn az *iketlen* közép-ige, (á'mint a' Grammatika tanítja), már nem tudvann valaki az eddig való *Lexicon*-okból, az ígének *ikes*, vagy nem *ikes* lételet; fet-fog akadni annak hajlításábann a' Grammatika mellett-is; mert noha meg-vagyon mondva a' Grammatikábann, hogyann kell hajtogatni az *ikes* közép-igéket, mi-nemű, p. o. *hízik, bízik, válik, telik, alszik* 'st. eff. de melylyek légyenek az ilylyen *ikes* közép-igék, azt a' Grammatika el-nem végezheti, arra régulákat nem szabhatni, hanem azt tsak a' közönséges Nyelv-szokásból tanulhatni, p. o. miértt mondjuk *ik*-kel: *hízik, alszik, válik, telik, lakik*, és nem *híz, alsz, vál, tel, lak*, miértt mondjuk *ik*-nélkül ezeket: *foly, tsúsz, mász, úsz, álmad, asz, egygyez, hazud, különböz, dohányoz, szánkáz, kotsikáz* 'st. eff. nem pedig *folyik, tsúszik, mászik, úszik, álmadik, aszik, egygyezik, hazudik, különbözök, dohányozik, szánkázik, kotsikázik*, mint ezeket sokann gántsosann *ik*-kel ejtik? — Ennek más oka nem lehet, hanem tsak a' közönséges Nyelv-szokás, mivelhogy ezekkel régi Magyar Elejink állhatatos-

ann így éltenek, 's így élnek velök mai napiglan a' tudós Magyarok. Miértt mondjuk! szakadoz, szaladoz, hasadoz, fakadoz, fáradoz, pípáz, 's t. eff. nem pedig szakadozik, szaladozik, hasadozik, fakadozik, fáradozik, pípázik, mint sokann vissza élnek ezekkel gántsosann iikkel mondvánn ezeket? Ennek már a' közönséges Nyelv szokásonn kívül az Analogiából-is okait adom a' származtató Szó-könyvembenn; mertt t. i. szaladoz, szakadoz, hasadoz, fakadoz, fáradoz, ezekből a' másod gyökerekből erednek: *szalad, szakad, hasad, fakad, fáradoz*, melylyek iketlenek, mivel semki nem mondja szaladik, szakadik, hasadik, fakadik, fáradozik, már pedig az iketlen igékből *gyakorló igék, oz, ez, öz* végezettel lesznek, p. o. *fedez, kötöz, tsiklandoz, öldöz* (mintha lenne öledez, vagy öldöz, meg-rövidítve öldöz, mint szálból leszen szaladoz (volitat, cursitat, meg-rövidítve szaldoz) ha pedig ikes igéből formálunk gyakorlót, *oz, ez, öz* végezet után járúl az *ik*, p. o. *lakik*-ből leszen *lak-oz-ik*, valamint szintte *Tehető igét* formálvann az ikesből, a' *hat, het* végezet után teszjük az *ik*-et, p. o. *hízik*-ből *hítz-hat-ik*, *válik*ból *vál-hat-ik*, *telik*-ből *tel-het-ik* 's t. eff. Tehát,

az Etimológia, és Analógia tanít reá, hogy ámbár *lakik*-ből mondjuk: *lakozik*; de ne mondjuk hasonlólag szakadozik, szaladozik, 's a' t. mivelhogy nem mondjuk: szakadik, szaladik 's a' t. *) Miért

*) Erre azt veté ellenemre egygy tudós Magyar, hogy ez nem elegendő ok, azért nem mondani szakadozik, szaladozik, mertt nem mondjuk: szakadik, szaladik; mertt sok ígéből, melylynek gyök-erénél *ik* nintsen, mint p. o. tart, múlat, ölt, fűjt, költ, áld, vált, rejt, oszt, tölt 's t. éff. ikes íge származik, úgymint: tartozik, múlatozik, öltözik, fűjtözik, költözik, áldozik, változik, rejtezik, osztozik, töltözik. De nyombann azt felelém, hogy nem olylyan nemű ígék ezek, mint amazok. Amazok gyakorló ígék, imezek pedig viszontagló ígék, szakadoz, szaladoz anynyit téssen, mint gyakran szakad, szalad; de *tartozik* nem anynyit téssen, hogy gyakran tart valamit; hanem adósnak tartja magát, *múlatatzik*: múlatja magát, öltözik magára ölti az öltözetet, fűjtözik fűjti magát, költözik valami helyből ki-kelti magát, tovább, odább jár, kél 's a' t. Lásd Szókönyvembenn a' II. Tsomóban *ezik* szózatot. Név szókból is erednek *ezik, ozik, ozik* vég-zettel viszontagló ígék, 's ezek azt jelentik, hogy magakból azt eresztik, a' mit a' név szó jelent: p. o.

nem kell mondani: *ptpázik, hibázik?* A' közönséges Nyelv szokásonn-kül, származtató Szó-könyvembenn ezen okát-is adom Nyelvünk' Analógiájából; mertt a' név szókból művelő ígéket *az, ez, oz, al, el, öl* végezettel egygy aránytt szokttuk formálni, p. o. *ural, és uraz, karikál, és karikáz, hálól, és hálóz, abrantsol, és abrantsoz, dörömböl, és dörömböz, síkáról, és síkároz, betsmérel, és betsmérez, okol, és okoz, öklel, és öklöz, szemel, és szemez, bizonyol, és bizonyoz, botol, és botoz, üstököl, és üstököz, porol, és poroz 's t. eff.* Így mondjuk ezeket-is: *pípál, és ptpáz, hibál, és hibáz, valamint tehát az al, el, ol, öl* végezetű művelő ígéket soha sem mondjuk *ik* végezettel, p. o. soha sem mondjuk: *uralik, pípálik, hibálik, (errat) úgy nem*

Illatozik, illatot ereszt magából, köd-
 özik a' hegy, ködöt ereszt, fel-magzik
 a' répa, magot ereszt, magba megyen,
 borjazik a' tehén, borjat ell, borjat szül,
 borjat tol ki magából, rajzik a' méh,
 rajt ereszt 's a' t. Ez szerént ha jó lenne
 pipázik, az anynyit tenne *pipát ereszt
 magából.* Mivel pedig pipázni tselekvő
 íget téssen, és *pipálni, 's pipazni egygy,*
 azért valamint nem mondják *pípálik,*
 úgy nem mondhatni: *pípázik.*

lehet mondani, urazik, porozik, pípázik, hibázik 's.a't. Tehát 1-szor szükséges lenne a' Lexicon Etymologicum erre végre. 2-szor Mivel az Ortografiának fundamentoma az Etimologia, és a' származtatás: azértt hogyann kelljen minden szót igazán írni, tsak a' származtató Szó-könyv mutatathja-meg, melyly minden szó' származatját elé-adja, 3-szor Mindent a' Grammatikában meg nem magyarázhatni, úgy mint minden féle ki-vételt, minden-féle különösségét a' Nyelvnek, hanem tsak a' közönséges régulákat, *) ezekre nézve-is szükséges a' származtató Szó-könyv (több okát származtató könyvem' szükségének, lásd Szó-könyvem' Elő-beszédjében. — Lásd Pápai Sámuel Magy. Lit. 138. lap.)

Annak okáértt szerettem Nemzetemnek hasznára fáradhatatlan harmincz esztendőbe telte munkával el-készítettem az

---

*) Így, p. o. hogy nem helyesenn mondják a' főző lyányt szakátsnének, a' varró lyányt varrónének, hogy jobb Erdélyi módra mondani mutat, mint mutat, jobb Erdélyiesenn mondani lépik a' ló, mint lép, jobb Keresztény, mint Keresztyén, hogy piszok szó *mondolat*, 'st. eff. ezeket Szó-könyvemben szembe-tűnőleg meg-mutatom.

efféle Szó-könyvemet-is. — Itt ama' leg-híresebb *Ádelung'* öt Tsomóbann ki-adott *Grammatisch Critisch* Német Szó-könyvét követvénn, ennek ezt a' nevet aditam Magyarúl, és Diákúl: *Származtató Magyar Diák, és Diák Magyar Szó-könyv, melyly a' Magyar szokat gyök-erőknél fogva Nyelv tanítólag, gántsolóvva, 's ítélőleg adja-elé, Idest; Lexicon Etymologicum Hungarica Latinum, et Latino Hungaricum Grammatico Criticum.* Ez még első, és újjdon újj munka a' maga nemében, melylynek rövidedenn ez a' tartalma; — valamenynyí Magyar szó Páriz Pápaibann, Sándor István' Toldalékjábann, Baróti Szabó David' kissded szó-tárjábann, és Márton József Szó-könyvébenn foglaltatik, mind azok az enyémbe is rendszeresen meg-vagynak, és még ezekenn felül ezerek, meg-ezerek, Tehát mind ezeknél bőségesebb az enyém, és én, nem úgy, mint ezek, hanem a' Zsidó, és Görög Lexicon-ként 1.) ki-tésem a' szó' gyök-erét, annak minden értelmét meg-magyarázom, és ha kérdést szenvedő, meg-hányom, vetem, és meg-mutatom, ha magyar gyök-ér e, vagy idegen, és ha idegen, melylyik Nyelvből való, és ha nem magyaros, hogy kellene azt

meg-magyarosítani, vagy helyette más igaz Magyar szót alkotni, vagy állítani? 2.) Valamenynyi egygy, vagy majd csak nem egygy értelmű szónk vagyon, mind a' gyök-ér mellé gyűjtöm, 's így másodsor Lexiconom egygyszer 's mind *Synonymia*, 3-szor A' gyök-ér alá hordom annak minden származékját, és ivadékját, az avval össze kötött szókat (egygy szóval összszókat.) 4-szer Az oda tartozó idomos, és ékes szólásokat (Idiotismos, et Phrases) a' köz mondásokkal egygyütt, 's így Lexiconom egygyszer 's mind *Frazológia*. Az egész könyvet öt Tsomóra osztom A, E, I, O, U, vocalisok szerént. Mivel pedig az 5 dik Tsomó rövid lenne, hozzá kötetik a' *Diák Magyar Szó-könyvem*. Ezen 5-dik Tsomó 2-dik, (Diák Magyar) részében a' Diák Nyelvnek gyök-ereit származékjaival, és öz-szavaival egygyütt rövidedenn hozom-elé: esmég a' lelkes állatok', 's növények nemi neveit. Az után a' Magyar 's Egygy-házi Törvénynek, az Isteni tudománynak (Theologia), Böltselkedésnek (Philosophia,) orvasi, 's kémiai, és Nyelv tudománynak *mű szavait* (vocabula technica) adom-elé. *) Valamint a' Grammatikámat a' tudós Tanítók-

ra, és tudatlan tanítványokra alkalmaztatám, úgy tselekedém a' Szó-könyvemmel is; merth ebbenn is a' tudósokra nézve Jegyzeteket tészek, melylyekben meghányom vetem a' szónak gyök-erét, és róla való vélekedésöket a' tudósoknak gántsoládva, és ítélőleg meg-mondom. Efféle könyvet helyesenn nem írhat, a' ki nyelvünknek nem nagy ismérője, és a' Grammatikába mély bé látása nintsen, és a' Magyar szó' származásának minden tsínját velösens nem érti. *A' Grammatikámból a' tudós Magyarok bölts ítéletet tehetnek származtató könyvemnek felöle-is; a' ki pedig Grammatikátlan, és Etimológiátlan, az tsak vak-merő ítéletet tehet mind Grammatikám, mind Lexikonomról, de vak-merő ítélet tételével tsúffá teszi magát a' tudós Magyarok előtt. Ezen Szó-könyvemnek 1-ső Tsomóját fel-küldöttem Trattner Mátyás Úrhoz még 1811. esztendőbenn*

---

*) A' mű szókat (vocabula technica) némelylyek *remek szóknak* nevezik; de ez Toltos *remeszló-ból* való, melyly műt tészen, remeszelnik anynyi, mint *művész*. Némelylyek ezeket *mester szóknak* mondják; de *mester* nem Magyar szó. Jobb tehát mű szó Kováts Mihály *Chémia* 180. lap.

Januárius elejénn. Ő azt a' tudós Magyarokkal meg-nézetvénn melylyből ítéletet hozhatni a' többi Tsomókra nézve-is, ennek nyomtatását magára vállalta, és hozám küldött levelében 1812-bénn 16. Szeptemberben meg-ígértte, hogy 1813-bann Juniusbann az elő-fizetésről való hír adást ki-nyomtatja, és mind a' két Magyar házábann közönségessé teszi, és ha három száz elő fizető találkozik, — azonnal hozzá-fog a' Szó-könyv' nyomtatásához. De a' háborús idő, és a' pénznek ötödöltetése, 's így meg-szűkülése miatt remény-sege sem lévén, hogy 300 elő-fizető találkozzék ilyen nagy, és áros munkára, mertt az egész munka írásbann 600, tehát nyomtatásbann leg-alább-is 300 ív körül belől fog lenni: ezen ür-ügygyel, színnel, neszszel, — és fogással a' Szó-könyvem nyomtatásáról való hirdetőt (Annunciationem) ki nem nyomtatá, előbbi ígéreteit meg-másolá, vissza voná, és Szó-könyvemnek I. Tsomóját, melylyet már *tzenzuráltatott*-is, és melyly nála 1811. Januáriustól fogva több biztatás mellett várá a' sajtót, azt 1814. esztendőben nekem vissza küldé - - a' többi tsomók még Pestenn nem valának. De ezen Grammatikám már

Budánn megfordúla; az *Universitász* *Tipografájához* pedig szerentséje nem lehetett. *)

---

*) Mertt a' Magyar *Universitász* betűjével, és sajtójával a' Felsőges K. H. Magyar Tanáts tetemes Magyar Grammatikákat, és Magyar Szó-könyveket nem akar nyomtatni, hanem tsak Oskolai gyermeketskéknek való Grammatikátskákat, egygy nehány árkusból állókat. Ez az oka, hogy ámbár a' Felsőségnek izgatásából írá, amaz eddig leg-híresebb Magyar Nyelv Tanító, 's a' Magyar *Universitász* tagja Révai Miklós, az *Elaborator Grammatika Hungaricát*; de mivel az nem gyermekeknek való vala, hanem okos embereknek, és tudósoknak: szerentséje nem lehetett az *Universitász* *Tipografájához*, hanem kénytelen vala *Maccénások*at keresni, tőlök költséget koldúlni. Az első Tsomóra (*volumenre*) nyertt Veszprémi Fő Tisztelétű Prépost *Zsolnai Dávid*, és Veszprémi Kanonók *Hertendi Gáspár* Uraktól. A' 2-dik Tsomóra nem tudom kitől. A' 3-dik Tsomót *Trattner Mátyás* Ur nem akartta ki nyomtatni, 's most is nála pang, mivel hogy semki sem nem susztogtatja, sem sem pengetti nekje a' pénzt. — A' mit mondék, a' közönséges *Literatúra* béli Újjságból mondóm; mertt Nro. 81. az *Allgemeine Literatur Zeitung* 29. März.

Ha az Elöl-járóknak úgy tetszenék, az Oskola-béli gyermekek számára ezen okoskodva tanító Grammatikából igen könnyen készítenék egygy más igen rövidet, egygy néhány árkusra terjedőt, egygy-ügyű elé-adással, ki-hagyván innét a jegyzéseket, és az erősítő okoskodásokat, csak az elé-adást, meg-műtatás, és bizonyítás nélkül (Propositiones sine Confirmatione) írván le, ezen okkal móddal elé-adott bősegesbb Grammatika pedig maradna az értelmesebbeknek akár tanulóknak, akár tanítóknak hasznokra, és igazgatásokra; akkorára az újabb észre vételeimet-is ezen z-dik, de kiszebb ki-adáshozz toldhatnám;

1805. így ír; Pest bey Trattner: *Elaboratio Grammatica Hungarica &c.* — Die Kosten zum Druck des ersten Bandes gaben der Probst des Wesprimer Domkapitels *David Zsolnai*, und der Wesprimer Domherr *Caspar Hertelendi*. Möchten doch solche Beyspiele immer mehrere Katholische Prälaten ermuntern, den Überfluss an zeitlichen Gütern, womit sie die Freygebigkeit der Ungarischen Könige ausgestattet hat, zum Besten des Vaterlandes anzuwenden. Bár a' Magyarok' Istene az én Szó-könyvemre is ilyly jó szívű Magyarokat támasztana!! Már támada a' Nyelv tanító könyvre, reménylem támada a' Szó-könyvre-is.

M E G - S Z E R Z É S.

*A Magyar Nyelvben való gyakorlatúl,
mind a' folyó, mind a' kötött beszédből
halljunk valamit.*

A. A' folyó Magyarságból.

Életednek teljes napjaibann elmédben,
légyen Isten, és ójad magadat, hogy vala-
ha a' bűnnek ne engedj, és el-ne hagyjad
a' mű Urunk Istenünk' törvényjeit. A' te
jóságodból (vagyonodból) adj *alamisnát*,
és egygy szegényről se fordítsd-el ortzá-
dat; mertt úgy léssen, hogy rólad se for-
dúljon-el az Úr' ortzája. A' mint lehet, úgy
légy irgalmas. Ha néked sok lezend, bő-
ségesenn adj; — ha néked kevés lezend,
ügyekezzél a' kevesset-is örömett adni;
mertt az *alamisna* minden bűntől, 's a' ha-
láltól meg-ment. Ójad magad' fiam! mind-
en fajtalanságtól, és feleségedenn kívül
soha ne engedjed, hogy vétket tudj. A'
kevélységet soha elmédben, vagy beszéd-
edben ne uralkodtassd, mertt abból vön
eredetet minden veszedelem. Valaki nék-
ed valamit munkálkodik, mindjártt add-
meg annak bérét, és a' munkásod' bére ná-
lad semmi képen ne maradjon. A' mit
mástól gyűlölsz néked tselekedtetni, —

meg-lássad, hogy soha azt másnak ne tse-
lekedjed. Tób. IV.

Tik vagytok a' föld' sava. Hogy ha a'
só meg-ízetlenül, semmire többé nem jó,
hanem hogy ki-vetessék, és el-tapodtas-
sék az emberektől. Tik vagytok a' Világ'
világossága. Nem rejtethetik-el a' hegyenn
helyheztetett Váras, sem gyortyát nem
gyujtanak, hogy a' véka-alá tegyék, hanem
a' gyorta tartóra, — hogy világoskodjék
mindennek, valaki a' házbann vagyon.
Úgy világoskodjék a' ti világosságtok az
emberek előtt, hogy lássák a' ti jó tettei-
teket, és ditsőítsék Atyátokat, ki meny-
nyekbenn vagyon. Ne véljétek, hogy a' tör-
vényt jövék fel-bomtani, vagy a' jöven-
dölöket; (jósolókat) nem jövék fel-bom-
tani, hanem bé-tölteni. Hallottátok hogy
mondaték a' régieknek: ne fajtalankodjál;
én pedig mondom néktek, hogy minden,
a' ki látja az aszszony-állatot annak meg-
kívánására, már fajtalankodék véle a' szí-
vébenn. Hallátok, hogy mondaték: szer-
essed feledet, és gyűlöljed ellenségedet;
én pedig mondom néktek: Szeressétek
ellenségeiteket, jól tégyetek azokkal, kik
titeket gyűlölnek, és imádkozzatok a' ti
üldözőjitekért, és rágalmazójitekért, hogy

fiái légyetek a' ti Atyátoknak, ki menynyekbenn vagyon, ki az ő napját fel-támasztja a' jókra, és gonoszokra, és essőt ad az igazakra, és hamisakra. Máté V.

Légyetek irgalmasok, mint a' ti Atyátok-is irgalmas. Adjatok, és adatik néktek. Azon mértékkel a' melylyel mérték, vissza méretik néktek. Miért nézed a' szálkát az atyád fia' szemében; a' szálkát pedig (szelement) melyly a' te szemédbenn vagyon, nem eszmélled. Lukács. VI.

Hogy ha műt magunkat meg-ítélők, nem ítéltetnék meg. Sz. Pál. Kor. I. Lev. XI. Rész.

A' szeretet törő; kegyes: a' szeretet nem irigykedik, nem tselekeszik gonoszúl, fel nem fuvalkodik, nem tisztesség kíván, nem keresi azokat, a' mik magát, nem gerjed haragra, nem gondol gonoszt, nem örvendez a' hamisságonn, örvendez pedig az igazságonn: mindent el-tűr, mindent hiszen, mindent reményl, mindent el-szenved. Kor. I. Lev. XIII. rész.

Öltözzetek-fel az Isten' fegyverébe, hogy az ördög' löselkedéseinek (entselkedéseinek) ellenök állhassatok. Azokáért vegyétek-fel az Isten' fegyverét. Álljatok azért fel-övedzvénn álgyékaitokat (lágy-

Ékaitokat) valósággal, és felöltözvénn az igazságnak vértjébe (*németesen pánztéljába*), és sarut vonvann lábaitokra a békeség' Évangyéliomának készületével; — mindenbenn fel vévén a' hitnek vértjét, melylybenn az igen gonosznak minden tüzes nyilát meg-althassátok, és az üdvözségnek sisakját vegyétek-fel, és a' léleknek kardját, melyly az Isten' ígéje. **Éfész. VI.**

Ne légyetek okosak ti-magatoknál.

Semkiének gonoszértt gonoszt vissza. nem. adván, a' jókra ügyekezvén, nem. tsak. Isten előtt, hanem minden ember előtt-is. Ha lehetséges, a' mi rajttatok áll, minden emberrel békességték lévén, magatokat nem oltalmazvann, szerelmeseim; hanem adjatok helyt a' haragnak; (t. i. *Isten' haragjának, 's boszszú állásának*) mertt írva vagyon: *enyém a' boszszú állás, és én megfizetem.* Meg-ne. győzessél a' gonosztól, hanem jóval győzzd-meg a' gonoszt. **Rom. XII. Rész.**

Mindennek haszonra, adatik a' Léleknek meg-jelenése: némelylynek ugyan a' Lélek által adatik a' böltseségnek beszédje, másnak pedig a' tudománynak beszédje, másnak a' hit, másnak a' gyógyítások' ajándéka, másnak a' tsudáknak tselekedeteik,

másnak a' jövendölés, másnak a' lelkek' meg-választása, — másnak a' nyelveknek különbségeik, másnak a' beszédnek magyarázása. Kor. I. Lev. XII. rész.

B. A' kötött, és költött Magyar-
ságból.

a.) A' kötött beszédnek az én ítéletem ként ez a' leg-nagyobb haszna, hogy az emlékezetet kivált képpenn segíti. Szónak okáértt, ha az leg-közelebb elé hozott ingyenn való kilentz féle ajándékát a' Szent Léleknek a' következő versekbe foglalom, nagy baj nélkül sorvástt elé tudom számlálni azokat, (valamint a' Diák-is a' testi, és lelki irgalmasságnak tselekedeteit ezen versekbenn emlékezetnek okáértt szépenn elé adja:

Consule, carpe, doce, solare, remitte fer,
óra,

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo,
condo.)

Bölts, tudomány, és hit, gyógyítás, és
tsuda-tétel,

Meg Prófétálás, lelkek, nyelvek, ma-
gyarázat.

b.) A' papi Megyémet, melylynek az
Anyja (Mater Ecclesia) Szerents Várassa,

fiai pedig (filiales) ezen helységek: Bekets, Legyes-Bénye, Ond, Szada, Harkály, és ezen két puszta (prædium) Harangod, és Takta Föld-vár, ezen versekbe foglalám emlékezetnek okáértt:

Bénye, (Legyes) Bekets, Ond, Harkály,
Szada, Takta, Harangod.

Ennek az anyja Szerents, jókat iránytta
jelents.

d.) Néhai Toltsvai Énekes (Cantor)
Borosmai Mikály, néhai Nagy-Tiszteletű
Toltsvai Plébános Matuska János Úrnak,
a' Plébánia' malmából a' Plébánia' kertjé-
be duskáló állványúl *) hozatott örlő kö-
nek fa karimájára, ezen elmés verset írta,
meg-hagyó szavára.

Míg koptattta magát hajtott sok hasznot
Úrnak,

Most heverésébenn mindeneket tsak
emészt.

e.) Nemes Bihar Vár-megyébenn egygy
Szvósi nevezetű, hivatalára nézvé tsak fa-
lusi Jegyző (Notarius) ugyan; de jó költő,
's elmés verselő, egygy bizonyos *Borbála*

---

*) Ezen asztal (Kortosann szólván) má
is meg-vagyon azon Kertbenn, a' dió-fa
alatt, a' hol sok dösölés történék; de a'
fa kávája oda vagyon.

nevű fiatal Asszonytságot nove napjára
ekképen tisztelte, és köszönte:

Barbara nints párod, ha Bihart széltéere
be járod,

Tudja vitéz párod, gyémánt, Karbun-
kulus árod,

Víg napodat várod, várom, mint várja
badárod;

Nints tetemes károd, meg-töltsed még
ma pohárod'.

Nem sokára meg-halván ezen Assz-
zonytságnak a' férje; a' következő esz-
tendőhenn elő-forduló Borbála napján im
ígyenn köszönté igen eltnésenn fonákul
fordított versekkel:

Barbara nints párod, szomorú Kriptába
be-zárod,

Félre le-száltt árod, télre fordúla te nyá-
rod,

Gyász napodat várod, tőled ki-repüle
badárod.

Van tetemes károd, keserűség már te
pohárod.

f.) Szál-dobosi Pap János Úr ezen
verseket adá írásbann F. Fő Hertzeg Ná-
dor-Ispány Urunknak, midőnn a' Magyar
Nemes Seregnek vezérlésére a' Frantziák
ellen induló félbenn lenne, mint Vezér.

* * *

Hív Magyar! Ez Had-nagy Fejedelmetek,
nagy is az Had-nagy

Fő Palatinus. Elől sok kakasokat el-öl.
Hajtja leg-előre, valamint juhokat legelőre,
Lesz' bizony ütkezet-is, sok nemés üt
kezet is.

Úgy e kik ezt érték, vagyon is nálak ehez
érték,

Ezt ma nekik meg-adom! Jobb kezem
imhol adom!!

Iffiu ki-áltt ott, gyönyörű sereg égre ki-
áltott.

A' panasz ebbe vagyon, puska ha lenne
vagy ón.

Ők mind el-mennek, 's ha vitéz piatzára
ki-mennek

Mársnak. A' Frantzia tűz egygyet is
hátra nem űz.

Szürke lovok készenn vala már indulva
merészenn

A' mikor e'ho kiált, Pest, Buda, síkra
ki-álltt,

Rajtta Magyar kelj-fel lobogó zászlókat
emelj-fel.

Gyűjts sereget szaporánn, állj-ki tsatára
koránn.

Mertt ugyan-is ha meg-hív Bonaparté,
's nagy hada meg vív,

Rútul bán' veled-is; mertt morog elle-
ned-is.

Kelj, ki hatalmaddal fiam! Ó sies ellene
haddal

Készülj, és vele szálj szembe, 's előtte
meg állj.

Őt te magadra ne várjd, hanem útait is
hamar el zárjd.

Lepjed-is ott vatsorána, veszzen a' ma-
ga soránn.

Látd e reád készültt, bizony eddig is a'
miket ő szültt,

Többről többre visai, győzni fog újjra,
hiszi.

Burgus, Olasz, Német, Spanyol, és Orosz
érti mesémet,

Hát ha Magyar meg-aláz, rút is a', ha
le gyaláz.

1. *Ejt.* Maga, v. ő maga. (ipse ille, ipsa illa).
  2. — Magaé. (ipsius, illius) Lásd Övé (suus, a, um).
  3. — Magának, Ő magának, (ipsi illi).
  4. — Magát, v. Ő magát. (se ipsum, se ipsam).
-
1. *Ejt.* Magak, ő magak, (ipsi illi, ipsæ illæ).
  2. — Magaké, v. ő magaké (ipsorum, ipsarum. Lásd Övé'k.
  3. — Magaknak, v. ő magaknak, (ipsis illis).
  4. — Magakat, v. ő magakat, (se ipsos se ipsas).

Émlékezet' okáértt a' Végezetek-
nek rövid le festetésök.

Vastag hangonn. Vékony hangonn.

And, aszsz, ok.   End, észsz, ek.
ni,   ni.

Ünk, otok, anak,   Ünk, etek, enek,
néha unk, tok,   néha ünk, tek,
nak.   nek, vagyünk,
tök, nek.

Hábann: Nyír (radit).

1-ső Személy.

Egy. nék.
Töb. nánk v. nyírnénk.

Egy. rttam légyen, nyírttem légyen.
Töb. rttunk légyen, v. nyírttünk
légyen.

Egy. rttam volna, v. nyírttem volna.
Töb. rttunk volna, vagy nyírttünk
volna.

Egy. nyírandok, v. nyírendek.
Töb. nyírandunk, v. nyírendünk.

phozz.

c.

A Emlékezet' okáértt a' Végezetek-
nek rövid le-festetésök.

3-dik *Vastag hangonn. Vékony hangonn.*

A' mivelte

ér' szemé

járúl

ik, ol, om.

ik, el, em.

Tsak val

ék

ék, ál, ám.

ék, él, ém.

ott

ott, ál, am.

ott, él, em.

A' Múltth

Egygy a'

A' Mívelt

ék,

ék, ál.

ék, él.

Egygyez

nék

nék, nál, nám.

nék, nól, ném.

**Emlékezet' okáértt a' Végezetek-
nek rövid le-festetésök.!**
Vastag hangonn. Vékony hangonn.

3-1

Légyei

Valna

A' m:	ik, ol, om.	ik, el, em,
	ni,	ni.

ak, melylyek a' tselekvő ige' többes
A' ánn ez példábann: *Nyír*, melylyből
ig: *Nyíratik*, vagy *Nyíretik* (raditur).

laphozz.

1-ső Személy.

d.

Nyíratom, v. nyíretem.
Nyíratunk v. nyíretünk.

oizz.

Nyíratám, v. nyíretém.
Nyíratánk, v. nyíreténk.

Nyíratattam, v. nyírettettem.
Nyírat-tunk, v. nyíret-tünk.

t járúl.

ltető' határozatlanhozz fog Segéd
i, v. nyíretni fogsz 's a't.

ó d.

Nintsen
Nyírassunk v. nyíressünk.

Nyírassam, nyíresssem.

1-ső Személy.

Egy. N. Nyíratnám, v. nyíretném.

Töb. N. Nyíratnánk, v. nyíretnénk.

éd íge rágad, p. o. nyír.

yíratott-valna 's a f.

Egy. N. Nyíratandem, v. nyíretendem.

Töb. N. Nyíratandunk, v. nyíretendünk.

d.

**Émlékezet' okáértt a' Végezetek
nek rövid le-festetésök.
*Vastag hangonn. Vékony hangonn.***

kok,

a, ad, am.

e, ed, em.

int a'

ja, od, om.

í, ed, em.

i, öd, öm.

á, ad, am.

e, ed, em.

e, öd, öm.

z a'

ak, atok, uk.

ek, etek, ötök, ök.

példában: Nyír (radit).

ZZ,

örképe.

ékezet' okáértt a' Végezetek-
nek rövid le-festetésök.

tag hangonn. *Vékony hangonn.*

A' ra

od, om.

i, ed, em.

i, öd, öm.

Tsak

A' rag

ad, am.

e, ed, em.

A' rag

id, im.

e, ed, em.

A' Múl

Egygy

hoza

A' ragas

ja

ad,

je, ed.

Egygyez

phozz,

1-ső Személy.

Egy Nyírom, v. nyírem.

Töb Nyírjuk, v. nyírjük.

Egy Nyíráam, v. nyíréam,

Töb Nyírók, v. nyírók. (ez helyett
nyíráuk, és nyíréük.)

Egy Nyírttäm, vagy nyírttäm; mert
nyírttam nyírttem ragasztékatlan.

Töb Nyírttuk, v. nyírttük.

Egy Nyírni fogom.

Töb Nyírni fogjuk.

Egy Nintsea

1-ső Személy.

*To Nyírjjunk v. nyírjjük.
Nyírjuk, Nyírjük
ü d e j e.*

Mi- Nyírjam, nyírjem.

Eg Nyírnám, v. nyírném.

*To Nyírnók, nyírnök, ez helyett Nyír-
5- náuk, nyírnék.*

Eg Nyírandom, v. nyírendem.

To Nyírandjuk, v. nyírendjük,

ó d.

Eg Nyírnam, v. nyírnem.

To Nyírnaunk, v. nyírnaünk,

1-ső Személy.

Valttunk.

Menttünk.

Valttam vala, v. valttam valtt.

Menttem valtt.

mondjuk : Vanni fog, mint:

Menni fogók, 's a' t.

ez jelenvaló idővel : *lészem* (fit) él.

Erről az ígéről alább szólok.

ó d.

önn veszi így : *légyen*. Erről alább.

Nintsen.

Menjünk.

ígével teszi-ki azt így : *légyen* 's a' t.

Menjek,

Menjünk.

Valnék.

vagy volna ; mertt ez palótzor,
(*volál, vola*).

y : *vált* ; de helyesebbenn írta volna

OZZ.

3-dik

1-ső Személy.

Egy. Vagyon (lyok, Megyek, Megyen, Meítve) Mén.

Töb. Vagynak, yunk, megyünk v. menyünk. vannak, Me. Páli. pag. 161. v. mentünk, álve mennek, ertt a' G. az N, Ny. betűvel szokott tserélődni, a' mint leg-mútatom a' Szó-könyvemben.

Vagyon az a' Debr. Gr. 77. lap.

Egy. Megyen byen, v. menyen vala.

Töb. Megyének gyünk, v. menyünk vala, v. nünk vala.

Egy. Vala (ez hék. a' Szó-könyve

Méne, iék.

Töb. Valának. ánk.

Menének. iénk.

Egy. Valtt *) (P. tam.

v. volt, mint

helyett: (alma

Mentő

itt

22.

1-ső Személy.

Me
Töb
Me
nék.
ánk.
nénk.

Egy
Men
Töb
Men
am légyen.
tem légyen.
unk légyen.
tünk légyen.

Egy
Men
Töb.
Men
am valna.
tem valna.
unk valna.
tünk valna.

Egy.
Töb.
en ígének
endek.
endünk.

Vagy
a
a
a
k.
: *esse*, melyly tulajdon kép-
n rend szerént : *menni*. —
en szokásbann. Botlik tehát
a' Múltbann vagyon, a' hat-

Ígékéről.

i-ső Személy.

d.

ész; Íszlak, észlek, lészek, (fio) tész-
ek, vészek, hiszek, viszek.

ek; Iszunk, észünk, lészünk, tészünk,
vészünk, hiszünk, viszünk.

Íválnak, evélek, vagy ölek, levék,
agy vagy lök, tevék, vagy tők, vev-
agy ék, vagy vök, hivék, vagy hük,
agy vivék, vagy vük.

ev- Ívánk, Evénk, vagy önk. Levénk,
, v. vagy lönk, Tevénk, vagy tönk,
itök, Vevénk, vagy vönk, Hivénk,
tek, vagy hünk, Vivénk, vagy vünk.

ittalak, ettelek, innálak, ennélek, ian-
dottam a' ragasztékatlan tselekvő ígék-
ébkortt *ik-es* közép íge. Erről szólok

ször hol vette az *n* magát ezekbenn?
mondom, hogy ezekhez: eve, leve,

1-ső Személy.

1.

k, egyelek, légyek, tégyek, végyek,
yek, vigyek: Rövid *i*-vel *hi*gygyek.

ven- Innálak, ennélek, lennék, tennék,
vennék, hinnék, vinnék.

ten- Innánk, ennénk, lennénk, tennénk,
k, vin- vennénk, hinnénk, vinnénk.

ejend- Iandalak, ejendelek, lejendek, tej-
leszsz, endek, vejendek, hiendek, vi-
endek.

detek, Iandunk, ejendünk, lejendünk, tej-
hiend- endünk, vejendünk, hiendünk,
viendünk.

nál annyit tézen, mint egygy hosszú *é*,
járúl közbe, hogy eend ne mondassék
és 137. Telegdi 3. Rész. 27. lap.

1. ső Személy.

Itt, Ett, ak, Ettelek. Lettem, Tettem,
Vitt. (Lettem, Hittem, Vittem.
mint hi
ett, ve

Ittanak : nk : Ettünk : Lettünk : Tettünk :
tenek : ettünk : Hitünk : Vittünk :
Vittene

Igyon, É nintsen,
en, Vé
en, (de
nem hi

Igyanak, ink, Égyünk, Légyünk,
Tégyen égyünk, Végyünk, Higyünk
enek, igyünk, rövid á-vel higgyünk
higgye

^t hogy *ev* szótag *ö-re, iv ü-re,*
^s ann. Innét *ön* ebből lett: *eve*
^ö

*) Hisz *gyen, higgyenek* 's a' t. noha
az *zokat, ne kettővel, mint nem*
m*olgy-vel* írni ezeket; mert ez-
ekb*a' gyök-érhez* pedig rendes-
enn *Ebbenn; higgy, a' gyök-ér-*
nek *n: jöj, és jöjj, vagy gyöj, és*
gyö

phozz.

1-ső Személy.

d.

I

való Jegyzést.)

jelenvalójábann, p. o. *Vonszon*,
von rendesenn hajlik: *vona*, *vontt*,
vobb divatbann vagyon ez rendes
ig. 12. v. 32.

ÖDÖKRÖL.

A Hívok, nyívok, sívok, szívok, ví-
vok, rovok, ovok, fúvok, fővök,
A jövök, növök, lövök, nyövök,
szövök.

Ezekbenn a' *v* betű, inas betű;
mivel nehéz lenne ki-mondani:
híok, *nyíok*, *fúok*. Mivel pedig
egygy forma inas betű a' *v* a'
j-vel, ez helyett: fúvok mond-
ják: fújok-*js*; de fúj olyly fér-
ges, mint *fúv* a' 3-dik személy-
benn, és mint férges lenne, híj,
nyíj a' Jelentő módbann:

1-ső Személy.

Hívunk, nyivunk 's a' t.

I

Hivék 's a' t.

Jegy. Hiva, nyiva, 's a' t. a' rövid
i-vel különböz ez részesülők-
től: híva, nyíva, síva, fel van
róva 's a' t.

Hivánk 's a' t.

A

Híttám 's a' t.

a' t, azért mondják: *hivutt, szívutt*
rott, szívott. Káldi 1. Tess. 4. v. 7.

Híttunk 's a' t.

H^d

Nintsen.

Meg-hagyó.

H

Hínek 's a' t.

H^ó d.

's a' t. így mondani: hív, rív, sív;
éséges Nyelv-szokás ként jobb hí,
-dik szám alatt.

1-ső Személy.

Egy döm, Tetszendem.
Tö dünk, Tetszendünk.

.) De a' meg-hagyó mód-
ban tess-ből ered lássék, lássál,
tes mérjék, hanem szenvedő:
ism : tetszik, még-is Sz. Páli
(G tszik, ettől: tetszik a' 164.
lap tessél, tessék, hanem lát-
szék a' hajlítása. Így a' Kötő
mó nek, látszatnál, látszatnám,
ez rúl mondva, hanem vagy
lát Sz. Páli Gram. pag. 140.

k laphozz.

1-ső Személy.

d.

Látszom, Tetszem,
Látszunk, Tetszünk.

Látszám. Tetszém.
Látszánk, Tetszénk.

Látszottam, Tetszettem,
Látszottunk. Tetszettünk.

ó d.

Nintsen.
Lássunk, Tessünk.

1-ső Lássam, Tessem.

Látszanám, Tetszeném.
Látszanánk, Tetszenénk.

1-ső Személy.

Eg, fekszőm, nyug'szom,
alszom, tetűszöm, vajusz-
kűszöm, alkuszom, pety-
hűm, vérhűszöm, eszem, isz-

Tök, fekszünk, nyugoszu-
nk, alszunk, tetűszünk, vajusz-
kűszünk, alkuszunk,
petyhűszünk, vérhűszünk, esz-
szünk.

Alu

Eg, fekűvém, nyugovám,
alsuvám, tetűvém, vajuvám,
petyhűvém, alkuvám, petyhűvém,
vérhűvém, evém, vagy *öm*, ivám.

Tök, fekűvénk, nyugovánk,
alsuvánk, tetűvénk, vajav-
neskűvénk, alkuvánk, pety-
hűvénk, vérhűvénk, evénk, v.
hűvánk.

iv

i-ső Személy.

har- Aluttam, feküttem, nyugottam,
esk- haraguttam; tetüttem; vajuttam,
vér- esküttem, alkuttam, petyhüt-
tem, vérhüttem, ettem; ittam,
otta- Aluttunk, feküttünk, nyugottunk,
etek, haraguttunk, tetüttünk, vajut-
tta- tunk; esküttünk, alküttünk, pety-
etek; hüttünk, vérhüttünk, ettünk, it-
tünk.

ó d:

gyál, Nintsen.

gyál,

gyél,

atok Alugyunk 's a't. Így ejtik ezeket
yala- Erdélyben is: alugyál, feku-
tek- gyél, alugyék, mertt alugygyál
égy- ez helyett áll: *aludjál, aludik-*
y al- ból.

nély Alugyam 's a't.

ső Személy.

Egy. s a' t.
nek

unr

pety

inne

Töb. s a' t.

Alutt

Alutt

Egy. s a' t.
nyu

tettü

venc

venc

iand

Töb. s a' t.

Alu
etyhünni, vérhünni,

A' tetemesbb gántsok meg-igazíttatnak, így olvasvann 's írvann :

*A' Könyv' homlokán Múltóságos
Az Ajánlásban szintte, különbben.*

	<i>Lap Sor</i>		<i>Lap Sor</i>
tudósok' számára	12	15. Jegyzetek 1) A' más-	
álban	13	odik	101 6
meg-rudija	16	6. Kosarat "	108 22
melyly	16	6. De Káldibann	108 32
mínd járástt	20	5 2-szor	110 27
esínáljja	20	10 dolgot	113 17
épen	21	3 b) Több felől	118 31
magyon	22	24 d) Szebb	119 8
mi-nemü	22, 24	18, 21 Negyventől	124 23
a' vagy	29	21 adjuk tud-tára	132 15
híjuk	29	25 öt' (loso öte)	140 14
egygy	31	20 lévén	142 14
több Mással-hangzó-		káronkodik	145 20
ból	35	15 ös-emük	145 12
de ezeket	41	2 változtatja	150 18
szintt'	42	12 karod <i>egygy-szer</i>	150 28
mondjja-meg	43	3 Személyi név'mással	153 8
Végre	43	5 tól, től, tól, ról, val,	
mi-nemüt	43	21 vel, vá, vé, bafin,	
Horvát	43	22 benn, ra, re, nál,	
Mertt	45	11 nél, nyi, hozz, hezz	156 23
Nem-jottisták	45	34 Artikulus lévén	165 2
melyly	47	29 akkoron	177 25
közöl	48	21 ennék	210 31
Mással hangzók (p. o.	57	1 curavi	211 18
sz-t; du-t ó-nak	58	19 ál, él	212 2
ekképen	61	10 közöl	219 16
akar-melyly	61	20 rajta	221 9
kevesset	62	8 nyírja a' Jelentő	
iffiúságot	62	19 módnak 's a' t. a'	
magak-magatikkal	61	11 VII. Táblában ma-	
egygy-más	64	13 radjon-ki: <i>nyírja</i>	
első	68	7 vá, vé	226 17
szintt' úgy	71	21 nyírj, léssen nyírj-ja	228 17
ész-szó	72	28 uk	230 25
szó' közepébe	80	9 nyíré'k (raserunt il-	
mi-nemü	87	lum)	232 28
Inas-betü	92	31 véd	252 29
Magakbann	92	2 fekkedik	255 28
többel né terheljjük	98	22 vesneműségéhez	263 22
lépik	9, 10	mi-megyében	270 11
egygygyel, a'vagy	99	19 Vár-ki	272 21
többel		semag hangon	284 29
	99	21 vast	

807506 4139

	Lap Sor	Lap Sor	Lap Sor
akar-hogy	298	9. élett	371 15
seminarum	308	15 azt	393 1
élte	313	26 széklik	410 4
számtalan	319	11 Tokajba	415 25
Tiszt-tartó	324	14 mondja, vonja, ha-	
gyem' velóm, szem-		nem mondja, vonj	
em' világon	347	15. I. ja	422 10
ör' imádságában	350	25 Bugyos	424 10
ragasztékatlan	353	6 műlászok	451 22
an élvem	360	5 kiváló	482 14
újj életre	366	10 békesség	483 2

B. A többes számú dolgokról maradjon ki.
hajdani szó mindenütt egy *g* nél írassék; mertt
hajdani, hajdandában, deis pedig hajdanni,
hajdandában.

A nyomtató A székát a sorok végén sok-
 szor nem a szó-taglás szabása-ként szakgata-
 meg; mertt gyakran a meg oszolhatatlan gyök-
 éret is meg szakásza, p. o. ma gányostól *ma-*
ányostól helyett, *szé-ent, szer-ent* h. tanuliam
tan-úldm h. dol-gában, dolg-ában h. tud-ósok
tud-óság, h. egy-gyes, egy-gy-es h. szo-kás, *szok-*
ás h. má-sik, más-ik h. mon-dást, *mond-ást* h.
 mely-lyek, *mély-ly-ek* h. je-gyek, *je-gy-ek* h. kö-tő
köt-ő h. fo-gok, *fo-gok* h. ré-sze, *rész-e* h. hoz-zá-
hoz-zá h. nyo-ma, *nyom-a* h. hang-gú, *hang-ú* h.
 jök-életességre, tö-kéletességre h. s a t.

4ms

